T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

KAŞKAY TÜRKÇESİ

(GİRİŞ-İNCELEME- METİNLER-SÖZLÜK)

DOKTORA TEZİ

MUHİTTİN ÇELİK

DANIŞMAN
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

MALATYA- 1997

" Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne"

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan:

Üye:

Üye:

ONAY

Yukardaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

....../...../ 1997

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

GİRİŞ

İNCELEME

METİNLER

ÖNSÖZ

Türkiye'de yetmişli yıllarda Alper Aksoy'un **Kutlu Töre** adlı romanıyla geniş çapta tanınmaya başlanan Kaşkay Türkleri, daha önceki yıllarda da İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlere karşı aldıkları tavır ve İran'nın "Ak Devrim" adıyla yürülüğe koyduğu toprak reformuna karşı verdikleri mücadeleleriyle de Türk basınında yankı uyandırmışlardı.

Memleketimizde sadece bir romana konu olan ve gazete haberlerinde yer alabilen Kaşkay Türkleri hakkında yurt dışında bugüne kadar, Shoocten, Ullens M. T. (**Lards of the mountains, Southern Persia and the Kashkai tribe**, London - 1956), A. A. Romaskevich (**Pesni Kashkaytsev**, Sbornik Muzaya Antropologii i Etnografii pri Rossiiskoi Akademii Nauk - 1925), Pierre Oberling (**The Qashga'ı Nomads of Fars**, Paris - 1974), Lois Beck (**The Gashga'i of İran**, London - 1986), T. E. İbrahimov (**Gaşgaylar**, Bakü - 1988), Gerhard Doerfer (**Oghusica aus İran, otto Harrassowitz**, Wiesbaden - 1990), Menuçehr Keyani (**Siyah Çadırha**, Tahran - 1992), Novzer Danişur (**Nağmeha-yı İl-i Kaşkayi**, Tahran - 1992) gibi birçok yabancı ilim adamı eserler yazmıştır.

Kaşkay Türkleri hakkında yapılan çalışmalar, umumiyetle siyasî ve kültürel ağırlıklı olmuştur. Bunların içinde Gerhard Doerfer ve A. A. Romaskevich'in eserinde Kaşkayların konuştukları Türkçenin leksik ve bazı fonetik özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Günümüz türkolojisinde, yaşayan Türk lehçeleri üzerinde yapılan çalışmaların ağırlık kazanması doğrultusunda, Doktora tez konusu olarak daha önce akademik seviyede Kaşkay Türkçesi üzerine hiç bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu konuda çalışmaya sevk etti.

Çalışmamızın esasını 1994 yılının Eylül-Aralık ayları arasında yaptığımız muhtelif araştırma gezimiz esnasında derlediğimiz metinler oluşturmaktadır. Fars eyaletinde yaşayan Kaşkayların yaylak ve kışlaklarının birçoğunu görme ve metin derleme şansına sahip olduk.

Saha çalışmasında, her biri bir buçuk saatlik on beş kaset kullandık. Metinlerimizin ve malzememizin sağlam olması için kaynak kişileri titizlikle seçip, konuşması Kaşkay Türkçesi özelliklerini taşıyan kişilerden oluşmasına dikkat ettik.

Araştırmamız Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük, Bibliyografya ve Ekler bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Kaşkay Türklerinin coğrafyası, siyasî tarihi ve folkloru hakkında bilgiler verdik. Türkiye'de yapılan ilk akademik çalışma olması sebebiyle bu bölümde Kaşkay Türklerinin, sosyal yapısı, dinî inanışları ve başka bazı konularda bizzat müşahade ettiğimiz bilgiler başta olmak üzere, Türkiye dışında yayımlanan kaynak eserlerden de gerekli bilgileri alarak okuyucuya sunmaya gayret ettik.

İnceleme bölümünde, derlediğimiz metinler esas alınarak dialektoloji çalışmalarındaki metot ile fonetik ve morfolojik özellikler ayrıntılı olarak gösterilmiş, bu özellikler gerektiğinde yer yer Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmıştır.

Metinler, on beş kasete dayalı konuşmaların yazıya geçirilmesinden sonra yaptığımız eleme ile tespit edilmiştir. İncelemeye esas aldığımız metinler on ayrı kaynak kişiden derlenmiştir. Her kaynak kişiden derlenen metne, sayfa üzerinde (**I, III, V, VII** gibi) bir metin numarası verdik. Ayrıca, kaynak kişilerden derlenen konu başlıklarını kendi içerisinde **a, b, c, d** şeklinde gösterdik. Bir kaynak kişiden derlenen metni, baştan sona her beş satırda bir sayfanın soluna numara vererek numaralandırdık. Çalışmada verdiğimiz parantez içerisindeki sayılar metin ve satır numarasını göstermektedir. Mesela, **kömek** (**V.a** - 47), beş numaralı metnin **a** konu başlıklı 47. satırını gösterir.

Ayrıca, derlediğimiz metinlerin sonuna incelemeye esas almadığımız onbeş kadar şiir, okuyucuya Kaşkay şiiri hakkında bilgi vermek için Fars imla ve alfabesiyle aynen verilmiştir.

Sözlük bölümünde gramatikal indeks yapılmamış, seçme sözlük yapma yoluna da gidilmemiştir. Metinlerde geçen her kelime sözlükte gösterilmeye çalışılmış, eğer kelimenin birden fazla manası varsa bunlar

da maddelendirilerek açıklanmıştır. Maddebaşı yapılan bir kelimenin, metinlerimizde tespit edilen farklı telafuzları da iç madde olarak anlamı da verilmek kaydıyla gösterilmiştir. Aynı kökten türetilmiş kelimeler farklı manalar ifade ettiklerinde, ayrı madde olarak gösterilmiştir. Ayrıca, M. Keyanî'nin eserinin (**Siyah Çadırha**) sonunda verdiği kelimeleri de karşılarına referansları verilerek (**s.ç.**) sözlüğe alınmıştır.

1867 maddebaşı, 960 iç madde, toplam 2827 maddeden oluşan sözlük kısmı aynı zamanda küçük bir **Kaşkay Türkçesi Sözlüğü** özelliği taşımaktadır. Gerhard Doerfer'in, **Oghusica aus İran** adlı eserinin sözlük bahsinde yaklaşık 800 madde başı bulunmaktadır ve eser adından da anlaşılacağı üzere sadece Kaşkay Türkçesinin değil, İran'daki diğer Oğuz unsurlarının da sözlüğü mahiyetindedir. Çalışmamızdaki sözlükle, bu eserde verilen kelimeler karşılaştırıldığında sayıca önemli bir fark olduğu görülür.

Bibliyografya kısmı oldukça geniş tutulmuştur. Bu kısımda Kaşkaylarla ilgili ulaşabildiğimiz bütün eserleri vermeye gayret ettik. Bu kaynaklardan yararlandıklarımızı dipnotlarda gösterdik. 170 maddeden oluşan bibliyografyada, eserler yazar soyadlarının alfabetik sıralamasıyla verilmiştir. Bir şahsın birden fazla eseri varsa ilkinde isim verilmiş, sonraki eserlerinde şahsın adı (– –) ile belirtilmiştir.

Kaşkay Türklerinin yaşadıkları yerler, kültürleri ve derleme yerleri hakkında okuyucuya fikir vermek maksadıyla 8 harita, 21 resim ekler bahsinde verilmiştir.

Kaşkay Türkleriyle ilgili Azeri Türkçesiyle (Kirilik alfabeyle) yazılmış eserleri Türkiye Türkçesine kendi imkanlarımızla aktardık. Farsça, İngilizce, Rusça ve Almanca yazılmış eserlerin bir kısmını kendi imkânlarımızla, bir kısmını da tercüme büroları yoluyla Türkçeye çevirterek bu eserlerden yararlandık.

Kaşkay Türkçesinin bir yazı dilinin olmayışı, gramerinin daha önce yazılmayışı da bizim çalışmamızı zorlaştırıcı bir başka sebepti. Üstelik İran'da bu tür çalışmaların ilmî ve siyasî altyapısının olmayışı göz

önüne alındığında yapılan çalışmanın zorluğunun daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Böyle bir konuda çalışma imkanı verip tez danışmanlığımı üstlenerek yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY'un bilgi ve fikirlerinden yararlandım. Bu çalışmanın ortaya çıkması, lisans ve lisans üstü öğrenimimin her safhasında katkısı olan hocam Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY'a teşekkür etmek benim için zevkli bir görevdir.

Beni akademik çalışmaya yönelten hocam O. Nedim TUNA'ya ve bu konunun seçiminde fikir veren ve çalışmanın her safhasında büyük yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. İsmail DOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi belirtmek bir görevdir.

Burada, beni evlerinde misafir eden, metinlerimizin esası olan kaynak kişilere, gezdiğim bölgelerde bana rehberlik yapan Mustafa ALTUNKAYA'ya, Kaşkay eski ilhanı Melik Mansur KAŞKAİ başta olmak üzere bu araştırmanın yapılmasında her türlü yardımda bulunan Kaşkay Türklerine burada teşekkür edereken, birlikte olduğum günlerin zevkini bir kez daha yaşıyorum.

Doktora çalışmalarım esnasında her türlü ilmî ve idarî desteğini gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Zeki KAYMAZ'a, kaynak eserlerin tercümesinde yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Habib İDRİSİ, Yrd. Doç. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ ve bölümdeki çalışma arkadaşlarıma, İ. Ü. Araştırma Fonu'na da projeye desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmanın maddi ve manevi külfetini benimle birlikte ortak ola eşime teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Bütün gayretlerimize ve titizliğimize rağmen eskikliklerimizin, hatalarımızın olacağı muhakkaktır. Sadece kendi imkanlarımız çerçevesinde böyle bir konuyu ele alarak Türk lehçe ve ağız çalışmalarına katkıda bulunmak istedik.

Ülkemizde lingüistik çalışmalarda yararlanmak üzere kurulmuş bir dil laboratuvarı bulunmaktadır. Metinleri yazıya aktarırken yalnız kulaktan yararlanılmıştır. Metin tespitlerinde eğer yanlışlarımız varsa, bu her kulağın kendine özgü olan ses alma özelliğindendir.

Tercüme yoluyla faydalandığımız eserlerden bilgi aktarırken de tercümeden kaynaklanan hatalarımız olabilir. Ayrıca, yapılan diğer yanlışlıkların ve eksikliklerin bu konuda sahasında yapılan ilk akademik çalışma olması sebebiyle bağışlanmasını dileriz.

Her türlü güçlüğe ve sıkıntıya rağmen, milletinin hürriyeti için töreye sarılmış ve bu uğurda canını bile veren kahramanların ruhlarını şad ettiğimiz kanaatindeyiz. Bu vicdanî huzur, bundan sonraki çalışmalarımızda bizlere ışık tutacaktır.

Eserin, bundan sonraki çalışmalara faydalı olmasını diler, saygılar sunarım.

Ocak - 1997 - Malatya **Muhittin ÇELİK**

KULLANILAN KISALTMALAR

A : a,e

a.g.e. : adı geçen eser

c : cilt

D_3 : d,t,l

Dr. : doktor

G_5 : k,k,g,g,h

I_4 :ı,i,u,ü

İst. : İstanbul

J.A. : Jurnal Asiatigue

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : sayfa

S.Ç. : Siyah Çadırha

TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı

TDED : Türk Dili Edebiyatı Dergisi

TDK : Türk Dil Kurumu

TK : Türk Kültürü

TKAE : Türk Kültürü Araştırma Estitüsü

TTK : Türk Tarih Kurumu

TY : Türk Yurdu

KULLANILAN İŞARETLER

+	: İsim tabanlı kelimelerden sonra gelir.
-	: Fiil tabanlı kelimelerden sonra gelir.
( )	: Parantez içindeki sesin ihtiyari olduğunu gösterir.
/	: Kök ünlüsünden sonra gelen ünsüzü gösterir.
#	: Bulunduğu yere göre ilk sesi ya da son sesi gösterir.
ϕ	: sıfır ek
~	: alternans işareti
>—<	: Ok yönünde gelişmeyi gösterir.
V	: Vokal (ünlü)
∪	: 1. iki ünlü arasında ikiz ünlü işareti.
	2 iki kelime arasında bağlantı (liaison) işareti.
-	: ünlüler üzerinde uzunluk işareti.
ᵕ	: ünlüler üzerinde kısalık işareti.
⌟	: yükselen diftong.
¬	: alçalan diftong.

GİRİŞ

A. KAŞKAYLARIN MENŞEİ

a. Kaşkay Kelimesinin Menşei

Tarihi kaynaklarda ve araştırmalarda **kaşkay** veya **kaşgay** kelimesinin menşei hakkında muhtelif bilgiler mevcuttur. Kaşkay kelimesi ile ilgili muhtelif görüş ve bilgilerden bazıları şunlardır:

İran'ın 19. asır tarihçilerinden Sipihr, "Halaçlar Rum'dan İran'a geldikten sonra, onlardan bir kısım tayfa ayrılarak Fars'a göçtü. Rum vilayetinin Halacistan bölgesinden sakin olup kalan tayfalar, göçenleri "kaçgar" diye adlandırdılar." demektedir. [1]

M. H. Fesaî, Mes'ud Keyhan, Rus araştırmacılardan M. S. İvanov, N. A. Kielyakov vb., eserlerinde Sipihr'in görüşünü tekrar etmişlerdir. Mes'ut Keyhan ise "göçmek" sözünden geldiğini belirtmiştir. [2]

N. Field de, Sipihr'in ve M. Keyhan'ın eserlerinde verilenlere yakın görüşler tekrar edilmiştir.[3]

Bazı kaynaklarda,[4] "ḳaşḳai (قشقائى)" ve "ḳaçḳai (قاچقائى)" kelimeleri arasındaki benzerlikten yola çıkarak, Türk dilindeki "kaç- (firar etmek, kaçmak)" fiilinden geldiği görüşü ileri sürülmüştür. Bu kelimenin (kaçmak) daha sonra telaffuz bozulmasına uğrayarak "ḳaçḳai (قاچقائى)" iken "ḳaşḳai (قشقائى)" şekline dönüştüğü belirtilmektedir.

Kaşkay adını, "Kaşgar" şehriyle alâkalandıranlar da vardır. Kaşkaylar, vaktiyle Kaşgar şehri etrafında oturdukları için, zamanla "kaşkay" diye adlandırılmışlardır. Kaşgar şehri ve Özbekistandaki

---

1 Tagıhan M. Lisanülmülk, Sepehr. **Nasihatu't-tevarih, Tarih-i Gacariyye**, c. II., Tarhan, H. 1337, s. 148

2 Mes'ud Keyhan, **Coğrafiya-yı Mufassal-ı İran**, c. II., Tahran, H. 1313, s. 78

3 N. Field, **Contribution to the antropology of Iran**, Chicago, 1939, s. 217

4 **İslam Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul, 1955, s. 141.; Aliekber Dehhuda, **Lügatnâme**, Tahran, 1342., s. 301.; Dr. Haşmetullah Tabibî, **Camiu'ş-Şinâsi ve merdunnâşi, İlât ve Aşâyir**, Tahran 1992, s. 328.; Rıza Nur, **Türk Tarihi**, İst. 1924-1926, s. 249; M. Keyhan, a.g.e., c.II., s. 78.

Kaşka Derya (Kaşk-ı Derya) ırmağı ile coğrafik bağlantı bakımından "kaşkay" kelimesini açıklayan görüşler de bulunmaktadır. [5]

Balayan'a göre, "kaşkay" adının Kuzey Azerbaycan'da, Savalan'ın batısında bulunan Gaşgadağ ismiyle bağlantısı vardır.[6]

Kaşkayların, "kaşkaşe" diye adlandırılan Yamut boyunun oymağı olduklarından dolayı, "ḳaşḳai" diye isimlendirildiğini iddia edenler de vardır.[7]

Morisden, mahalli kaynaklara dayanarak, "ḳaşḳai" adının ilk defa Câni Ağa Ḳaşḳâî isimli, Şah Abbas'ın idaresinde makam sahibi bir şahıstan alındığını belirtmiştir.[8]

Müslüman Halklar Ansiklopedisi'nde, "kaşkay" kelimesinin geçmişte politik olarak birleşmiş ve aynı kültürel özellikleri paylaşmaya devam eden değişik kökenli kişi ve gruplar için kullanıldığı yazılıdır.[9]

Kaşkay kelimesinin, muhtelif Türk Lehçe ve şivelerinde,[10] "kaşka veya kaşga" (alnı beyaz at veya binek hayvanı) anlamındaki kelimeden geldiğini söyleyenler de vardır.

---

5 Pierre Oberling, **The Qashga'ı Nomads Of Fars**, 197., s. 29; Ebulfazl Kasemi, **Tarih-i Hükümet-i Siyah ya Hanavadeha**. Tahran, s. 50-51; V. Destkerdi, Atabek Sa'd bin Zengi. **"Armağan"**, Tahran - 1365. s. 534; M.S. İvanov, **Plemena Farsa**. Moskova. 1961. s. 31

6 B. N. Balayan, **K. Voprosy ob obşnosti etnogeneza Şahseven İ. Kaşkaiyev**. Vostokovedçeskii Sbornik, Erivan, 64, s. 352

7 Dr. Haşmetullah Tabibi, a.g.e., s. 328

8 David C. Morisden, **"Kaşkay İli'nin geçmişi ve şimdiki durumuna kısa bir bakış"**. Name-i Nur, Sayı 4-5, (Tahran-Ekim 1977), s. 57

9 Müslüman Halklar Ansiklopedisi, c. II., İstanbul -1991, s. 77

10 A. Pavet de Courteille'nin, **Doğu Türkçe Sözlüğü** (Dictionnaire turk oriental, Paris, 1870, s. 406'de : 1. Beyaz alınlı hayvan 2. Korkusuz 3. Önde gelen, başta gelen, 4. Savaş zamanında atın alnına yapıştırılan (takılan) takı.; Şeyh Süleyman, **Lûgat-ı Çağatay ve Türkî Osmani** (H. 1298. s. 220)'de : 1. Alnı beyaz benekli olan at veya yük hayvanı 2. Korkusuz 3. Bir kahraman 4. Devamlı önde giden, önce. 5. Savaş zamanında atın ön tarafına takılan bir takı. 6. Yüksek yerde (dağ yamaçlarında) bulunan bir çalı. 7. Silindirik bir tomar veya deste.; Radloff'un (Wörterbuch der Türk Dialekte, c. II., s. 394-395) sözlügünde **"kaşka"** kelimesi : 1. Dazlak kafalı, 2. Kafasında bir saçsız (kel) yerin olması. 3. Atın alnındaki beyaz akıntı. 4. Beyaz benekli bir at.; Çağatayca'da **"kaşgamak"** kelimesi : 1. Kurumak, kuru hale gelmek. 2. Çatlamak, hışırdamak veya hışırdatmak. 3. Parlamak, 4. Cızırtılı bir şekilde pişme, pişen yemek. Yine Oğuz grubunda da, **Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü** (TDK. İst. 1943, s. 430)'de, **"kaşka kelimesi":** Alnında bir işaret (alamet) olan bir hayvan".; Türkiye halk ağızlarında (**Derleme Sözlüğü**, TDK. İst. 1943, s. 846), **"kaşka"**: Erzurum, Çankırı-Alagöz bölgesinde özellikle alnında bir işaret olan at anlamında kullanılır. Hamit Zübeyir ve İshak Refet'in (**Ana Dilden Derlemeler**, Ank. 1932, s. 208) eserinde, **"kaşka"**: Güney Anadolu'da kullanıldığı şekliyle kötü şans getiren. **"alnında bir işaret olan at"** anlamındadır. Ayrıca,P. Peliot (**Notes sur l' historie dela Horded'**

Oberling., "Alnı beyaz atın uğur getirdiğine inanılırdı. Bu batıl inançtan dolayı zamanla bu kabile fertleri "kaşkay atlılar" (atlarının alnında beyaz benek olan atlılar) adıyla tanındılar. Zamanla bu ad "kaşkaylu" (lu ekinin Farsçadaki karşılığı "î" olduğundan dolayı "kaşkaylı > ķaşķaî" olmuştur) şeklinde kısaldı." demektedir.[11]

Behmenbegi, kaşkay adının "kaşka" sözünden alınması fikrine işaret ederek : "Bartold veya bu fikri ile sürenleri hatırlatarak, göçeri tayfa ve kabilelerin çoğu özlerini hayvanların adı ve rengi ile de adlandırmışlardır" tespitinde bulunmuştur.[12]

Başka bir rivayette de, "Kaşkayların düşman saldırısına maruz kalıp kaçmaya çalışan kardeş iki dedesi varmış. Kaçış esnasında küçük kardeş büyük kardeşe, karşısında bulunan büyük taşı göstererek, "kaç kayaya" kelimesi tedricen dillere düşerek sonuçta aşiretin adı olur." denilmektedir.[13]

b. Kaşkayların Menşei ve İran'ın Güney İllerine Göçü veya Göçürülmesi.

Kaşkayların menşei ve onların İran'ın güney vilayetlerine nereden göçürüldükleri ve yerleştirildikleri hakkında da muhtelif görüşler vardır. Bu görüş ve bilgilerin bir kısmı şöyledir:

Arap istilalarından başlayarak 19. asrın son yıllarına kadar Fars tarihini kronolojik olarak anlatan Fesaî, Kaşkayların menşei hakkında şu görüşlere yer verir: "Kaşkaylar, Irak ve Kum'un çevresinde bulunan Halaçlar'dan olduğunu, sonra onlardan ayrılıp, Fars'a göçen Halaçlar iki kola ayrıldılar. Onların bir kısmı yerleşik hayata geçerek Halaç adını

Or, Paris, 1949, s. 222), **"kaşkay"** olarak tercüme ettiği ve Baraba (Kıpçak Tkç. bir ağzı) ağzında "buğday büyütmek" manasına gelen bir kelime de mevcuttur. Fakat **"kaşkay"** kelimesiyle bu ağızda bulunan kelime arasında bir bağlantı olduğunu iddia etmemiştir.

11 Pierre Oberlıng, a.g.e., s. 33

12 M. B. Behmenbegi, **Örf ve 'Adet der 'Aşâyer-ı Fars,** Tahran, H. 1324 (1945-1946), s. 2

13 Muzaffer Kahramanî, Ebiverdi, **Tarih-i Vakayi' 'Aşayir-i Fars**, Tahran-1373 (1994), s. 27.

da korudular. Konar göçer olan ikinci kısım Kaşkay İli bölgesinde yaşıyorlar." [14]

Kaşkayları **"kaşgar"** ile alakalandıran yazarlar, Kaşkayları Karahıtaylar'ın soyundan sayarak, onların kuzeydoğudan, Orta Asya'dan Fars'a gitme veya göçürülmeleri fikrini kabul ederler.

Azerbaycan seyyahı Zeynelabidin Şirvanî, Kaşkayların Türk tayfalarından olduğunu ve Cengiz zamanında Fars'a göçtüklerini yazmaktadır. [15]

M. Keyhan, "Tarihçilerden bazıları, Kaşkayların Anadolu'dan İran'a göçtüklerini, bir kısmının da Cengizhan devrinde Turan'da yaşadıklarını, sonra Nadir Şah'ın emriyle İran'a göçürüldüklerini yazmaktadır. [16] İsmayil Buşehrî de, Cengiz devrinde geldiklerini ve Nadir Şah döneminde İran'a göçürüldükleri yazmaktadır." [17] demektedir.

Melik Mansur Han, Kaşkayların islâm sonrası buhranlı dönemin İran'a gelen Türkleri olduklarını, Horasan'dan Sistan'a ve Kirman yolundan Fars bölgesine geldiklerini, daha sonraları ise güneyden yavaş yavaş kuzeye doğru Bahtiyari ve mücaviri olan Acem Irakı*'na yerleştiklerini belirtmektedir. [18] M. Mansur, 1953'de M. T. Shooten'e verdiği bilgide de, Kaşkayların İran'a gelmelerinin, 13. asırdaki Cengiz'in akınlarıyla alakalı olduğunu, bu akınlar sırasında Kaşkayların önce Kafkas dağları eteklerine yerleştiklerini, sonradan Erdebil bölgesinde uzun süre kaldıklarını ve 16. asrın birinci yarısında Şah İsmail Safevi (1501-1524) tarafından Portekizlerin İran körfezinden Fars vilayetlerine girmelerini engellemek için Farsa göçürüldüklerini anlatmaktadır". [19]

---

[14] Mirza H. Fesaî, **Farsnâme-i Nasıri**. Tahran, 1895-1896, c. II, s. 313
[15] Hacı Zeynelabidin Şirvani, **Bustanu's-Seyaha**, Tahran, H.K. 1315, s. 441
[16] Mes'ud Keyhan, a.g.e., c. II., s. 78
[17] İsmayil Buşehri, **Esrar-ı Nahzate Cenub**. Tahran, s. 177
* **Acem Irak**'ı Erak,Tefriş,Aştiyan, Halacistan, Save, Buin Zehra ve çevresindeki bölgelerdir.
[18] Melik Mansur Han-ı Kaşkaî. Kaşkay İli'nin meşhur ilhanı Sovletüddovle'nin (İsmail Hanı Kaşkai) ikinci oğludur. 1994'de kendisiyle yaptığımız **ropörtaj**'dan.
[19] M. T. Ullens Shooten, **Lords of the mountains**, ... s. 86

Said Nefisî, Kaşkayların Şah İsmail veya Şah Abbas Safevî tarafından İran'ın güney illerine göçürüldüğünü, Kafkasya'dan İran'a göçürülme sebebinin de 1607-1618 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşı esnasında Kaşkayların ve Kacarların Osmanlılarla olan yakınlığı olduğunu, bu yüzden Azerbaycan'dan uzaklaştırıldığını belirtmiştir.[20]

Ancak Şah Abbas (H.K. 996) 1587 yılında tahta geçmiş ve Osmanlı İmparatorluğuyla 1603-1612 yılları arasında savaşmıştır. Bu tayfa ve kabilelerin göçürülmeleri de o tarihlerde olmalıdır.

Dr. Haşmetullah Tabibî, Bartold'dan şu görüşleri aktarmaktadır: "Kaşkay aşireti, Moğolistan'dan ve Türktistan'dan Cengiz'in ordusundan ve yağmasından kaçarak bu topraklara gelmişlerdir."[21] Ahmet Caferoğlu da benzer görüşlere yer vermiştir.[22]

Franc-Jean Shor, "Kaşkaylar, Cengiz Han'ın öncüleri arasında Çin Türkistanından gelerek Afganistan'a ve kuzey İran'a yayıldılar. İran'ın kuzeybatı sınırında, Azerbaycan'da yerleştikten sonra 1600'lü yıllarda güneye gelerek şimdiki yerlerine yerleşmişlerdir." demektedir.[23]

V. Minorsky, Kaşkayların esas kütlesinin Moğol devrinden önce Selçuklular zamanında buralara yerleştirilmiş olmaları gerektiği görüşündedir.[24]

Kaşkay İli ve aşiretlerinin, etnik bakımından "göçebe İranlı" olduğunu, tarihi olayların şokuyla ve diğer bazı sebeplerle kendi dillerini yitirip, işgalcıların diliyle konuşmaya başladıklarını söyleyen İranlı yazarlar da vardır.[25] Ancak bunlar hiçbir ilmî temele dayanmayan, hissi ifadelerden ibarettir.

---

[20] Said Nefisî, **Tarihi İçtimai ve Siyasi İran der Devre-i Muasır**, c. I., Tahran 1344. (1965)
[21] Dr. Haşmetullah Tabibî, a.g.e., s. 328
[22] Ahmet Caferoğlu, **Türk Kavimleri**. TKAE, Ankara 1983, s. 65
[23] Franc-Jean Shor, **We Dwelt in the Kashgai Tents**, The National Geographic Magazine, c. I, (June-1952), s. 810
[24] V. Minorsky, **Halac Türk Diyalekti**. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. IV., sayı 1-2. (İst. 1950), s. 103
[25] Dr. Haşmetullah Tabibî, a.g.e., s. 329

Safeviler döneminde, özellikle Şah Abbas hakimiyeti zamanında Kafkas halklarından (Azerbaycanlı, Dağıstanlı, Gürcü, ve Ermeni) pek çoğunun İran'ın muhtelif vilayetlerine göçürülmesi bilinen tarihi bir gerçektir. Ancak bu göçürülmeler Safevi hakimiyetinden önce de olmuştur. Halaçları Kaşkayların selefi kabul eden müelliflerden Lorens Lakhart, Kaşkay tayfalarından Farsimedan ve Şeşbloki (Altıbölüklü) gibi büyük tayfaların Safevi hakimiyetinden çok önce Kum vilayeti bölgesinde olan Halacistan'a ve oradan Fars eyaletine göçürüldüğünü yazmıştır.[26]

T. E. İbrahimov, "Kaşkayları Azerbaycan Türkleri'nden kabul ederek, Cani Ağa Kaşkaî tarafından dönemin siyasi ve sosyal şartları içerisinde bir üst kimlik olarak "Kaşkay" adı altında bütün aşiretlerin büyük bir il birliğine çevrildiğini yazmıştır. Bu adı almalarının da Cani Ağa'nın şahsıyla ilgili olduğunu" belirtmektedir.[27]

Kaşkayların menşei ve hangi Türk boyuna mensup olması gerektiği, ad, dil-edebiyat ve adet an'aneleri esas alınarak tespit edilebilir.

Ad : Bugün Kaşkay aşiret birliği içerisinde yer alan ikiyüze yakın tayfa ve tirenin tamamı ilk önce Kaşkay adı taşımıyorlardı ve çoğu Kaşkay da değildi. Bazıları eski adlarını değiştirip, başka ad kabul etmişse de, kendi adlarını koruyanlar da vardır. Yani Fars'ta bulunan Türk aşiretleri, tarihî hadiselerin zarureti karşısında birleşmeye mecbur olmuş, tek bir boy olmuşlar ve o boy da **Kaşkay** olarak adlandırılmıştır. Kaşkay adı onların hepsinin umumi ve ikinci adı, yani onların meydana getirdiği **İl**'in adıdır.

Ancak bu birleşmeden önce bu ismi taşıyan bir "kaşkay" aşiretinin bulunduğu kuvvetle muhtemeldir. Yani çeşitli sebeplerle "kaşkay" ismini sonradan alan (çünkü bu isimle bir Türk boyuna tarihî kaynaklarda rastlanmamakta) bir Türk aşireti mevcuttu. Güçlü olan bu

---

[26] Lorens Lakhart, **İngeraz-ı Salsale-yı Safaviyye**, Tahran 1344 (1965), s. 91-94
[27] T. E. İbrahimov (Şahin), **Gaşgaylar**. Bakü - 1988. s. 73

aşirete (Türklerin çok eski bir geleneği olarak) diğer aşiretler koşulmuştur.

Dil ve Edebiyat : Konuşma dili, yazı dili, nesir, şiir, folklor ve bunlara bağlı olarak el sanatları, her azınlığın hangi halka mensup olduğunu kuvvetlendirici delillerdir. Kaşkayların yazı dilinden, yazılı edebiyatından son yıllara kadar (1979 İran inkılabına kadar) yazılı bilgi elde etmek pek mümkün olmamıştır. Son yıllarda bu sahalarda kısıtlı da olsa çeşitli eserler verilmiştir. Gerek bu eserler ve gerekse derlediğimiz metinlerde elde ettiğimiz bilgiler, Kaşkayların konuştuğu dilin, çeşitli Türk lehçe ve şivelerinin karmaşığı (özellikle Oğuzca ağırlıklı) olduğu görülmektedir.

Adet ve An'aneler : Bir halkın veya halka mensup olan azınlığın sahip olduğu adet ve an'aneler, kanun ve kaideler, onların millî mensubiyetlerini, mukayese yoluyla tespit etmeye yarayan bir diğer önemli sebeptir.

Müelliflerin **kaşkay** adı ve menşei hakkında, burada kısaca vermeye çalıştığımız görüşlerini bellibaşlı şu noktalarda toplanmaktadır. Kaşkay adı, **kaçmak**, **kaşgar** veya **kaşka** kelimelerinden meydana gelmiştir. Kaşkayların ataları da, Halacistan, Suriye, Orta Asya, Kafkasya, Anadolu ve Kuzey Azerbaycan'dan göçmüş veya göçürülmüşlerdir.

Yukarıda belirtilen bütün bu görüşler içerisinde gerçeğe uygun olan fikirler vardır. Ancak bu görüşlerinden çoğu bir diğerini tekrarı mahiyetindedir. Bu konunun tam olarak aydınlatılmaması çeşitli zorluklardan kaynaklanmaktadır. Bu zorlukları şöyle maddeleştirebiliriz.

1. Kaşkayların yazılı bir tarihlerinin olmaması.
2. Kaşkay İli içerisinde yer alan farklı etnik unsurların bulunması.
3. Son yıllara kadar Kaşkayların kendi dilleriyle hiçbir eser vermemiş olması veya verilen sınırlı sayıdaki eserin de yok olup gitmesi

4. Kaşkayların konar göçer bir topluluk olması.

5. Kaşkay İli içerisinde bulunan aşiretlerin adlarının çeşitliliği ve bu adların çoğunun asırlar boyu defalarca değişmesi.

6. Bazı müelliflerin meseleye siyasî olarak yaklaşması.

Kaşkay kelimesinin Türk dilindeki "**kaç-**" fiilinden zamanla değişerek "**kaşkay**" şeklinde telaffuz edildiği fikri, bizce doğru bir tespit değildir. Çeşitli tarihi devrelerde, **Kaşkay İli**'ne kaçıp sığınan aşiretlerin bulunması mümkündür. Ancak bu hadisenin tüm **Kaşkay İli**'ni içine alması gerçekçi bir yaklaşım olamaz. Zaten kaşkayların da böyle bir ismi kabullenmeleri mümkün değildir. İran hükümetine ve İngilizlere baş kaldıracak kadar dirayetli olan bu insanların, böyle bir ismi kabullenmeleri ihtimali yoktur.

Yine **kaşkay** kelimesinin, çeşitli coğrafî isimlerden alındığını kaydeden müellifler de, hiçbir inandırıcı sebep gösterememişlerdir. Kaşkay aşiret birliği içerisinde, yer isimleri alan bazı aşiretlerin bulunması, "kaşkay" isminin de coğrafi bir yerden alındığı sonucunu doğurmaz. Zaten bu konuda ileri sürülen görüşler de birbirine tezat teşkil etmektedir.

Kaşkay adının Cani Ağa Kaşkaî'den aldığı fikride hiçbir ilmî temele dayanmamaktadır. Bir aşiret reisi olan Cani Ağa'nın soyadını aşirete vermekten çok, bu soyadı bulunduğu aşiretten alması daha inandırıcıdır.

Bir diğer görüş ise, **kaşkay** adının **kaşka** kelimesinden alındığı görüşüdür. Alnı beyaz atlara bindikleri için **kaşka atlılar** olarak isimlendirilmişlerdir. Zamanla bu kısalarak **kaşkaylar** şeklinde telaffuz edilmiştir.

Bizce **kaşkay** isminin **kaşka** (alnı beyaz at veya binek hayvanı) kelimesinden geldiği görüşü en gerçekçi olanıdır. Kaşkayların konar göçer bir aşiret olması, son yıllara kadar çok iyi atlar yetiştirmeleri (dış ülkelere ihraç edecek kadar) ve çocuklarının çok küçük yaşlarda ata

binmeleri bu ilişkiyi gösterir. Kaşkaylarda, "**Kaşkay eşittir at, at eşittir Kaşkay**" sözü de bu ilgiyi gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, **kaşkay** kelimesi **kaşka** kelimesinden geldiği görüşündeyiz. Ancak, yazılı bir tarihe sahip olmayan Kaşkayların, bu ismi nereden ve ne zaman aldıkları hususunun aydınlatılabilmesi için bu, konunun ayrıntılarıyla incelenip değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu görüşündeyiz.

Araştırmacıların üzerinde ittifak ettiği husus, Kaşkayların Türk soyundan olduğudur. Görüş ayrılıklarının bulunduğu nokta, Kaşkayların hangi Türk boyuna mensup olduğu hususudur.

Kaşkayları Azeri, Halaç, veya Anadolu Türkleri'nin bir kolu saymak tek başına doğru olmaz. Dillerinin birbirine çok yakın (özellikle Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi) olması onların bu halklara mensup olduğunu tek başına yeterli delil sayılamaz.

Kanaatimizce Kaşkaylar, tarihî hadiselerin zorlamasıyla Türkistan'dan göçüp Kafkasyaya geldiler. Uzun bir süre burada kalarak, Kafkas dillerinin (özellikle Azeri Türkçesi'nin) tesirinde kaldılar. 16. yüzyılın birinci yarısında, Şah İsmail Safevi (1501-1524) tarafından Fars'a göçürüldüler. Bu bölgeye geldiklerinde bazı Halaç unsurlarla temasları oldu veya bir kısım Halaç aşireti Kaşkay aşiretine dahil oldu. Özellikle Selçuklular döneminde de Anadolu Türkleriyle olan yakın münasebetler, hatta Kaşkay aşiret birliğine karışan Türk unsurlar olmuştur. Dillerindeki karışıklık ve bazı özellikler de bunu doğrular niteliktedir. Yani Kaşkay aşiretleri içerisinde az veya çok değişik boylardan gelen unsurlar mevcuttur. **Kaşkay İli**'ni tek bir boy veya aşiret olarak kabul etmek mümkün olmadığı gibi onları, bir tek halka bağlamak da yanlıştır. Bu konunun kesin olarak tesbit edilmesi için **Kaşkay İlbirliği** içerisinde yer alan tayfa ve tireleri tek tek ele alınarak ilgilenmesi gerekir.

B. KAŞKAY TÜRKLERİ'NİN YAŞADIĞI COĞRAFYA

Kaşkay İli, Fars Körfezi kıyılarından başlayarak Isfahan ve Bahtiyari bölgelerinin güneylerine kadar varan bir alanda yayılmıştır. Zagros Dağları'nın birbirine girmiş yükseklikleri ile körfez sahilleri bu ilin sınırlarını çizmektedir.

Şiraz'ı orta kısım (merkez) olarak değerlendirdiğimiz taktirde, Kaşkayları yaşadıkları yerler itibariyle üç kısma ayırabiliriz;

1. Kaşkay Yaylak Bölgesi : Şiraz'ın kuzeyinden başlayarak Zagros dağlarına kadar uzanır. Bu bölgedeki yerleşim yerleri şunlardır : Sipidan, Berucen, Semiron, Abâde ve Mordeşt'tir.

2. Kaşkay Kışlak Bölgesi : Şiraz'ın güneyinden başlayarak Fars körfezine kadar uzanan bölgedir. Şu şehirleri içine almaktadır : Lar, Cehrom, Firuzâbad, Kazron, Mümesnâ, Behbehan, Keçseran, Dugonbedân, Ramhürmüz, Buşehr, Kongan ve Deştsenan'dır.

3. Orta (Merkez) Kısım : Şiraz çevresi, Deşt-i Erjen ve Merudeşt şehirlerini içine alır.[28]

Kaşkay İli'nin yaşadığı bölge olan güney-kuzey ve doğu-batı sınırları, İran'da yaşayan diğer göçebe aşiretlerie nisbetle kıyaslanamayacak ölçüde geniş bir alandır. Ayrıca, Kaşkaylar halı hazırda 17 bölgesinde (Fars, İsfahan, Kehgileviye, Çarmahal, Bahtiyari, Huzistan, Buşehr, Hürmüzgan sözkonusu bölgenin en önemlileridir) bulunmakta ve ziraat vs. işlerle uğraşmaktadırlar. Bu 17 bölgeye gidip gelmekte ve göçer yaşantılarını devam ettirmektedirler.

Ayrıca 1939 yılında 1: 2.000.000 ölçekli olarak İngiliz Field tarafından çizilen haritada Kaşkay İlinin dağılım gösterilmiş ve bölgenin coğrafi özelliklerine işaret edilmiştir.

---

[28] Rıza, Müstevfi, El-Memalikî. **Kaşkay İli** (İl-i Kaşkai). Özel Tahran İslam Üniv. Coğrafya Fak. (Basılmamış Dr. Tezi). 1993-1994

d, **Bölgenin Diğer Özellikleri**

Kuzeyden, Kaşkayların yaşadığı kuzey kesimleri, birbirine girmiş tepeler ve yüksekliklerden oluşur. Yüksek (1500-2000 metre) dağlarla kaplıdır. Buralarda yaz mevsimi kısadır ve ılımlıdır. Kış mevsimi ise uzun ve soğuktur. Bölge (kuzey) büyük ölçüde Zagros mıntıkasının su kaynağı ve ırmakların yoğun olduğu yerdir. Kuzey kesimi, yeşil alanları bol olmakla birlikte yazları oldukça güzel bir hava özelliğinede sahiptir. Bölgenin yıllık normal sıcaklığı 10° ile 15 °C arasındadır.

Doğudan, Zagros dağlarının bitimi ile sınırlıdır. Dağların bitiminde ise İran'ın bozkırları başlar. Yezd, Kirman ve Hürmüzgân eyaletleri doğudan bu bölgeyi sarmaktadır. Kuzeybatı ve güneydoğudan ise çöller bu mıntıkayı çepeçevre kuşatmıştır.

Buralarda tatlı su ve yeşil alanlar bulunmadığı için göçebe toplulukların ilgisinden yoksun kalmış ve Kaşkaylar yoğun olarak diğer sözkonusu bölgelerle yerleşmişlerdir.

Güneyden, Fars Körfezi sularına ulaşmaktadır. Kaşkayların yaşadığı bölge doğal sınırlarla çevrilmiştir. Genel olarak güney kesimler, Arabistan ve Fars körfezinin sıcaklığından etkilenmektedir. Hava sıcaklığı bu bölgede daima sıfırın üstünde seyreder. Kış aylarında don olmaz ve kar yağışı da görülmez.

Bazen bu bölgede şiddetli yağmur neticesinde yüksek rutubet olur ve bunun sonucu bereketli otlaklar biter. Yazları ise oldukça sıcak ve kurak geçer.

Batıdan, Hazistan bozkırı ve Bekir Ahmed, Güney Kehgileviye ile sınırlıdır. Burada da şiddetli yağmurların etkisiyle kışlak için yeşillik oldukça boldur.

Her ne kadar daha önce Kaşkayların yaşadıkları bölge sınırlarına değinildiyse de ayrıntılarıyla bu sınırları şöyle göstermemiz mümkündür.

1. Kuzey : Isfahan eyaleti, Burucen şehri (Çarmahal ve Bahtiyasi).

2. Kuzeydoğu : Yezd eyaletinde Ebergu ve Herat u Mervest'in bazı bölgeleri.

3. Doğu : Kirman eyaletindeki Şehr-i Babek ve Sircan şehirleri.

4. Güneydoğu : Hacıâbâd'ın bazı bölgeleri, Saadetâbâd, Fin ve Hürmüzgân eyaletindeki Benderabbas şehrinin Benderhamir mıntıkası.

5. Güney : Fars körfezi kıyıları. Buşehr'deki Dilom limanından Hürmüzgân'daki Lenge limanına kadar 585 km'lik alan.

6. Batı ve Kuzeybatı : Behbehan, Ağacari, Huzistan'da Ramhürmüz tarafları, Geçsaran, Deşt, Dugenbedan, Kehgileviye bölgesinde Baver Ahmed ile sınırlıdır.

b. Kaşkayların Siyasî ve Doğal Sınırları

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Kaşkay İli'nin doğal sınırları dört bozkır, su, yüksek tepeler ve sık bitki örtüsü bu bölgeyi dört yandan çepeçevre kuşatmıştır. Ayrıca bölgenin iklim şartları üzerinde de bu doğal kuşatmanın büyük tesirleri vardır. Bölgenin siyasi sınırları daha çok kuzey ve kuzeybatı taraflarını çizer. Bu sınırlardan itibaren ise Bahtiyari, Lor, Buyer Ahmedî ve civar aşiretlerin sınırları başlar. Kaşkaylar daha önceleri Bahtiyarilerle kanlı çalışmalar yapmışlardır. Bu sebepten ötürü aralarında sınırları belirleyici anlaşmalar yapılmış ve bu sınırlar siyasi sınırlar olarak kalmıştır. Huzistan eyaletinde de Bahtiyarilerin kışlağı olması hasebiyle tarafların mutabakatı sonucu Ramhürmüz'den itibaren kuzeye doğru Bahtiyarilerin kışlağı olarak kalmış (Mescid-i Süleyman, Ramhürmüz, Dezful vs) ve eskiden beri bu bölgeler Bahtiyarilerin iktisadi ve kültürel faaliyetlerinin devam ettiği yerler olarak tanınmıştır. Buna mukabil Ramhürmüz'den itibaren güneye doğru ve buradan Fars körfezi ile sınırlanan bölge ise Bahtiyari ve Buyer Ahmedilerin kışlakları (Ağaçari, Ramşir, Hindican, Behbehan, Serdeşt ve Genbedan) olarak kalmıştır.

Kaşkaylar İran'ın güney kesiminde 17 eyalete yayılmış durumdadır. Dolayısıyla yayıldıkları bölge 186.180 km^2 gibi geniş bir alanı içine almaktadır.[29]

Bu saha İran hükümetince son yıllara kadar **Vilayet-i Kaşkaî** adı ile ayrı bir idari bölgeye ayrılmış ve tahminen üçyüz meskun mahalli içine alan onbeş şehre bölünmüştür.[30]

C. İRAN'IN SOSYAL VE SİYASİ HAYATINDA KAŞKAY İLİ'NİN YERİ

a. Kurulduğu İlk Devirlerde Kaşkay İli'nin İran'ın Sosyal ve Siyasî Hayatındaki Yeri :

İran'ın güney bölgesinde, özellikle Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaylar, gösterdikleri etkinliklerle kendilerini İran halkları tarihine tanıtmaları önemli bir yer tutar.

Kaşkay İli, 1747 yılında Nadir Şah Afşar'ın öldürülmesiyle, ülkenin her tarafında çıkan karışıklık (isyan) yıllarında teşekkül etmiştir. Ülkenin eyaletlerinde ve merkezî hükümeti ele geçirmek için, aşiretler arasında şiddetli çarpışmalar başladı. Horasan, Azerbaycan (İran), İsfahan ve Fars eyaletleri bu çarpışmaların önemli merkezleri haline geldi. Horasan ve Azerbaycanda Afşarlar, İsfahan ve Fars'da Bayatlar, Bahtiyarlılar, Zendler arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Muhtelif bölgeler ve şehirler, elden ele geçip duruyordu.[31]

Fars eyaletinde yaşayan Türk aşiretleri, aralarındaki kırgınlıkları bırakıp, başka grupların saldırıları karşısında birleşme ihtiyacı duymuşlardır.

Nadir Şah'ın komutanlarından Kerimhan Zend ve Ali Merdanhan Bahtiyarlı birleşerek, III. İsmail Safevi'yi şah ilan ettiler. Şiddetli

---

[29] Rıza Müstevfi, El-Memalikî, ag.e., s.
[30] B.K. Yeşilbursa, **Kaşkaylar**, TK. yıl XXVII, Sayı 314, s. 355
[31] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 144

çarpışmalar sonunda Haşimhan Bayat, Şiraz'ı ve civar şehirleri Bahtiyarilerin ve Afşarların elinden alarak kendini Fars valisi ilan etti.

Kaşkay İli, Fars'ın en kuvvetli aşireti olarak biliniyordu. İlk zamanlar bu ilde 24 tayfa birleşmiş, bazı kabile ve aileler de daha sonra onların etrafında birleşmiştir. Haşimhan bu güçlü aşiret birliğini zayıflatmak için çeşitli girişimlerde bulunduysada (1754) bunda başarılı olamadı.[32]

1755'de Kerimhan Zend'in ordusu önce Şiraz'ı sonra bütün Fars eyaletini alarak, Bahtiyarların hakimiyetine son verdi. Böylece Kerimhan kendisini bütün ülkenin hükümdarı ve Şiraz'ı da başkent ilan etti.

Kerimhan'ın hakimiyeti döneminde (1755-1779) Kaşkaylar, reisleri Cani Ağa'nın tedbir alması sayesinde Kerimhanla savaşmadılar. Bu da onların saraya yakınlaşmasını sağladı. Bu sülalenin İlbeyi Cani Ağa'ya kadar altı kişi (**Emir Gazi Şahlu, Gazi Ağa, Cani Ağa, Sefer Ali Ağa, Muhammed Ağa, Namdar Ağa**) tanınmış ve bilinmektedir. Bu sülalenin kendisi de, Kaşkay adı ile tanınmış ve meşhur olmuştur. Onların yedinci nesli Cani Ağa (ikinci) İlbeği olmuştur. Cani Ağa'dan sonra oğlu Hasanhan, Kaşkay İlbeyi oldu. Böylece Kaşkaylar daha da güçlendiler. Kışlak ve yaylaklarını tespit ederek bunu daimi hale getirdiler.[33]

Kaşkayların bazı kabileleri aşiretleri, Kerim Han'ın oluşturduğu ordu arasında yer aldı. Kaşkayların ileri gelenleri (Kelanterler, Kethüdalar vs.) Fars bölgesinde çeşitli kervansaraylar, mescitler, hamam ve çeşitli binalar inşa ettirdiler. Firuzâbâd bir Kaşkay şehri haline geldi. Bu dönemde Kaşkaylar ülke genelinde kendilerini büyük bir il birliği gibi tanıtmayı başardılar. İç ve dış işlerinde Kerim Han onların

---

[32] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 145
[33] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 146

görüşlerinden faydalandı. 1779'da Kerim Han öldükten sonra, yeniden ülkede şiddetli çatışmalar meydana geldi.[34]

Kerim Han'ın kardeşi oğlu Zeki Han, Kerim Han'ın çocuklarından Ebulfeth Han'ı hükümdar ilan ederek, onun adı ile hakimiyeti ele geçirdi. Kerim Han'ın kardeşi Sadık Han da kendisini hükümdar ilan etti. Böylece Zerd ailesindeki anlaşmazlıklar ve kırgınlıkların arkası kesilmedi.

1781'de İsfahan hükümdarı Elmurad Han Zend Şiraz'ı aldı ve Sadık Han ile Kerim Han'ın oğullarını ortadan kaldırarak 1785 yılına kadar idareyi elinde bulundurdu. Bu iç çatışmalar Kerim Han'ın ordusunun dağılmasına da sebep oldu. Zend hâkimiyeti hayli zayıfladı. Gacarlar, Muhammed Ağa Han'ın önderliğinde, İran'ın kuzey vilayeti ve Tahran'ı aldı.

Daha sonra Elmurad, Hasan Han ve İsmail Han'ı Kaşkay hakimiyetini kurmakla suçlayıp Hasan Han'ın ellerini kestirip, İsmail Han'ın da gözlerini oydurtmuştur.

1785 yılında El-Murad Han'ın oğlu, sonra Sadık Han'ın oğlu Cafer-han hükümdarlığa geçti. 1788 yılında Muhammed Ağa Han, Zend hakimiyetine son vermek maksadıyla ve Kacar hâkimiyetini kurmak için Fars eyaletine hücum etti. Ancak bunda başarılı olamadı. Bunun üzerine kendisi için tehlikeli gördüğü Kaşkay aşiret birliğini dağıtmak ve yok etmek maksadıyla Şiraz tarafından, Genduman'dan uzaklaşarak Kaşkayların önemli kabilelerinin bulunduğu Husrev Şirin yaylasına hücum etti. Kaşkaylar bunu önceden haber aldıkları için sürülerini dağa çıkararak orada topyekün karşı koyup kendilerini mudafa ettiler. Bir aylık bir çarpışma sonunda geri çekilmek mecburiyetinde kalan Muhammed Han İsfahan'a döndü.[35]

1789 yılında Zend Cafer Han öldürülür ve Zend sülalesinin son hükümdarı Lutufali Han Zend tahta geçer. 1792 yılında tekrar Şiraz'a

[34] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 147
[35] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 148.

hücum eden Muhammed Han, Şirazı ve Kirman'ı alır. Lutufeli Han ise 1795'de Bam Kalesinde ele geçirilir. Onun Tahran'da öldürülmesiyle Zend ailesinin hakimiyeti sona erer.

Bütün bu uzun çarpışmalarda Kaşkaylar hiçbir taraf adına çarpışmalara girmemiş, bu da onların güçlenmesini sağlamıştır. Bu dönemde Kaşkayların İlbeyi Hasan Han vefat ettiği için onun kardeşi İsmail Han'ın oğlu Cani Ağa (III. Cani Ağa) ilbeyliğe getirilmiştir.

b. 19. ve 20. Yüzyılda (1990'a kadar) Kaşkay İli'nin Sosyal ve Siyasî Durumu

Kaşkay İli II. Can.i Ağa'nın resiliğinde toplanmış ve Zend sülalesinin ilk hükümdarı Kerimhan Zend tarafından da resmi olarak tanınmıştır. Cani Ağa'nın oğulları Hasan Han ve İsmail Han, Zend sarayında büyük hürmet görerek Kerim Han'ın danışmanlığı görevine kadar yükselmişlerdir.

Kaşkay İli Fars eyaletinde, genellikle, bütün İran'da bulunan aşiretler arasında en teşkilatlı, düzenli, güçlü bir il birliğidir. Kaşkay il kuruluşunda, aşağıdan yukarıya saygı ve bağlılık, yukarıdan aşağıya doğrudan sevgi ve ilgi mevcuttur. Kendilerinin dedikleri gibi "kan birliği" münasebetlerine tam olarak uyulması, Kaşkayların sağlam ve güçlü bir il seviyesine yükselmesinin esasını teşkil etmektedir. Bu ilin güçlü olması, Fars valilerini ve İran'ın merkezi hükümetlerini tarih boyunca endişelendirmiş ve zayıflatmak için büyük gayret göstermişlerdir. Kerim Han Zend'in vefatından sonra, ilde Kaşkayların Zend sülalesi hakimiyetini yıkmak, İran'da güya Kaşkay hakimiyetini kurmak istemeleri bahanesiyle Ali Murad Han Zend tarafından Kaşkaylı Hasan Han'ın ellerinin kesilmesi, İsmail Han'ın gözlerinin çıkarılması bunun en belirgin örneğidir.[36]

---

[36] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 199.

19. asrın 50-60 yıllarında Kaşkay İli'nin güçlenmesinden endişeye düşen Nasreddin Şah, güneydeki göçeriler arasında eşitlik sağlamak adı altında daha doğrusu Kaşkaylar karşısında yeni bir göçeri kuvvet oluşturmak gayesiyle Fars aşiretlerinden Gavamülmülk başkanlığında Baharlı, İnallı, Nefer, Baseri ve Arap tayfalarının birleştirilmesinden Hamse adlı bir ilin meydana getirilmesi için şartlar oluşturuldu. Ancak, bu konuda pek başarılı olunamamıştır.

İran halklarının sosyal ve siyasi hayatında en önemli tarihî olaylardan biri 1905-1911 yıllarında ülke ahalisinin çeşitli sınıf ve tabakaları kendi mevki ve münasebetlerini sağlamlaştırarak Kâşkayların, onların reisinin (Sovletüddovlenin) bu inkılaba gösterdikleri ilgi farklı bir karakter taşır. Yani ayrılıkçılığı değil inkılaba verdikleri destekle birlik ve beraberliği seçmiştir.[37]

Kaşkaylar Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiliz istilacıları aleyhine isyan etmiş, Deştistan ve Tengistan mücahitlerine, Fars eyaletinin demokratik teşkilatına, yerli halk kolluk kuvvetlerinin, İngiliz taraftarlarına karşı başlattıkları **Şiraz İsyanı**'na da yardım etmişlerdir. Reislerinin komutanlığı altında, Fars eyaletinin İngiliz işkalinden kurtulması için, 1918-1920 yılları arasında büyük kahramanlıklar gösteren Kaşkaylılar, 1920 yılının sonunda İngilizlere büyük zayiat vererek İran topraklarını terk etmelerinde büyük rol oynamışlardır.

Kaşkay İli tarihinin ikinci devri, 1920'li yıllardan 1980'li yıllara kadar yaklaşık 60 yıla yakın bir devri, Pehlevi sülalaesinin hakimiyeti devrini kapsamaktadır.

Kaşkaylılar İngilizlerle yapılan mücadeleleler neticesinde edindikleri tecrübelerle 1920'li yıllarda Pehlevi idaresinin ülkede uyguladığı merkezileştirme politikasına olumlu bakmışlar, merkezi hükümet aleyhine güneydeki göçerilerin ayaklanmamalarında merkezi

[37] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 200.

hükümete yardımcı olmuşlardır. Kaşkay reisi (Sovletüddovle) Tahran'da yaşayarak, şura meclisinin 8. dönem Fars eyaletinden temsilci seçilmiştir. Ancak, İngilizler geçmişteki olayları unutmayarak, Rıza Şah vasıtasıyla onu 1932 yılında Kasr-ı Kacar zindanında öldürttüler. 1930'lu yıllar Kaşkayların en ağır ve felaketli dönemi olarak bilinir. Pehlevi rejimi "**tahta kapı**", yani göçerilerin yerleşik hayata geçirilmesi siyaseti özellikle, Kaşkayları felakete sevk etmiştir. İl kuruluşunu bozmak ve dağıtmak için Rıza Şah, İl'in tayfa ve tire reislerinin çoğunu idam, hapis ve sürgün ederek onların yerine kendine bağlı kişileri göçeri ahaliye idareci olarak tayin etmiştir. Bu idareciler vasıtasıyla büyük cinayetler işletmiştir. Onların binlerce hayvanlarını telef ederek, Kaşkay İli'ni iktisadi yönden de felakete sürüklemişdir.[38]

Bu dönemde (1920-1930) Pehlevi sülalesinin Kaşkaylar aleyhine ortaya koyduğu zulüm ve işkencelerin araştırılıp ortaya çıkarılması uzun ve derinlemesine bir araştırmayı gerektirmektedir.

1941 yılında İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Hitler Almanyasının savaş ve siyasi planlarının önüne geçebilmek için müttefik askerlerin İran'a gelmesiyle, Rıza Şah bütün İran halklarına ve dolayısıyla Kaşkaylara bazı serbestiyetler verildi. Ülkenin çeşitli vilayetlerine sürgün edilmiş Kaşkay Türkleri kendi yurtlarına döndü. Kaşkaylar göçeri hayata döndüler ve geçmişteki acı olayların tecrübesiyle süratle silahlanmaya başladılar. Ancak, İlhan ve İlbeyleri özellikle Nasır Han Sovletüddovle'ye kadar İngiliz işkalcilerine karşı çıkmadılar. Haliyle halk arasında eski güç ve saygınlığı göremediler.[39]

Kaşkayların yurtlarına dönmesiyle tekrar İl kuruluşuna işlerlik kazandırılmış, iktisadî yönden de güçlenmeye başlamışlardır. Bu dönemde, yedi milyon koyuna ve yüz binlerce at, deve vs.'ye Kaşkay İli sahip oldu.

---

[38] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 201.
[39] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 202.

Kaşkaylar 1950 yıllarda millî cephenin, Musaddık hükümetinin petrol sanayisini millileştirme politikasını desteklemiş, o zaman ilbeyi olan Hüsrev Han Şura Meclisi'nin temsilcisi sıfatıyla Musaddık hükümetinin bu tedbirlerine destek vermiştir.

1953 yılında Amerika'nın desteğiyle, Musaddık hükümeti aleyhine yapılan askerî darbe ve şahın tahta geçmesiyle, Kaşkayların hayatında yine karanlık günler başlamış oldu. İki asır kadar Kaşkay ilinde hüküm süren kuruluş, 1956 yılında Şah tarafından verilen bir fermanla ortadan kaldırıldı. Kaşkaylar aleyhine birçok askeri tedbirler alını, il reislerinin bir kısmı aileleriyle birlikte ülkeyi terkedip, dış ülkelere gitmeye mecbur kaldılar. Muhammed Rıza Şah'ın "Ak devrim" adıyla başlattığı toprak reformu, göçerilerin, yaylalarının ve meraların hazine arazisi sayılması, Kaşkayların zayıflamasını ve ilin dağılmasını bir hayli hızlandırdı.[40]

1979 İran devrimine kadar, Kaşkaylar Rıza Şah'ın gizli güvenlik elemanları tarafından büyük bir baskı altında tutuldular. Şehirlere ve kasabalara dağılmalarına zorlandılar. İnkılaptan önce ve sonra Kaşkaylar tekrar toplandılar. Dış ülkelere göçmüş Kaşkaylar dönüp, İslam Cumhuriyeti idarecileriyle görüşüp yeni hükümete yardımcı olmaya hazır olduklarını bildirdiler. Ancak bu fikirbirliği uzun sürmedi. 1982 yılında Şiraz ve Diruzâbâd yakınlarında, Kaşkaylılarla pasdarlar arasında birçok çarpışmalar meydana geldi. Kaşkayların İlhanı Husrev Han hapsedilerek, 1982 yılından Şiraz'da idam edildi.

Günümüzde Kaşkay İl Birliği sekteye uğratılmış, umumiyetle göçeri hayat çeşitli zorluklar taşısa da Kaşkaylar zor sosyal ve iktisadi hayatlarını devam ettirmektedirler. Kaşkaylar İran içerisinde millî, medeni hukuktan yoksun edilmiş azınlıkta kalan diğer halklar gibi kendi hukuklarını elde etmek için mücadeleden çekinmiyorlar, maddi ve medeni taleplerini elde edene kadar mücadeleye devam edeceklerdi.

---

[40] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 203.

D. KAŞKAY İLİ'NDE GELENEKSEL iDARİ TEŞKİLAT

Türk aşiretlerinde ailenin büyük erkek çocuğu her zaman aşiret reisi olur diye bir kural yoktur. Aşiretin şartlarını taşıyan bir çocuk, aşiret reisi olabilir.

Melik Mansur Han, İlhan olacak bir kişide aranan şartları şöyle sıralamaktadır:

1- Çevresinin olması.

2- İyi ata binmek.

3- Güçlü bir yapıya (tercihen uzun boylu) sahip olması.

4- Gururlu ve azametli bir sima.

5- Adalet duygusuna sahip olma.

6- Aşiretler arasına iyi bir şöhrete sahip olma.

7- Asalet sahibi olması (Asil bir yaşantı sürmesi).

8- Cesur olma ve güzel el yazısına sahip olma.

Bu özelliklere sahip olan kişi ihtiyaç olduğunda bu makama getirilebilir.[41] Fakat uygulamada geleneksel olarak aşiret birliğindeki değişik kabile ve aşiretlerin başçıları ile birlikte yöneten ailenin önde gelen bazı şahsiyetlerin yeni ilhanın seçiminde söz sahibidirler. Umumiyetle ilhanın oğlu veya kardeşi seçilmektedir. Tahta geçmede anlaşmazlıklar olduğunda aşiret başçılarının tercih ettikleri ve etrafında kenetlendikleri kişi ilhan olur. Yani diğer adaylar haliyle dışlanmış olur. Bazen bu anlaşmazlıklar bölünmelere kadar varabilir. Sonunda bu mücadeleyi kaybeden kişi kazanan tarafın çadırına gidip bağlılığını bildirir.[42] Tahta çıkma problemi çok nadir olarak kan akıtma sonucuyla olmuştur. Kaşkaylar genellikle tek kadınla evli olduklarından, diğer iran kabilelerinde olduğu gibi üvey evlat problemi ve çatışması olmamış bu da ilhan seçiminde bir kolaylık sebebi olmuştur.

---

[41] Melik Mansur Han, Kaşkaî (Nasır Han'ın kardeşi) ile Ekim 1994 yılında yaptığımız **röportaj**'dan.

[42] Pierre Oberlıng, **The Qashqa'ı Nomads of Fars**, Paris 1974, s. 21

Kaşkay İli'nin ilhanları, uzun yıllar Fruzâbâd ve Farrasâbâd'ın bölge valisi sayılmışlardır. **İlhani-yi memleket-i Fars** ünvanı da taşırlardı. Bu ünvan onlara güney İran'ın merkezinde (Şiraz'da) büyük bir kontrol (o bölgedeki aşiretler üzerinde) sağlamış ve aynı zamanda onları (İlhanlıları) bir hükümüt brokratı durumuna getirmiştir. Bu durum onların merkezi hükümet tarafından tanınması ve onanması şartını getirmiştir.

Normal şartlarda Fars'ın genel valisi, Kaşkaylar tarafından seçilen, yöneten aileden bir üyeyi aday gösterir. Bu adaylık şah tarafından onaylanır ve bunun için gerekli bir ferman gönderir. Ancak, Kaşkaylara ile merkezi hükümetin arasının bozulduğu dönemlerde aşiret büyüklerinin tavsiyeleri dışında (merkezi hükümete yakın olan) kişileri seçtirme yoluna gittiler. Böylece aşiretlerce seçilen kişiler üzerinde görüş farklılıkları olunca, merkezi hükümet, ilhanı görevden alacak kadar ileri gitmiştir. Fakat Kaşkaylar bu tür muhalefete rağmen kendi gücünü korumuş, istedikleri biçimde yönetimlerini sürdürmüşlerdir.[43]

İlbeyi, ilhanın yardımcısıdır. İlbeyinin atanması da resmen şah tarafından onaylanmaktadırlar. Genellikle ilhanın kardeşi kuzeni veya yeğenidir.

İl : Çeşitli tayfalardan oluşan, (gelenek ve görenek ve dil birliği olan) tayfalar bir araya gelerek **il** teşkil ederler.

Büyük Kaşkay İli, kendine il bile denilen (Keşkül, Şordereli, Altıbölük, Amele vb.) büyük gruplardan oluşur. İlin genel reisine iki Türkçe kelimeden mürekkep olan (il+han) **ilhan** denilir. İlin birliği ve bütünlüğünün sembolü olan ilhan, bütün tayfalara hükümet eder.

İlin gücü ve kuvveti, tayfalardaki silahlı grupların silahlı gücü ve itibarına bağlıdır.

Tayfa : Kaşkay İli'nin kollarına **tayfa** denir. Birkaç **tire**den oluşur. Bu tirelerin akraba bağı olması şarttır. Her taifenin bir idarecisi

---

[43] Pierre Oberlıng, a.g.e., s. 22

vardır. Buna **Kalender** denir. Bunların görevleri vergi toplamaktır. Askeri meselelerde söz sahibidirler. Kelanterlik makamı saygın bir makamdır. Önemli olaylar onda biter. **Tire** ve **Bonku** içinden seçilen cengaverler doğrudan onun emrindedirler. Merkezi hükümet yanında ilin temsilcisi de sayılırlar. Kelanterlerin soylu-soplu ve zengin olmaları gerekir. Kalenterlerin gücü tayfadaki silahlı kişilerin sayısına bağlıdır.

Kaşkaylar kalenterin sözüne (emirlerine) harfiyen uyarlar. Kelanter saygın bir insandır. Büyük bir güce sahiptirler. Emirlerinde büyük imkanlar vardır. Kelanter çocukları, yönettikleri aşiretten (kendilerinden varlıklı da olsa) evlenmezler. Kendi akrabalarıyla ancak evlendirirler.

Kelanterler birkaç bin hanenin başkanıdır. İlhanın kendilerine paylaştırdığı otlakları onlar da yüz veya üçyüz hanenin başkanı olan Kethüdalara taksim ederler. Kethüdaların emrinde de 15-20 hanenin başkanı olan Aksakallılar vardır. Onlar da kendi yönetimlerindeki ailelere paylaştırırlar.

Tire : Birkaç bonkudan müteşekkildir. Örf ve adetleri bir olup, aileler arasında akrabalık bağları vardır. Özellikle göç zamanı beraber hareket ederler. Birkaç bonku bir araya gelerek **tire** meydana gelir. Bu tire içinde kendilerine **kethüda** seçerler. Bunlar kelanterlerin insiyatifi altında seçilir. Zengin soylu-soplu olmaları şartı vardır.

Kethüdaların görevleri, tire içindeki meseleleri çözümektir. Tireyi her zaman savaşa hazır vaziyette bulundurup, silahlı kişiler yetiştirir ve Kelanterler, ihtiyaç olursa, Kethüdalardan silahlı kişiler isterler.

Bonku (Bonko) : İhtiyaca göre değişik durumlar gösteren ve siyah çadırlarda yaşayanların Kaşkay ilinde sahip oldukları ünvandır. **Oba, bölük, işom** diye de isimlendirirler. Bonkuların reisine **Aksakallı** (Riş-Sefid) denir.

Bonkular müstakil birer birliktir. Bu birliktelik onların birlikte hareket etmeleriyle oluşur. Bonkunun fertleri beraber hareket edip

daima birbirleriyle fikirbirliği içindedirler. Aksakallılar, bu birliğin oluşması için aralarında sözleşmeler yapılır ve bunlara uyulur. Yeni oluşum ailelerde kendi bonkularını oluştururlar.

Aksakallıların görevleri şunlardır : Bonku reisi göç zamanı **yurt** (konaklama) yerini seçmek ve onları kiralama, yine evlenme sırasında gelinin götürülmesi, evlenme ve boşanma bunların kararlarına bağlıdır.

Bir aile bonkudan uzaklaştırılmak istenirse buna bonku karar verir. Bu durumda **Aksakallılar**'ın işi zorlaşır. Ya nasihatla veya silah zoruyla bokuda uzaklaştırılır.

Bu siyasi ve sosyal birlikte samimi bir bağlılık mevcuttur. Bunlar bir ailenin üyeleri gididirler. Aksakallıların gücü bonkudan fazladır. Herhangi bir çatışma sırasında onların silahlı güçleri bonkuya bağlıdır. Bonkunun güçlü olup olmadığı o grubun silahlı kişilerinin çokluğu, azlığı ve zengilkilerine bağlıdır. Aksakallılar her zaman bir çatışmada daha fazla gencin sağlanması ve başarıları için çalışırlar.[44]

Bile : Kaşkay İli sisteminde **bonku** en son kol olarak bilinir. Ancak bazı bonkularda diğer geri kolllara rastlanmaktadır. Bu geri kollarada **bile** denir.

Kaşkay Tayfalarından Keşküli (Küçük ve Büyük) ve Dereşorlu tayfalarında en son kol **bonku'**dur. Fakat Farsimedan taifesi, Amele ve Altıbölük tayfalarında en son kol **bile'**dir.[45]

İl teşkilatı içerisinde sekreterlik ve mali işleri üstlenen kişilerden oluşan bir sınıfta mevcuttur. İlhanlık sisteminde çalışan bir çok katipten (münşi) her biri bir yazışma (türü) görevini üstlenirdi. Sekreterlik reisini **münşibaşı** denilirdi. Bu katipler, büro işleri, mali işler, şehir işleri, ilhanlık divan işleri, adliye ve hukuk işleri, ilhanlık kurumu ile (eyalet) valisi arasındaki ilişkiyi sağlarlardı.

Kelanterlerin hükümleri münşibaşının aracılğıyla yazılarak imza ve mühür için ilhana götürülürdü. Kethüdaların kethüdalık kuralları,

---

[44] Menuçehr Keyanî, **Siyah Çadırha,** Tahran 1992, s. 176-1780
[45] Dr. Haşmetullah Tabibî, **Camiuş-Şinâsi ve Merdumnâşi-İlât ve Aşâyir**, Tahran, s. 331.

kelanterler tarafından çıkarılarak imzlanırdı. Kethüdalarla ilgili bazı önemli hükümler de ilhanlık kurumundan çıkardı. Tayfalardan alınan vergiler, aşiret toprakları ve ilhanlara ait mülklerin gelirlerinin toplanıp harcanmasıyla ilgili muhasebecilik görevi katiplere verilmiş ve bu katiplerden her biri bir bölgeye memur edilmişti. Bu yerlerde ilhanlığın mübaşirleri ve memurları gelirlerin hesap suretini ve verilmiş olan izinleri (kurumdan) ilgili katibe gösterirlerdi. Katiplerin aracalığıyla ibra makbuzlarının çıkrılması için hanlara iletirdi.

Bunlardan başka harç (gider) nazırı ve vekili adıyla bir memur, hana ait menkul mallardan, koyunlardan ve otlardan sorumlu **cuzv-i cemdar** (han mallarının idarecisi) adıyla da başka bir memur görevliydi. Binicilik atlarını ve hanın ahırını idare eden **mir-ahur** ünvanıyla başka bir görevli de vardı. Bu şahıs sürücülere ve seyislere reislik yapardı.

İlhanlık kurumda **ferrâş** ünvanı taşıyan bazı kimseler de vardı ki, bunlar icraat memurları sayılırdı. Bizzat bu şahıslar bazı kişileri hanın huzuruna getirmekle memur idiler. Ayrıca küçük hırsızlık olaylarıyla suçlananları getirmek için görevlendirilirdi. Misafirlerin yeme-içme ve diğer hizmetleri de bunlar tarafından yürütülürdü.

Mutfakta **aşçıbaşı** ve **mutfak reisi** dışında bazı yardımcılar ve hizmetçiler de bulunurdu. Burada son derece yetenekli, çeşitli yemek ve tatlılar hazırlayabilen kişiler çalıştırılırdı.

Ferrâşların sayısı 50-60 kişi olabilirdi. Onların başında **ferrâşbaşı** bulunurdu. Bu şahıs ilhanlık sisteminde polis müdürü (reisi) görevini de üstlenirdi.

Türlü türlü şerbetlerin, reçelleri ve tatlıları hazırlayan **şerbetdarbaşı** bulunurdu. Nazırhanı çadırı görülmeye değerdi. Orada akla gelen her türlü yiyecek mevcuttu. Ayrıca pirinç ve yağ içinde bir çadır bulunurdu.

Bu kedemlerin yanında, **nöker-bâb** (hizmetçi veya kapıcı) kurumu memurları adıyla obalara gitmek için hazır beklerlerdi. Bunlar, Amele tayfasından seçilirdi.

E. KAŞKAY İLİNDEKİ TAYFA VE TİRELER

Kaşkay İli, İran'ın siyasi ve sosyal hayatında güçlü nüfuza sahip olan konar-göçer bir birliktir. Bu birlik çeşitli tayfa ve tirelerden meydana gelmiştir. Bu tayfa ve tirelerin sayısı, adı ve nereden geldikleri konusunda farklı bilgiler verilmiştir.

M. H. Fesai, Kaşkay İl birliği içerisinde 66 tayfa ve tirenin adını eserine kaydetmiştir.[46] M. Kayhan'ın eserinde ise Kaşkayların 89 tayfa ve tiresinin adı geçmektedir.[47] M. B. Behmenbegi, Kaşkay ili içerisinde 5 tayfa (Şordereli, Şeşbloki=Altıbölüklü, 'Amele, Büyük Keşküli, Farsimadan) ve 138 tirenin bulunduğunu belirtmiştir.[48] A. Razmara'nın eserinde Kaşkayların 27 tayfa ve 190 tiresinin adı geçmektedir.[49] İngiliz diplomatı Lord Kirzon, Kaşkayların 1875 yılında 20 tireye, 1890 yılında ise 18 tireye sahip olduklarını yazmıştır.[50] N. Field, 1939 yılında Kaşkayların 74 tayfa ve tireye sahip olduklarını belirtir.[51] Shooten, 1956 yılında Kaşkayların 40 tayfa ve tiresinin adını vermiştir. Ayrıca, bu tayfaların yaylak ve kışlakları da verilmiştir.[52]

Kaşkay İli'nde yer alan tayfa ve tirelerin sayısı ve isimleri konusundaki bu farklılıkların en önemli sebebi, tayfa ve tirelerin bazılarının çeşitli sosyal ve siyasi zorluklar sebebiyle dağılmasıdır. Yine bazı tire ve tayfaların da güçlenerek yeni bir tire veya tayfa oluşturması da bu farklılıkların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

---

[46] M. H. Fesai, **Farsnâme-yi Naseri**, c. II, Tahran (H. 1313) s. 313.
[47] M. Keyhan, **Coğrafya-yı Mufassal-ı İran**, c. II. Tahran (1931-1932), s. 79.
[48] M. B., Behmenbegi, a.g.e., s. 53.
[49] Ali Razmara, **Coğrafyaye Nizami-yi İran**, Fars, s. 115-118.
[50] Lord Kirzon, **İran ve Gaziyye-yi İran**, c. II, s. 137.
[51] N. Field, **Conhibution to the Antropology of İran**, Chicago, 1939, s. 219.
[52] M. Kahramî, Ebiverdi, a.g.e., s. 66-67.

Kaşkay ilinde bulunan tayfa ve tireleri şöyle sıralayabiliriz:

1. 'Amele Tayfası: Kaşkayların önemli tayfalarından biri olan Amele, birkaç tire ve tayfayı kapsamaktadır. Amele tayfasına mensup olanların çoğunluğunun yaylası, Semirom'un kuzey kesimlerinden, Nehudan, Çalkafa, Devazdeh İmam, Zenbeli ve Semironun etrafından Hana ve Şakank'a kadar olan yerlerdir. Yazları kışlak yerlerinden (Moz, Aşina, Hengnu, Şehristan-ı Hamami, Hanec, Galgel Kehrehor, Çahkan, Meko, Lağer, Seyfâbâd, Efzer, Serefzer, Absekü, Mübarek, Abâd Karzin, Kir, Pencşir, Kevar, Bölük ü Karaağaç ve Şiraz etrafı, Beyza, Kamfiruz, Teng-i Burak, Husrevşirin, Dözdkerd, Gerdene-i Ab-ı Siyah, Kihakberi, Bazviçe (Bazbeççe), Gelağacı, Şah Caferi) geçerek yaylalarına giderler.[53]

Kışlakları, Firuzâbâd ve Loristan bölgeleridir. Amele tayfası, ilhanın hizmetçisidir, onun emrinde çalışırlar. Ancak siyasi hürriyetleri vardır. İlhan bunların içerisinde silahlı kişiler seçer ve gerektiğinde bunlar hazır kuvvet olarak harekete geçer. Tayfanın en önemli işi, ilhana hizmet etmektir.

Amele tayfasının önemli tireleri şunlardır: Nefer, Şurdi, Emir Salari, Malıahmedî; Muhtarhanlı, Söhrabhanlı, Şabankare, Behmenbegli, Tayyibi, Bayat, Sarevi, Lor, Borbor, Kadirli, Gazelli, Sekkiz, Mahmudzamanlı, Gelurdi, Gellezen, Çegibi, Ardkapan, Kutlu, Zerger, Venda, Buger, Mehterhanlı, Behbehi, Cami Bozorgi, Keranî, Tolelî, Dermeyi, Demirçomaklı, Karapapaklı (Kulahsiyah), Karakanlı, Behlulî, Köhlü, Kocabegli, Miçek, Caferbegli, Kehva, Belli....vs.[54]

2. Büyük Keşküli Tayfası: Büyük Keşküllerin yaylası, Zinan bölgesinden, Hark Çermekan, Çehel çeşme, Benrud, Zengene, Deşt-i Erjen, Abyerde, Kudyan, Haftberm ve bir taraftan da Şişbeyr Irmağı, Porşene, Bergun, Dehistan-ı Hemeycan ve Erdekan (Sepidan) bölgelerine kadar olan yerlerdir. Kışlakları, Kazrun etrafı, Bölük Şapur,

---

[53] Muzaffer Kahramanî Ebiverdi, a.g.e., s. 66.
[54] M. Keyanî, a.g.e., s. 172.

Çınar Şehican, Bun Cengel, Pellereh, Polabgine, Teng-i Çugan ve Bulhayat'tır.[55]

Önemli tireleri şunlardır: Ferhadlı, Arıhlı, Şahmehmed, Gencei, İmani, Huri, Dügmei, Garaca, Yadkuri, Cerkanlı, Fiyurç, Ufak, Kasımi, Haşimi, Tabipli, Lekzend, Karagözlü, Eyyublu, Sülüklü, Kasırlı, Malahmedi, Alipiluş, Pilmurad, Cahardeh, Çerik, Geştesp, Dinarrüstem, Lekyari, Ceharmice, Behrami, Safahanlı, Büyük Begdili, Büker, Gehvare, Hasan Ağani, Lek, Ebilü, Ağaçeri, Kuruşi, Develi, Curali, Beydir, Venda, Noy, Dizcani, Mugimi ve Alakoyunlu.[56]

3. Küçük Keşküli Tayfası: Yaylaları Kemher, Kakan ve Erdekan çevresidir. Kışlakları ise, Hengam, Dehrom, Dehrod, Pençşir, Hace-i Mehkuviye'dir. Her tire ve bonku, Hacı Abbas Alihan veya Hamzahan, Gazanferhan, Muzafferhan gibi Kelanterlerin adıyla bilinen köylerden birinin eçvresinde yazı geçirirler.[57]

Önemli Tireleri: Mecitli, Lek, Ziyad, Lor, Kirmani, Gehvare, Behmen, Benli, Nefer, Güçlü, Mehramat, Alivend, Halilvend ve Pagir'dir.[58]

4. Şordereli (Derreşori) Tayfası : Kaşkay İli'nin önemli tayfalarındandır. Yaylaları, Semirom'un kuzeyi, Verdeşt, Mehrgerd, Derreşor, Reng, Hayrâbâd-ı Genduman'dır. Kışlakları, Kazron civarı, Çugan Teni, Mahor, Milatun'dan Zehre-i Behbehan ırmağına kadardır.[59]

Önemli Tireleri : venda, Behram Keyhali, Tayyibli, Erceli, Kurd, Telebazlı, Cambazlı, Şahin Keyhali, Karakeçeli, Nairli, Urculu, Amele Ayazgece, Amele Agargece, Nerai, Aşirli, Dondulu, Maksudlu, Kerbekeş, Hudaverdili, Ali merdanlı, Araplı, Lek, Hamidali Keyhali, Hüseyin Kulu Keyhalı, Oruçlu, Hayatlı, Karakanlı, Hacımehmedli,

---

[55] M. Keyanî, a.g.e., s. 67.
[56] Muzaffer Kahramanî Ebiverdi, a.g.e.. s. 67.
[57] Menuçehr Keyanî, a.g.e., s. 171.
[58] Muzaffer Kahramanî Ebiverdi, a.g.e.. s. 67.
[59] Menuçehr Keyanî, a.g.e., s. 171.

Kabızlı, Aşmanlı (Eşmanlı) Cahardeh Çerik (Ondört Ordu), Abdal Süleymanlı... vb.[60]

5. Şişbloki (Altıbölüklü) : Çeşitli tayfa ve tirelerden oluştukları için yaylak ve kışlakları da çeşitlidir. Mesela, Dokuzlu birkaç tireden oluşmaktadır. Kışlakları, Buşkan-deşti yaylakları, Balıklı Saryatan'dır.

a. Şorbahorlu tayfası : Kışlakları, Deşt-i Peleng, Dergah-ı Davletâbâd, yaylakları, Balıklı, Kihekberi'dir.

b. Kuhi tayfası : Kışlakları, Feraşbend'in güneyi, yaylakları, Cehardenge, Espas, Dehhir ve Hasanâbâd civarıdır.

Önemli tireleri şunlardır: Dokkuzlu (Ağaçeri, Abadçı, İragi, Mürşüdlü, Cihângirli, Davudlu, Safralı, Taşdemirli, Hace ve Beslü), Şorbahorlu, Gacarlu, Kurt, Çarmaylı, Şamlı, Kelleli, Elgayalı, Dostmehmedli, Kuhi (Dağlı), Heybetli, Karayarlı, Ahenger, Caferli, Bolulu, Arapçarpanlı, Arhalı, İslamlı, Arapşamlı, Kacarlı.....vb.[61]

6. Farsimedan tayfası : Yaylaları, Padına (Padna), Siver, Abımelh, Heyne, Mandegan, Marber ırmağının çevresi ve Dena dağının etekleridir. Kışlakları, Kazron çevresi, Rebatek, Danin-i ulya, Sufla, Hüseyinâbâd-ı Sermeşhed'dir.

Önemli tireleri şunlardır: Musullu, Kasımı, Camei Bozargi, Karanlı, Zührebli, Doğanlı, Yandaranlı, Aybatallı, Merdami, Maçanlı (Mançulu), Gurcani (Kahramanlı), Tevabeh Denizli, Merkezi... vb.[62]

7. Kaşkay İli'nin Küçük Tayfaları : Bu tayfalar çeşitli siyasi ve sosyal zorluklar sebebiyle dağılmışlarsa da yine de varlıklarını muhafaza etmişlerdir. Bu tayfalar içerisinde kendini muhafaza edenler şunlardır:

Karaçyalı : Bu tayfanın yaylakları, Dena kalesi etekleri kışlakları ise, Kazron bölgesindedir. En önemli tireleri : Tusi, Cahardenge, Allahmedi, Germesiri Cili (Cila) ve Guruş'dur.

---

[60] Menuçehr Keyani, a.g.e., s. 171.
[61] Menuçehr Keyani, a.g.e., s. 171.
[62] Menuçehr Keyani. a.g.e., s. 171.

Safahanî : Yaylakları, Cahardenge bölgesi yani Hume-i Abâd ve Seddi'dir. Onların kışlakları, Feraşbende'dedir. Önemli tireleri: Elikerdi, Muhammed zamanlı, Zeylani, Elizarlı, Kellehorlu, Hoşadlı, Kırmızı, Hançerli, Kermeli vb.

Caferbegli : Kaşkay tayfalarından biridir. Bir kaç büyük ve küçük tireleri mevcuttur. Yaylakları, Şah Rıza ve Muntag-ı Cesir esferin ve Semirom bölgeleridir. Kışlakları ise, Bölükefzer'dir.

Namedi: yaylakları Semirom, Ulya ve Şeşnahiye bölgeleridir. Kışlakları ise, Firuzâbâd'ın çevresi ve Feraşbend bölgeleridir. Önemli tireleri; Karadeli, Iragi, tevayif, Dailer vb.

İgdir : Yaylakları, Cahardenge ve özellikle Deşt-i Bekan'dır Kışlakları, Loristan bölgesindedir. Önemli tireleri: Şekerli, Emirli, Araplı, Feyli, Iragi, Cövzeli, Emli, Karahanlı, Karakoyunlu, Mirzahanlı vs.

Rahimî : Yaylakları, Semirom ve Hena'dır. Kışlakları, Heval-ı Deştistan ve Feraşbend'dedir. Önemli tireleri; Hacılı, Bünyadlı, Rızahanlı ve Merdan'dır.[63]

Kaşkay İli'nde yer alan tirelerin Fars bölgesine nereden geldikleri konusunda, M. Keyanî'nin eserinde şu bilgiler verilmektedir:[64]

Musullu : Bu tire Musul ve Kerkükten bu bölgeye gelmiştir.

Gellezen : Bu bölgeye kuzey Irak'dan gelmedir.

Iğdır, Dokkuzlu tireleri Irak Türkmenlerindendir. Önce Türkmen Sahra'ya (İran Türkmenistanı) yerleşmişler, oradan da Fars bölgesine gelmişlerdir.

Ebiverdi : Bu tire Afşar Türklerinin tayfalarından olup Horasan'dan göçüp gelmişlerdir.

Arapçarpanlı : Erdebil Türklerinden olup, Selçuklular döneminde İran'a yerleşmişlerdir. Bir kısmı Nadir Şah döneminde Horasan, Fars ve Irak (Acem Irakı) bölgelerine göçürülmüşlerdir.

---

[63] Menuçehr Keyanî, a.g.e., s. 172.
[64] Menuçehr Keyanî, a.g.e., s. 164.

Dediki (Dedekay) : Akkoyunlu sülalesindendir.

Ağaçeri : Azerbaycan Türklerinden olup, Kızılbaş grubundandır. Türkiye'nin kuzeyinde olan Bayındır bölgesinden gelmedirler.

Kocabeyli : Kızılbaş grubundandırlar. Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

Şamlu, Arhalı (Arıhlı), Kırhlı tiresi Afşar Türklerinden olup halep ve Şam bölgesinden bu bölgeye geçmişlerdir. Oğuz Türklerinden olup Safevi döneminde bu bölgeye yerleşmişlerdir.

İmanlu: Horasan Afşarlarından olup Derregez bölgesinden gelmişlerdir. Karaçolu, Çemişgezek bölgesinden Şah Abbas döneminde Mahabbat bölgesinden göçmüşlerdir.[65]

Kaşkayların Nüfusu:

Tayfa ve tireleri gibi Kaşkayların nüfusları hakkında da farklı bilgiler mevcuttur. Kaşkayların sayısı hakkında ilk defa 1807-1809 yıllarında Fransız Juber tarafından 12-15 bin olarak gösterilmiştir.[66]

Lord Kirzon, Kaşkayların 1870 yılında 60 bin aile olduğunu ve 120 bin silahlı atlı verebildiklerini belirtir. 1868 yılında Kaşkay ilhanı Muhammedkulu Han vefat ettikten sonra çıkan kargaşa ve çarpışmalara ilaveten kuraklığında tesiriyle Kaşkayların bir hayli zayıfladığını, bu sayının 20 bin aileye kadar (1890 yılı itibariyle) düştüğünü kaydetmiştir.[67] Shooten, Kaşkaylı Hüsrev Han'dan nakille, Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.[68]

İran müelliflerinden M. Keyhan, 1932 yılı itibarıyla Kaşkayların 30.150 aile olduklarını (150-160 bin kadar) belirtilmiştir.[69] Buşehrî 1941 yılı itibarıyla Kaşkayların nüfusunu 200 bin olarak vermiştir.[70] Rüknzâde, 1948 yılı itibarıyla, Kaşkayların yaşadığı geniş coğrafyayı da

---

[65] Menuçehr Keyani, a.g.e., s. 164.
[66] P. A. Juber, **Mosaferat der Ermenistan ve İran**, s. 137.
[67] C. Kirzon, a.g.e., s. 137.
[68] M. T. Ullens Shooten, a.g.e., s. 116.
[69] Mes'ud Keyhan, a.g.e., s. 313.
[70] İsmail Nurzâde Bu şehri, **Esrar-ı Nehzate Cenub**, Tahran H. 1320, s. 177.

gözönünde tutarak, Kaşkayların nüfusunu 500 bin olarak vermiştir.[71] Balayan, 1960'da Kaşkayların nüfusunu 400 bin olarak vermiştir.[72]

20. yüzyılın 70'li yıllarına kadar Kaşkayların nüfusu görüldüğü gibi, birçok müellif tarafından tahmini olarak gösterilmiştir. Bu rakamlar kesin rakamlar değildir. Bu rakamların kesin rakam olmamasının çeşitli sebepleri vardır. Kaşkayların siyasi ve sosyal sebeplerden dolayı nüfusunun değişmesi ve İran'da 1950 yılına kadar nüfus istatistiklerinin olmayışıdır. Bu tarihten sonra da İran hükümetleri milli mensubiyetlerle ilgili hiç bir rakam vermemiştir. Bu da Kaşkayların nüfusu hakkında kesin rakam vermeyi zorlaştırıcı sebeplerden biri olmuştur. İran'da, dini mensubiyete göre sayım yapıldığı için, Kaşkayların ve diğer halkların sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Yani İran ahalisini oluşturan muhtelif halklar, "**Vahid İran Milleti**" veya "**Vahid müslüman millet**" olarak belirtilir. Yalnızca Hristiyan ve Yahudilerin sayısı gösterilmektedir.

Kaşkayların Fars eyaletindeki konar-göçer nüfusunun, özellikle yabancı ilim adamları tarafından 500 bin veya daha az gösterilmesi doğru bir tespit değildir.

1976 yılında İran remsi kaynaklarına göre, Fars eyaletinin 2.020.947 nüfusa sahip olduğu ilan edilmiştir.[73] Fars eyaletinde yaşayan Kaşkaylar, eyalet nüfusunun % 60'dan fazlasını oluşturmaktadır. Bugün yaklaşık olarak Fars eyaletinde 4.000.000 kişi yaşadığı gözönüne alınırsa, Kaşkayların nüfusunun (bazı diğer Türk unsurları çıkardığımızda) rahatlıkla 1.500.000-2.000.000 olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayıya ülkenin diğer eyaletlerinde yaşayanları da dahil edersek, Kaşkayların nüfusunun verdiğimiz rakamların altında olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

---

[71] Rüknzâde Ademiyyat, **Fars ve Ceng-e Beynelmilel**, c. II, s. 33.
[72] B. N. Balayan, **K. Voprosy ob obşnosti....** s. 331.
[73] Sazmane Buolaca ve Bernâme, **Sarşomare-yi umumiye nüfus ve mesken**, neşriyyeye No: 1, Tahran (1976), s. 17.

Sonuç olarak, Kaşkay Türklerinin nüfusu, 1994 yılında yapmış olduğum çalışmalarda ve bizzat görüştüğüm aşiret büyüklerinin de teyit ettiği gibi, 1.500.000'den az değildir. Bu sayı, İran nüfusunun artışıyla mukayese edildiğinde de rahatlıkla tespit edilebilir.

F. KAŞKAY İLİ'NDE SOSYA HAYAT

a. Kaşkaylarda Evlenme ve Düğün Törenleri

Kaşkay Türklerinde, erkeğin evlenmeyip bekar kalması ve aile kurmaması ayıp ve günah sayılır. Zarurî sebepler dışında evlenmemek Kaşkaylar tarafından hoş karşılanmaz. Bekar olan kişi, annesi, yakın akrabaları tarafından evlenmeye ve aile kurmaya zorlanır. Kaşkaylı için evlenmek, aile kurmanın esas nedeni çocuk sahibi olmak, özellikle de erkek çocuğuna sahip olup neslini devam ettirmektir. Erkek çocuğuna sahip olan anneler, il içerisinde sayı görürler. Bu sosyal adet ve gelenekler sebebiyle Kaşkay ilinde, şehir ve kasabalarda yaşayanlara nisbetle bekarlık yok denecek kadar azdır.[74]

Kaşkaylarda bekar kalmanın önemli sebeplerinden biri, sosyal ve iktisadi sebeplerdir. Sosyal sınırlandırmalar, ağır başlık parası ile sınıflar arası farklar evlenmeyi zorlaştırıcı önemli sebeplerdir.

Kaşkaylarda birden fazla kadınla evlenme hoş karşılanmaz. Çocuğu olmayan bir kişinin, hısım ve akrabaları onun bir daha evlenmesi için talepte bulunurlar. Bu durumda birinci kadın, kocasının ikinci bir kadınla evlenmesine izin verir.[75]

Kaşkaylarda yaşlı bir kişinin çok genç bir kızla evlenmesi de çirkin bir davranış olarak görülür.

Kaşkay ilinde evlilik, genelde kabile veya akrabalar arasında yapılır. Eskiden yaygın olan geleneğe göre, doğduğu anda kız çocuğunun göbeği amca veya dayısı oğlu için kesilirdi. Buna "göbek

---

[74] Melik Mansur Kaşkayi ile Ekim 1994'de yaptığımız **röportaj**'dan.
[75] Melik Mansur Kaşkayi ile Ekim 1994'de yaptığımız **röportaj**'dan.

kesme" adı verilirdi. Kız ile erkek çocuk biraz büyüyünce her yıl özellikle nevruz bayramında, erkek tarafı kız için elbise, altın bilerzik ve küpe gönderirler. Bu durum düğün yapılıncaya kadar devam ederdi.

Evliliklerde kızın ailesinin mevki ve durumu, oğlan çocuğunun ailesinin mevkisiyle mukayese edilir. Örneğin, bir han ailesi, kızını kelanter ailesine mensup birine vermez. Aynı şekilde kethüda ailesine de kelanter kızını vermez. Şayet üst tabakadan bir kız alt tabakadan bir erkeğe verilirse **süt hakkı** ve yüklü "**başlık**" alınırdı. Bu başlık yüklü miktarda para ve çok sayıda koyun-deveden oluşur.

Kız isteme merasimi şöyle olur: Birkaç gün önceden çocuğun akrabalarından ve yakınlarından birkaç yaşlı erkek ve kadın, kızı istemek üzere babasının evine gider. Kaşkaylar dünüre **sevce** derler. Sevce saygın kadın ve erkekler olmalıdır. Çünkü, saygın ve tecrübeli dünürler kız ailesinin rızasını almada önemli rol oynarlar. Kız evine giden dünürlerin bu isteklerine cevap vermeyi, kız ailesi han veya kelanterin rızasına bağlar. Olumlu cevap alındığı taktirde gerekenlerin yapılması ve başlığın miktarının belirlenmesine geçilir. Belirlenen başlık, süt hakkı ve özel hediyelerle beraber gelinin babasına verilir. Başlık parasının ilk bölümü verildikten sonra kız tarafı cayarsa almış olduğu bu başlık parasını tekrar iade eder. Ancak, oğlan tarafı cayarsa bu başlık parası iade edilmez.

Nikah ve düğün merasiminin gerçekleşmesi için takvime göre en uğurlu ve uygun zaman belirlenir. Neticede belirlenen gün geldiğinde, damadın babası aşiret fertlerini düğüne davet etmek üzere yakın ve uzak çevreye elçiler gönderir. Bu davetçilere **aḫçe** (eḫçi) denir. Siyah ve beyaz birçok çadır kurulur. Onlar arasında "gerdek çadırı" gerçekten görülmeye değer güzelliktedir. Çünkü harika cecimlerle güzel kilimlerle bezenir. Saz ve zurna çalınmaya başlanır, kadınlar ve kızlar rask eder, halay çekerler. Misafirler, gurup gurup boyanmış koyunlar, odun ve yağ gibi hediyelerle gelmeye başlarlar. Bazı zenginler hediye olarak at dahi

getirirler. Damadın annesi, babası ve yakın akrabaları misafirleri karşılayarak hayırlı gelişlerini bildirmek için havaya ateş ederler.[76]

Damadın babası gücü oranında ve gerektiği kadar üç dört gün veya bir hafta süreyle misafirleri ağırlar. Düğün gecesi bir gurup, atlara binerek ihtişamla gelinin evine giderler. Gelini alma zamanı, obasının yakınlık ve uzaklığına göre belirlenir. Eğer gelin aynı obadansa herhangi bir sorun çıkmaz. Ancak uzak bir obadan olan gelini almak zamanı, onu getirirken geceye kalınmamasına göre ayarlanır. Gelini almaya giden topluluğu kız tarafı hürmetle karşılar. Önceden hazırlanmış yemek sofralarına gelenler davet edilir. Yemekten sonra gelini götürme hazırlıkları başlar. Gelin, düğün adetlerine göre giyindirilir, anne ve babasıyla vedalaşmaya götürülür. Gelin önceden birkaç kez baba ocağının etrafında dolanır, yıllarca yaşadığı ocağı defalarca öper, kardeşleriyle ve akrabalarıyla vedalaşır. Bu törende kız ailesi kederlerinir, hatta ağlayanlar olur. Vedalaşmadan sonra oğlan tarafının yaşlı, saygın adamları gelini özenle süslenmiş atına bindirirler. Gelin ata bindirildikten sonra müzik eşliğinde yola çıkılır. Gelenek olarak gelinin bindiği ata küçük bir erkek çocuğu da bindirilir. Bu, gelinin dünyaya getireceği ilk çocuğun oğlan olmasına işarettir. Yolda müzik çalınır ve çeşitli eğlenceler yol boyunca devam eder. Gelin kevranı, damadın yakınları ve arkadaşları tarafından karşılanır ve ellerindeki elmaları geline taraf atarlar. Gelin oğlan çadırına gelince yaşlı akrabalardan biri gelini attan indirir. Gelini attan indiren bu kişi geline bir hediye vermeyi taahhüt eder. Çadırın içine kadar döşenmiş halıların üstünde gelin yürüyerek çadıra girer ve oğlanın yakın akrabaları tarafından "mübarek olsun" sesleriyle karşılanır. Gelinin başına demir parayla karışık şeker vs. serpilir.

Elbetteki böyle ihtişamlı, masraflı, şanlı şöhretli düğünler, Kaşkay gençlerinin hepsine, özellikle yoksul ailelerin gençlerine, nasip olmaz.

---

[76] Muzaffer Kahramanî, Ebiverdi, a.g.e., s. 60.

Bazen yoksul aileler ağır borç yükü altına girerek böyle düğünler yaparlar. Ancak uzun süre bu borç yükünün altında ezilirler.

Kaşkaylarda nikah kıyma töreni görkemli değildir. Gelin, damat evine geldiği gün yakındaki bir hoca veya obada zengin çocuklarına ders veren molla gelinin rızası ile nikah kıyar. Bazı ailelerde daha sonra şehirlerde resmi nikah yaparak evlilik cüzdanını (kağıdını) alırlar.

Geline baba evinde verilen çeyiz, düğün günü gelinle birlikte damadın evine getirilir. Çeyiz genellikle halı, kilim, cecim gibi dokumalardan ve yorgan-döşekten ibarettir. Kızın babası evinde getirdiği çeyizin çokluğuna göre **mihr** (nikah hakkı) miktarı belirlenir.

Kaşkaylarda boşanma nadiren görülen bir durumdur. Onun için sağlam ve daimi bir beraberlik söz konusudur. Özellikle kadın bu evliliğin devamı için fedakarlıkta bulunur. Bazen ailede erkek ile kadın arasında şiddetli geçimsizlik, ayrılma derecesine varsa da boşanma gündeme gelmez. Onlar sadece ayrı yaşarlar, resmen boşanmaz ve başka bir kişiyle de evlenmezler. Kaşkay adetlerinde kadın kocasına bağlıdır. Öldükten sonra dahi bu bağlılığın bir işareti olarak evlenmez.

Kaşkaylı bir kadın, kocası öldükten sonra başka biriyle evlenmez. Ancak, bu kadının kocasının bekar kardeşi varsa kadın onunla evlenmelidir. Ailenin mal ve mülkünün bölünmemesi için bunu kocasının bekar kardeşi de kabul eder.

Ailenin tüm işleri kadının omuzları üzerindedir. Hangi tabakaya mensup olursa olsun sabahleyin erkenden kalkar, hayvanları sağdıktan sonra yağ, peynir vs. hazırlamak gibi işlerle meşgul olur. Ekmek pişirmek, yemek hazırlamak, çocukları yedirmek, giyindirmek, yıkamak vs. bütün evin işini kadın görür. Bunlara ilave olarak ip eğirmek, bunları boyamak ve çeşitli dokumalar kadının işidir. Göç sırasındaki hazırlıklarda da kadın kocasının en yakın yardımcısıdır. Her türlü maddi ve manevi zararları karşı kocasına destek verir. Aynı zamanda ailesinin

hekimidir. Yaylada topladığı bitkileri kurutarak, tecrübeli kadınlardan öğrendiği usullerle bu bitkileri ilaç olarak kullanır.

Bütün bu özellikler Kaşkay kadınının saygınlığını arttırıp evin hakimi yapar. Bunların yanında Kaşkay kadınları sosyal ve siyasi hadiselerde de söz sahibidir.

Kaşkaylarda kız kaçırma namusuzluk olarak değil, evlenmenin bir şekli olarak görülür. Kız kaçırmak Kaşkaylarda az rastlanan bir olaydır ve hoş karşılanan bir davranış da sayılmaz. Eğer kızın babası, kardeşi veya yakın akrabaları kaçırmaya tesadüf ederse, kızı kaçıran kişi bu yakınları tarafından öldürülür. Onun için kız kaçmadan önce aile fertlerinin haberi olmaz. Muhtemelen kızın bu düşüncesini sadece annesi bilir. Ancak erkek, ailesini ve yakınlarını haberdar eder, onların yardımlarını görür. Kaşkaylarda, kızın rızası olmadan kaçırmak hemen hemen imkansızdır. Oğlan kızı kaçırıp kendi ailesine getirdikten sonra hemen nikah yapılır ve düğün törenine geçilir. Bir kaç hafta veya bir kaç ay sonra araya hatırı sayılır yaşlılar girer ve iki aileyi barıştırır.

Görüldüğü gibi Kaşkaylarda düğün adetleri, aile kurma ve evliliği devam ettirme kuralları birçok Türk halklarından (Azeri, Anadolu vs.) farksızdır. Bazı yönlerden çeşitli farklar göze çarpsa da bu, konar-göçer hayat şartlarının geleneklere olan tesirinden ileri gelmektedir.

b. Kaşkaylarda Din ve Batıl İnançlar

Kaşkay Türkleri şii müslümandırlar. Kaşkayların hayatında din hakim ve önemli bir yer tutmamaktadır. Yani dini pratikleri zayıftır. Çok zengin dahi olsalar nadiren Mekke, Necef ve Kerbela ziyaretine giderler. Hz. Ali'ye ve Hz. Abbas'a büyük hürmet beslerler.

Kaşkaylar göç yolları üzerinde bulunan kentlerdeki hürmetli, nüfuzlu seyyid ailelerini mukaddes sayarlar. Onlara nezir verir, maddi yardımda bulunulur. Bazı seyyidlerin evlerine özel alaka gösterirler. Hasta olan çocukları için seyyidlere muska yazdırırlar.

Kaşkaylara ait mescidler yoktur. Göç yolları üstünde eski, yarı harap, yıkılmış, bazan da tamir edilmiş imamzade türbeleri mevcuttur. Bunların bir kısmına daha çok hürmet ve inanç besler, koyun ve kuzu kurban ederler. Kaşkayların en çok inandığı ve hürmet ettiği imamzade **Dokkuz şehid** ismini taşır. Kaşkaylar, imamzadeleri, özellikle Dokkuz şehit imamzadesinin mukaddes saydıkları için münakaşalı konularda onlar üzerine yemin ederler.[77]

Kaşkaylar yapılan yemine büyük önem verirler. İhtilaflı bir konusunda (mesela, borcunu verip vermediği hususunda) en önemli delil yemindir. Kur'an ve imamzadeler dışında "**Hz. Abbas duyunu**", "**Hz. Ali duyunu**" olarak isimlendirilen yeminler de çok inandırıcıdır. Bu yeminler şöyle yapılır: Yemin içecek kişi küçük taşlardan, çöplerden küçük bir ev yapar, sonra Hz. Abbas ve Hz. Ali'ye hitaben şöyle der: "Eğer benim bu işten haberim varsa veya eğer ben bu işe karışmışsam, evim bu evcik gibi yıkılsın" diyerek yaptığı evi dağıtır. Yeminin bir başka şekli ise şöyledir: Yemin içecek kişi etrafındaki otu (herhangi bir bitki) eliyle tutarak şöyle der: "Eğer benim bu işten haberim varsa veya eğer bu işi ben yapmışsam, benim ailemin kökü bu otun kökü gibi kazılsın" diyerek otu kökünden söküp atar. Kaşkaylarda aile ocağına, çıraya, güneşe, tuza, ekmeğe, dostluğa yemin etmek de geçerlidir.[78]

Kaşkaylar rüyaya, onun yorumlanmasına ve tuz gezdirmesine de inanırlar. Rüyalar ve onların yorumları farklıdır. Mesela, rüyada saf ve temiz su görmek hayırlı, bulanık su görmek zararlıdır. Ayrıca rüyada diş çektirme, sakal kesme hayra yorumlanmaz.

Kaşkaylar fala da inanırlar. Özellikle il içerisinde "**nohut falı**" yaygındır. Nohut falını okuma yazması olmayan, özellikle yaşlı kadınlar açar. Fala inananlar herhangi bir işe başlamadan önce nohut falı

---

[77] M. Behmen, Behmenbegi, **Örf ve 'Adet der 'Aşâyır-ı Fars**, Tahran 1945-1946, s. 44.
[78] M. B. Behmenbegi, a.g.e., s. 44.

açtırırlar. Falın sonucuna göre o işi yapar veya vaz geçer. Nohut falı, 41 nohut farklı sayıda bölüştürülerek bakılır.[79]

Kaşkaylarda cin, şeytan ve perilerin gücüne, faaliyetlerine inanma önemli yer tutar. Kaşkay hayatında akşam hava karardıktan sonra harabelerden, mezarlıklardan geçmek, arıktan, bitki üstünden atlamak, geceleyin yeşil yapraklı ağaç altında yatmak ve buna benzer birçok işler tehlikeli sayılır. Çünkü bu vakitlerde cinlerin, şeytanların bu gibi yerlerde gizlendiğini ve insanlara zarar verdiklerine inanılır. Bundan dolayı bazı hastalıkları, cinlerin gazabı olarak değerlendirirler. Kaşkaylılara göre cinler, demirden korkarlar ve bundan dolayı onlar, yanında bıçak veya bir demir parçası bulunduran kişiye dokunmazlar.[80]

Bazı kadın ve çocuk hastalıkları da cinlerle alakalandırılarak, "**cindar hekim**" vasıtasıyla çeşitli dua ve ilaçlarla giderilmeye çalışılır.Yani bu hekim güya o cini yakalayıp o adamın üstünden almakta ve cini yerine göndermektedir. Bazı koyun ve keçi hastalıkları da bu çeşit halk hekimleri tarafından ilginç yöntemlerle tedaviye çalışılır.[81]

Kaşkaylarda totemizimin kalıntılarına da rastlanır. İl içerisinde avcılık sayesinde elde edilen dağ keçisi, geyik, yaban koçu, ceylan gibi hayvanların eti Kaşkay yemeğinin bir parçasıdır. Ancak ilin bazı tayfa ve tireleri bu hayvanların, hatta bazıları sürüde bulunan keçilerin etini yemekten çekinirler. Amele tayfasına mesup olan **Karabehi** tiresinde şöyle bir efsaneye inanılır: Güya geçmişte onların babalarından biri oturduğu yerde koç olup, dağlara kaçmış, kendi ailesini mateme boğmuş ve oba ahalisini hayrete düşürmüş. Anlatıldığına göre, yalnız bir defa, gece vakti kendisi koç şeklinde anasının yanına gelmiş, annesiyle konuştuktan sonra tekrar kaçıp, çöllerde kaybolup, bir daha dönmemiş.

---

[79] M. B. Behmenbegi, a.g.e., s. 44.
[80] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 138.
[81] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 138.

Bu efsaneye dayanılarak Karabehi tiresi yaban koçu, dağ keçisi vs. gibi hayvanları avlamaktan ve onların etini yemekten uzak dururlar.[82]

Avlanan dağ keçisi, yaban koçu gibi hayvanların açık olan gözlerine dikkatle bakanların hastalıklara yakalandığı inanışı da Kaşkaylar arasında mevcuttur.

Kurak geçen mevsimlerde, yağış yağdırmak için bir kişiye eski bir kürk giydirilir. Onun üstünü un ile ağartıp, yün ve keçi kılından süsleyip, başına iki keçi boynuzu bağlayıp, "**köse gelin**" adı ile çağrılarak çocuk ve gençlerin hay-huylu sesiyle beraber obada gezdirilir. Topluluğun önünde giden "**köse gelin**" şu sözleri söyler: "Köse gelinim, kızıl boynuzum, yağış getirdim, şirin isterem". Her çadırda ona biraz un, hurma vs. yiyecek şeyler verilir, onun üstüne bir tas su da serperler. Herhangi bir çadırda köse gelince birşey verilmezse, çocuklar "**köse gelin**" in emri ile onun ocağını söndürür, bütün çadırlarda onun cimriliğinden bahsederler. Bazı Kaşkay tireleri, bu tür şeylere inanırlar ve göğün bulutlarının "**köse gelin**" in hay-huyunu işiterek onlar için yağış yağdırılacağına inanırlar.

c. Kaşkaylarda Cenaze Törenleriyle İlgili Gelenekler

Kaşkay Türkleri düşmanla çarpışırken ölmeyi, hastalanıp yatakta ölmekten daha şerefli ve üstün sayarlar. Kaşkaylarda cami olmadığı gibi onların mezarlıkları da yok denecek kadar azdır. Kaşkaylı bir fakir ölünce, onu göç yolunun kenarına defnedip, göçüp giderler. Zenginler, yakındaki imamzadelerin etrafında, küçük mezarlarda defnolunurlar.

Ölen adam genç ve günyüzü görmemişse, onun cesedi üzerine kara parçası ile beraber kırmızı veya yeşil bir parça bez çekerek cenazeyi yakın akrabalarının, dostlarının omuzunda toprağa gömmeye götürürler. Ailenin en güzel atını rengarenk, kıymetli parçalarla süsleyip, cenazenin arkasından götürürler. Tüfeğini de atın eyerine takarlar. Yüzlerce kişi

---

[82] T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 139.

cenazenin etrafında, hareket eder. Matem müziğinin gür sesi, ağıtçıların gamlı manileri ölenin kız kardeşi ve akrabalarının çığlıklarına karışıp, her tarafı hüzne boğar. Özellikle ağıt söyleyen kadınlar oradakileri daha da kederlendirir. Cenaze mezara konulduktan sonra bir molla veya kent hocası vasıtasıyla cenazeye telkin verilir. Telkin Arapça yapılır.[83]

Ölenin yakınları gömleklerinin yakasını yırtar, erkekler şallarını, kadınlar ise üstten giydikleri elbiseleri veya başörtülerini omuzlarından salıp, sağ kolunun altından bağlarlar ve buna **hemayil** derler. Bunu yapanların sayısı, ölen kişinin saygınlığına ve nüfusuna göre değişir. Bir hafta sonra kendi hemayillerini kabilenin hürmetli kişilerinin ricasıyla açarlar. Anne, bacı ve eşinin hemayili ise aylarca açılmaz. Erkekler, hemayillerini açtıktan sonra, sakallarını keser, gömleklerinin yakasını (bir kısmını kırmızı ipekle) tikerler. Ölenin atını bir müddet süsleyerek tutarlar ve hiç kimse onun atına binmez. Yaylaya veya kışlağa göçüldüğünde de atı, boş, süslü vaziyette götürüp getirirler.

Kaşkay Türklerinde yas tutmak, umumiyetle bir yıl devam eder. Bu müddet içinde aile mensupları, akrabalar ve yakın dostları siyah elbiseler giyer, düğünlerde, eğlence mesclislerine katılmazlar.

Kaşkay Türkleri (bir çok Türk boyunda olduğu gibi), ölenin üçüncü, yedinci gününde, kırkında ve bir yıl geçince sadaka verirler, ayrıca bütün obaya yemek yedirirler. Ölenin ailesine bir yıla kadar başsağlığı vermek için gidilir.[84]

ç. Kaşkaylarda Mirasla İlgili Gelenekler

Kaşkaylarda miras konusunda devlet kanunlarının (resmî), din hükümlerini rolü ve etkisi yoktur. Sosyal ve iktisadî hayatın bütün sahalarında olduğu gibi, miras konusunda da Kaşkay Türklerini İl kuralları, gelenek ve görenekleri önemli bir yere sahiptir.

---

83 T. E. İbrahimov(Şahin), a.g.e., s. 140.
84 M. B. Behmenbegi, a.g.e., s. 88.

Ailenin büyüğü ailesine vasiyetname hazırlamaz. Aile reisi yaşlanınca, ağır hastalığında yakın akrablarını, dostlarını, obanın bazı saygın şahısları yanında sözlü olarak söylediği vasiyet, onun aile bireyleri için ve bütün varisleri için geçerli bir kanundur. Hiçbir varis bunun aksine hareket edemez. Kızının ve oğlunun kiminle evleneceğini dahi belirtir ve bunların hepsi aynen yerine getirilir. Aile reisi öldükten sonra onun malı, oğluna veya oğullarına oğlu yoksa kızına veya kızlarına, kızı da yoksa kardeşlerine o da yoksa hala ve teyzelerine kalır. Çocuğu olmayan kişinin malı kelanter veya kethüda gözetiminde yakın akrabalar arasında bölüştürülür.

Oğlu olan kişinin malı kızına verilmez, kardeşi varsa anne ve kız kardeşine düşmez. Kıza düşen herhangi bir hisseyi de kız, kardeşine bağışlar. Bunu yapmayan kız, il içerisinde kınanır. Oğlu olmayan bir kişi öldükten sonra onun kızı, babasının en yakın akrabasıyla evlenmelidir. Eğer kız veya her iki taraf buna razı olmazsa kız evlenmekten mahrum kalır. Bu tür olaylar geçmişte çok yaşanmıştır.

Bazen ölen aile reisinin yerini büyük erkek kardeş alır ve mal bölünmeden diğerleri de ona tabi olarak devam ederler. Bu beraberlik çok uzun yıllar sürdürülür.

Zengin aile reisleri hayatta iken çocuklarını evlendirir, kızlarını kocaya verdikten sonra her oğluna malını bölüştürür. Onu ev, aile sahibi yaparak bağımsız yaşamasını sağlar. Ancak, en küçük oğlan çocuğu sonuna kadar babası ile birlikte yaşar. Babası öldükten sonra diğer kardeşler küçük erkek kardeşinden hiçbir mal iddia edemezler.

Kacar sülalesinin hakimiyeti döneminde Kaşkayların gelenek ve an'anelerine, il kurallarına hükümet memurları tarafından müdahele edilmiyordu. Ancak, Pehlevi hakimiyeti döneminde ülkede konar-göçer aşiretleri yerleşik hayata geçirmek bahanesiyle özellikle Kaşkay Türkleri üzerinde polisiye tedbirler alındı. Böylece Kaşkay aşiret birliği bir hayli zayıfladı. Bundan dolayı veraset ile ilgili il kanunlarına da müdahele

edildi. İslam dini kurallarının uygulandığı miras hukuku, Kaşkaylara da uygulanmaya çalışıldı. Yani malın üçte birinin kıza da verilmesini emreden İslam dinine göre mallar bölüştürüldü. Fakat Kaşkay kadınları, verilen bu mirası il kanunlarının bozulmaması için, geleneğe uygun olarak tekrar erkek kardeşine bağışlıyorlardı. Ancak, 1930'lu yıllardan sonra mirasla ilgili haksızlıklara karşı çıkılmış, ilin gelenek ve görenekleri bozulmaya başlamıştır. Günümüzde artık birçok aile bu adaletsiz miras bölüşümüne eskisi kadar rağbet etmemektedir.

d. Mahkeme, Cinayet ve Ceza Hukuku Alanındaki Gelenekler

Kaşkay ili dahilinde cinayet işlerinde, genellikle hukuki sahalarda ortaya çıkan herhangi bir olayla ilgili hüküm, ceza yazılı veya resmi belgelere dayanmaz. Karşılıklı münasebetlerde il kanunları konuşularak, sözlü kararlarla, söz vermek, şahit olmak, yemin etmek vs. gibi adetler herhangi bir hukuki prosedürün, münasebetin esasını teşkil eder. Devletin sosyal, iktisadi, hukuki sahalarında yürürlükte olan devlet kanunları, dini hükümlerin il içerisinde rolü ve etkisi olmamıştır. Elbette bu, Kaşkayların hükümete hiç tabi olmadığını veya dine özen göstermediği anlamına gelmez. Asırlar boyu il içerisindeki faydalı, yerleşmiş, halk arasında derin saygı kazanmış, adet ve an'aneler, il kuralları onların hayatında özellikle dahili hayatlarında kanun şeklini almıştır.

İl birliğinin tüm sahalarda hakimiyet, ilin idari organları olan İlhan, İlbeyi, Kelanter, Kethüda ve Aksakalların yetki alanındadır. Bu organlar tek başına hareket edemezler. Herhangi bir hüküm, araştırılıp kesin sonuca ulaşıldıktan sonra istişare ile icra edilir. Fakat Kaşkay Türklerinde İl kanunları o kadar kuvvetlidir ki, hukuki tedbirlerin hatta cinayet işlerini halli ilin organlarına müracaat edilmeden, tarafların

kendi aralarında halledilir. Yakın akraba ve komşuların işe el atmasıyla sorunlar çözülür.[85]

Adam öldürmek büyük suç sayılır. Öldürülen adamın ailesi ilin adet ve an'aneleri çerçevesinde katili bağışlayabilir veya intikam almak için o kişiyi takip eder. Her iki halde de il organlarına ihtiyaç duyulmadıkça onlar çıkan olayla ilgilenmez. Tayfanın genel durumunu, düzenini, olaylarla ilgilenirler. Kaşkaylarda adam öldürülmesinde il organlarına müracaat etmek, yani şikayetçi olmak ayıp, acizlik ve hatta alçaklık sayılır. Katilin cezalandırılması öldürülen ailenin görevidir. Ailenin şerefinin korunması için öldürülen ailenin her ferdi katili bulup öldürmek için elinden geleni yapar. Bunu yapmazlarsa tayfa, tire ve ailede ona karşı nefret duygusu uyanır. Eğer katil bulunamazsa katilin ailesinden biri öldürülür. Bu karşılıklı öldürmeler büyük kan davasına dönüşür. Tayfa ve tireler arasında düşmanlık artar, neticede iki tayfa arasında kin ve nefrete sebep olur. Kan davası, tayfa ve tireleri kapsayacak boyuta gelince, il organları derhal müdahele ihtiyacı duyar, onları barıştırmaya çalışırlar.[86]

Öldürülen kişi eğer idari tabakaya (kelanter, kethüda ailesini) mensupsa katili sadece öldürmekle yetinilmez. Bazen onun mensup olduğu tirenin tüm malına da el konur. Adet an'aneye göre katil intikamsız kalmamalıdır.

Kaşkay il kanunlarına göre bilmeden veya yanlışlıkla öldürmek de cinayet sayılır. Her evde silah vardır. Silah, Kaşkay gençleri için bir oyuncak gibidir. Gençler silahları denerken bile yanlışlıkla biri vurulursa vuran katil olarak değerlendirilir. Genellikle kan davaları zamanında önlem alınmazsa büyük olayların doğmasına yol açar. Onun için Aksakallar ve yaşlılar devreye girerek sorunun çözümü yoluna giderler. Bazen bunun için günlerce uğraşılır ve sonunda katilin bağışlanması sağlanır. Bağışlanmanın kuralı, katil boynunda kılıç, elinde

---

[85] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 127.
[86] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 128.

Kur'an olduğu halde aracılarla birlikte ölenin evine gidilir ve pişman olduğunu söyleyerek, ölen taraftan bağışlanmasını ister. Katilin boynuna asılan kılıç ile ölenin evine gelmesinin anlamı, "Ben sizin aileden birini öldürmüşüm, katilim getirdiğim bu kılıç ile beni öldürüp intikamınızı alabilirsiniz." demektir. Elindeki Kur'an'dan maksat ise, "Getirdiğim Kur'an hatırına beni bağışlayın, intikam almayın" demektir. Bu kurallar yerine getirildikten sonra katil bağışlanır, Kur'an'ın hatırına onun kanının akıtılmasından vazgeçilir. Böylece iki aile arasındaki kan davası barış yoluyla çözümlenir.

Bağışlanma yollarından biri de öldüren ile ölenin aileleri arasında akrabalık bağı kurmaktır. Saygın insanların araya girmesiyle öldüren taraftan bir kızı öldürülen adamın kardeşine veya akrabalarından biriyle evlendirirler. İki aile akraba olmakla katil bağışlanır, aileler barışır ve kan davası ortadan kalkar.[87]

Bazen aileler kan bedeli veya akraba bağıyla barışmaya yanaşmaz ve katil öldürülerek intikam alınır. Böyle durumlarda her iki aileden de birçok kişi öldürülür. Bunun önünün alınması maksatıyla yine de akrabalık yolu ile yani her aileden hatta her tirede birçok kişinin karşılıklı kız verilerek evlendirilmesiyle akrabalık bağı genişletilir ve kan davası sona erdirilmeye çalışılır.

Bağışlanma kurallarından biri de, meydana gelmiş cinayetin sebebini tam olarak ortaya çıkartmaktır. Öldürme sebebi aydınlatılır ve öldürülen eğer suçlu bulunursa, (kendi hayatını korumak, namsunu korumak sebebiyle öldürmüşse) katilin öldürülmesinden vazgeçilir. Katil boynuna kılıç asar ve eline Kur'an alarak öldürülen evin ailesinden af diler. Öldürülenin ailesi mertçe onu af eder. Bazı hallerde bağışlanma çeşitli şartlara (katilin tireden veya tayfadan göçüp gitmesi, öldürülen tarafın gözüne görünmemek şartıyla) bağlıdır. Bu durumda katil başka tire veya tayfaya koşulur. Bazı durumlarda katil büyük bir cesaretle

[87] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 129.

öldürdüğü ailenin evine gidip "kan döküp kapına gelmişim, beni bağışla" deyip bağışlanmasını ister. Bu durumlarda da katil bağışlanabilir. Eğer bağışlanmazsa evden kovulur ve ondan intikam almak sonraya bırakılır. Çünkü kendi evinde intikam almak namertlik sayılır.[88]

Aşiret sisteminde adliye, polis ve diğer ceza organları yoktur. İl tayfa ve tire reislerinin yaşadıkları obalarda eski, dumandan kararmış, alçak bir çadırdan zindan gibi faydalanırlar. Bu çadırda hırsızlar, il kanunlarını bozanlar, il organlarına karşı gelen kişiler cezalandırılır. Tutsaklara işkence, eziyet verilmez ve onların yemeği de halkın günlük yemeği gibidir. Bir obadan başka bir obaya göçünce tutsaklarda götürülür. Ancak onlar yürüyerek gitmek mecburiyetindedirler. Ağır suçluların kolları bağlıdır. Bunlar bir iki hafta bir kontrol edilip, cezası az olanlar salınır. Küçük hırsızlıklar, yalancılık, iftira, il başçılarına ve Aksakallılara saygısızlık, onlara itaat etmemek vs. gibi suçlara cezası çubukla veya kırbaçla verilir. Vurulan sopa veya kırbaç sayısı cezanın derecesine göre ve kelanter, kethüdanın insiyatifine bağlıdır. Çok eskiden fiziki cezalara da rastlanırdı. Mesela kulak kesme, dil kesmek gibi. Bunlar, çarpışmalarda ilin sırrını düşmana verenlere, kısaca ile ihanet edenlere verilen cezalardı. Ancak uzun zamandan beri bu cezalar uygulanmamaktadır.[89]

Kaşkay ilinde, cezalardan kurtulmanın bir yolu da kaçıp başka tayfa veya tireye sığınmaktır. Çeşitli hediyelerle komşu bir tayfa ve tireye sığınıp onun korunması istenir. sığındığı aile onu korur ve takip eden devlet veya aşiretlere teslim etmez. Bazen bu yüzden büyük çarpışmalar olmuştur. Yerleşik hayat sürenlerden farklı olarak Kaşkaylar, kutsal mekanlardan, mescidlere, türbelere, imamzadelerin türbelerine de sığınırlar. Günümüzde bu sığınma (besteyleşme) geleneği tamamen ortadan kalkmıştır. Yine yukarıda belirtilen birçok il kuralı da

[88] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 130.
[89] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 131.

il birliğinin dağılması sebebiyle günümüzde uygulanma imkanı bulunmamakta veya tamamen unutulmuştur.

e. Kaşkay İlinde Giyim-Kuşam

Kaşkay Türkleri, yaşadıkları hayat şartları dolayısıyla sağlıklı, çevik ve iri yapılıdırlar. Genellikle ela gözlü, siyah saçlıdırlar. Sarı ve mavi gözlülere az rastlanır. Umumiyetle bıyıklıdırlar ve sakallarını keserler.

Kaşkayların esas giyimleri arkalık ve bir tür şalvardır. Erkekler, dizden aşağıya kadar uzanan arkalıkların üstünde bellerine şal bağlarlar. Kaşkaylar uzun şal, arkalık üstüne **çete** denilen kısa, kolsuz bir elbise giyer. Çetenin üstünden mermilik (patron) bağlanır. Papakları keçeden yapılmıştır. Günlüklü ve günlüksüz olmak üzere iki çeşit papak kullanırlar. Günlüklü papağın iki tarafında dikine iki ilave parça vardır. Bu ilave kısımlar kulakları kışın soğuktan, yazın ise gözlerini güneşten korur. Kaşkayların giydikleri ayakkabı umumiyetle **kiva**'dır. Zenginler, ilim başçıları deriden yapılmış ayakkabıları giyerler.[90] Kaşkay erkeklerinin geleneksel giyimleri umumiyetle böyledir. Ancak günümüzde bu geleneklse giyimler yavaş yavaş unutlumaya yüz tutmuştur. Kaşkay erkekleri de çağdaş giyimleri tercih ederek kendi geleneksel giyim kuşamlarından uzaklaşmaktadır.

Kaşkay kadınlarının elbiseleri, birbirinin üstünden giyilen kat kat elbiselerden ibarettir. Kadınların belinden topuklarına kadar bu elbiselerin boyları uzanır. Bunların üstünde giyilen elbiseler, **çetken** veya **gödekçe** (vücudu saran ve sıcak tutan kısa elbise) olarak isimlendirilir. Bunun kolları el parmaklarına kadar uzanır. Kaşkay kadınlarının baş örtüsü **çarğat** diye adlandırılır. İnce bezden ve saçların bağlanması için kullanılır. Çargatın üstünden renkli büyük bir şal örtülülür. Şalın uçları omuz ve kol üstüne kadar sarkar. Şalın üstünde

---

[90] M. Behmen Begi, a.g.e., s. 70.

bir örtü örtülür ve buna başörtüsü denir. Başörtüsü bedenin yarısına kadar iner. Başörtüsünün kumaşı çargat ve şala göre daha kalındır. Bunların ipek, yün, pamuk vs. den olması ailenin maddi durumuna bağlıdır. Kaşkay kadınları ve gelinlik kızlar altın, gümüş ve bakır gibi metallerden muhtelif takıları (bilerzik, kemer, yüzük, boyun bağı) çok kullanırlar. Bu metallerden eteklerine de dikerler. Kıymetli süs eşyalarını daha çok zengin aile kadınları ve kızları takar. Kaşkay kadınlarının ayakkabısı **kiva**'dır. Zengin aileler şehirlerde yapılan hazır ayakkabılardan yararlanır.[91]

f. Kaşkay İlinde El Sanatları

Kaşkaylarda el sanatları ekonomik ve sosyal bakımdan büyük bir önem taşımaktadır. Halen devam ettirdikleri bu el sanatları, atalarından kendilerine kalmış bir mirastır.

Kaşkay halı ve kilimlerinin motifleri tarihi izler taşımaktadır. Orta Asya'nın izlerini taşıyan bu motiflerde Budist düşüncenin izleri de görülmektedir. Ancak bu halıları dokuyanlar bu düşüncenin veya izlerin farkında değillerdi. Bunların dışında Çinlilerin ve Safevilerin izleri de açık ve net olarak görülür.

Kaşkay halı ve kilimlerinin motifleri ilk bakışta karışık gibi görünse de tarihi bilgilerle bu motifleri çözmek mümkündür. Bu motiflerin tarihi 7. yy.'a kadar gitmektedir.[92]

Halıcılık : Kaşkay halıları geometrik şekillerden arındırılmıştır. Bu şekilleri halılarına pek aksettirmezler. Redif, köşe, zigzag gibi şekillerden pek hoşlanmazlardı. Kaşkaylar, kendi iç dünyalarını yansıtmak ve kahramanlıklarını göz önüne sermek için her halükarda aslan motifini kendi halılarına yansıtırlar. Ayrıca tabiatta serbest gezen (ceylan gibi) hayvanlardan güzel tablolara da rastlanır. Kaşkay halıları rakipsiz ve eşsizdir. Renk, nakış ve zarefet Kaşkay halılarının en önemli

---

[91] M. Behmen Begi, a.g.e., s. 70.
[92] M. Keyanî, a.g.e., s. 88.

özelliğidir. Diğer aşiretlerin halılarından farklı olarak Kaşkay halıları, tabii boyalar ve renklerle görülür. Kaşkay halıları, İran ihracatında önemli bir yere sahiptir. Halıların bu üstün özellikleri hiçbir zaman değişmemiştir.

Kaşkay İli'nde halı nakışları tayfa, tire ve bonkuya göre değişmektedir. Mesela, birbirine girmiş balık motifi, nazım, kirmani, Keşküli tayfasında çokça görülür. Bolu motifleri, Arapçarpanlı ve Ebulverdi tayfalarında farklı farklı dokunmaktadır.[93]

Halk, halı iplerini boyamak için tabii bitkilerden ve köklerden faydalanır. Pembe renkler için boyah kökünü kullanırlar. Koyu veya açık renk elde etmek için boya kökünü uzun müddet kaynar suda tutarlar. Bu yöntemi kadınlar daha iyi bilir. Sarı, portakal rengi, saman rengi de caşir, sarı kök, limon kabuğu kullanılarak elde edilir. Bunlardan çeşitli tonda boyalar elde edilir. Açık ve koyu yeşil, çimen rengini elde etmek için sarı boyayı nar, kestane, ceviz kabuğuyla karıştırıp kaynatırlar. Böylece istedikleri renkteki boyayı elde ederler. Mavi ve lacivert boyayı elde etmek için, nil boyasını (Mısır ve Hindistan'dan gelen hazır boya) uzun müddet kaynatıp bu renkleri elde ederler.[94]

Dr. Siruz Perham'ın araştırmalarına göre Kaşkayların bugün kullandıkları motiflerin kaynağı, özellikle nazım ve şükürlü motiflerinin kaynağının Kafkasya, Anadolu ve Orta Asya olarak gösterilmiştir. Fars bölgesine yerleşince balık motifinin İran'ın Horasan bölgesinde yaşayan Afşar Türklerinden almışlardır. Bazı motifleri de komşu kabilelerden alındığı belirtilmektedir.[95]

Günümüzde Kaşkay halılarında kullanılan motifler şunlardır : Akbaşı, Arapçarpanlı, Rahimli, Safahani, Mehramat, Bolu, Balık, Özel

---

[93] M. Keyanî, a.g.e., s. 90.
[94] M. Keyanî, a.g.e., s. 91.
[95] M. Keyanî, a.g.e., s. 91.

Vezir, Kızılkıçı, Şahpesend, Tirmegül, Buta, Gubathani motifleri günümüzde kullanılmaktadır.[96]

Kilim ve Cecim : Kaşkay kadınlarının dokudukları halı ve yastıktan başka kilim ve cecimde dokurlar. Kilim ve cecimlerde de halılardaki motifler görülür. Dokunan cecimler deve ve at sırtında kullanılır. Ayrıca göç zamanı kendi çadırlarını süslemek için de bunları kullanırlar. Dereşorlu kabilesinin cecim ve kilimleri en meşhur olanlarıdır. Motif olarak genellikle Safevi döneminin motiflerini yansıtırlar. Bunların dışında Kaşkay kadınları çanta, okluk (ok torbası), tuz torbası, çuval, ip, çubuk (sürüde yeni doğan kuzuları soğuktan korumak için çobanların taşıdığı bir tür torba)'da dokurlar.[97]

Renk ve motif bakımından büyük önem taşıyan Kaşkay dokumaları dünya çapında bir üne sahiptir. Bugün motif ve renk bakımından önem taşıyan İran ve dünya müzelerinde yer alan Kaşkay dokumaları şunlardır:

1- 12. yy.'dan kalma Keşküli halısı, New York Metropotin Müzesinde.

2- 12. yy.'dan kalma Keşküli halısı, Art Enstitüsü, Şikago.

3- 13. yy. ait Keşküli halısı, Safransisko Müzesi

4- 13. yy.'dan kalma Keşküli halısı, Victorya Müzesi - Londra.

5- 14. yy. ait Dokkuzlu halısı, Victorya ve Albert Müzesi.

6- 13. yy. ait Şekerli halısı, İran Halı Müzesi.

7- 13. yy. ait Arapçarpanlı halısı, İran Halı Müzesi.

8- 14. yy. ait Rahimli halısı, İran Halı Müzesi.

9- 19. yy. ait Iğdır halısı, İran Halı Müzesi.

10- 14. yy. ait Ardkapan halısı, İran Halı Müzesi.

11- 13. yy. ait Hingeşt halısı, İran Halı Müzesi.

[96] M. Keyanî, a.g.e., s. 92.
[97] M. Keyanî, a.g.e., s. 93.

12- 12. yy. ait olan Safahani halısı, İran Halı Müzesi'nde yer almaktadır.[98]

Yukarıda adı geçen el sanatları dışında Kaşkaylar, deri dokumları konusunda da çeşitli ürünler ortaya koymuşlardır. Genellikle günlük hayatta kullandıkları bu eşyaları kendileri yapmaktadır. Bunlar, su tulumu (çobanlar kullanır), ayran tulumu, yağ ve peynir tulumudur.[99]

9. Kaşkaylarda Mesken (Çadır) : Kaşkay Türkleri keçi kılından imal edilmiş dört köşeli siyah çadırlarda otururlar. Bu çadırların boyutlarının büyüklüğü, küçüklüğü ve sayısı çadırın sahibinin mali gücüne göre değişir. Çadırın tamamı kaç parçadan (her parça yaklaşık 60 cm. enindedir) oluşuyorsa (bu önceden hesaplanır) aynı oranda çadırın uzunluğunu da etkiler. Şöyle ki, eni beş parçadan (bu parçalar birbirine eklenerek çadır oluşur) oluşan bir çadırın uzunluğu veya yedi parçadan oluşan bir çadırın uzunluğu, genelde seçkin bir çadır kabul edilen dokuz parçalı bir çadırın uzunluğundan farklıdır. Her parçanın 60 cm. olarak hesaplanmasıyla, çadırın genişliği 4-5 metre, uzunluğu ise yedi metreden az olmaz. Böylece Kaşkay iline mensup bir ferdin yaşantısı en az üç metre uzunluğunda ve 2-4 metre genişliğinde, en çok yedi metre uzunluğunda, 4-5 metre geniş olan bir çadırda geçer. Bu çadırların tavanlarının etrafında **yelen** diye adlandırılan ve bir odanın duvarları konumunda olan çubuklarla çevrilidir. Aynı şekilde yelenlerin daha altında **yaylin** ya da **alaçık** dedikleri çubuklar yer alır. İnce söğüt dallarını biraz aralıklarla, düzenli bir şekilde biçilen beyaz kamışı kıldan iplerle sırayla birbirine eklerler. Bu alaçıkların özelliği tozu, toprağı, rüzgarı ve yağmuru engellemektir. Çadırın tavanının uzunluğu ve genişliği boyunca, yaklaşık birer metre aralıklarla demirden veya ağaçtan halkalarla iliştirilir. Bir çok kalın ipin bir ucu o halkalara ve diğer ucu da çeşitli demir veya ağaç kazıklara bağlanarak o kazıklar zemine çakılır. Bu durumda ağaçlardan uzun direkler, adı geçen

---
[98] M. Keyanî, a.g.e., s. 100.
[99] M. Keyanî, a.g.e., s. 101.

halkalara geçirilerek, çadırı köşeli şekilde ayakta tutar. Yaz mevsiminde genelde çadırın ön tarafı açıktır. Fakat kış olunca ön ve arka direklerin hizasına gelecek şekilde çadırın tavanının orta kısmına üç veya dört direk daha dikilir ki, çadırı huni şekline dönüştürürler. Doğal olarak çadırın ön tarafını da kapatırlar ve çadırın ön tarafından girip çıkarlar. Çadırın ortasındaki direklerin aralığında yaklaşık yirmi cm. genişliğinde ve iki metre uzunluğunda ki tahtaları birbirine bitiştirirler. Çadırın huni şeklinde bir görüntüye sahip olmasının özelliği, yağmur damlacıklarının demirden çatı şeklindeki çadırın iki tarafından önceden çadırın etrafında hazırlanan ve **karan** diye adlandırılan ince harık şeklindeki yere alması ve suyun çadırın içine sızmasını ve akmasını engellemesidir. Bu tip çadırlardan küçük olanların bazısına kendi kuzularını ve oğlaklarını yağmurdan ve soğuktan korumak amacıyla barındırırlar.[100]

İlhan, kelanter ve zenginlerin çoğu bu tür çadırlara ek olarak küçük, büyük, beyaz, renkli, zırhlı ve yarı zırhlı gibi türlü çadırlara da sahiptirler. Bu çadırlar İsfaha ve Şiraz vilayetlerinde çadır ustaları tarafından hazırlanır. Çarpışmalarda (merkezi hükümet veya başka kabilelerle) bu renkli çadırlardan daha çok yararlanırlar. Divan çadırının yani ilhan çadırının kurulması için uzman kişiye ihtiyaç duyulacak şekilde bir tür zırhlı çadır kurulur. Siyah çadırların içinde, azık ve diğer ihtiyaç maddelerini içinde bulunduğu çuvallar ve heybeler güvenli bir tarzda dizilir. Rengarenk yatakları, güzel yastıklarla birlikte çuvalların üzerine örtünen özel kilimlerin üstüne dizerler. Çadırın yan tarafında serili harika halılara bakıldığında, oldukça sade ve doğal bir mobilya şeklinde, bakanların gözlerini kamaştırır ve ev sahibi hanımın yeteneği beğeniyle karşılanır. Kısaca konar-göçerlikle ilgili bütün ihtiyaçlar, yatak odası, salon ve yemek yeri gibi bütün ihtiyaçlar bir siyah dörtgen çadırla sınırlıdır. Misafir için de beyaz veya siyah bir çadır yeterlidir.

---

100 Muzaffer Kahramanî, Ebiverdi, a.g.e., s. 57

Kaşkaylar çadırlarının yanı başında hazır bekleyen bir at bulundururlar. Son yıllarda bazı obaların konaklama yerine kadar yapılan yollar sayesinde, kabile büyükleri ve zengin ailelerin çadırları yanında arabalara da rastlanır. Yani atın yerini yavaş yavaş arabalar almaktadır.

h. Kaşkay İlinde Yiyecek ve İçecekler

Kaşkayların yediği ekmek lavaştır. Lavaş sacda pişirilen ince yufka ekmektir. Lavaş buğday unundan yapılır. Fakir aileler ekmek yapmak için arpa ve mısır unundan da yararlanırlar. Yemek olarak koyun, kuzu ve av hayvanlarının etlerinden çeşitli kebap ve kızartmalar hazırlanır. Etli yemekler genellikle varlıklı ailelere ait yemeklerdir. Fakir aileler daha çok yoğurt, tarhana, çökelek gibi hayvansal ürünlerle yaşadıkları yörelerdeki yaban otlarından yapılmış çorba ve diğer sebzeli yemeklerden yararlanırlar. Sıcak yiyecekler olarak, özellikle fakir ailelerde, pirinç, sütlaç, ayran aşı, kelecoş (kurutma patlıacandan), abkeşek (süzme pilav), kurut patlıacan (bir tür patlıcanlı tahrana), kurut kabak ve çeşitli çorbalar yapılır. Bunun yanında hurma, soğan, yumurta, bulabildikleri ölçüde et ve pirinç yerler.[101]

Kaşkay İli'nde yapılan meşhur yemekler şunlardır:

Tehçin pilavı : Kuzunun içi boşaltılarak kuru üzüm, çeşitli sebzelerden hazırlanmış pilav malzemesi ile doldurulur. Bu boğulanma ile pişirilen meşhur bir yemektir. Bu yemek için uygun olan kuzuya **emlik** adı verilir. Yemekte tereyağı kullanılır. Bu yemek lezzetli ve pahalı bir yemektir. İlin varlıklı aileleri bu yemeği yapar.

Şirteh : Süt ve pirinçten yapılan lezzetli bir çorba çeşididir.

Dempoḫt : Dağ bitkileri, çiçek, tere otu, kurutulmuş mantar, et ve pirinç ile yapılan bir yemek çeşididir. Tereyağı kullanılarak yapılan bu yemeğe et olarak kelle ve paça eti kullanılır.

---

[101] M. Keynai, a.g.e., s. 116.

Bunların dışında Kaşkay ilinde yapılan yemekler de şunlardır:

Çorba Çeşitleri :

1- Ayran çorbası

2- Süt çorbası

3- Mecek (dağ bademinden yapılır) çorbası

4- Şorba.

5- Yoğurt (çeşitli sebzeler katılarak yapılır) çorbası.[102]

Kebaplar :

1- Türk kebabı

2- Boz kavurma

3- Çenceh (şiş) kebabı

4- Köfte

5- Mütencene (kıyma ile yapılan bir kebap)

6- Şam kebabı.[103]

İçecekler : Kaşkay ailesinin yaşantısında çay birinci sıradan içeceklerden sayılır. Çadırlarda veya çadır dışındaki ocaklarda sürekli Kaşkaylının çaydanında hazır çay mevcuttur. Kaşkay çadırında her zaman çay içmek mümkündür. Anneler küçük yaşlardan itibaren çocuklarına çay içirirler. Çay umumiyetle şekerle içilir. Buna gücü yetmeyen aileler hurmadan da yararlanır. Hurma ve meyveler şehirlerden alınır. Hayvansal ürünlerini satıp bununla meyve ve diğer yiyecekler satın alırlar. Bazen de obalara seyyar satıcılar gelerek bu tür yiyecekleri hayvansal ürünlerle değiştirip bu ihtiyaçları giderme yoluna giderler.

Eskiden üzümden çeşitli törenlerde içmek için şarap da hazırlarlardı. Ancak günümüzde bu içecek pek hazırlanmaz.

---

102 M. Keyanî, a.g.e., s. 117.

103 M. Keyanî, a.g.e., s. 118.

ı. Kaşkaylarda Hayvancılık ve At Kültürü

Kaşkayların geçim kaynağı genellikle iyi cins koyun ve keçilerden oluşan hayvan sürüleridir. Yaşadıkları bölgeye uyum sağlayan, bol süt veren, iyi yünü olan hayvanlardan sürülerini oluşturma gayesi taşırlar. Şimdiki koyun soyunun seçiminde, büyük gayret sarfedilmiş, iyi ürün veren hayvanlara sahip olunmuştur. Böylece öncekilerden daha verimli ve soylu hayvanlar elde edilmiştir. Diğer aşiretlerden (Lor ve Bahtiyari gibi) koyunlar (yarım kazanç adı ile) satın alınmış ve tedricen bu koyunlardan daha verimli bir soy elde edilmiştir. Hayvancılıkla içiçe olan halk, bazen daha iyi koyun sürüleri elde edebilmek için bir şehirden başka bir şehire gidip oradan en iyi koçu veya koyunu alarak iyi sürüler oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bu gayretler sonucunda düzgün cüsseli, bol etli, gelişmiş, çok süt veren, iyi ve uzun yünü olan koyunlar üretilmiştir. Bu seçkin koyunlar, çeşitli iklim şartlarına alışarak bol ürün vermektedirler.

Kaşkay Türkleri, koyunun yanısıra keçi de beslerler. Keçilerin daha çok tercih edilmesinin sebeplerini şöylece sıralayabiliriz:

1- Keçi zor dağ eteklerinde ve kayalık yerlerde daha rahat hareket eder. Düzgün yerlere fazla rağbet göstermez.

2- Keçi yiyeceğini her şartta sağlar. Ağaçların yapraklarını yiyerek dahi karnını doyurur.

3- Gerek dağ ve tepelere tırmanabilme ve gerekse koyunlara nazaran daha çok hastalıklara dayanıklılık özelliğine sahiptir.

4- Sıcak ve kuru havalara koyunların aksine dahai iyi uyum sağlarlar.

5- İlin göçü sırasında keçi kolay kolay yorulmaz, hızlı hareket eder.

6- Keçiler genellikle yılda iki kez (çoğunlukla ikiz) doğrur.

Kaşkay ilinde yukarıdaki şartlar da gözönünde tutularak keçi besiciliği daha çok tercih edilmektedir.

Hayvanları İşaretlenmesi

Hayvanların hangi aileye ait olduğunu kolayca anlayabilmek için her ailenin bir işareti vardır. Silinmemesi ve yıllarca kalması için hayvanın derisinin bir bölümü işaretlenir. Buna **tamga** (damga) denir. Tamga işaret koyma aracıdır. Evde saklanan metalden yapılmış, işaretler oldukça sade ve çoğunlukla hayvan sahibinin ikinci ismi veya ilk iki harfi ya da ilk harfinin konulmasıdır.

Tamgayı yapmak için metalin kızdırılıp hayvanın derisinin veya bacaklarının bir kısmını biraz yakarak yaptıştırmakla olur. Hayvanın fazla acı çekmemesi için yakılan yerin (yaranın) üzerine biraz yoğurt veya ayran sürülür. Yanmış deri bir haftada şekil alır ve yıllarca kalır. Bu tamgalı hayvanın kaybolması veya herhangi bir sürüye karışması halinde bu hayvan rahatlıkla bulunabilir.[104]

Şâhâz veya Sürünün Önünde Giden Hayvan

Kaşkay İli'nde şöyle bir adet vardır. Bir Kaşkaylıya, ne kadar koyunun var diye sorulduğunda şu cevap verilir:

-Bir bürr veya iki bürr.

Eğer koyunları az ise (yüz koyundan az), bir küçük bürrüm var der. Bir bürrde bulunan koyun sayısı 200-400 arası koyundur. Bir bürrden fazla koyunu bir çoban otlatamaz. Özellikle kışın daha zordur. Kaşkaylar gece koyun otlatmaya **sovken** derler.

Bir **bürr** koyunun içinde bir hayvan onların tümüne öncülük eder. Kaşkaylar bu öncü hayvana **şâhâz** veya **serkel** derler. Bu şahaza veya serkel, burulmuş (ahta) keçiden seçilir. Bu hayvan bakımlı ve hastalıklara karşı dirençlidir. Sürüye rehberlik etmesi için özel bir eğitime tabi tutulur. Çoban onu yalnız başına hergün arkasından koşturarak tuz ve ekmek yedirir. Eğitildikten sonra ona özel eşyalar ve süsler (büyük bir çıngırak, muska, şişten halka, gözbağı, boncuk vs.)

---

[104] M. Keyanî, a.g.e., s. 52.

takılır. Bu öncü hayvanlar, çok kibirli ve gururludur. Bu özelliklerini açıkca diğer hayvanlara bildirirler. Sürü bir yerden geçtiği zaman sürünün diğer hayvanları onu takip eder. O hareket etmeden diğer hayvanlar hareket etmez. Bir su üstünden geçerken, öncü geçmeden (atlamadan) diğerleri geçmez. Yani her işte ona tâbi olurlar. Şahaz veya serkel, ister koyun sürüsünde ister keçi sürüsünde olsun burulmuş keçiden olmalıdır.[105]

Kaşkaylarda Atın Yeri

Kaşkay aşiretinde atın yeri ve önemi çok büyüktür. Ata karşı büyük hürmet ve sevgi beslenir. Onun içinde en iyi at cinsine sahip olmaya çalışmışlardır. Kaşkaylar, "at eşittir Kaşkayi, Kaşkayi eşittir at" derler. Şordereli tayfası, dünyada az görülen soylu atları yetiştirmiş ve en iyi atları yetiştirmekle meşhur olmuştur. M. Behmenbegi, **İli Men Buhara-yı Men** adlı eserinde, Şoldereli tayfasının atlar yetiştirmesi hakkında şunları yazmaktadır: "...Şoldereli atlarının güzelliği, endamlı ve asilliğine tüm tayfalar şahit olmuşlardır. Bu atlar rakipsizdir. Adeta at Şoldereliler in hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Şoldereliler siyah **Hişavendi** atına sahipti. Şoldereli için yeni milli ve nihai bir manevi değerdi; yeni çocuğun canına, babanın ruhuna, sevgilinin zülfüne yapılır ve bu çok zor değildi ama atının nefesine, yelesine ve tüyüne yemin etmek onlar için kolay değildi..." Yine devamla bayram şenliklerinde; "...Şoldereli atları, değişik renk ve soydan güzel ve görkemli bir şekilde görenleri büyülerdi..." der.[106]

Kaşkay Türkleri, küçük yaşta ata binerler. Yine Kaşkay kadınları da iyi ata binerler. İlde çeşitli törenlerde at yarışları yapılır ve göç sırasında da atlardan büyük ölçüde yararlanılır. Kaşkay ilinde yetiştirilen soylu atlar çeşitli ülkelere de ihraç edilmiştir.

---

[105] M. Keyanî, a.g.e., s. 48.
[106] M. Keyanî, a.g.e., s. 68.

Kaşkay Türklerinin hayatında, bu gibi adet aneneler ve dini kurallar önemli yer tutar. Ancak, eğitim ve öğretimin etkisi başta olmak üzere, çeşitli etkilerle Kaşkaylar arasında bu geleneklerin ve batıl inançların zayıfladığı, bir çoğunun unutlduğu görülmektedir. Günümüzde Kaşkay Türkleri arasında, İran ve İran dışında okumuş aydın, doktor, mühendis, ziraatçi vs. mevcuttur.

Kaşkayların Hayatında İklim ve Coğrafyanın Önemi

Kaşkayların hayatında, meraların ve o bölgedeki hava şartlarının önemi büyüktür. Kaşkay İli, yıl boyunca hava şartlarını gözönünde bulundurarak hareket eder. Hava şartlarının değişikliği yüzünden hayvanların doğum, hastalık ve gelişme süreci etkilenmektedir. Mesela, dağlık ve taşlık bölgelerde koyunlar gezemez ve otlayamaz. Bunun tersine keçiler bu yerlerde rahatlıkla otlanırlar. Bu yüzden Kaşkaylar, hava şartlarını ve o bölgede bulunan otların çeşitliliğini gözönünde bulundurarak, düzenli bir plan çerçevesinde hayvancılık yaparlar. Eğer bu şartlara dikkat ederek hareket etmezlerse büyük maddi kayıplara uğrarlar.[107]

Göç sırasında takip ettikleri güzergâh, hayvanların çeşitli ihtiyaçlarını (ot, su vs.) karşılamada büyük zorluklarla karşılaşmamak için önceden tedbir alınır ve bu çerçevede hareket edilir. Göçe erken veya geç başlamak, hayvanların telef olmasına sebep olur. Bazı tayfa ve tireler doğru plan yamadıkları için ve göç zamanına uymayarak, erken harekete geçmeleri onların mahvolmasına sebep olmuştur. Çünkü gözlenmeyen sel ve tipi ile karşılaşıp varını yoğunu kaybetmişlerdir. Bazen de yiyeceğin az olması nedeniyle yollarda hayvanlar telef olmuşlardır. Hatta sürünün taşan çaylardan geçirilmesi zorlaşır. Bu güzergahta köprü yoksa veya sel tahrip etmişse sürünün telef olmasına sebep olur.

---

[107] M. Keyanî, a.g.e., s. 23.

Kışlağa göç sırasında iyi bir planlamanın yapılması şarttır. Zira sıcak bölgelerde yazın en büyük sorun sudur. Çünkü hayvanların çoğu susuzluk hastalığına (saht) düşüp telef olurlar.

Hava şartları insan hayatında büyük rol oynamaktadır. Hayvancılık ve çiftçilik Kaşkayların en önemli gelir kaynağıdır. Bu iki unsur da hava şartlarına bağlıdır. Öte yandan havanın soğuk ve sıcaklığı, ilin ruh ve davranış , ahlak ve sosyal ilişkilerine de tesir eder. Kurak geçen yıllarda, İl'de samimiyetin yerini nefret, kin ve düşmanlıkların aldığı da bilinen bir gerçektir. Kurak geçen yıllarda, tabiatın çehresi değişir. Buna bağlı olarak hayvancılıkla uğraşan Kaşkayların da büyük bi sıkıntıya düştükleri bir gerçektir.[108]

Hava şartları el sanatlarını da etkilemektedir. El işleri belli mevsimlerde yapılır. Sıcak ve yağışlı havalarda bu işlere ara verilir. Hava durumu ile ilgili bilgiler, göç zamanında nerelerde durulması gerektiği konusunda belirleyici unsurdur.

Meralardan Yararlanma

Kaşkaylarda meranın önemli bir yeri vardır. Birçok kavgalar bu yüzden çıkar. Yıllar boyu iki aşiret arasındaki düşmanlıkların devam etmesine neden olur. Bu nednele il halkı tüm meraları metre metre işaretler ve bu sınırları kimse değiştiremez.

Başkasına ait meralarda hayvan otlatmak veya buradaki ağaçları budamak büyük suçtur. Ama serbest sayılan **miyanbend** meralarında herkes hayvanlarını otlatabilir. Kiralanan meralarda hayvan otlatmanın belli kuralları vardır. Hayvanlar birdenbire meraya salınmaz. Yeni doğan koyunların bu konuda öncelikleri vardır. Her gün **acar** (otlatılmamış mera) bölgelerinde serbestçe otlayabilirler. Akraba olan kabileler birbirlerinin merasında hayvanlarını otlatabilirler. Meralarda,

---

[108] M. Keyanî, a.g.e., s. 24.

yaylak ve kışlaklarda, hayvanların su içmeleri için yapılan yere **cebibe** denir. Her kabilenin kendine ait cebibesi vardır.[109]

Meraların Mülkiyeti

Eskiden tayfaların az olması ve buna bağlı olarak hayvan sayısının da az olması dolayısıyla meralar ihtiyaca cevap veriyor, hatta ihtiyaç fazlası meralar mevcuttu. Tayfa ve hayvan sayısının artmasıyla meralar bu ihtiyaca cevap veremez hale geldi. Yaklaşık bir asır önce Fars bölgesinde büyük meralara sahip olan İsmail Han (Sovletüddovle) Kaşkai, o dönemde tüm meralarını parasız olarak Kaşkay aşiretlerine dağıtmıştı. Tüm meraları tayfalardaki **Kelanter** ve **kethüda**lara verir. Onlar da adilâne bir şekilde, **tayfa, tire** ve **bonku**lar arasında bölüştürüyordu. Verilen bu yerler yıllar geçtikten sonra o insanların mülkiyetine geçmiş oldu. Zaman içinde zengin insanlar bu yerleri satın aldılar. Seneler geçtikçe devlet karşısında mülk iddiasında bulunup resmi izin belgesi çıkardılar. Meraları olmayan Kaşkaylılar yerleşik hayata geçmeye başladılar. Daha sonraki dönemlerde çeşitli bahanelerle İran merkezi hükümeti buraları hazine arazisi olarak ilan etti. İran devriminden sonra bu insanlar (yerleşik hayata geçen) tekrar konar-göçer hayata teşvik olunmuşsa da meraların yüksek kirası ve diğer bazı sebeplerle şehirde kalmayı tercih etmişlerdir.[110]

G. KAŞKAYLARDA DİL-EDEBİYAT VE FOLKLOR

a. Dil ve Edebiyat

Kaşkayların konuştuğu dil konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bugüne kadar Kaşkay Türklerinin konuştuğu dilin Türk dilinin hangi koluna dahil olduğu konusunda kesin bir tesbit yapılamamıştır.

---
[109] M. Keyanî, a.g.e, s. 27.
[110] M. Keyanî, a.g.e., s 29-30.

G. Doerfer, Oğuz grubuna giren dilleri tasnif ederek Kaşkayları **Güney Oğuzca** (Kaşkay Türkçesi ve bu dile yakın ağızlar) gurubuna dahil etmiştir. Güney Oğuzca ile Merkezi Oğuca (Azeri Türkçesi) arasında birçok geçiş lehçesinin bulunduğunu kaydeder.[111]

Shooten, Kaşkayların Kum şehrinin batısındaki Save civarında bulunan köylerdeki Halaç ve Bayat ağızlarının karmaşığı olan bir Türkçe konuştuklarını ileri sürmüştür.[112].

Muzaffer Kahramanî, "Kaşkayların konuştuğu dil, asil, tatlı ve Batı Türkmenistan Türkçesi olup Kafkasça ve Azerice ile karışık haldedir. Güney İran'da muhtelif guruplarla uzun süre beraber yaşadıkları için bu ilişkiler neticesinde, birçok Farsça ve Lorca kelimeler bu dile girmiştir." der.[113]

Kısacası Kaşkaylar, İran'ın Fars bölgesine yerleşmeden önce Kafkasya gibi bazı bölgelerde uzun süre kalarak o bölgelerde konuşulan dillerden etkilenmiştir. Günümüzde özellikle kelime hazinesi bakımından Türkistan'da konuşulan Türkçe ile bir bağlantının olduğu görülmektedir. Ayrıca bir süre Kafkasya'da kalarak özellikle Azeri Türkçesinin etkisi görülür. İran'ın Fars bölgesinde uzun süreden beri yaşadıkları için Arapça ve Frasça'nın etkisinde de kalmışlardır. Gerek farklı halklarla olan bu temasları ve gerekse Türk guruplarını barındırdığı için, Kaşkay Türklerinin konuştuğu dilde de farklı ağız ve lehçelerin de etkisi görülür. Özellikle bugüne kadar yazılı bir dile sahip olmamaları sebebiyle dillerinde bir standardın sağlanması mümkün olmamıştır.

Sonuç olarak Kaşkayların konuştuğu dilin, Türk dili ailesine mensup olduğu fikri üzerinde bütün araştırmacılar ittifak etmişlerdir. Ancak, bu konuşulan Türkçenin, Türk dilinin hangi lehçe veya şivesine dahil olduğu üzerinde farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bu

---

[111] Gerhard Doerfer, **İrandaki Türk Dilleri Üzerine**, Türk Dili Dergisi, Eylül-1992, s. 489.
[112] Maria Thérése Ullens de Shooten, **Lords of the Mountains, Southern Persia and the Kashkai tribe**, London 1956, s. 115.
[113] Muzaffer Kahramanî, Ebüverdi, a.g.e., s. 52.

farklılıkların en büyük sebebi, Kaşkayların farklı Türk unsurlarından meydana gelmesidir. Kaşkayların yazılı bir dile sahip olamayışı, dillerindeki birliğin sağlanmasını engelleyen en büyük etken olmuştur.

Yapmış olduğumuz araştırmalarda ve derlediğimiz metinlerden de anlaşılacağı gibi yukarıda bahsedilen fikirlerin her birinin doğruluk payı vardır.

Yazı dilinde, yazılı edebiyattan mahrum edilmiş bir halkın veya azınlığın konuştuğu dilde ve şifahi edebiyatından söz etmek, onun menşeini tesbit etmek yazılı eserleri ve örneklerini esas almayı gerektirmektedir. Bu materyalleri elde etmek Pehlevi dönemine kadar mümkün olmamıştır. 1979 İran Devrimi'nden sonra İran'daki azınlıllar (Türk, Kürt, Arap, Beluç vs.) kendi dillerinde çeşitli eserler yayınlamaya başladılar. Kaşkay aydınları tarafından da bu tarihten kısa bir süre sonra kendi illerinin sosyal ve siyasi hayatlarıyla ilgili yazılar yayınlandı. Bu yayınlar çok sınırlı ve yüzeysel olsa da özellikle "dil ve edebiyat" bakımından büyük önem taşımışlardır.

Birçok Türk boyu gibi, Kaşkay Türkleri de pekçok acı ve tatlı olayla karşılaşmıştır. Ancak üzülerek belirtmek gerekir ki, okuma ve yazma oranının düşük olması sebebiyle Kaşkay ilindeki şâir ve yazarların ortaya koydukları eserlerin çoğu çeşitli sebeplerle basılıp yayınlanarak günümüze kadar ulaşamamıştır. Kaşkayların tanınmış müctehidlerinden Cihângir Han'ın şiirleri ve tarih alanında yazdığı değerli eserleri, Kaşkaylı Abdullah Han'ın Kaşkay İliyle ilgili yazdığı tarih kitabı, Ata Han'ın söylediği şiir ve tarihle ilgili yazıları basılamamış, dolayısıyla günümüze kadar ulaşamamıştır. Bunun yanında Kul Oruç, Nimetullah Rahimî, İsahanı Egidir, Hüsrev Beg, Karahanî Hac Mesih Han, Muhammed İbrahim Selmanî'nın bazı şiirleri Şahbaz Şahbazî tarafından 1367 (1988) yılında yayınlanmıştır.[114]

[114] Novzer Danişur, **Nağmehâ-yı İl-i Kaşkayi**, Şiraz 1993, s. 7.

Kaşkayların en önemli şâirleri Mahzun ve Yusuf Ali Beg'dir. Kaşkay ili şâirlerinden Mahzun hakkında etraflı bilgi mevcut değildir. Asıl adı Muhammed İbrahim olan Mahzun, iki asır önce yaşamış ve eser vermiştir. Mahzun ilk il şâiri olarak, İran şâirleri tezkirelerinde yer almıştır. Ancak onun şiirleri Kaşkay Türkçesi ile yazıldığı için bu şiirlerden hiçbir örnek verilmemiştir. Mahzun, Katiplik, şehnâme okuyuculuğu ve okul yöneticiliği gibi görevlerde bulunmuş, aşiret büyüklerinin yanında hizmet etmekle meşgul olmuştur. Mahzun'un hayatı inişli-çıkışlı maceralarla doludur. O, şiirlerinin bazısında kendi yaşayışının zorluklarından bahseder. Mahzun'un bir özelliği de uzun müddet bir tayfa veya tire içerisinde kalmamasıdır. Bir müddet Şiraz'da yaşamış, bu şehrin ediplerinden ve şâirlerinden etkilenmiş, fakat Kaşkay ilinden hiçbir zaman ayrılamamıştır. Şâir, 1895 yılında Şiraz'da vefat etmiştir. Mahzun'un şiirleri, il içerisinde her toplantıda, düğünlerde okunur ve sevilir. Şiirlerinde, Ma'zun veya Mahzun mahlasını kullanmıştır. Bir şiirinde ilden uzak düşmenin hasretiyle:

Bir müddetdir Dukuhek‿de ḳalmuşam
Bir tarafa çuḫardaydı sil meni
Zerd u za'if tacik-sıfat olmuşam
Ḳorḫiram kė yuva virmaya il meni

Müddetdir kê il sovuşmuş gözümnen
Bi-tâb olub cān kesilip dizimnen
Giliyligim Dukuhekli ḳızından
'Azeb cevân‿udum itdi dul meni

Ta'rif var yollaşlar göre âlumı
Ḳırḫ erşinden ḳorşa ḳoma şalumı
Üzdi ḳuyruḳumı ḳırḫdı yalumı
Tilli cevân‿udum itdi hul meni

Her kim menim eḫvâlumı istese
Turdan uçan dahi düşmez ḳafese
Durub firâr idib giderem besse
Ėmam Ḳays besḫânada bul meni

Ma'zun diyer ne daṇuşam ne gülem?
Ḳısmet bile geldi ne çāre ḳilem
Sazı sinḳ zemzemesiz bülbülem
Hiç bağçada ḳabul idmez göl meni

Mahzun'dan sonra ikinci meşhur Kaşkay ili şâiri Yusuf Ali Beg'dir. Gazellerinin çoğunda **Yusuf Hüsrev** mahlasını kulanmıştır. Bu şâir hakkında da fazla bilgi yoktur. Yusuf Ali Beg'in şiirleri, ilin ruhunu okşayan, ağır hayat tarzını içeren şiirlerdir. Mahzun ve Yusuf Ali Beg'in şiirleri aşktan, sevgiden, samimiyetten ve dönemin haksızlıklarından bahseden şiirlerdir. İl hayatından ve il fertlerinin gönlünden ilham alan bu şiirler, Kaşkay Türkleri için tatlı hakikatlardır. Kaşkay ili içerisinde her fert birkaç şiir ezbere bilir.

Mahzun ile Yusuf Ali Beg, aynı menbadan ilham almalarına rağmen, onların şiirleri arasında önemli farklar görülür. Mahzun dünya görmüş, hayatın gerçekleriyle yüz yüze gelmiş, sosyal hayatın derinliklerine ve sırlarına varmış tecrübeli bir şâir gibi görünürken, Yusuf Ali Beg, hicran çekmiş aşık gibi, sabırlı ve dayanıklı bir şâirdir.

Kaşkayların şifahî edebiyatında destanlar da önemli bir yer tutar. Kaşkay İli'nde Köroğlu destanı, Şirzad Pehlivan destanı, Seyyid Han ve Perizad destanı, Melik Muhammed Padişah destanı, Âşık Garip ve Şehzâde Senem destanı, Yanoğul destanı, Sakak Geyik destanı, Kırat destanı, Şâhberhudar destanı, Hatem Tâi (Tâyi) destanı yaygın olarak bilinir. Ancak Kaşkayların arzularını, ihtiyaçlarını, yoksulluklarını,

genellikle sosyal dertlerini incelikle dile getiren şiir, Kaşkaylar için daha sevimli ve daha değerlidir.

Özellikle şiir, Kaşkay ruhunun ve il maneviyatının gıdasıdır. Sineması, tiyatrosu, kendi dilinde okulu, çağdaş eğitim kurumları olmayan bir halkın, bir azınlığın şiirden başka neyi olabilir. Hayatın bütün zorluklarını, siyasi baskılara ve zulme karşı koyan, yoksulluklara tahammül eden Kaşkay Türklerinin şiirlerinin ana teması aşktır, sevgidir, kendi içinde alevlenip yanmaktır. Kaşkay hayatını yakından tanıyanlar görürler ki, feryatlar ve iniltilerin terennümü, onların derdinin ilacı, ayrılıklar ve felaketler yarasının merhemidir.

Kaşkay şiirinde ayrıca, dağ, dere, çöl, yayla, orman, yeşillik, su, çeşme ve tabiatın değişik güzellikleri tasvir edilmiştir. Bunda Kaşkayların konar-göçer hayatının önemli rolü vardır. Ayrıca göç yollarında, çarpışmalarda ölen, akraba, kardeş, dost ayrılığı, bazılarının göçten, ilden ve obadan ayrılıp yerleşik hayata geçmeleri hüzünlü şiirlerinin muhtevasını teşkil eder. Çağdaş şairlerden Ali Ekber Hasanî bir şiirinde, Kaşkay İli'nin içinde bulunduğu olumsuz durumu şöyle dile getirmiştir:

YOLDAŞLAR

Yoldaşlar yığılıŋ el vireg ele
Belke köhne yaraları saġ ideg
Şad oluŋ danuşuŋ dudaġlar güle
Ḳara ġamlı göŋileri āġ ideg

Müddet devr‿kėçoḳan Türkligi çadmuş
İlimiz daġulmuş, resmimiz badmuş
Dilimiz deyişilib rengimiz yadmuş
Ḫazan çekmiş pozġun yurdı baġ ideg

Ķara èler tikan vurmuş ilere
Sıḫılmişeg şehr köncine kendlere
Daha ķonmaġ o gülgeşli çöllere
Ķoyun dana gelmez demaġ çag ideg

Türki söz uşaķlar dilinden düşmiş
Ķuzzulara ıḫ diyer, oğlaklara ķiş
Esil danuşuķlar aradan gidmiş
Bu yeḫlemiş meclisleri daġ ideg

Küç ü ķon devre çadurlar ķasılı
Ķışlaķlar yaralı yaylaķlar yasılı
Nevcevân pejmurde vardur hevesli
Ḫalķı derdimizden bir oyaġ ideg

Hiç görünmez ālaçıķlı çadırlar
Toylarda çapulmaz o nesmān ādlar
Ta'neli denişur Türkinen tādlar
Sinmiş sümüglere diz dayāġ ideg

Şikarçiler şikargāhı unudmuş
Kuhi ķoç yirini āġ tavuķ tudmuş
Hasenî ķocaldı size cār idmiş
Öz haķķımız içün el ayaġ ideg

Kaşkayların Farsça şiir yazan bir çok şâiri de vardır. Bunların birçoğu hakkında İran müellifleri eserlerinde bilgi vermiştir. Zerre, Huma, Niyaz, Nisar vs. mahlaslarıyla Farsça şiir yazmış 19. yüzyıl Kaşkay şâirleridir. 20. yüzyılda da Kaşkayların birçok şâiri mevcuttur. Ancak onların Kaşkay Türkçesi ile verdikleri eserler hakkında bilgi

bulunmamaktadır. Farsça yazılan eserlerin bir çoğunun sadece ismi bilinmektedir.

Kaşkayların kendi dillerinde ve Farsça, şiir ve nesir yazan şâir ve edipler dışında, bilim ve medeniyet alanlarında önemli eserler veren aydınlar da mevcuttur. Mesela din ve hukuk sahasında, Ağa Medemmed Rıza, Mirza Hüseyin Ali, Şiraz'da önemli bir yer tutan Kaşkaylı aydınlardır.[115]

b. Kaşkay Müziği ve Sanatçıları

İran Devrimi'ne kadar (1979) Kaşkay müziğinden de yazılı bilgi elde etmek mümkün olmamıştır. Kaşkay Türklerinin göçeri hayatını yakından takip eden Batılı ve İranlı müelliflerin eserlerinde de Kaşkay il musikisi hakkında etraflı bilgiye rastlanmamaktadır. Bu tarihe kadar (1979), M. B. Behmenbegi'nin vermiş olduğu kısa, genel fakat önemli bilgilerden başka, Kaşkay müziği hakkında başka bilgi bulunmamaktaydı. İnkılaptan sonra Kaşkay aydınlarından Furud Gerginpur adlı bir edebiyatçı ve musikişinasın yaptığı çalışmada, Kaşkayların müziği, müzik aletleri, sanatçı ve oyunları hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir.

Çağdaş Kaşkay sanatçılarından Hasan Kulu Han, Habip Gerginpur ve oğulları Furud ve Ferhad Gerginpur kemançe, sıtar, tar gibi çalgı aletlerini çalmada usta idiler. Ayrıca, Helaku Canipur ve Muhammed Hasan Keyanî, Sultan Hüseyin Keremî Şabankare, Emrullah Rüstemî de meşhur halk sanatçıları ve ozanlarıdır.[116]

Furud Gerginpur kendisi ile yapılan röportajda, Kaşkay il musikisi ve onun icracılarını üç bölüme ayırır:

1. Âşıklar : Âşıklar, yüzyılımızın ellili yıllarına kadar daima il içerisinde, il ile birlikte yaşıyorlardı. 1953 yılında il kuruluşunun dağıtılması, ağır hayat şartları ve yoksulluk neticesinde aşıkların çoğu,

---

115 T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 107.
116 Novzer Danişur, a.g.e., s. 7.

kendi sanatlarını icra edemez hale gelmiş ve mesleklerini bırakmak mecburiyetinde kalmışlardır. Böylece sayıları günden güne azalmaya başlamıştır. Ayrıca çağdaş müzik ve müzik aletlerinin de bunda büyük payı olmuştur. Eskiden topluca çalıp söyleyen âşıklar, günümüzde tek başlarına çalıp söylemektedirler. Çok az sayıda olsa da hala il ile beraber bu aşıklara günümüzde, il içerisinde az sayıda da olsa rastlanmaktadır.

Aşıkların yararlandığı müzik aleti **çekur** diye adlandırılır. Çekur, dokuz telli bir saz olup, sıtara benzer. Onu mızrap veya parmakla çalarlar. Uzun zamandan beri de aşıklar sazdan yararlanmaktadır. Tar çekurun yerini almış, son yıllarda yetişen genç aşıklar kemançe de çalarlar. Kaşkay sanatçıları bu aletlerin yanında keman ve dümbelekten de yararlanılır.

2. Çenkçiler : Kaşkay müziğinin diğer önemli bir kısmını çenkçiler oluşturur. Onlar da asıl il sanatçılarındandır. Günümüzde kendi meslekleriyle ilgilenirler. Çenkçiler il içerisinde hayatlarını sadece müzikle değil, aynı zamanda berberlik, diş çekmek, marangozluk, demircilik, kalaycılık gibi meslek ve zanaatlara da temin ediyorlar. Halihazırda çenkçilere fazla rağbet kalmamıştır. Ancak bazı toplantılarda ve şenliklerde hâlâ yer almaktadırlar. Çenkçiler müzik aleti olarak **kerenay** (zurnaya benzeyen nefesli bir çalgı) ve davuldan (nagara) faydalanırlar. Bunların ikisi birlikte çalınır. Kerenayın sesi çok uzak mesafelere kadar gider. Çarpışmalarda da yararlanılan kerenayın yerini yavaş yavaş zurna almaktadır.[117]

3. Sarbanlar : Sarbanlar müzikle amatör olarak uğraşır. Yani zevk ve istekleri onları müziğe yöneltmiştir. Onların sonradan Kaşkay iline katıldıkları ve il ile birlikte hayatlarını devam ettirdikleri tahmin edilmektedir. Okudukları türkü ve şiirleri kendileri besteler ve icar ederler. Bu alanda Sarban kızları daha yetenekli ve daha

---

[117] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 111.

beceriklidirler. Sarban kızları, bunları okurken aynı zamanda topluca oynarlar. İl içerisinde onların şarkı ve türküleri özellikle topluca oynadıkları oyunlar çok meşhurdur. Sarbanlarda **keden darğa** (giden il) adlı türkü kendi meslekleriyle ilgili deve kevranlarının (katarlarının) hareketini, yürüyüşünü tasvir eder. Onların bütün türküleri, kendi meslekleri ile ilgili olarak yaratılıp bestelenir.

Kaşkay ilinde âşıkları, çenkçilerin ve sarbanların okudukları eserlerin sözleri Kaşkay Türkçesiyledir. Sarbanların çaldıkları müzik aleti ney'dir. Ney çalan sarbanlar tüm ilde ve Fars eyaletinde meşhurdur.

Bunlara ilave olarak Kaşkay ilinde el sanatlarının dokunması, bunların malzemelerinin hazırlanması sırasında kadın ve kızların birlikte okudukları şarkı ve türküler de Kaşkay müziğinde önemli yer tutar. Kaşkay ilinde, toplantılarda biri bir şiir veya destan söylemeye başladığında, başkası da müzikle eşlik ederek yol gösterir.

Kaşkay ili nağmelerinden biri de ninnidir. Ninniler il içerisinde her kadının çocuğunu uyutma şarkısı olmakla beraber, göç günlerinde, özellikle gece obanın etrafındaki koyunları koruyan, sabaha kadar onları gözetleyenlerin okudukları nağmeler de Kaşkay ilinde geniş yer tutar.

c. Halk Oyunları :

Kaşkay ilinde halk oyunları da önemlidir. Kadınların çoğu geleneksel oyunları bilir. Toplu oynanan oyunlara hemen hemen bütün kadınlar iştirak eder. Kaşkay halk oyunları çeşitlidir. Çoğunluğu topluca oynanan oyunlardır. Erkeklerin **cenknâme** adlı oyunu iki kişi tarafından oynanır. Bunlardan biri iki metre uzunluğunda bir sopayla, diğeri küçük bir çubukla oyuna başlar. Elinde sopa olan kişi kendini öyle korumalıdır ki, diğeri elindeki kısa çubuğuyla bacaklarına vurmaya fırsat bulmasın. Oynayan her iki kişi de bacaklarına bezler sararak sopaların

darbelerinden korunmaya çalışır. Bunun için şal, arkalık gibi uzun elbiseler giyimeli ve bellerine de şal bağlamalıdırlar. İkinci oyuncunun (elinde çubuk olan) sopası birincinin bacaklarına değmedikçe roller değişmez. Bu oyunda söylenen şarkı ve müziğin adı cenknamedir. Cenknâme döğüş türküsüdür ve kerenayla birlikte söylenir. Çarpışmalarda, çarpışanlara önemli manevî destek verilmesinde bu türkünün önemli rolü vardır. Merkezî hükümetle yapılan çarpışmalarda ilin meşhur kerenaycıları önemli yer tutmuşlardır.

Bir ölçüde, Osmanlılardaki mehter takımının yerini Kaşkaylarda cenknâme denilen döğüş türküsü almıştır.

Kadın ve kızların düğünlerde birlikte oynadıkları oyuna **hili** denir. Bu oyuna yüz hatta daha çok kadın ve kız iştirak eder. Oyun sakin ve yavaş başlar, zamanla hızlanır, hareketli hale gelir. Hili oyununun çeşitli bölümleri vardır. Bu bölümlerden biri **leki**'dir. Hili oyunu çok ağır, mukaddes bir oyun olarak görülür ve başka oyunlarda görülen hafif hareketler (ciddiyetsiz) görülmez. Hilinin en hızlı hareketlerinde bile bazı durgunluk ve keder göze çarpar. Hili oyununu oynayan her kadının elinde bir mendil vardır.

Kaşkay Türklerinin bu halk oyunlarına, Fars eyaletinin bütün vilayetlerinde rastlamak mümkündür.

Ç. Kaşkayların Çadır Hayatı

Kaşkayların bir kısmı yerleşik hayata geçse de hali hazırda birçok konar-göçer alde çadırlarda yaşamaktadır. Yaşadıkları bu çadırlar, kara ve muhtelif renkli olmak üzere iki çeşittir. Umumiyetle KaşkayTürkleri kara çadırlarda yaşamaktadırlar. Bu çadırlar, ilin kadınları tarafından keçi kılından, parçalar halinde dokunarak sonradan birbirine eklenir. Bir tarafı kapı yeri için bırakılmış diğer üç tarafı kapalıdır. Çadırdan bir metre mesafede kamıştan çeper çekilir. Aynı aileye ait bir veya iki üç çadır kamış çeperin içinde kurulur. Diğer aşiretlerin çadırları daha

küçük ve çadırların etrafına çeper de çekilmez. Çadırların etrafına çeper çekmek Kaşkay Türklerine mahsus bir özelliktir. Çadırın ortasına bir direk dikilerek yağmur ve karın çadır üzerinde birikmesi önlenir.

Kaşkay İli içerisinde yararlanılan pamuktan ak, sarı, mavi vs. gibi renkli çadırlar, İsfahan ve Şiraz vilayetlerinden çadır ustaları tarafından hazırlanır. Bu renkli çadırlar zengin göçerilere özellikle ilhan, ilbeyi, kelanter ve kethüdalara mahsustur. Çarpışmalarda (merkezi hükümet veya başka kabilelerle) bu renkli çadırlardan daha çok yararlanılır.[118]

Kaşkaylar çadırlarının yanı başında hazır bekleyen bir at bulundururlar. Son yıllarda bazı obaların konaklama yerine kadar yapılan yollar sayesinde, kabile büyükleri ve zengin ailelerin çadırları yanında arabalara da rastlanır. Yani atın yerini yavaş yavaş arabalar almaktadır.[119]

---

[118] T. E. İbrahimov (Şahin), a.g.e., s. 115.
[119] M. Behmen Begi, a.g.e., s. 70.

İNCELEME

I. SES BİLGİSİ (FONETİK)

A. ÜNLÜLER (Vowels)

Kaşkay Türkçesi'nde Ortak Türkçe'de bulunan sekiz ünlünün yanında Türk lehçe ve ağızlarında kullanılan kapalı ė ve ağız özelliğinden kaynaklanan ā,á,å,ē,ĕ,ī,ĭ,í,ī,ı̄,ō,ó,ȯ,ū,ú,ü,ů sesler olmak üzere 26 (yirmialtı) ünlü vardır.

Kaşkay Türkçesinin henüz yazı diline geçmeyişi, ağızlardaki ünlü çeşitliliğini de sınırlamamıştır. Derlediğimiz metinlerde standart ünlülerin dışında tespit ettiğimiz ünlülerin durumu yukardaki gibidir.

1. Ünlü Türleri

á ünlüsü : a-e arası bir ünlüdür. Çıkış yeri a ile aynı fakat, boğumlanma süreci farklıdır. a'dan e'ye, e'den a'ya geçiş sürecindedir. Şu örneklerde görülür:

Başta :

áḫlāḲını	"ahlakını"	(IV. a-26)
áKsinï	"fotoğrafını"	(I. c-2)
áre	"ere, kocaya"	(I. a-37)
áváz	"ses"	(I. c-40)
áviŋ	"evin"	(II. b-2)

Ortada :

bıláydı	"böyleydi"	(I. a-1)
gálmiş	"gelmiş"	(I. a-2)
mȧnim	"benim"	(I. a-17)
sána	"sana"	(V. a-41)

támam	"tamam"	(II. b-15)

Sonda :

dárá	"dere"	(I. a-6)
içiná	"içine"	(I. c-53)
ķaşĶayısındá	"kaşkaylarda"	(I. a-46)
sáŋá	"sana"	(I. a-44)
öziyá	"özüne"	(I. a-83)

å ünlüsü : a-o arası bir sestir. a'dan o'ya geçiş sürecinde olan å'nın çıkış yeri a ile aynıdır. Boğumlanma süreci a'dan farklı olan å, daha çok Farsça'nın tesiri ile meydana gelen ünlü yuvarlaklaşması göstermesi açısından önemlidir.

Başta :

åçti	"açtı"	(VII. a-36)
åğa	"ağa"	(I. c-45)
ål	"al"	(III. c-47)
ålıci ķuş	"alıcı kuş"	(III. b-20)
åman	"fırsat"	(VII. d-3)
åt	"at"	(Firuzâbâd)
åv̂çı	"avcı"	(X a-7)

Ortada :

båbå	"baba"	(III. c-56)
dåş	"taş"	(I. a-81)
ẖån	"han"	(I. c-81)
suynån	"suyla"	(VI. a-153)
şåh	"şah"	(II. c-15)

Sonda :

anå	"anne"	(VII. d-5)
båbå	"baba"	(III. c-56)
benå	"bana"	(V. a-186)
òrå	"orası"	(VI. a-72)
yå	"ya, veya"	(III. c-59)

ė ünlüsü : e-i arası dar ve kapalı e ünlüsüdür. Tarihi Yenisey Kitabeleri'nde, Anadolu Ağızları ve Azeri Türkçesinde de mevcuttur. Metinlerimizdeki bazı örnekleri şunlardır :

bėş‿üz	"beşyüz"	(I. c-8)
ėlhanı	"ilhanı"	(VI. a-37)
ėtiş-	"yetişmek"	(V. b-27)
ėyi	"iyi"	(III. b-1)
gėder	"gider"	(I. b-91)
ḳaşḲay ėlí	"Kaşkay İl'i"	(I. c-1)

Kapalı ė ünlüsü olarak adlandırılan bu ses, Kaşkay Türçesinde bazı ödünç kelimelerde (Arapça, Farsça)de görülmektedir:

bėnte mes'ut	"Mesut'un kızı"	(I. c-5)
ėcaze	"izin, icazet"	(V. b-22)
ėcbår	"mecbur"	(V. a-237)
ėdde	"iddia, görüş"	(V. a-181)
ėkbāl	"ikbâl"	(VI. b-70)
ėyd	"bayram"	(VII. a-62)

í ünlüsü : ı-i arası bir sestir. i'den ı'ya geçiş sürecinde olan í çıkış yeri bakımından i ile aynı olup boğumlanması ı'ya yakındır. Kaşkay

Türkçesi'nde daha çok kelime ortasında ve sonunda sık kullanılan, bir sestir.

Başta :

ídí	"idi"	(I. b-34)
ímarat	"imarlı"	(II. c-22)

Ortada :

belesíne	"böylesine"	(III. b-27)
getírillerdí	"getirirlerdi"	(II. b. 42)
ġorḫançíymiş	"korkakmış"	(I. a-101)
menim	"benim"	(III. b-21)
pániríní	"peynirini"	(VI. a-108)
var‿ídí	"vardı"	(III. b-40)
vermiş	"vermiş"	(V. b-195)

Sonda :

birí	"biri"	(I. a-87)
dėdí	"dedi"	(II. b-45)
eví	"evi"	(III. a-15)
geşTí	"geçti"	(I. a-89)
ídí	"idi"	(I. b-34)
ikkí	"iki"	(II. c-30)
ilerí	"önce"	(IV. b-96)
inní	"şimdi"	(I. b-34)
legení	"leğeni"	(V. a-64)

Ancak *bâbâmiŋ* "babamın" (II.b-40), *bıraḫırlárdi* "bırakıyorlardı" (III.b-34) örneklerinde **ı**'dan **i**'ye geçiş sürecindedir.

ó ünlüsü : o-ö arası bir sestir. Daha çok ö'den o'ya geçiş sürecinde olup o tercihlidir. Kelime sonunda görülmez.

Başda :

órdek	"ördek"	(III. b-45)

Ortada :

bóle	"böyle"	(III. a-15)
dók-	"dökmek"	(III. b-34)
dóvlet	"devlet"	(V. a-32)
sergórd	"askeri rütbe"	(III. a-19)

ȯ ünlüsü : o-u arası telafuz edilen bir sestir. **o**'dan **u**'ya geçiş, yani daralma sürecinde olup hâlâ o tercihli bir sesdir. Kelime sonunda görülmez. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır :

Başta :

ȯğlu	"oğlu"	(IV. b-66)
ȯgurluġ	"uğurluk"	(IV. b-70)
ȯlmadı	"olmadı"	(III. b-25)
ȯrda	"orada"	(VI. a-68)
ȯtírir	"oturur"	(II. c-22)

Ortada :

doktȯr	"hekim"	(V. a-218)
kilȯvgirlik	"doğmacılık"	(III. c-8)
ḳȯnaġ	"konak, ev"	(III. c-29)
mȯssana	"bir yiyecek"	(IV. a-1)
mȯsTan	"yoğurttan"	(IV. b-50)
tȯyda	"düğünde"	(IV. b-31)
yȯġurdï	"yoğurd-"	(IV. b-20)

ú ünlüsü : u-ü arası bir sestir. **ü**'den **u**'ya geçiş aşamasında olan bu ses, henüz u'laşmamış fakat, u tercihlidir. Kelime sonunda görülmez. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır :

Başta :

úç-	"uçmak"	(III. b-34)
úşağ	"uşak, çocuk"	(IX -4)

Ortada :

cúr	"tarz, şekil"	(V. a-17)
gúl	"gül"	(Firuzâbâd)
gúnaḫ	"günah"	(III. c-27)
ḫan-ı bözúrgún	"büyük hanın"	(V. a-62)
ḱeşḱúli	"Keşküli"	(I. a-18)
ḱúçik	"küçük"	(I. a-18)
lúğaT	"söz"	(I. a-49)
súyu	"suyu"	(IX - 39)

ů ünlüsü : ö-ü arası bir sestir. Bu da Farsça'nın tesiriyle Kaşkay Türkçesi'nde oluşan yuvarlaklaşma meyli ile **ö**'ye geçiş sürecindedir. Henüz **ö**'leşmemiş fakat, **ö** tercihli telafuz edilmektedir. Metinlerimizde, kelime başında ve sonunda görülmez sadece, kelime ortasında üç örneği mevcuttur.

důrůsTůr	"doğrudur"	(IV. a-11)
můlk	"mülk"	(VII. b-30)
tökůrůk	"döküyoruz"	(IV. b-35)

Yukarıda vermiş olduğumuz standart dışı ünlüler aslında, Kaşkay Türkçesinde henüz kurallaşmış değildir. Bir ünlü karışıklığı söz

konusudur. Aynı kelime metinlerde standart ve diğer ünlülerle birlikte kullanılmaktadır. *ġorbânliy* "kurbanlık" (VII. a-55), *ġorbailig* (VII. a-56); *bêyig* "büyük" (VII. a-13), *böyük* (VII. a-74), *böyōk* (VI. b-48); *cür* "şekil, tarz" (VII. a-79), *cur* (VII. a-39), *cúr* (V. a-17); *şā* "şah" (VII. b-29), *şâh* (II. c-13), *şàh* (V. a-2); *nar* "nar" (Şiraz), *nâr* (VII. b-9) gibi.

Bize göre bu karışıklığın iki önemli nedeni vardır. Birincisi, Kaşkay Türkçesinin henüz yazı dilinin teşekkül etmeyişidir. İkinci neden ise, Kaşkay İli içerisinde farklı Türk gruplarının bulunmasıdır. Bu iki temel nedenin yanında Farsça'nın tesiri de inkâr edilemez.

2. Uzun Ünlüler (Long vowels)

Türkçede ünlüler uzunluk ve kısalıklarına göre sınıflandırılmamıştır. Ancak, Kaşkay Türkçesinde az sayıda görülen fonetik olaylar sonucunda ortaya çıkan uzunluklar görülür. Bunlar genellikle ikinci derecede uzun ünlülerdir. Bunların oluşma nedenleri şunlardır:

Hece kaynaşması ile: Bu tip uzunluklar bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında yumuşayıp kaynaşarak, uzun bir ünlü haline dönüşmesi yoluyla oluşmuştur. Kaşkay Türkçesinde, az sayıda da olsa örnekleri görülür:

dā	"daha"	(VII.a-31)
mēt	"Muhammed"	(I.c-58)
törkiyē	"Türkiyeye"	(VI.a-16)
gelī	"geliyor"	(III.d-31)
sölī	"söylüyor"	(IV.b-102)
yazī	"yazıyor"	(I.c-49)

Ünsüz düşmesi ile: Kaşkay Türkçesinde, içseste bir ünlüden sonra bulunan ünsüzler, düştükleri ya da eriyerek kayboldukları zaman, kendilerinden önceki ünlüleri uzatırlar. Ancak, bazı örneklerde düşen ünsüzden sonraki ünlünün de uzun söylendiği görülmektedir.

da‿ā	"daha"	(I.c-29)
sorā	"sonra"	(I.a-89)
zamā	"zaman"	(V.b-2)
e‿ēr	"eğer"	(I.c-13)
göbēĭ	"göbeği"	(II.a-8)
sōḇet	"sohbet"	(V.a-22)
sōra	"sonra"	(VII.d-9)
sȫḇet	"sohbet"	(V.a-36)
ǖz	"yüz"	(Şiraz)

Arapça - Farsça alıntı kelimelerde uzun ünlüler

Arapça ve Farsça alıntı ya da bunlardan türetilmiş kelimelerdeki uzunluklar umumiyetle muhafaza edilmiştir. Ayrıca Arapça ve Farsça'da uzun olmayıp fakat Kaşkay Türkçesinde uzun telafuz edilen ünlüler de Kaşkay Türkçesinde mevcuttur.

Aslı korunan alıntı kelimelerdeki uzun ünlülere metinlerimizdeki şu örnekleri mevcuttur:

āḫır	"son"	(V. b-192)
āyne	"ayna"	(Firuzâbâd)
nahār	"öğlen yemeği"	(V. a-63)
şāh	"şah"	(II. a-37)
bezā	"açık sözlülük"	(VII.a-49)
ḫudā	"Allah"	(X-13)
mirzā	"mahzun"	(VI. b-21)
hemīşe	"daimi"	(III. a-21)
merīz	"hastalıklı"	(III. b-8)
sīr	"sarmısak"	(IV. b-47)
şīr	"süt"	(IX-19)
vezīr	"vezir"	(V. b-211)

belī	"evet, peki"	(V. a-45)
ferrārī	"kaçak"	(I. a-57)
kuhi	"dağlı"	(Şiraz)
mesī	"bakır"	(V. a-65)
sī	"otuz"	(VII. a-64)
velī	"ancak, lakin"	(VI. a-51)
maḫsūs	"özel"	(I. b-10)
ma'mūr	"imarlı"	(VI. a-48)
meyūs	"ümitsiz"	(VI. b-112)
rūz	"gün"	(VIII-20)

Arapça ve Farsça'dan alıntı olup, aslında bu dillerde uzun olarak telaffuz edilmeyen, Kaşkay Türkçesinde yanındaki uzun ünlünün tesiri ile veya i > e ve u > o değişikliği ile uzun söylenen ünlülere şu örnekleri verebiliriz:

āmān	"fırsat"	(V. a-208)
īrān	"Īran"	(VI. a-18)
bēd	"fakat, lakin"	(V. a-15)
hēç	"hiç"	(I. b-57)
kēşk	"tarhana, keşkek"	(IX-6)
şehēre	"şehire"	(VII. a-63)
cılōv	"yavru"	(III. b-46)
ḫusrōv	"Hüsrev"	(V. a-134)
ḫōrcın	"Heybe"	(IX-52)
ḫōrd	"kırma, bölme"	(VII. a-58)
lōrısTan	"Loristan"	(V. a-26)
nōm	"nam"	(I. a-1)
zōr	"zor"	(Şiraz)

3. Aslî Uzun Ünlüler

Kaşkay Türkçesinde Türkmen, Yakut ve Halaç Türkçelerinde daha az olmakla birlikte, asli ünlü uzunlukları korunmuştur. Asli ünlü uzunluklarını bulunduran kelimelerin listesi Eski Türkçeyle mukayese edilerek aşağıda gösterilmiştir.*

Kaşkay Türkçesi		Eski Türkçe
ād	"isim"	ad
āş	"yemek, aş"	aş
bāş	"kafa"	baş "yara"
dāş	"taş"	taş
ḳāpí	"kapı"	kapak
ḳāz	"kaz"	kaz
sārı	"sarı"	sarıg
vār	"var"	bar
yāğ	"yağ"	yağ
gēd-	"gitmek"	ket-
yēdmiş	"yetmiş"	yetmiş
ġīz	"kız"	kiz
bīr	"bir"	bir
bīz	"biz"	biz
dī-	"demek"	te-
yōġ	"yok"	yok
dörd	"dört"	tört
gög ~ göy	"gök"	kök
öz	"öz, kendi"	öz
su	"su"	sub
gün	"gün"	kün

* Kaşkay Türkçesi'ndeki asli uzun ünlüleri Ana Türkçe'deki uzun ünlülü kök ve gövdelerle mukayese için, Talat Tekin'in **Ana Türkçede Birincil Uzunluklar,** Ankara 1995 adlı eserini kullandık.

sǖd	"süt"	süt
yǖz	"yüz rakkamı"	yüz

Bu örnekler dışında, yalnız Kaşkay Türkçesine özgü olarak uzun ünlü ile telaffuz edilen Türkçe kelimeler listesi aşağıdadır:

ānå	"anne"	(VII. d-5)
āt	"at"	(VI. a-84)
āy	"ay, otuzgün"	(VI. a-38)
ayāġ̇	"ayak"	(V. b-71)
āz	"az, çok olmayan"	(VII. a-5)
çāy	"dere, ırmak"	(VI. a-101)
ġ̇āz-	"kazmak"	(IV. b-46)
yārum	"yarım"	(VII. a-28)
sáŋ	"sen"	(V. a-41)
gēççi	"keçi"	(IX. -58)
mēn	"ben"	(I. a-48)
yḗr	"yer, mekan"	(VI. b-50)
dīl	"lisan, dil"	(VI. a-18)
dīşi	"dişi"	(III. b-44)
ḳīş	"kış"	(VI. a-12)
sīz	"siz"	(VI. a-52)
çōḫ	"çok"	(VI. a-14)
ō	"o"	(V. b-75)
ōk	"ok"	(VI. a-39)
ōt	"ot"	(IV. b-67)
sōylu	"soylu"	(VI. b-23)
tōb̲la-	"toplamak"	(IX - 58)
dȫv̇-	"dövmek"	(IX - 15)
gȫr-	"görmek"	(V. b-129)

bū	"bu"	(V. a-35)
kūç	"göç"	(VI. a-34)
ūç	"üç"	(X. d-3)

4. Vurgu ve Tonlamayla İlgili Uzunluklar

Türk dilinde vurgunun genellikle son hecede olduğu kanaatinin yanında, yapılan Anadolu Ağızları çalışmaları[120] vurgunun başka hecelerde de olabileceğini göstermektedir.

İncelememize esas olan, Kaşkay Türkçesi metinlerinde vurgu umumiyetle son hecededir. Metinlerimizde geçen vurgu ve tonlamayla ilgili uzunluklara aşağıdaki örnekleri verebiliriz.

açılmāz	"açılmaz"	(V. b-186)
çekmişām	"çekmişim"	(I. a-49)
kızardilār	"kızartıyorlar"	(IV. b-34)

Kaşkay Türkçesi metinlerinde vurgudan ziyade tonlamayla ilgili uzunluklar çoğunluktadır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

dahā	"daha"	(V. b-6)
mullardān	"bunlardan"	(I. a-95)
munnār	"bunlar"	(V. a-215)
çöKēlig	"çökelek"	(IV. b-40)
derēk	"deriz"	(VI. a-7)
diyirēk	"diyoruz"	(VII. a-22)
edē	"yapa, ede"	(V. b-147)
ėllēr	"iller, kabileler"	(II. b-35)
gecelēr	"geceleyin"	(IV. b-44)

120. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, **Kütahya Ve Yöresi Ağızları**, Ankara 1988, s. 70

görēr	"görür"	(V. a-111)
otırirlēr	"oturuyorlar"	(VII. a-8)
verrēm	"veririm"	(VII. a-25)
yânĕ	"yani"	(VII. a-36)
ilerī	"ileri"	(VI. a-38)
gedīr	"gidiyor"	(VIII-2)
innī	"indi, şimdi"	(V. a-73)
isTīr	"ister"	(VII. a-23)
olīr	"olur"	(VII. a-65)
cürdǖr	"...şekildir"	(VII. a-60)
öllǖ	"öldü"	(I. b-18)
ölmǖş	"ölmüş"	(II. b-71)
özǖ	"kendisi	(V. a-86)

5. Kısa Ünlüler (Short vowels)

Normal uzunluktaki boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmalarından oluşan kısa ünlüler, Türkçede yalın ya da eklerle uzatılmış tek veya çok heceli kelimelerde görülür.

Genellikle Tatarca'da görülen kısa ünlüler, Kaşkay Türkçesinde de **e, ı, i,** seslerinde mevcuttur.

ĕ ünlüsü : ĕ ünlüsü çıkış yeri açısından e ile aynı olup daha kısa söylenir. Metinlerimizde kelime sonunda geçmektedir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır :

belĕ	"böyle"	(I. d-6)
çeşmĕ	"çeşme"	(II. c-5)
elĕ	"öyle"	(I. c-26)
hamlĕ	"hamle"	(I. b-47)
işĕ	"işe"	(II. b-19)

ı̆ ünlüsü : Çıkış yeri ı ile aynı olan ı̆ sesi ı'ya göre daha kısa telaffuz edilir. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur.

Başta :

ı̆dı	"ı̆di"	(I. b-13)
ı̆nan	"ı̆le"	(II. c-21)
ı̆se	"ı̆se"	(I. a-102)

Ortada :

so͜anı̆nı	"soğanını"	(IV. b-34)
verı̆rem	"veririm"	(II. c-34)
ḳaşḲayı̆dır	"Kaşkaylıdır"	(I. a-55)
ḳuşlayı̆n	"kuş gibi"	(IV. b-20)

Sonda :

ba'zı̆	"bazı"	(I. a-30)
altı̆	"altı"	(I. a-53)
dalı̆	"deli"	(I. a-96)
ellı̆	"elli"	(II. b-33)
ġıçı̆	"ayağı"	(II. b-28)
pulı̆	"parası, pulu"	(III. b-1)
yȯġurdı̆	"yoğurdu"	(IV. b-20)

ĭ ünlüsü : Çıkış yeri 'i' ile aynı olan, 'ĭ' sesi i'ye göre daha kısa telafuz edilir. 'i' sesine metinlerimizdeki şu örnekleri verebiliriz.

Başta :

ĭçin	"ĭçin"	(IV. b-70)
ĭdi	"ĭdi"	(I. b-29)
ĭslambul	"İstanbul"	(VI. b-60)
ĭssemiller	"ĭstemiyorlar"	(IV. a-4)
ĭyirmi	"yirmi"	(III. c-67)

Ortada :

ceşinde	"şenlikte"	(IV. b-31)
ḳaşḲayide	"Kaşkayda"	(IV. a-33)
kórleyin	"kör gibi"	(IV. a-20)
yėrini	"yerini"	(IV. b-77)
yóġurdi	"yoğurdu"	(IV. b-18)

Sonda :

bizi	"bizi"	(III. b-9)
di	"diyor"	(III. c-63)
eyi	"iyi"	(III. b-1)
ikki	"iki"	(III. a-16)
issi	"koku"	(IV. b-86)
özi	"özü"	(IV. b-86)

6. İkiz Ünlüler (Diphthong)

Aynı nefes baskısı altında telâffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiri ile sıkı sıkıya birleşmesine *ikiz ünlü* adı verilir. İkiz ünlünün ortaya çıkabilmesi için, her iki ünlünün de aynı hece içinde bulunması gerekir.

Türkçede ikiz ünlüler, genellikle, ğ (<g), h, v, y ünsüzlerinin, kelimelerin içerisinde ve iki ünlü arasında bulunduğu zaman eriyip kaybolmaları sonucunda oluşurlar. Kaşkay Türkçesinde eşit ikiz ünlüler, alçalan ikiz ünlüler mevcuttur.

Eşit İkiz Ünlüler (Neutral diphthong)

Aynı türden olan ikiz ünlülerdir. Kaşkay Türkçesinde eşit ikiz ünlüler şu şekilde görülmektedir :

ġ erimesi ile :

deelmış	"değilmiş"	(V. a-75)
haan	"han"	(VII. c-22)
e ēr	"şayet, eğer"	(I. c-13)
so‿oġ	"soğuk"	(I. c-65)

h erimesi ile :

daa	"daha"	(II. b-30)

Alçalan ikiz ünlüler (Falling diphthong)

İkinci ünlünün birinciye göre daha dar olduğu ikiz ünlülerdir. Alçalan ikiz ünlüler de ünsüz erimesi sonucunda ortaya çıkar.

bouyn	"baban"	(VII. b-24)
deil	"değil"	(III. c-9)
göbēini kes-	"göbeğini kesmek"	(II. a-9)
háın	"halkın"	(II. b-68)
oula	"oğula"	(II. b-44)

Derlediğimiz metinlerde, yükselen ikiz ünlülere (Rising diphthong) örnek bulunmadığından yer verilmemiştir.

7. Ünlü Uyumu (Vowel harmony)

Büyük Ünlü Uyumu

Kaşkay Türkçesinde büyük ünlü uyumu istisnalar dışında, kurallaşmıştır diyebiliriz. Metinlerimizde geçen örnekler şunlardır:

almışlardı	"almışlardı"	(IV. a-62)
danışTım	"konuştum"	(I. d-5)
důrůsTůr	"doğrudur"	(IV. a-11)
ġadınları	"kadınları"	(II. b-2)

getTim	"gitt im"	(IV. b-64)
göstererem	"gösteririm"	(I. a-45)
ḫanumum	"eşim"	(I. a-18)
kesmedir	"kesmedir"	(II. a-4)
öldürürēm	"öldürürüm"	(V. b-16)
soruşmuşlardı	"konuşmuşlardı"	(V. a-40)

Ancak, *getırmışım* "getirmişim" (I. a-54); *ġıziyem* "kızıyım" (II. c-12), *ġoyillarmış* "koyuyorlarmış" (III. a-4), *etmamış* "yapmamış" (I. a-10) gibi örneklerde uyumun bozulduğu görülür.

Küçük Ünlü Uyumu

Kaşkay Türkçesinde dudak uyumu, damak uyumuna göre daha belirsizdir. Özellikle yuvarlaklaşma meyli bu uyumu bozmaktadır. Bununla birlikte genel anlamda bir uyum söz konusudur.

burda	<burada	(V. a-10)
böyük	<büyük	(V. a-1)
deyirem	<diyorum	(VI. a-101)
gėdillerdi	<gidiyorlardı	(VI. a-40)
ġızlarım	<kızlarım	(VII. a-17)
göbek	<göbek	(II. a-9)
işlerini	<işlerini	(VII. a-3)
ķoşunlara	<askerlere	(V. a-64)
kurdlardan	<Kürtlerden	(V. a-82)
olduğunnan	<olduğundan	(VI. a-15)
tutallar	<tutarlar	(I. a-8)
üssünnē	<üstünde	(VI. a-31)

Türkiye Türkçesinde büyük ünlü uyumuna aykırı olan *hamur* kelimesi, Kaşkay Türkçesinde *hamır* "hamur" (Firuzâbâd), biçimiyle uyuma girmiştir.

Uyum bozulmasına da, *görir* "görür" (VII. a-22), *otırırmış* "otururmuş" (I. a-6), *küçik* "küçük" (I. a-27), *ḳoyillar* "koyuyorlar" (IV. b-31) örneklerini gösterebiliriz.

Kök hecesi yuvarlak bir ünlüyle başlayan kelimelere **-Ir** geniş/ şimdiki zaman eki geldiğinde (*ḳonirmuş* "konuyormuş" III. a-6, *otırırmūş* "oturuyormuş" I. a-6 gibi) küçük ünlü uyumunun umumiyetle bozulduğu görülür. Ayrıca Türkiye Türkçesi'nde uyuma giren *hanım* kelimesi, Kaşkay Türkçesi'nde *hanum* (I. a-18) şekliyle kullanılarak bu uyum bozulmaktadır.

8. Ünlü Değişmeleri (Vowel gradations)

Türk lehçe ve ağızlarında Türkiye Türkçesine göre ünlülerin muhtelif sebeplerle değiştiği görülmektedir. Kaşkay Türkçesi ünlülerinin de, Türkiye Türkçesini esas aldığımızda kalın ünlülerin incelmesi, ince ünlülerin kalınlaşması, düz ünlülerin yuvarlaklaşması, yuvarlak ünlülerin düzleşmesi, geniş ünlülerin daralması, yuvarlak ünlülerin dar-yuvarlak, dar-yuvarlakların düzleşmesi, dar ünlülerin genişlemesi ve dar-yuvarlak ünlülerin yuvarlak ünlüyle değişmeleri söz konusudur.

Kalın Ünlülerin İncelmesi

Kaşkay Türkçesinde, ünlü uyumu etkisi ile meydana gelen değişmeler dışında, bazı ünlülerin etkisi ile ve standart yazı dilinin olmaması dolayısıyla da ünlü değişmeleri ortaya çıkmaktadır. Kaşkay Türkçesinde ünlü değişmelerine hemen hemen bütün ünsüzlerin yanlarında rastlanır. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdığımızda aşağıdaki ünlü değişmeleri görülür.

a > á değişmesi : Bu değişmede yarı incelme söz konusudur. á sesi henüz tam incelip e olmamış, ancak, bu gelişme sürecinde olduğu için a > á değişmesini kalın ünlülerin incelmesi bahsinde ele aldık.

atlár	<atlar	(V. b-69)
ceylán	<ceylan	(VI. a-27)
hasán	<Hasan	(V. b-11)
olmáz	<olmaz	(V. b-72)
sáf	<saf	(V. b-10)
sáŋá	<sana	(`I. a-44)
şáhsí	<şahsi	(VI. a-14)
teláş	<telaş	(V. b-45)

a > e değişmesi : Türkiye Türkçesi'ni esas aldığımızda a>e değişmesi söz konusudur. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır :

efriġa	<Afrika	(VI. b-104)
eyv̇ez	<Ayvaz	(V. b-4)
senē	<sana	(V. b-140)
tē	<ta	(VI. a-35)
zeman	<zaman	(Firuzâbâd)

ı > á değişmesi : Metinlerimizde bir örneğine rastlanmıştır.

mantáġa	<mıntıka	(V. b-21)

ı > e değişmesi : Metinlerimizde bir örneğine rastlanmıştır.

erağ	<ırak	(VI. a-113)

ı > í değişmesi : a > á değişmesinde olduğu gibi yarı incelme söz konusudur. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır.

ağacíymíş	<ağacıymış	(IV. b-81)
bâbâmíŋ	<babamın	(II. b-40)
bıraḫirlárdí	<bırakırlardı	(III. b-34)
dayísíydí	<dayısıydı	(II. b-42)
toğranír	<doğranır	(III. c-54)

ı > i değişmesi : Bu değişmeye metinlerimizde geçen şu örnekler verilebilir.

bağin	<bağın	(V. b-36)
igdir	<Iğdır	(VI. b-85)
iraġ	<ırak "uzak"	(VII. b-18)
ḳīş	<kış	(VI. a-12)
zından	<zindan	(V. b-103)

o > ö değişmesi : Metinlerimizde bir örnekte geçmektedir.

sȫḇet	<sohbet	(V. a-36)

u > e değişmesi : Metinlerimizde bir örnekte geçmektedir.

hovle	<havlu	(Firuzâbâd)

u > í değişmesi: Metinlerimizde aşağıdaki şu örneklerde geçmektedir.

kóroğliyí	<Köroğluyu	(V. b-172)

oglí	<oğlu	(V. b-82)
úçsíŋ	<uçsun	(III. b-34)

u > i değişmesi : Diğer Türk lehçelerinde az görülen bir ses hadisesidir. Derlediğimiz metinlerde şu örneklerde görülür.

divar	<duvar	(Şiraz)
işaġ	<uşak "çocuk"	(VII. a-13)
olir	<olur	(IV. a-38)
olmiş	<olmuş	(I. a-101)
yüriyir	<yoruyor	(I. a-63)

u > ú değişmesi : a>á, ı>í, o>ó değişmelerinde olduğu gibi yarı incelme söz konusudur.

úç-	<uçmak	(III. b-34)
sú	<su	(IX - 39)
úşag	<uşak	(IX - 4)

u > ü değişmesi: Aşağıda geçen örneklerde görülür.

düz	<tuz	(Şiraz)
üç-	<uçmak	(Firuzâbâd)
üzün	<uzun	(V. b-253)

İnce Ünlülerin Kalınlaşması

e > a değişmesi : Umumiyetle yabancı menşeli kelimelerde Türkiye Türkçesi'nin ince sıradan tercihini Kaşkay Türkçesi'nde kalın sıradan görürüz. Türkiye Türkçesiyle mukayese ettiğimizde e > a değişmesi söz konusudur.

albát	<elbet	(I. a-33)
āllī	<elli	(VI. b-16)
āv̇	<ev	(IX - 33)
avlad	<evlat	(IV. a-74)
av̇v̇al	<evvel	(I. a-1)
dav̇a	<deve	(Şiraz)
ḥanūz	<henüz	(I. a-49)
nafar	<nefer	(I. b-47)
nasl	<nesil	(I. a-35)

i > ı değişmesi : Metinlerimizde geçen aşağıdaki örneklerde bu değişme söz konusudur.

birı	<biri	(I. b-49)
dilı	<dili	(VI. a-45)
elını	<elini	(V. a-62)
hePısTaydı	<hapisdeydi	(VI. a-89)
ḫızmetçiyí	<hizmetçiyi	(VIII-1)
ilerī	<ileri	(VI. a-38)
lehCesī	<lehçesi	(VI. a-9)
şah‿içın	<şah için	(V. a-54)
yeddı	<yedi	(V. b-60)

i > í değişmesi : e > á değişmesinde olduğu gibi yarı kalınlaşmadır. Umumiyetle son hecede görülür. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır.

birí	<biri	(I. a-96)
dedí	<dedi	(II. b-45)

ev̂í	<evi	(III. a-15)
geçTí	<geçti	(I. a-89)
getírillerdí	<getirirlerdi	(II. b-34)
ímarat	<imarat	(II. c-22)
ikkí	<iki	(II. c-30)
ilerí	<ileri	(IV. b-96)
mením	<benim	(II. c-47)

ö > ó değişmesi : e > á, i > í değişmelerinde olduğu gibi yarı kalınlaşmadır.

bóle	<böyle	(III. a-15)
dók-	<dökmek	(VII. b-34)
dóşek	<döşek	(VII. b-45)
órdek	<ördek	(III. b-45)

ü > u değişmesi : Arapça, Farsça gibi yabancı menşeli kelimelerde kalın sıradan ünlü tercih edilmiştir. Türkiye Türkçesine göre ü > u değişmesi söz konusudur. Yabancı menşeli kelimelerin yanında, *kuçük* "küçük" (III. c-10), *uz* "yüz" (Şiraz), örneklerinde olduğu gibi Türkçe kelimelerde de ü > u değişmesi Kaşkay Türkçesinde görülmektedir. Yabancı menşeli kelimelerde ü > u değişmesine veya kalın sıradan ünlü tercihine şu örnekleri verebiliriz.

durus	<dürüst	(I. a-46)
guz	<güz	(Şiraz)
hunar	<hüner	(I. a-59)
kåkul	<kakül	(VII. b-28)
muddat	<müddet	(V. a-50)
nufus	<nüfus	(III. c-10)

ü > ú değişmesi : Genellikle kelime kökünde görülen ü > ú değişmesi, e > á, i > í, ö > ó gibi yarı kalınlaşma durumundadır.

çúnki	<çünkü	(I. a-95)
gúl	<gül	(Firuzâbâd)
henúz	<henüz	(V. a-167)
kúçik	<küçük	(I. a-26)
múmkin	<mümkün	(VI. a-150)

Geniş Ünlülerin Daralması : Metinlerimizde özellikle ek ünlülerinde umumi bir daralma ve düzleşme temayülü vardır.

a > ı değişmesi : Aşağıdaki örneklerde görülür.

atıllar	<atarlar	(I. a-90)
yola salıllar	<yola salarlar	(V. a-198)

e > i değişmesi : Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz.

cip	<cep	(Firuzâbâd)
dīrler	<derler	(VIII-10)
düşir	<düşer	(I. a-75)
gidir	<gider	(VIII-2)

o > ȯ değişmesi : o sesi **o**'dan **u**'ya geçiş sürecinde olan bir sestir. Aslında o > ȯ değişmesi yarı dar yuvarlaklaşmadır. Şu örnekleri verebiliriz.

doktȯr	<doktor	(V. a-121)
ȯğlí	<oğlu	(V. b-82)

òrda	<orada	(III. c-46)
tòy	<toy	(I. a-95)
yòḫ	<yok	(I. a-54)

o > u değişmesi : Aşağıdaki örneklerde görülür.

u	<o	(I. a-61)
imparatur	<imparator	(VI. b-89)
limur	<limon	(Şiraz)
udon	<odun	(Firuzâbâd)

Dar Ünlülerin Genişlemesi

ı > a değişmesi : Muhtemelen Azarbaycan Türkçesi'nin tesiri ile zaman ve şahıs eklerinde ortaya çıkar.

bilirem	<bilirim	(I. a-44)
bulmamışam	<bulmamışım	(I. a-50)
mantâğa	<mıntıka	(V. b-21)

i > e değişmesi : Umumiyetle yabancı kelimelerde ve bazı Türkçe kelimelerin eklerinde görülür.

ehTılaf	<ihtilaf	(I. b-46)
emparator	<İmparator	(VI. a-100)
engılab	<inkılap	(VI. a-39)
ferārī	<firârî	(I. a-57)
gettireller	<getirirler	(V. a-200)
şemāl	<şimal	(VI. a-125)

u > o değişmesi : a > å değişmesinde de görüldüğü gibi Kaşkay Türkçesinde Farsçanın etkisiyla yuvarlaklaşma görülür. u > o değişmesi de bunun bir sonucudur. Metinlerimizde iki örneği geçmektedir.

ağğoyonlu	<Akkoyunlu	(I. a-55)
loğat	<lûgat	(VI. a-6)

ü > ö değişmesi : Türkiye Türkçesiyle mukayese edildiğinde Kaşkay Türkçesinde ü > ö değişmesi olarak görebileceğimiz örnekler vardır. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

atatörk	<Atatürk	(VI. a-59)
böyük	<büyük	(V. a-28)
döröś	<dürüst	(VI. a-101)
göven-	<güvenmek	(VI. b-110)
göver-	<güvermek	(V. b-53)
köllen	<külliyen	(V. a-72)
öldö	<öldü	(Şiraz)
sözödür	<sözüdür	(III. b-33)

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

a > å değişmesi : å, **a**'dan **o**'ya geçiş sürecinde olan yarı yuvarlak bir sestir. a > å değişmesi yarı yuvarlaklaşmadır. Kaşkay Türkçesi'nde Farsça'nın tesiriyle görülen yuvarlaklaşma a > å değişmesinde de sıkça görülür. Umumiyetle kelime ortasında görülen bu hadise, Anadolu ağızlarında da görülür. Metinlerimizde geçen bazı örnekler şunlardır.

åçti	<T. "açtı"	(VII. a-36)
cån	<F. "can"	(IV. a-27)
fåyda	<A. "fayda"	(VI. b-160)
hecåP	<A. "hicap"	(IV. a-21)
nåme	<F. "mektup"	(V. a-54)
når	<F. "nar"	(VII. b-9)
yår	<F. "yar"	(VII. b-33)
yåver	<F. "yaver"	(I. a-29)

a > o değişmesi : Metinlerimizde geçen aşağıdaki örnekleri bu değişme için verebiliriz.

ba͜om	<babam	(VII. a-1)
dovşan	<tavşan	(VI. b-68)
hovle	<havlu	(Firuzâbâd)
ovcı	<avcı	(III. b-10)
toniyeg	<tanıyalım	(VII. a-5)
yoşār	<yaşar	(VI. a-7)

e > o değişmesi : Metinlerimizde sadece bir örnekte geçmektedir.

olát	<evlat	(III. c-11)

e > ö değişmesi : Anadolu ağızları ve bazı lehçelerimizde görülen bu değişme, Kaşkay Türkçesi metinlerinde iki örnekte görülmektedir.

dövlet	<devlet	(V. a-32)
örkek	<erkek	(III. b-45)

i > ü değişmesi : Metinlerimizde geçen örnekler şunlardır.

digin	<düğün	(VIII-5)
dişü	<dişi	(IV. a-66)
menüm	<benim	(VII. b-29)
tüPleri	<tipleri	(IV. a-43)

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

ö > e değişmesi : Metinlerimizde iki örneği mevcuttur.

ele	<öyle	(I. a-44)
belá	<böyle	(I. a-52)

u > a değişmesi : *duvar* "davar" (I. a-76) örneğinde olduğu gibi görülen bu değişme, diğer örneklerde umumiyetle geniş zaman ve birinci şahıs eklerinde, muhtemelen Azerbaycan Türkçesinin etkisiyle u > a değişmesi görülür.

bulmuşam	<bulmuşum	(I. a-52)
olar	<olur	(I. a-44)

u > ı değişmesi : Kaşkay Türkçesinde iyelik ikinci şahıs eki, daima dar ünlü **ı** iledir. Türkiye Türkçesiyle mukayese ettiğimizde u > ı değişmesi olarak görülür. Bu üçüncü şahıs ekinin kullanılışıyla ilgilidir.

boynı	<boynu	(V. b-253)
dosTlugını	<dostluğunu	(I. a-52)
ġolını	<kolunu	(V. b-253)
oğlı	<oğlu	(V. b-81)
suyumızı	<suyumuzu	(V. a-233)

Ayrıca metinlerimizde geçen aşağıdaki örneklerde de u > ı değişimi görülür.

konış-	<konuşmak	(VI. a-10)
kuşçı	<kuşçu	(III. a-12)

ḳuzzı	<kuzu	(Şiraz)
olınır	<olunur	(I. a-77)

9. Ünlü Düşmesi (Elision)

Derlediğimiz metinlerde, Türkiye Türkçesine göre ünlü düşmesi hadisesi şu örneklerde görülmektedir.

dāy	<dayı	(Şiraz)
ḳaPr	<kabir	(Firuzâbâd)
koyn	<koyun	(Firuzâbâd)
şehr	<şehir	(V. a-48)

10. Ünlü Türemesi

Türkiye Türkçesini esas aldığımızda, Anadolu ağızları ve bazı Türk lehçelerinde görülen ünlü türemesi, derlediğimiz Kaşkay Türkçesi metinlerinde aşağıdaki örneklerde görülür.

celese	<celse" toplantı	(Füruzâbâd)
hebeşeliler	<Habeşliler	(VI. a-44)
mederese	<medrese	(II. b-63)

Örneklerde görüldüğü üzere ünlü türemesi yabancı kaynaklı kelimelerde kelime içinde görülür. Metinlerimizde fazla örneği yoktur.

B. ÜNSÜZLER (Consonants)

1. Türkiye Türkçesi Yazı Dilinde Bulunmayan Ünsüzler

Kaşkay Türkçesinde, Türkçede bulunmayan, metinlerimizde tespit edebildiğimiz, ḇ, b́, c̲, C, ç̲, ḉ, d́, d̥, ğ̊, ḥ, ḫ, ḫ̥, K, Ḳ, ḳ, ḱ, ŋ̊, η, P, r̥, t̥, ť, T, v̇, y̥ sesleri görülür.

ḇ ünsüzü : b-v arası bir sestir. Kelime başı, kelime sonunda görülmez. Genellikle iki ünlü arasında bulunur.

båḇası	<babası	(VI. a-94)
darv̇åzaḇan	<kapıcı, bekçi	(V. b-201)
ğ̊orḇailig	<kurbanlık	(VII. a-56)
heḇeşelilar	<Habeşliler	(VI. a-44)
hesaḇdārımızdır	<hesapdarımızdı	(V. b-197)
ḫıyaḇān	<cadde	(VII. d-2)
kitaḇı	<kitabı	(Şiraz)
liḇas	<elbise	(VI. b-91)
saḇūn	<sabun	(VI. a-182)
sōhḇet	<sohbet	(V. a-22)

b́ ünsüzü : Metinlerimizde sadece kelime başında örnekleri görülür.

b́aba	<baba	(VI. b-50)
b́alå	<bela	(VI. b-79)
b́aş endırır	<baş eğdirir	(I. b-54)
b́ay at	<Bayat	(VI. b-34)
b́ırınc	<pirinç	(IX -48)

c̱ ünsüzü : c-j arası yarı sızıcı bir sestir. Türkçe kelimelerde **ç**'den **c̱**'ye, yabancı kaynaklı kelimelerde **c**'den **c̱**'ye geçiş aşamasındadır. Metinlerimizde kelime ortasında ve kelime sonunda kullanılır.

beyc̱i	<beyci	(VII. d-6)
ec̱dåd	<ecdad	(VI. a-98)
güc̱	<güç	(II. c-24)
ḳac̱ar	<Kacar	(I. c-44)
mec̱bur	<mecbur	(V. a-236)
mec̱lis	<meclis	(V. a-176)
rec̱im	<rejim	(V. a-184)

gibi kelimelerde görülür.

C ünsüzü : c-ç arası bir sestir. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır.

Cengiz han	<Cengiz Han	(VI. a-47)
hāCan	<haçan, ne zaman	(I. b-3)
lehCe	<lehçe	(VI. a-55)

ç̱ ünsüzü : ç-ş arası yarı sızıcı bir sestir. Kelime ortasında ve sonunda geçmektedir.

heç̱	<hiç	(IV. b-46)
iç̱ine	<içine	(IV. b-41)
penç̱	<beş	(V. a-208)
üç̱	<üç	(V. b-250)

ç ünsüzü : Derlediğimiz metinlerde aşağıdaki örneklerde geçmektedir:

ćöle	<çöle	(V. a-206)
ġıćı	<ayağı	(II. b-28)

d́ ünsüzü : Örnekleri sadece kelime başında mevcuttur.

d́aha	<daha	(IV. a-3)
d́á'vå	<tanıdık	(IV. a-29)
d́oğirmuş	<doğuyormuş	(VI. b-67)
d́ovşan	<tavşan	(VI. b-68)

ḓ ünsüzü : Derlediğimiz metinlerde kelime ortasında örnekleri geçmektedir. Düşmek üzere olan bir sestir.

alḓım	<aldım	(VI.a-190)
ėlḓır	<eldir	(VI. a-162)
gelḓı	<geldi	(VI. a-37)
getḓım	<gittim	(VI. a-196)
olḓuġunnan	<olduğundan	(VI. a-15)

ġ ünsüzü : Art damak ġ ünsüzü, Eski Türkçeden itibaren tarihî Türk lehçelerinde ve yaşayan Türk lehçeleriyle dialektlerinde de kullanılan ġ ünsüzü, Kaşkay Türkçesi'nde ḳ > ġ değişmesi, yabancı menşeli kelimelerde ق > ġ, karşılığında ve orjinal ġ olan Türkçe kelimelerde görülür.

aġġoyunlu	<akkoyunlu	(I. a-4)
dudaġ	<dudak	(Firuzâbâd)
faġir	<fakir	(VII. a-78)
ġabaġ	<kabak	(V. b-63)

ġaluben	<galiba	(VI. a-168)
ġorrodirdik	<kuruturduk	(IX - 8)
oġul	<oğul	(II. a-4)
úşaġ	<uşak	(IX - 4)

K ünsüzü : g-k arası ön damak yarı ötümlü bir ünsüzdür. Genellikle kelime ortasında ve kelime sonunda bulunur. Metinimizde geçen örnekleri şöyle sıralayabiliriz.

Başta :

Kermiser	<Germesir	(IX-23)
KeTiŋ	<gittin	(IV. a-26)
Kı	<ki	(VII. a-37)

Ortada :

çeKirdi	<çekerdi	(IX-1)
çöKëligi	<çökeliği	(IV. b-40)
çünKü	<çünkü	(II. a-5)
ileriKileyin	<ileride	(III. c-15)
orduluKTe	<orduda	(II. a-52)

Sonda :

danışmaK	<konuşmak	(II. b-63)
dibeK	<dibek	(Şiraz)
direK	<direk	(Şiraz)
döşşeK	<döşek	(Şiraz)
düK	<kıl	(Şiraz)
kibriK	<kirpik	(Şiraz)
örkeK	<erkek	(II. b-30)

Ḳ ünsüzü : ġ-ḳ arası yarı ötümlü bir art damak ünsüzüdür. Kelime başında sadece *Ḳat* "kadar" (III. c-37) örneğinde görülen Ḳ sesi

umumiyetle kelime ortasında görülmektedir. Metinimizde geçen örnekleri şunlardır:

Ortada :

faḲat	<fakat	(I. b-30)
gaçḲıntı	<kaçak	(I. a-58)
huḲuḲ	<hukuk	(III. c-60)
ḳaşḲayi	<Kaşkaylar	(VI. a-11)

Sonda :

huḲuḲ	<hukuk	(III. c-60)
musaddıḲ	<Musaddık	(I. a-47)

ḱ ünsüzü : Türkçenin ses sisteminde bulunmayan patlak **ḱ** ünsüzü, Kaşkay Türkçesinde yabancı kaynaklı kelimelerde ve belki Farsçanın tesiri ile bazı Türkçe kelimelerde de görülür. Metinlerimizde daha çok kelime başında mevcuttur.

Başta :

ḱaşeŋlig	<güzellik	(VI. b-167)
ḱebir	<büyük	(V. a-3)
ḱeşk-i zirek	<bir yemek çeşidi	(IV. b-33)
ḱör	<kör	(IV. a-28)
ḱöpegiŋ enigi	<köpeğin eniği	(IV. a-20)
ḱuçük	<küçük	(VI. b-109)
ḱüç	<göç	(I. a-69)

Ortada :

ámeriḱalı	<Amerikalı	(I. a-45)
çöḱelik	<çökelek	(IV. b-40)

ımḱan	<imkan	(V. a-51)
şiḱar	<av	(III. b-36)

ḳ ünsüzü : Patlayıcı alt damak ünsüzü ḳ, tarihî ve yaşayan Türk lehçelerinde bulunur. ḳ sesi Kaşkay Türkçesinde kelime başında ve kelime ortasında bulunur.

Başta :

ḳara	<kara	(III. a-1)
ḳatır	<katır	(III. a-16)
ḳırḫ	<kırk	(IV. b-72)
ḳonışirdim	<konuşurdum	(VI. a-10)
ḳoyun	<koyun	(III. b-16)

Ortada :

doḳuz	<dokuz	(VI. b-5)
saḳalsız	<sakalsız	(VII. b-16)

ḫ ünsüzü : Alt damak ḳ ünsüzünden ḳ > ḫ değişmesi ve alıntı kelimelerde görülen hırıltılı ḫ sesi Anadolu ağızlarında da sıkça kullanılır. Kelime başında, ortasında ve sonunda görülür.

Başta :

ḫali törki	<Türk halısı	(VII. a-49)
ḫalḳ	<halk	(IX - 1)
ḫan	<han	(V. a-3)
ḫaná	<hana	(III. a-13)
ḫızmat	<hizmet	(VII. a-15)

Ortada :

baḫTum	<baktım	(VII. b-32)
çıḫTı	<çıktı	(I. a-7)
yuḫarı	<yukarı	(I. a-21)

Sonda :

dırnaḫ	<tırnak	(Şiraz)
çoḫ	<çok	(VI. a-10)
coçuḫ	<çocuk	(I. b-25)
ḳırḫ	<kırk	(IV. b-72)
yiyoḫ	<yiyoruz	(VII. a-63)
yoḫ	<yok	(III. a-34)

h̥ ünsüzü : Daha çok yabancı menşeli kelimelerde bulunan h̥ ünsüzü, aslında, telâffuzda belli belirsiz olup, düşmek üzeredir:

ah̥mád	<Ahmet	(V. a-84)
dah̥a	<daha	(VI. a-50)
h̥inni	<şimdi	(I. a-14)
şāh̥	<şah	(V. a-87)
şeh̥rından	<şehrinden	(VI. a-24)
tah̥ġiġ	<tahkik	(VI. a-83)

ḥ ünsüzü : Arapça alıntı kelimelerde bulunur.

ḥamlė	<hamle	(I. b-53)
ḥeyv̇an	<hayvan	(IX-10)
ḥokm	<hüküm	(Firuzâbâd)
iḥtām	<idam	(V. a-35)
saḥråda	<sahrada	(IX - 22)
soḥbet	<sohbet	(VI. a-5)

n̥ ünsüzü : Umumiyetle kelime ortasında, düşmek üzere belli belirsiz söylenen bir sestir.

elın̥daydı	<elindeydi	(VI. a-157)
eşşeğín̥	<eşeğin	(IX - 10)
meseln̥	<mesele	(VI. a-26)
on̥larınki	<onlarınki	(VI. a-22)
venkin̥g	<Vinking	(VI. a-78)

ŋ ünsüzü : Tarihî ve yaşayan Türk lehçeleri ile Anadolu ağızlarında görülen geniz ünsüzü, Kaşkay Türkçesinde de görülmektedir. Kelime ortasında ve sonundaki örnekleri aşağıdadır.

Ortada :

ḳ́aşeŋligiŋden	<güzelliğinden	(VI. b-167)
maŋa	<bana	(V. a-105)
maŋöl	<çıngırak	(Şiraz)
yeŋi	<yeni	(VI. a-38)
zekâtiŋi	<zekatını	(VI. b-168)

Sonda :

biŋ	<bin	(VI. a-79)
bunuŋ	<bunun	(II. a-1)
diyeŋ	<diyesin	(VI. a-30)
gėtmişeŋ	<getmişsin	(VI. a-108)
ġızzınıŋ	<kızının	(I. a-37)
ileŋ	<ile	(VI. b-10)
köpegiŋ	<köpeğin	(IV. a-20)
ḳ́aşeŋ	<güzel	(VI. b-167)
miŋ	<bin	(VI. b-5)

sizıŋ	<sizin	(VI. a-203)
yeriŋ	<yerin	(VI. a-142)

P ünsüzü : b-p arası patlayıcı dudak ünsüzüdür, **b**'den **p**'ye geçiş süreçlerinde bulunur. Kelime içinde ve sonunda görülür.

Ortada :

aciPTır	<acayiptir	(VI. a-208)
ḥarPte	<harpte	(V. b-71)
helikoPTer	<helikopter	(V. a-143)
kitaPda	<kitapta	(IV. b-106)
tüPleri	<tipleri	(VI. a-43)

Sonda :

ʿaraP	<Arap	(VI. a-104)
cenūP	<kuzey	(VI. a-34)
ḫoP	<fakat, lakin	(V. a-123)
geliP	<gelip	(VI. a-198)
ḳuruP	<kurup	(IX - 13)

r̥ ünsüzü: Kelime içinde ve kelime sonunda düşmek üzere belli belirsiz söylenen bir sestir.

almanlar̥	<Almanlar	(VI. a-138)
bir̥	<bir	(I. b-9)
eldır̥	<ildir	(VI. a-162)
gedirdi	<giderdi	(VI. b-95)
olir̥	<olur	(VI. b-56)
tür̥k	<Türk	(VI. a-106)
verir̥dik	<veriyorduk	(IX - 41)
vurir̥dik	<mayalıyorduk	(IX - 43)
yazir̥	<yazıyor	(VI. b-99)

t̥ ünsüzü : Düşmek üzere belli belirsiz söylenen bir sestir. Metinlerimizde geçen örnekleri aşağıdadır:

dörüst̥	<dürüst	(VI. a-56)
sovlet̥dovle	<serdar	(V. a-7)
türkist̥anna	<Türkistanda	(VI. b-60)
üst̥ünen	<üstünden	(VI. b-60)

t́ ünsüzü : Metinlerimizde kelime başında iki örneği mevcuttur.

t́acikleyin	<Tacik gibi	(VI. b-121)
t́at	<Tat, yabancı	(IV. a-21)

T ünsüzü : d-t arası yarı ötümlü bir ünsüzdür. Kelime ortasında ve sonunda görülür.

Ortada :

bah̬Tları	<bahtları	(V. a-177)
danışTı	<konuştu	(V. a-221)
getTım	<gittim	(IV. b-64)
ingilisTan	<İngiltere	(V. a-161)
mosTan	<yoğurttan	(IV. b-50)
ōTlar	<otlar	(IV. b-63)
yatTım	<yattım	(IV. b-64)
yigitTir	<yiğittir	(II. b-47)

Sonda :

arv̇aT	<avrat	(V. b-48)
dosT	<dost	(I. a-52)
eydāT	<eyvah!	(V. b-54)
zaT	<zat, şey	(III. c-13)

v̇ ünsüzü : b - v arası bir sestir. Daha çok b > v değişmesinin ara merhalesini teşkil eder, çift dudak **v**'si (w) olarak da adlandırılır. Bazı yabancı kelimelerde v > v̇ şeklindedir. Metinlerimizde kelime başında ve kelime ortasında örnekleri mevcuttur.

Başda :

v̇ar	<bar	(VI. a-1)
v̇eẖt	<vakit	(IV. a-52)
v̇erirmiş	<verirmiş	(VI. a-180)
v̇urmuşaŋ	<vurmuşsun	(VI. b-31)

Ortada :

elv̇aT	<evlat	(IV. a-57)
ev̇ı	<evi	(III. a-15)
ev̇lıdır	<evlidir	(VI. b-5)
ev̇v̇el	<evvel	(IV. a-5)
kêrav̇ad	<gravat	(VI. b-66)

y̥ ünsüzü : Kelime başında, kelime içinde ve kelime sonunda düşmek üzere belli belirsiz söylenen bir sestir. Umumiyetle kelime ortasında iki ünlü arasında düşmek üzere olan bir sestir.

Başta :

y̥il	<yıl	(VI. b-9)
y̥ücelmez	<yücelmez	(VI. a-7)
y̥üzunden	<yüzünden	(VI. a-147)

Ortada :

buray̥a	<buraya	(V. b-62)
dey̥illerdi	<değillerdi	(VI. a-40)

	ismay̥il	<İsmail	(V. a-7)
	ḳaşḲay̥ide	<Kaşkayda	(VI. a-1)
	ney̥e	<niye	(VI. a-36)
	yėy̥iller	<yiyiyorlar	(IV. b-16)
Sonda :			
	bunlarıy̥	<bunları	(VI. a-175)
	derey̥	<dere	(I. a-5)
	keçiy̥	<keçi	(III. b-12)

2. Ünsüz Değişmeleri: Türkiye Türkçesiyle karşılaştırdığımızda, metinlerimizde aşağıdaki ünsüz değişmeleri görülür:

a. Sedalılaşma

ḳ > ġ değişmesi :

Başta :			
	ġaçġıntı	<kaçkıntı "kaçak"	(I. a-57)
	ġanun	<kanun	(I. a-102)
	ġız	<kız	(VII. a-21)
	ġorḫ̬ançiyiş	<korkakmış	(I. a-101)
	ġuzu	<kuzu	(I. a-76)
Ortada :			
	ınġılab	<inkılap	(V. a-160)
	manåtıġa	<mıntıka	(VI. a-99)
	muġaddes	<mukaddes	(VI. b-71)

Sonda :

aġ	<ak	(I. a-57)
iraġ	<ırak	(VII. c-18)
işaġ	<uşak	(VII. a-13)
taraġ	<tarak	(Şiraz)
yōġ	<yok	(I. a-59)

k > g değişmesi : Eski Türkçeye göre meydana gelen bir değişme Türkiye Türkçesiyle paralellik gösterir. Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

Başta :

gėcĕ	<kiçe	(IX-2)
geç-	<keçmek	(V. a-64)
geççi	< keçi	(Şiraz)
ged-	< ket-	(VI. a-70)
gelin	< kelin	(VII. b-32)

Ortada :

çökeligi	<çekelegi	(IV. b-52)
eşegin	<eşeğin	(IX-10)
köpegiŋ	<köpeğin	(IV. a-26)
üregim	<yüreğim	(VI. b-175)

Sonda :

beyig	<büyük	(VII. a-13)
ceng	<cenk	(V. a-10)
ineg	<inek	(Şiraz)
töfeng	<tüfek	(VI. a-166)
yapag	<yapalım	(IV. b-27)

k > K değişmesi :

Başda : Sadece **Ki** örneğinde görülür.

Ki	<ki	(I. a-48)

Ortada :

çöKe̅ligi	<çökeleği	(IV. b-40)
çünKü	<çünkü	(II. a-5)
daşlıKTır	<taşlıktır	(V. b-18)
ḫaternaKdır	<tehlikelidir	(V. b-164)
ileriKileyin	<önceki gibi	(III. c-15)
miKrop	<mikrop	(IV. a-14)

Sonda :

böyüK	<büyük	(I. b-49)
edeK	<edelim	(V. b-61)
ǵāzireK	<kazıyoruz	(IV. b-46)
ḳaynadırdiK	<kaynatırdık	(IV. b-5)
köteK	<kötek “dayak”	(V. b-91)
vereK	<verelim	(VII. d-11)

ç > c değişmesi :

ağac	<ağaç	(VII. b-9)
cehez	<çeyiz	(VIII-22)
coraP	<çorap	(Şiraz)
cuçuḫ	<çocuk	(I. b-25)
cuval	<çuval	(Şiraz)

t > d değişmesi :

Başta :

dåna	<tane	(I. a-41)

daraġ	<tarak	(Şiraz)
daş	<taş	(Firuzâbâd)
dovşan	<tavşan	(Firuzâbâd)
durna	<turna	(Firuzâbâd)

Ortada :

arv̇addan	<avrattan	(IV. a-4)
atdan	<attan	(I. b-38)
getdim	<gittim	(V. a-27)
kurdlardan	<Kürtlerden	(V. a-82)

Sonda :

arv̇ad	<avrat	(IV. a-1)
iḫtisad	<iktisat	(III. c-24)
ḳurd	<kurt	(Şiraz)
süd	<süt	(Şiraz)

t > T değişmesi :

arapTır	<Araptır	(I. b-1)
ėtTıfaġ	<ittifak	(IV. a-3)
farsTan	<Farstan	(V. a-136)
isTirem	<istiyorum	(I. a-63)
olmuşTu	<olmuştu	(I. a-13)

p > b değişmesi :

bırınç	<pirinç	(Şiraz)
kitab	<kitap	(I. a-42)
sebet	<sepet	(Firuzâbâd)

p > P değişmesi :

coraP	<çorap	(Şiraz)

haPıs	<hapis	(VI. a-89)
ḳaPı	<kapı	(VI. b-29)
kitaP	<kitap	(I. a-46)

b. Sedasızlaşma

c > ç değişmesi :

aççu	<acı	(Firuzâbâd)
cuçuḫ	<çocuk	(I. b-23)
çeng	<cenk	(II. b-39)
gaçar	<Kacar	(I. a-55)

z > s değişmesi :

ġıs	<kız	(VII. b-15)
hurus	<horoz	(Şiraz)
ingilis	<İngiliz	(I. d-6)

c. Sızıcılaşma

b > v değişmesi :

şehvāzi	<Şahbazi	(VI. a-136)
tavaḫ	<tabak	(V. a-71)

ç > ş değişmesi :

geş-	<geçmek	(II. c-36)
heş	<hiç	(VI. b-32)
işmek	<içmek	(I. a-96)
şıḫar-	<çıkarmak	(I. c-67)
uşār	<uçar	(VI. b-20)
üş	<üç	(I. a-37)

ḳ > ḫ değişmesi : Metinlerimizde kelime ortasında ve kelime sonunda görülmektedir.

Ortada :

baḫar	<bakar	(V. a-116)
çıḫallar	<çıkarlar	(V. a-107)
iḫtisad	<iktisat	(III. c-24)
ḳırḫıyırlar	<kırkıyorlar	(VIII-4)
vaḫt	<vakit	(V. a-100)

Sonda :

artıḫ	<artık	(I. a-100)
çoḫ	<çok	(I. a-21)
ḫanḫanlıḫ	<hanlık	(V. a-15)
ḳaldıraḫ	<kaldıralım	(V. a-14)
tavaḫ	<tabak	(V. a-71)

d. Akıcılaşma: Kaşkay Türkçesinde, derlediğimiz metinlerde sadece b>m değişmesi sonucu bu olaya rastlanmaktadır.

b > m değişmesi : Metinlerimizde iki örneği mevcuttur.

ben	>men	(Şiraz)
bunlardan	>mullardan	(I. a-95)

e. Ünsüz Benzeştirmeleri (Assimilation)

İçseste yanyana iki ünsüz bulunan yerlerde veya söyleyiş bakımından aynı durumda bulunan komşu kelimelerin son ve ünsüzleri arasında, bazen iki ünsüzden biri, kendisine yakın boğumlanma niteliği

taşıyan öteki tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilir.[121] Ünsüz benzeştirmeleri adı verilen bu olaya Kaşkay Türkçesinde de rastlanır.

İlerleyici Benzeştirmesi : Bir kelime içinde bulunan iki ünsüzden birincisinin ikinciyi kendisine benzetme olayıdır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

ld > ll benzeştirmesi

ılluz	<yıldız	(Şiraz)
isTanbullān	<İstanbuldan	(V. b-21)
ollū	<oldu	(V. a-161)
yollaş	<yoldaş	(V. b-2)

ln > ll benzeştirmesi : Derlediğimiz metinlerde bir örneği görülür.

allına	<alnında	(I. a-57)

nd > nn benzeştirmesi

çemenne	<çimende	(I. b-21)
gelenne	<gelende	(I. b-10)
ḫannan	<handan	(II. b-72)
içinen	<içinden	(V. b-41)
munnan	<bundan	(I. a-35)
şehrınnán	<şehrinden	(II. d-13)

st > ss benzeştirmesi :

dossumdur	<dostumdur	(V. a-121)
issireg	<istiyoruz	(V. b-118)
üssúne	<üstüne	(I. a-76)

---

121. Zeynep Korkmaz, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**. Ankara 1963, s. 92.

Gerileyici Benzeştirmesi : Bir kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden ikincisinin birinci ünsüzü kendisine benzetmesi olayıdır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

rl > ll benzeştirmesi

atıllar	<atarlar	(I. a-90)
bağışlallar	<bağışlarlar	(I. a-93)
ġurallar	<kurarlar	(I. a-88)
salıllar	<salarlar, asarlar	(I. a-90)
veriller	<verirler	(I. a-94)

f. Ünsüz Tekleşmesi : Bazı kelimelerdeki ikiz ünsüzlerden birinin gevşeyerek erimesi sonucunda meydana gelmiştir. İncelemey esas aldığımız metinlerimizde pek fazla örneği yoktur.

anlatım	<anlattım	(IV. a-63)
dükân	<dükkan	(IX - 41)
dürüsṬür	<dürüsttür	(IV. a-11)
gėTiK	<gittik	(I. d-17)
yaTiK	<yattık	(I. d-17)
ėler	<iller	(Şiraz)

g. Ünsüz İkizleşmesi : Ünsüz ikizleşmesi Eski Türkçede olduğu gibi bugünkü Türk dil ve lehçelerinde de bol örnekleri bulunan bir fonetik olaydır.

Talat Tekin'e göre, "Türkçedeki ünsüz ikizleşmesi olayını birçok hallerde kelimede aslî veya ikincil uzun ünlünün varlığı ile izah etmek mümkündür. Açık hecedeki uzun ünlünün çekici tesiri ile müteakip hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme ile hece kapalı hâle gelir ve uzun ünlü kısalır. Başka bir deyişle ikizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi

karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır."[122]. Ünsüz ikizleşmesi olayı, Kaşkay Türkçesinde dikkati çeken bir özelliktir. Ancak, yukarıdaki görüşle ilgili bir ikizleşme niteliği çok zayıftır:

aççu	"acı"	(Firuzâbâd)
attam	"atayım"	(I. b-46)
attı	"atı"	(I. b-26)
aşşığ	"aşık"	(V. b-212)
dişşi	"dişi"	(II. d-29)
dommūz	"domuz"	(IV. d-72)
eşşek	"eşek"	(Şiraz)
geççi	"keçi"	(VII. a-48)
gettireller	"getirirler"	(V. a-200)
ġızza	"kıza"	(II. a-12)
ġoççuŋ	"koçun"	(II. c-27)
ġorrodirdik	"kuruturduk"	(IX - 8)
ḫallasıy	"halası"	(II. b-55)
ikki	"iki"	(II. b-28)
olla	"ola"	(I. a-56)
ollur	"olur"	(I. a-78)
özzü	"özü"	(II. b-24)
yazzi	"yazı, kır"	(II. b-22)
yeddi	"yedi"	(I. b-51)

h. Ünsüz Düşmeleri : Kaşkay Türkçesinde, dikkati çeken ve sık rastlanan olaylardan birisi de ünsüz düşmesidir. İçseste bulunan ünsüzlerden ğ, h, k, m, n, r, t, y bazen iki ünlü arasında eriyerek, bazen de son seste veya yanyana bulunan iki ünsüzden birinin düşmesi sonucunda bu olay meydana gelir.

---

122. Talat Tekin, a.g.e. s. 215-216.

ğ düşmesi :

dẹel	"değil"	(IV. a-24)
sọan	"soğan"	(IV. b-34)
sọoġ	"soğuk"	(I. c-65)

h düşmesi :

sobet	"sohbet"	(V. a-22)
şādlık	"şahitlik"	(II. b-19)
şerde	"şehirde"	(VI. a-83)
yaut	"yahut"	(IV. b-71)

k düşmesi :

dükåna	"dük kan"	(IX-41)
eşşe	"eşek"	(Şiraz)
ḫal	"halk"	(I. d-8)

m düşmesi :

ki	"kim"	(I. b-33)

n düşmesi :

sora	"sonra"	(III. a-5)
zamā	"zaman"	(V. b-1)

r düşmesi :

bi	"bir"	(I. a-57)
ege	"eğer"	(VI. a-132)

t düşmesi :

dörös	"dürüst"	(VI. a-101)
icaze	"icâzet, izin"	(I. c-74)

i̇se-	"istemek"	(V. a-153)
ḳapız	"karpuz"	(Şiraz)
ken	"kent"	(IX - 49)

y düşmesi :

belá	"böyle"	(I. a-52)
ele	"öyle"	(I. a-44)
ėtiş-	"yetişmek"	(V. b-27)
eylag	"yaylak"	(IX - 34)
ılluz	"yıldız"	(Şiraz)
il	"yıl"	(Firuzâbâd)
ilan	"yılan"	(IV. b-74)
itir-	"yitirmek"	(V. c-16)
mive	"meyve"	(Firuzâbâd)
paiz	"payiz, sonbahar"	(I. a-73)
pánír	"peynir"	(IV. b-100)
safá	"sayfa"	(I. a-63)

ı. Ünsüz Türemesi (Anaptyctic consonant)

h türeme : Muhtemelen, Kaşkay İli içerisinde bulunan bazı Türk unsurları (Halaçlar) etkisidir.

Başta :

ha̯hlâğ	"ahlak"	(I. a-38)
ḥacub	"acayip"	(VI. a-207)
haslen	"aslen"	(IV. b-71)
hayår	"eyer"	(Şiraz)
helbet	"elbet"	(III. c-35)
hesir	"esir"	(I. a-99)

hevvel	“evvel”	(V. b-47)
heye	“eye, sahip”	(I. b-25)
hör-	“örmek”	(Şiraz)

Ortada :

ehdām	“idam”	(Firuzâbâd)
tahtil	“tatil”	(V. a-196)

k türeme :

innik	<indi “şimdi”	(I. a-35)
kürekken	<küreken “damat”	(VIII-41)

n türeme :

dahan	“daha”	(IV. a-10)
ginen	“yine”	(V. a-235)
innik	“indi, şimdi”	(I. a-35)
kin	“ki”	(V. b-17)
meselen	“mesela”	(I. c-25)
rahant	“rahat”	(V. b-34)

v türeme : Metinlerimizde bir örneği mevcuttur.

nâvmus	“namus”	(I. a-80)

y türeme :

düyörd	“dört”	(VII. a-14)
keçiy̥	“keçi”	(III. b-12)
ḳıy̥ş	“kış”	(I. b-42)
mantıġey	“mıntıka”	(I. a-1)
sürmey	“sürme”	(Şiraz)
y̥apar-	“aparmak”	(III. b-11)

i. Yer Değiştirme (Metathesis)

Bazı kelimelerde, daha sonra gelecek bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi demek olan *yer değiştirme*, ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının, kolaydan zora doğru sıralanmasından başka bir şey değildir.

Yer değiştirme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde ortaya çıkıyorsa, buna *yakın yer değiştirme* veya *komşu ünsüzler arasında yer değiştirme* adı verilir. Bazen, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi, birkaç boğumlanmayı atlıyarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip, onu kendi yerine atar. Bu yer değiştirme olayına da *uzak yer değiştirme* veya *komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme* denir.[113] Derlediğimiz metinlerde sadece yakın göçüşme örnekleri mevcuttur.

arv̊ad	"avrat"	(V. b-92)
elv̊aT	"evlat"	(IV. a-57)
kibrıK	"kirpik"	(Şiraz)
körpü	"köprü"	(X . a-27)
tağma	"tamga, damga"	(VI. b-53)
yoġran	"yorgan"	(VII. b-45)

j. Hece Kaynaşması ve Hece Yutumu

İncelemede esas aldığımız derleme metinlerinde, bellibaşlı hece kaynaşması ve hece düşmesi örnekleri aşağıdaki gibidir.

113 Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, a.g.e., s. 69-70.

Hece Kaynaşması (Contraction) : Hece kaynaşması olayına derlediğimiz metinlerde pek fazla örneği mevcut değildir.

apar-	<alıp barmak	(II. b-126)
derbān	<dervazeban	(V. b-185)
kelā	<ki öyle	(III. b-27)
naġa	<ne kadar	(Firuzâbâd)

Hece Yutumu (Haplologie) : Bir kelimede yanyana bulunan ve sesleri boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin eriyip kaybolması ve böylece söylenişte tek hece görünümü verilmesi demek olan *hece yutumu* olayı, derlediğimiz metinlerde bu örneklerde görülür.

all	<alın	(I. a-57)
çalduz	<çuvaldız	(Firuzâbâd)
döşsak	<döğüşürsek	(I. c-86)
özüz	<özünüz	(I. a-83)
şād	<şahit	(II. b-19)
şer	<şehir	(VI. a-83)

II. ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

A. Yapım (Türetme) Ekleri

Kelime kök veya gövdelerine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlayan yapım ekleri, Türkçenin bütün lehçe ve şivelerinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de isimden isim, isimden fiil, fiilden isim, fiilden fiil türetenler olmak üzere dört ayrı grupta toplanır.

Kaşkay Türkçesinde yapım ekleri aşağıda örneklerini vereceğimiz eklerden ibaret değildir. Mutlaka daha çok çeşitli olmalıdır. Ancak, derlediğimiz metinlere dayalı gramer çalışmasını esas aldığımız için metinlerde geçen yapım eklerini vermekle iktifa edeceğiz. Kaşkay Türkçesi grameri hususunda şimdiye kadar yapılan bir çalışmanın olmayışı,bizim mukayeseli bir çalışma yapmamıza engel teşkil etmiştir.

1. İsimden İsim Türeten Ekler:

İsim kök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf türeten eklerdir. Türkiye Türkçesinde işletilen isimden isim yapımı ekleriyle paralellik gösterirler. Ancak, bazı fonetik değişiklikler sebebiyle eklerin farklı telaffuzları karşımıza çıkmaktadır. Bu durumlarda ekin Türkiye Türkçesindeki şeklini madde başı olarak kabul edip değişikliği parantez içinde gösterdik.

+CA eki: Millet isimlerine gelerek, o milletin dilini gösteren ad kurar. türkçe (I. d-10) , isim ve sıfatlara gelerek eşitlik, benzerlik nispet kavramları sağlar balaca "küçükçe" (V.a-9), göyce "erik" (VI.a-190) gibi.

+CI eki: Fonksiyon itibarıyla Türkiye Türkçesindeki fonksiyonuyla aynıdır. Umumiyetle kelime kök ve gövdelerine gelerek kelimenin belittiği işi devamlı yapan ve meslek edinenleri, alışkanlık, süreklilik

durumunu belirtir. **+CI** ekinin metinlerimizde **+cı** ,**+ci** , **+çı**, .**+çi** şekillerinde rastlıyoruz, ekin yuvarlak ünlülü şekli metinlerde mevcut değildir:

avcı	"avcı"	(III.b-10)
da'vetçi	"davetli"	(VII-28)
ḫızmetçi	"hizmetçi"	(VIII-1),
irçeḫçi	"çalgıcı"	(V.b-233)
şikārçı	"avcı"	(VI.a-91)
ziyanetci	"zararlı"	(III.b-11)

+daş (+laş) eki: Türkiye Türkçesinde **+dAş** şeklinde isim kök ve gövdelerine gelerek birliktelik, bir yerdelik manaları veren bu eke, Kaşkay Türkçesinde **ld >ll** değişmesi sonucu **+laş** şeklinde de rastlıyoruz.

ḳardaşuma	"kardeşime"	(I.d-8)
ġardaşını	"kardeşini"	(I.d-15)
yollaş	"yoldaş"	(VII.c-22)

+düz eki: Türk lehçelerinde **+dI₄z** şeklinde parlaklık, sıcaklık, aydınlık bildiren kelimeler kuran bu eke, derlediğimiz metinlerde **+düz** şekliyle tespit ettik, *gündüz* (Şiraz) örneğinde geçer.

+lağ eki: Eski Türkçe **+lAġ** ekinin fonksiyonunda yer gösteren isimler yapar.

ġışlaġ	"kışlak"	(II.c-32)
yaylaġ	"yaylak"	(II.c-33)

+lI₄ eki: İsim kök ve gövdelerine gelerek Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sahiplik, yerlilik, mensubiyet kavramı veren sıfatlar yapar. **+lI₄** ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma uyarak **ı, i, u, ü** olur.

almanlı	"Almanyalı"	(VI.b-103)
atlı	"süvari"	(II.b-13)
belcikli	"Belçikalı"	(III.b-39)

efriġalı	"Afrikalı"	(VI.b-104)
ġanlı	"kanlı"	(I.a-102)
ḥaḇeşeli	"Habeşistanlı"	(VI.a-44)
şirāzlı	"Şirazlı"	(IV.a-41)
aġġoyunlu	"Akkoyunlu"	(I.a-55)
derlü	"türlü"	(I.a-23)

+lI$_4$G$_5$ eki: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim ve sıfat kök ya da gövdelerine gelerek yer adları, soyut adlar, topluluk adları, ölçü bildiren adlar, alet adları, meslek, renk adları yapmakta kullanılır. Oldukça işlek ve çok fonksiyonlu bir ektir. +lI$_4$G$_5$ ekinin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre uyuma girerek **ı, i , u, ü** şeklinde kullanılır. **G$_5$** ünsüzü, **k, ḳ, g, ġ,** olarak ünlü ünsüz uyumuna göre kullanılır. Ayrıca, Kaşkay Türkçesinde k>ḫ değişmesi sonucunda ekin **G$_5$** ünsüzünün ḫ şeklinde kullanıldığı da sıkça görülür. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

båş+lıġ	"başlık"	(VIII.d-14)
baş+lıḫ	"başlık"	(VIII-10)
böl+lük	"bölük"	(I.b-33)
ceyiz+lik	"çeyizlik"	(IX-61)
ġorḇån+lıġ	"kurbanlık"	(VII.a-56)
ġul+luḫ	"kulluk"	(II.b-38)
ḫanḫan+lıġ	"hanlık"	(V.a-14)
ḫanḫan+lıḫ	"hanlık"	(V.a-15)
mulla+lıġ+a	"mollalığa"	(II.b-62)
ordu+luK	"orduluk"	(II.b-52)
servaz+lıġ	"hizmetçilik"	(VII.a-15)
şād+lıḳ	"şahitlik"	(II.b-19)
yaġ+lıġ+ı	"mendili"	(Firuzâbâd)
yeme+lig	"yiyecek"	(IX-35).

2. İsimden Fiil Türeten Ekler :

İsim kök ve gövdelerine gelerek fiil türeten eklerdir. Fonksiyon ve şekil açısından Türkiye Türkçesinde kullanılan eklerle paralellik gösterirler.

+ar - eki : Türkiye Türkçesinde işletilen isimden fiil yapım ekiyle aynı olan ettirgen çatı kurar. Bu ekin ünlüsü, Türkiye Türkçesinde geldiği kelimeye göre **a** veya **e** olur. Derlediğimiz metinlerde ünlünün ince sıradan kullanılışına örnek bulunmamaktadır. **+ar** eki *ağar-* "ağarmak" (VI.b-113) örneğinde geçer. Bu ekin Kaşkay Türkçesinde ünlü yuvarlaklaşması ile (a >u değişimi) **+ur** şeklinde kullanıldığı da görülür. *utur-* "otarmak" (II.b-22) örneğinde olduğu gibi.

+el- eki: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek dönüşlü çatı kurar. Ekin ünlüsü Türkiye Türkçesinde **a, e** şeklindedir. Ancak derlediğimiz metinlerde ek sadece *yücel-* "yücelmek" (VI.a-7) örneğinde **e** ünlüsüyle geçer.

+lA- eki: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim kök ve gövdelerine gelerek fiil gövdeleri kurar.

bağla-	"tutmak"	(V.b 101)
bağuşla-	"bağışlamak"	(VI.a-133)
işle-	"çalışmak"	(V.b-198)
yaşla-	"ihtiyarlamak"	(V.b-199)
yolla-	"göndermek"	(I.a-92)

Bu ekin Kaşkay Türkçesinde **e>i** değişmesi sonucu **+li-** şekli de kullanılmaktadır. *işli-* "işlemek" (V.a-36) örneğinde olduğu gibi.

+lAn - eki: n dönüşlü çatı ekiyle **+lA-** ekinin birleşerek kalıplaşmış olan bu ek, isim kök ve gövdelerıne gelerek fiil gövdeleri kurar. Metinlerimizde *evlan-*"evlenmek" (VII.a-4), *seslendi* "seslendi" (III.b-5) örneklerinde geçer.

3. Fiilden İsim Türeten Ekler :

Fiil kök ve gövdelerine gelerek isim yapan eklerdir. İşleyiş tarzı ve şekilleri umumiyetle Türkiye Türkçesi ekleriyle paralellik gösterir.

-aġ eki: Fiil kök ve gövdelerine gelerek mesafe, mekan bildiren isimler yapar.

konaġ	"konuk"	(VI.a-172)
uzaġ	"uzak"	(II.b-13)

-cek : Türkiye Türkçesi dialektlerinde de görülen bu fiilden isim yapım eki, metinlerimizde *davırcek* "ekmek döndereceği" (Firuzâbâd) örneğinde geçer.

-ay eki: Metinlerimizde *diley* "dilek" (VI.b-133) örneğinde geçmektedir. k>g>g>y değişmesi sonucu mu yoksa Moğolca'dan alıntı mı olduğu hakkında, başka örnek olmadığı için net bir hüküm vermemiz mümkün değildir.

-ġıntı eki: Metinlerimizde *ġaçġıntı* "kaçak" (I.a-57) örneğinde fiilden isim yapımı olarak kullanılır.

-I eki: Türkiye Türkçesinde oldukça işlek kullanılan bu fiilden isim yapımı eki, metinlerimizde *ayrı* "ayrı" (II.b-44) örneğinde geçer. Kelimenin Türkiye Türkçesinden alıntı olması da muhtemeldir.

-IcI eki: Türkiye Türkçesinde **-IcI** olarak kullanılan ekin ünsüzünün, Kaşkay Türkçesinde **ç** şekli de bulunmaktadır. Metinlerimizde şu örnekler geçer:

alıcı	"alıcı"	(III.b-20)
ġorucu	"koruyucu"	(IV.a-39)
oḫıci	"okuyucu"	(VIII-28)

-(I$_4$)K$_5$ eki: Kaşkay Türkçesinde ekin ünsüzünün k>h değişmesi sonucunda **h**'li şekli de kullanılmaktadır. Fiilden isim yapım eki olarak oldukça işlek kullanılan bu ekin metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

aç+ıġ	"açık"	(III.a-9)

aç+ıḫ	"açık"	(Tahran)
art+ıḳ	"fazla"	(I.a-30)
art+ıh	"fazla"	(IV.a-68)
art+uḫ	"fazla"	(II.b-3)
böy+ük	"büyük"	(III.a-4)
böl+ük	"bölük"	(VI.a-121)
ḳat+ıḫ	"katık"	(III.a-13)
ḳay+ıġ	"sal"	(VI. a-39)
yay+ıġ	"yayık"	(IX-36).

- ma eki: Mastar eki **-ma,** fiilden isim yapımı fonksiyonunda işletilir. *ġåzma* "kazma" (Firuzâbâd) örneğinde geçer.

-mAk eki: *kesmek* "kesmek" (II.a-9), *danışmak* "konuşmak" (II.b-63) örneklerinde olduğu gibi, fiillerin isim durumunda kullanımını sağlayan mastar eki **-mAK** da fiilden isim yapımı ekleri arasında sayılmaktadır.

-(ü) m eki: Fiilden isim yapımı eklerindendir. Metinlerimizde *ölüm* "ölüm" (I.a-98) örneğinde geçer.

-(ü) n eki: Metinlerimizde *düzün* "dizi, sıra" (V.b-252) örneğinde geçen fiilden isim yapımı eklerindendir.

-(I_4)ş eki: *söyüş* "sövme" (I.a-80), *yağış* "yağış" (IV-25) kelimelerinde olduğu gibi **ş** çatı eki, ünsüzle biten bir kelimeye geldiğinde **ı, i, u, ü** ünlülerini alarak, fiilden isim yapımı eki fonksiyonunu yüklenip bir fiilden isim yapımı eki olarak kullanılır.

4. Fiilden Fiil Türeten Ekler :

Fiilden fiil yapma ekleri edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen olmak üzere dört ana fonksiyonda kullanılırlar. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de **-n-,-l-,-ş-,-D-,-r-,** ve **-DI_4r** ekleri asıldır. Bu ekler geldikleri kelimelere göre ünlü alırlar.

-(I$_4$) l - eki: Fiil kök ve gövdelerine gelerek pasiflik ve edilgenlik ifade eden fiiller yapar. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

ġızdırılır	"kızdırılır"	(IV.a-24)
içiliyır	"içiliyor"	(VIII-37)
ḳoyuludu	"konulmuştu"	(III.a-2)
tökülür	"dökülür"	(I.b-60)
veriliyır	"veriliyor"	(VIII-37)
yazılıyōr	"yazılıyor"	(VIII-19)
yığılillár	"yıkılırlar"	(VII.d-13)
yorulmuş	"yorulmuş"	(V.b-76).

-(I$_4$) n- eki: Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir ektır. Fiil kök ya da gövdelerinden edilgen, dönüşlü ya da hem edilgen hem de dönüşlü olarak kullanılan fiiller yapar. Metinlerimizde şu örnekleri mevcuttur. *bulunmadı* "bulunmadı" (II.c-14), *çalınıyor* "çalınıyor" (VIII.-26), *dayanır* "dayanır" (I.b-56), *olınir* "olunur" (I.a-77).

-(I$_4$)ş - eki: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek, dönüşlülük ve ortaklık fiilleri kurar. Şu kelimeleri örnek verebiliriz:

ġarışmış	"karışmış"	(VI.a-103)
ḳarışTı	"karıştı"	(VI.a-38)
oynaşiyarlar	"oynaşiyorlar"	(VIII.a-34)
soruşmuşlardı	"konuşmuşlardı"	(V.a-41)
yetişiyerler	"yetişirler"	(VIII-17)
yığıştılar	"yığıldılar"	(V.a-169).

-D- eki: Fonksiyon olarak Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de fiillerden oldurma ve yaptırma (ettirgenlik) ifade eden fiiller yapar:

çığartmışım	"çıkartmışım"	(I.a-66)
düzeldiller	"düzeltirler"	(VIII-44)
düzeltmiş	"düzeltmiş"	(V.b-215)
ḳaynadirdik	"kaynatırdık"	(IX-7)

kızardilar	"kızartırlar"	(IV-b-34)

kelimelerini örnek olarak verebiliriz.

-(V)r - eki: Bu ek de **-D-** eki gibi fiillerden oldurma ve ettirgenlik ifade eden fiiller yapar. Metinlerimizde geçen aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

bişirirdig	"pişirirdik"	(IX-50)
çığardaydı	"çıkartaydı"	(VI:b-132)
çıḫardı	"çıkardı"	(II.b-13)

-D_3I_4r- eki: Bu ekin **d** ünsüzü, ünsüz uyumuna göre **t** olabilir, ünlüsü ise geldiği fiilin ünlüsüne göre **ı, i, u, ü** olabilir. Bu ek de Türkçede **-r-** ve **-D-** ekleri gibi oldurma ve yaptırma fonksiyonunda eskiden beri kullanılır. Kaşkay Türkçesinde **d** ünsüzü **t** olabildiği gibi **ld >ll** değişmesi neticesinde, *dollurdı* "doldurdu"(II.c-7) örneğindeki gibi **l** olabilmektedir. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

bildiredim	"bildireydim"	(III.b-37)
bindiriler	"bindiriyorlar"	(VIII-39)
endirmam	"indirmem"	(I.c-43)
erişTirdiler	"yetiştirdiler"	(V.a-172)
gêydiriller	"giydirirler"	(VIII-43)
gezdire	"gezdirsin"	(V.b-147)
öldürdǖ	"öldürdü"	(V.a-97)
yetTirdi	"ulaştırdı"	(I.c-65).

B. İSİM

1. İsimlerde Çokluk

İsimlerin çokluk şekillerini yapan işletme eki, Türkiye Türkçesinde **+lAr**'dır. Kaşkay Türkçesinde çokluk eki **+lAr** olmakla birlikte, nazal seslerin yanında -nl>-nn değişmesi sonunda **+nar** olarak da

karşımıza çıkmaktıdır. Bu değişikliğin Tatar Türkçesi başta olmak üzere bazı Türk lehçelerinde de görüldüğü bilinmektedir:

bunnara	"bunlara"	(I.b-15)
munnar	"bunlar"	(V.a-138)
onnar	"onlar"	(V.b-162)
zınnannar	"zindanlar"	(V.b-207)

+lAr çokluk ekinin metinlerimizdeki örnekleri ise şunlardır:

arvadlar	"kadınlar"	(IV.a-8)
atlar	"atlar"	(I.b-10)
dağlar	"dağlar"	(I.b-7)
deyiller	"diyorlar"	(VI.a-40)
ġadınlar	"kadınlar"	(II.b-2)
gelmişler	"gelmişler"	(VI.a-80)
şeherlerde	"şehirlerde"	(IV. a-22)
türkler	"Türkler"	(I.a-2)
verirler	"verirler"	(VI.a-177).

2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, Kaşkay Türkçesinde aşağıdaki gibidir.

	Teklik	Çokluk
1. şahıs	+(I_2)m	+(I)mIz
2. şahıs	+I_4)η	+(I)ηIz
3.şahıs	+(s)I(n)	+I_2ArI

Yukarıda görüldüğü gibi iyelik eklerinin kulllanılışı Türkiye Türkçesinde kullanılışından pek farklı değildir. Birinci şahıs teklik ve çokluk iyelik eklerindeki ünlüler, ekin geldiği kelime eğer bir ünsüzle bitiyorsa, o kelimenin ünlüsünün kalınlık incelik, darlık yavarlaklık uyumuna göre **ı, i, u, ü** olur.

İkinci şahıs iyelik eklerindeki ünlüler de birinci şahıs iyelik ekindeki ünlüler gibi kullanılır. Türkiye Türkçesinde ikinci şahıs teklik ve çokluk ekinde kullanılan **n** sesi, Kaşkay Türkçesinde **ŋ**'dir. Kaşkay Türkcesini iyelik ekleri açısından ayırt edici en önemli özelliği budur.

Üçüncü şahıs iyelik ekinde, teklik şekli Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir. Ek ünlüyle biten bir kelimeye geldiğinde **s** ünsüzünü alır ve ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsünün kalınlık-incelik ve darlık-yuvarlaklık drumuna göre uyuma girerek **ı, i, u, ü** olur. Eğer iyelik eki üzerine bir ek gelirse **n** ünsüzü eke gelir. Bu **n** ünsüzü, yaygın olarak zamir **n**'si diye bilinmektedir. Fakat, ekin asıl şeklinde n ünsüzünün var olduğu yolunda Bergamalı Kadri, eseri Müyessiretü'l-Ulûm'unda daha sonraları da Talat Tekin, Osman Nedim Tuna ve Gürer Gülsevin ekin bu şekli üzerinde durmuşlardır.[124] 3. şahıs iyelik çokluk durumu -lArI şeklindedir. Ekin ünlüsü kalınlık-incelik durumuna göre uyuma girer.

İyelik Eklerinin Kullanılış Şeması

İnce Ünlülü Kelimelerde Yuvarlak Ünlülü			**Kalın Ünlülü Kelimelerde Yuvarlak ünlülü**	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	öz+üm	öz+ümüz	oğul+um	ogul+umuz
2.şahıs	öz+üŋ	öz+üŋüz	oğul+uŋ	ogul+uŋuz
3.şahıs	öz+i /öz+ü	öz+leri	oğul+u	oğul+ları

[124] Besim Atalay, Bergamalı Kadri, **Müyessiretü'l-Ulûm**, Tıpkı Basım, Çevriyazılı Metin ve Dizin, TDK, İst. 1946, s. 47. Talat Tekin, **Üçüncü kişi iyelik eki üzerine**, Genel Dilbilimi Dergisi, C. 2, sayı: 7-8 (Ankara Dilbilim Çevresi Yayını), s. 10-17. O. Nedim Tuna, **Türk Dil Bilgisi (Fonetik, Morfoloji)**, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Ders Notları: 3. Malatya - 1986, s. 21-23. Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı**, Türk Dili Dergisi, sayı: 466- Ekim 1990), s. 187-190.

	Dar ünlülü		Dar ünlülü	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	il+im	il+imiz	ġız+ım	ġız+ımız
2. şahıs	il+iŋ	il+iŋiz	ġız+ıŋ	ġız+ıŋız
3. şahıs	il+i	il+leri	ġız+ı	ġız+ları

İnce yuvarlak ünlülü kelimelerde			Kalın yuvarlak ünlülü kelimelerde	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	gözcü+m	gözcü+müz	ķolcu+m	ķolcu+muz
2. şahıs	gözcü+ŋ	gözcü+ŋüz	ķolcu+ŋ	ķolcu+ŋuz
3. şahıs	gözcü+sü	gözcü+leri	ķolcu+su	ķolcu+ları

İnce ünlülü kelimelerde			Kalın Ünlü kelimelerde	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	derri+m	derri+miz	tarı+m	tarı+mız
2. şahıs	derri+ŋ	derri+ŋiz	tarı+ŋ	tarı+ŋız
3. şahıs	derri+si	derri+leri	tarı+sı	tarı+ları

3. İsim Hâl Ekleri

İsim hâl ekleri , isim ve isim soylu kelimelere gelerek ismin fiil ve edatla ilgisini kurar. Kaşkay Türkçesinde isim hâl ekleri işleyiş açısından Türkiye Türkçesiyle paralellik gösterir. Ancak, şekil bakımından bazı farklılıklar vardır. Bu sebeple isim hâl eklerini tek tek ele alacağız.

a. Yalın Hâl(Nominative): kim ve **ne** sorularına cevap veren ismin eksiz durumudur:

bibi "hala" (Şiraz)

çörek	"ekmek"	(IX-3)
gece	"gece"	(IX-2)
ġız	"kız"	(VIII-10)
kurd	"kurt"	(III.b-9)
tilki	"tilki"	(Şiraz)
yil	"yıl"	(VI.a-79)

b. İlgi Hâli (Genetive): + (n)Iŋ

İlgi hâli eki, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi isim veya isim görevindeki kelimelere gelerek bir başka kelimeyle ilgisini sağlar. **kimin** ve **neyin** sorularına cevap verir. Ünsüzle biten kelimelere **+Iŋ** şekliyle, ünlüyle biten kelimelere **+nIŋ** biçiminde gelen ekin ünlüsü kelimenin ünlüsüne uyarak kalın veya ince sıradan olur. Kaşkay Türkçesiyle Türkiye Türkçesini ayırt eden fonetik şekil ise, ekin son ünsüzünün **ŋ** olmasıdır. Bilindiği gibi Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu **n**'dir. İncelememize esas olan metinlerimizde geçen ekin kullanılışına örnek olarak şu kelimeleri verebiliriz:

arv̊adlar+ıŋ	(II.b-15)
anası+nıŋ	(II.a-42)
ev̊ı+nıŋ	(III.a-10)
darv̊âzaḫān+ıŋ	(V.b-201)
bu+nuŋ	(II.a-1)
ilḫan+nıŋ	(III.a-1)
sen+iŋ	(II.a-10)
dağı+nıŋ	(IV.b-21)

c. Yükleme Hâli (Accusative): +(n)I,+ϕ

Kimi ve **neyi** sorularına cevap veren bu ek, isimlere gelerek geldiği ismi fiile bağlar. Türkiye Türkçesi yazı dilinde **+I₄** olan bu ek, Kaşkay Türkçesinde +**(n)I** şeklindedir. Ekin aslı **+(n)I** olmasına rağmen

ek, ünsüzle biten bir kelime geldiğinde **n** ünsüzü düşer, ek **+I** haliyle kullanılır. **n**'li şekli ise 3. şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır. Ekin ünlüsü Türkiye Türkçesindeki gibi yuvarlak ünlülü bir kelimeye geldiğinde yuvarlaklaşıp yavarlaklaşmadığını metinlerimizde tespit edemedik. Yükleme halininin Kaşkay Türkçesindeki kullanılışına şu örnekleri verebiliriz:

kitab+ı	"kitabı"	(VI.a-140)
at+ı+n+ı	"atını"	(I.b-35)
libas+ı	"elbisesi"	(III.c-59)
heye+si+n+i	"sahibini"	(I.b-25)
oğlan+ı	"oğlunu"	(VI.a-15)
sás+ı+n+ı	"sesini"	(I.b-52)
örkeg+i	"erkeği"	(III.b-45).

Kaşkay Türkçesinde bu ek, bazan iyelik eklerinden sonra ϕ şeklindedir. ḳaşḲai ğızzın *talağ vereŋ* (IV.a-36), *kitabın getir* (I.a-42), *oğul birbiriŋ tanir* (IV.a-17)

d. Yönelme Hâli(Dative): +(y)A

İsmin belirttiği kavrama yönelmeyi bildirerek, geldiği isimleri geçişsiz fiillerle ilgili kılar. Kaşkay Türkçesindeki **+(y)A** yönelme eki bu şekliyle Türkiye Türkçesiyle paralellik gösterir. Ekin + **A** şekli Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünsüzle biten kelimelere gelir. Geldiği kelimenin ünlüsüne göre kalınlık-incelik uyumuna girer ve **+a** ya da **+e** şekliyle kullanılır. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

ankara+y+a	"Ankaraya"	(VI.a-4)
er+e	"koacaya"	(III.c-5)
boyun+a	"boyuna"	(I.a-90)
fatih+e	"fethetmeye"	(I.a-58)
kurd+a	"kurda"	(III.b-10)
harb+e	"savaşa"	(I.b-30)

san+a	"sana"	(I.a-21)
kehlik+e	"kekliğe"	(I.b-37)
üsTün+e	"üstüne"	(IX-61).

e. Bulunma Hâli (Locative) : +D₄A

Bulunma hali **kimde, nerede, ne yerde, ne zamanda** sorularına cevap verir. Türkiye Türkçesinde, **+DA (+da/+de,+ta/+te)** şeklinde ünlüyle biten ya da tonlu bir ünsüzle biten kelimelere **+da/+de**, tonsuz (ç, h, f, k, p, s, ş, t) ünsüzleri ile biten kelimelere ise **+ta/+te** şeklinde gelir. Geldiği ismi, geçişsiz fiillerle ilgi kurar. Bu ek, fonksiyon itibarıyla Kaşkay Türkçesinde de aynıdır. Ancak, ekin **d** ünsüzü nazal seslerden sonra **nd>nn** değişmesi neticesinde **n** olur. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

bur+da	(I.a-6)
dağ+da	(I.b-7)
kitaplar+da	(VI.b-15)
mamlakat+Te	(I.a-24)
biz+de	(VI.b-2)
ķaşĶayi+de	(VI.a-1)
külget+de	(I.b-20)
üssün+de	(VI.a.11)
arabisTan+nā	(I.b-4)
caddesın+na	(VI.a-200)
çemen+ne	(I.b-21)
êllerın+na	(VI.b-17)
için+ne	(IX-38)
olan+na	(VI.a-154).

+D₄A ekinin bazen ayrılma hali fonksiyonunda kullanıldığı da görülmektedir. Metinlerimizde ayrılma hali fonksiyonunda ekin **+na**

şekli kullanılmaktadır. *başın+na* "başında" (VII.b-42), *daşın +na* "taşında" (VII.b-40), *on+na* "onda" (I.a-23)

Kaşkay Türkçesinde **nd>ll** değişmesi sonucunda bulunma hąl ekinin ünsüzü **+d>+l** olur. *istanbul+la* "İstanbulda" (I.a-53), *il+le* "ilde" (I.a-22).

f. Ayrılma Hâli (Ablative): +D₃An

Ayrılma hâli *kimden, neden, nereden, ne zamandan beri* sorularına cevap verir. Ayrılma hâl eki **+DAn** ve **+nan** şeklindedir. Ekin **+nan** şekli umumiyetle **m** ve **n** ünsüzleriyle biten kelimelerden sonra kullanılır. Fakat Kaşkay Türkçesinde bu bir kuraldır diyemeyiz. Çünkü **m** ve **n** seslerinden sonra ekin **+dAn** şekli de kullanılmaktadır. Ayrılma hâl ekinin metinlerimizde kullanılan şekillerine şu örnekleri verebiliriz:

beş+Ten	(I.a-21)
fars+Tan	(IV.b-43)
memleketin+den	(VI.b-169)
şeẖrın+dan	(VI:a-24)
şiraz+dan	(I.a-30)
taḥsil+dán	(I.a-39)

avamın+nan	"ailesinden"	(IV.a-80)
evın+nan	"evinden"	(VII.a-78)
gızın+nan	"kızından"	(VI.b-133)
gün+nen	"günden"	(VII.d-9)
köylüm+nen	"gönlümden"	(VI.b-59)
on+nan	"ondan"	(VI.a-74).

g. Eşitlik Hâli (Equative case) : +ÇA

Türkiye Türkçesindekiyle şekil ve fonksiyon olarak aynıdır. Ekin ünsüz ve ünlüsü geldiği kelimenin ünsüz ve ünlüsüne göre uyuma girer. *balaca* (V.a-9), *göyce* (VI.a-23), *bahça* (Firuzâbâd).

h. Vasıta Hâli (Instrumental): +(I) lAn, +lAn

İsimleri vasıta haline sokan ektir. Türkçenin asıl vasıta hali eki **+In/+Un** ekidir. Bugün bu ek, Türkiye Türkçesinde artık zarf olarak kullunılan bazı kelimelerde kalıplaşmış biçimiyle devam etmektedir.[125]

Kaşkay Türkçesinde vasıta hâli iki ayrı ekle karşılaşmaktadır. Aslında ek **+len** olmuş, daha sonra ekteki **n**'nin tesiri ile gerilek benzeşme neticesinde vasıta hâlinin **+(I) lAn** şekli **+(I)nAn** olarak değişmiştir. Metinlerimizde geçen örneklerin çoğunluğunu **+(I)nAn** şekli oluşturmaktadır. Metinlerimizde vasıta hâlinin **+(I)nAn'** lı kullanılışlarına;

ğoşununan	"orduyla"	(V.a-30),
polınan	"parayla"	(VI. b-100)
sizlerinen	"sizlerle"	(VI.b-100)
siyāseTınen	"siyaset ile"	(V.a-77)
sizlerinen	"sizlerle"	(VI.b-100)
şahınan	"şah ile"	(V.a-31)

kelimelerini örnek verebiliriz.

Ekin **+lAn** şekliyle kullanılışına da, *ingilislen* (I.b-33), *neferlen* (VII.a-158), daşlan (Firuzâbâd) örneklerini verebiliriz.

l. Yön Gösterme Eki : +ArI

Bu ek Kaşkay Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, aynı fonksiyonda kullanılmaktadır. Metinlerimizde geçen örnekleri şunlardır:

---

[125] Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1992, s. 165.

ilerı (VI.b-137)

yuḫarı (I.a-21).

İsim Hâl Eklerinin Şeması

Netice itibariyle Kaşkay Türkçesindeki isim hâl eklerini şematik alarak şu şekilde gösterebiliriz:

Yalın hâl........................**Eksiz**

İlgi hâli.......................... **+(n)Iŋ**

Yükleme hâli.....................**+(n)I,+ϕ**

Yönelme hâli.....................**+(y)A**

Bulunan hâli.......................**+D₃A** (+da/de,+ta/te, +na/ne,+la/le)

Ayrılma hâli.......................**+D₃An** (+dan / + den, +tan/+ten,+nan/+nen)

Eşitlik hâli........................**+ÇA**

Vasıta hâli........................**+(I)lAn,+lAn**

Yön gösterme hâli............**+ArI**

4. Soru Eki:

Kaşkay Türkçesindeki soru eki Türkiye Türkçesindeki soru eki ile aynıdır. **mı, mi, mu, mü** olarak geldiği kelimenin ünlüsüne göre soru ekinin ünlüsü değişir. Yazımda farklı bir yönü yoktur. Ancak, konuşma esnasından umumiyetle soru eki kullanılmadan cümledeki tonlama ile soru fonksiyonu yerine getirilir.

5. İsimlerin i- (Cevher Fiili) Fiiliyle Çekimi:

İsimlere gelerek isimlerin yüklem yapılışında kullanılan Türkiye Türkçesindeki **i**-fiili Kaşkay Türkçesinde de aynı şekilde kullanılmaktadır. **i**- fiilinin getirilerek isimlerin çekimini metinlerimizde

umumiyetle belirli ve belirsiz geçmiş zaman kiplerinde görülmektedir. Metinlerimizdeki örneklerin bazıları şunlardır:

cevan‿ıdum	(VI.b-134)
èli‿ídí	(II.c-43)
uzağ‿ıdı	(II.a-13)
vurmazlardı	(II.a-19)
yoḫ‿ıdı	(II.a-35)
ma'ruf‿ımuş	(IV.b-101)
olasi‿idi	(II.a-17)
ot‿umuş	(IV.b-80)
uşağ‿ımış	(V.a-9)
vèrir‿imiş	(VI.a-180).

C. ZAMİRLER

Türkiye Türkçesinde *şahıs, işaret, soru, belirsizlik* ve *bağlama zamirleri* adı altında tasnif edilir. Kaşkay Türkçesinde de durum aynıdır. Kaşkay Türkçesindeki fonksiyon ve birleşik şekillere göre ele alacağız.

1. Şahıs Zamirleri

	Yalın	İlgi	Yükleme
Teklik:			
1.şahıs	ben/men	beniŋ/meniŋ	beni/meni
2.şahıs	sen/seŋ	seniŋ/seŋiŋ	seni/seŋi
3.şahıs	o/u	onuŋ	oŋu
Çokluk:			
1.şahıs	biz	bizim	bizi
2.şahıs	siz	siziŋ	sizi
3.şahıs	onlar/onnar	onlarıŋ	onları

	ollar	onnarıŋ	onnarı
		ollarıŋ	olları

	Yönelme	**Bulunma**	**Ayrılma**
Teklik :			
1.şahıs	bene/mene	bende/mende	bende/mende
		benne/menne	benden/menden
		bennen	
2. şahıs	sene/seŋe	sende/seŋde	sende/seŋde
		senne/senŋe	senden/seŋden
			sennen/seŋŋen
3. şahıs	ona/oŋa	onda/onna	onda/ondan
			onna/onnaŋ
Çokluk :			
1. şahıs	bize	bizde	bizde/bizden
2. şahıs	size	sizde	sizde/sizden
3. şahıs	onlara	onlarda	onlarda/onlardan
	onnara	onnarda	onnarda/onnarnan
	ollara	ollarda	ollarda/ollardan

İnstrumental ekiyle şahıs zamirlerinin kullanılışı:

	Teklik	**Çokluk**
1. şahıs	beninen/meninen	bizinen/bizle
	benle/menle	
2. şahıs	seninen/senle	sizinen/sizle
3. şahıs	onınan/onınnan	onlarınan/onlarıla
	onınla	

Şahıs zamirlerinde eşitlik ekinin kullanılışı:

	Teklik	Çokluk
1.şahıs	bence/mence	bizce
2.şahıs	sence	sizce
3.şahıs	onca	onlarca

Şahıs zamirlerinde olumsuzluk durumu:

1. şahıs	bensiz/mensiz	bizsiz
2.şahıs	sensiz	sizsiz
3.şahıs	onsuz	onlarsız
		ollarsız
		onnarsız

2. İşaret Zamirleri:

Kaşkay Türkçesinde işaret zamirleri **bu, mu,o**'dur. Çokluk şekiller için üzerine gelen çokluk eki **+lAr** ile işletilir.

İşaret zamirlerinin hâl ekleriyle kullanılışı

Teklik

Yalın	İlgi	Yükleme
bu/mu	bunuŋ/munuŋ	bunı/munı
		buney
o/u	onuŋ	onu
		oney

Çokluk

Yalın	İlgi	Yükleme
bunlar	bunlarıŋ	bunları/bunlarey
munlar	munlarıŋ	munları/munlarey
onlar	onlarıŋ	onları/onlarey
ollar	ollarıŋ	olları/ollarey

	Yönelme	Bulunma	Ayrılma
Teklik			
	buna/muna	bunda	bunda/bundan
		munda	munda/mundan
			munna/munnan
	ona	onda	onda/ondan
		onna	onna/onnan
Çokluk			
	bunlara	bularda	
	bunlarda/bunlardan		
	munlara	munlarda	
	munlarda/munnardan		
	mullara	mullarda	
	munnarnan/mullardan		
	onlara	onlarda	ollarda/ollardan
	ollara	ollarda	
	onnara		

3. Yer Gösterme Zamirleri:

Yer gösterme zamirleri ,işaret zamirleriyle birlikte kullanılmaktadır.

Bu yan, o yan; bu yer/yér, o yer/o yêr şeklinde kullanılan zamirlerin, hâl ekleriyle kullanılışları şu şekildedir.

Yalın	İlgi	Yükleme
bu yan	bu yanıŋ	bu yanı
bu yer/yér	bu yeriŋ/yériŋ	bu yeri/yéri
		bu yerey
o yan	o yeriŋ/yêriŋ	o yeri/yêri

o yer		
	o yanıŋ	o yerey/yêrey
		o yanı
		o yanay

Yönelme	**Bulunma**	**Ayrılma**
bu yana	bu yanda	bu yandan/bu yanda
bu yere/yêre	bu yanna	bu yannan/bu yanna
o yere/yêre	bu yerde/yêrde	bu yerde/bu yerden
		bu yêrde/bu yêrden
o yana	o yanda	o yanda/o yandan
	o yanna	o yanna/o yannan
	o yaniye	

4. Benzetme Zamirleri:

Benzetme zamirleri Kaşkay Türkçesinde **gibi / kimi** edatlarından istifade edilerek **o**, **bu** şahız zamirleriyle birlikte kullanılır: *bunuŋ gibi, bunuŋ kimi; onuŋ gibi, onuŋ kimi* şekillerinde kullanılmaktadır.

5. Eşitlik-Birlik-Benzerlik Zamirleri :

Kaşkay Türkçesinde +ÇA eşitlik eki, işaret zamirleriyle ekleşerek kullanılır: *bunca, munca; onca* şekillerinde kullanılmaktadır.

6. Soru Zamirleri :

Kaşkay Türkçesinde derlediğimiz metinlere dayanarak tespit edebildiğimiz soru zamirleri şunlardır: ***kim*** "kim" (IV.a-16), ***kimeŋ*** "kimsin" (II.c-13), ***kimdir*** "kimdir" (II.c-17), ***kimiŋ*** "kimin" (IV:a-37), ***ne*** "ne" (II.b-70).

7. Belirsizlik Zamirleri:

Nesneleri belirsiz şekilde temsil eden kelimelerdir. Kaşkay Türkçesinde kullanılan, tespit edebildiğimiz, belirsizlik zamirleri şunlardır:

hapsi	"hepsi"	(IV.a-56)
heçkes	"hiçkimse"	(V.b-15)
herbiri	"herbiri"	(I.c-20)
her kim	"her kim"	(I.d-18)
nemene	"bilmem kim"	(IV.b-42).

8. Dönüşlülük Zamiri :

Türkiye Türkçesindeki "kendi" dönüşlülük zamiri, Kaşkay Türkçesinde **genni** "kendi, kendisi" (IV.a-32) şeklinde kullanılmaktadır. Ancak daha çok **öz** dönüşlülük zamiri iyelik ve hâl ekleriyle birlikte kullanılır. Bu zamirin metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

özüm	"kendim"	(VI.a-83)
özi	"kendi, ken disi"	(V.b-95)
özünü	"kendisini"	(V.b-214)
özleri	"kendileri"	(VI.a-51)
özüz	"kendiniz"	(I.a-51)
öziyá	"kendine"	(I.a-83).

D. SIFATLAR

1. Sıfat Yapımları

Sıfat isim soylu bir kelimedir. İsmi vasıfı, şekil ve sayı olarak tarifler. Bir kelime doğrudan sıfat olabileceği gibi morfolojik olark türetilmiş sıfatlar da olur. Morfolojik yapılanma ile yapılan sıfatlar isim ve fiillere gelen sıfat yapım ekleriyle oluşurlar.

1.a. İsimden sıfat yapan ekler :

$+lI_4$: ġanlı, dürlü,beşli, ġuzzulu, ġarlı gibi.

$+lI_4G_5$: başlıġ, başlıḫ, ceyizlik, ġulluḫ, orduluK gibi.

$+sI_4z$: yolsuz, göŋülsüz, evsiz, vaḫıtsız, gibi olumsuz sıfat yapar.

$+G_4I_4$: gėceki yağmur, evvelki ḫanlıḫ gibi.

$+ÇI_4$: ḳorḫançı adam gibi.

1.b. Fiilden sıfat yapan ekler:

$-(I_4)K_5$: açıġ, açıḫ,artıḳ, artuḫ, ḳatıḫ, böyük gibi.

$-G_4I_4n$: ḳaçġın, vurġun, sürgün gibi.

- aG : uzaġ, uzaḫ gibi.

-CAK : erinçek, davırcak gibi.

1.c. Küçüklük-Azlık Bildiren Sıfatlar :

Kaşkay Türkçesindeki küçüklük-azlık bildiren zamirler, Türkiye Türkçesiyle paralelllik gösterir **+CIK** küçültme ekinden istifade edilir. *Azıcık, küçücük*, gibi. Ayrıca Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, *biraz* "biraz" (IV.b.9) zamirinden de istifade edilir.

2. Vasıflandırma Sıfatları:

Bu sıfatlar nesnelerin büyüklük, küçüklük, uzunluk kısalık ve renk gibi vasıflarını belirtirler: *derin, geniş, dar, üzün, uzun, kısa, arruḫ, ḳalın, yuḫa, böyük, kiçik, ḳızıl, aġ, aḳ, ġarlı, buzlu, doḳḳuzlu*, gibi kelimeleri verebiliriz.

3. Belirtme Sıfatları:

İşaret, sayı, soru ve *belirsizlik sıfatları* olarak sınıflandırabiliriz.

3.a İşaret Sıfatları:

Kaşkay Türkçesinde **bu** ve **o** işaret sıfatı kullanılmaktadır. Derlediğimiz metinlerde Türkiye Türkçesinde kullanılan şu işaret sıfatına rastlamadık.

3.b Sayı Sıfatları ve Sayı Sistemi:

Kaşkay Türkçesinin sayı sistemi Türk boylarının çoğunun kullanıldığı onluk sistemdir.

3.b.1 Asıl Sayı Sıfatları:

bir	onbeş	altmış, altmış
ikki	on dokkuz	yetmiş
üç	ıyirmi,iyirmi	seksen,seysen
dört	iyirmi üç	dohsan
beş	iyirmi yeddi	üz, yüz
altı	ıyirmi sekkiz	üz ellı
yeddi	otız,utuz,	ikki üz
sekkiz, sakkız	ottız,ottoz	miŋ
dokkoz, dukkız,doguz	kırhon	miŋ
on, un	allı,elli	üz miŋ
onbir	milyon	

Kaşkay Türkçesi sayı sisteminde asıl sayı sıfatları yanında *buçuk, yarım* kelimesiyle de sayılar teşkil edilir. Bu kullanılışta **on**'a kadar yarım ifade eder:

ikki yarım/yarum "iki buçuk"

On'dan sonraki yirmi, elli, yüz, bin gibi sayılarda söylenen sayının yarısı toplanarak ifade edilir.

on yarım/yarum "onbeş" yüz, yarum "yüzelli

milyon yarım/yarum "bir bucuk milyon"

3.b.2. Sıra sayı sıfatları:

Asıl sayı sıfatlarından Türkiye Türkçesinde olduğu gbi **+InçI** ekiyle yapılan ikkinci, beşinci, onuncu sıfatlar olduğu gibi, Kaşkaş Türkçesinde nesnelerin dercelerini gösteren sıra sayı sıfatları

derecelereni gösteren sıra sayı sıfatları **+sI** ekiyle de yapılmaktadır. **ikkısı** "ikinci" gibi.

Ayrıca, **evvel** kelimesiyle de sıra sayı sıfatı olarak kullanılmaktadır.**evvel** "birinci" **dörtten evvel** "üçüncü" gibi.

3.b.3 Topluluk Sayı Sıfatları: Belirttikleri nesneler arasında yakınlık, birlik olduğunu gösterir. *üçü birden, ikkisi birden, hepsi birden*, örneklerinde olduğu gibi sayı sıfatlarna getirilen 3. şahıs iyelik ekiyle birlikte birden kelimesinin kullanılmasıyla ifade edilir.

3.b.4.Üleştirme sayı sıfatları:

Nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren, ayırma ve paylaştırma ifade eden sayı sıfatlarıdır. Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **+Ar** ve **+şAr** ekleri getirilerek kurulurlar. *birer birer, ikkişer ikkişer, dokkuzar dokkuzar* örneklerinde olduğu gibi.

3.b.5 Kesir sayı sıfatları :

Nesnelerin parçalarını gösteren sayı sıfatlarıdır. Kesir sayı sıfatları Türkiye Türkçesinde asıl sayı sıfatlarına getirilen bulunma hal ekiyle yapılmaktadır. Bu kullanılış Kaşkay Türkçesinde mevcuttur. Bununla birlikte **+I4n** ekiyle de kesir sayı sıfatı kurulmaktadır. *beşte üç, altıda ikki, üzde iyirmi üç, üçün biri* "üçte biri", *beşin biri* "beşte biri", *onun beşı* "onda beş" gibi.

3.c. Soru Sıfatları:

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Kaşkay Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde kullanılan, *kaç, hangi, ne, nasıl, niçin* gibi soru sıfatlarının yanında *niççe, hara, hansı, harda* gibi umumiyetle Azeri Türkçesinde görülen soru sayı sıfatlarıda kullanılmaktadır.

4.Diğer Sıfat Yapımı Şekilleri:

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de birleşik kelimeler ve ikilemeler yoluyla sıfatlar yapılır.

4.a İki isimden oluşan sıfatlar: *İsim+isim* birleşmesiyle *demirçomah̬, ardk̇apan* örneklerindeki gibi.

4.b Sıfat ve isimden oluşan sıfatlar: *sıfat+isim* birleşmesiyle *ak̇k̇oyun, k̇ızılgül* gibi.

4.c. Sayı ve isimden oluşan sıfatlar: *sayı+isim* birleşmesiyle, *ikkibaş, beştire* gibi.

4.d. İki sıfattan oluşan sıfatlar : *Sıfat+sıfat* birleşmesiyle, *ağ k̇ızıl, k̇ırmızı sarı* gibi.

4.e İkilemeli sıfatlar: *üzzün boylu, sarı tüplü* sıfatlarından olduğu gibi.

4.f Pekiştirmeli ikilemeli sıfat: Aynı sıfatın ikilemesiyle oluşur. *böyük böyük, ḱüçik ḱüçik, üfah̬ üfah̬* gibi.

E. ZARFLAR

Zarflar Kaşkay Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *yer, yön, zaman, durum, azlık- çokluk* belirten kelimelerdir. Doğrudan zarf olan kelimeler olduğu gibi isim ve sıfatlardan kurulmuş zarflar da olur.

1. Yer ve Yön zarfları:

Nerde, nereden, neresi, nereye sorularına cevap veren kelimelerdir. Metinlerimizde tespit edebildiğimiz yer ve yön zarfları şunlardır:

altına	"altına"	(IX-35)
bura	"buraya"	(VI.a-20)
hardá	"nerede"	(I.c-11)
iççine	"içine"	(IX-31)
ileri	"ileri"	(VI.a-79)

ora	"ora"	(VI.a-17)
orda	"orada"	(VI.a-52)
o yanki	"o taraftaki"	(VI.a-19)
üssüne	"üstüne"	(VI.a-40)
üsTünde	"üstünde"	(VI.a-76)
yere	"yere"	(I.b-60)
yuḫarı	"yukarı"	(I.a-21).

2. Zaman Zarfları :

Bir eylemin manasını zaman kavramı ile sınırlandıran zarflardır. Derlediğimiz metinlerde geçen zaman zarfları örnekleri şunlardır:

bögün	"bu gün"	(VI.a-30)
dün	"dün"	(Şiraz)
gêce	"gece"	(IX.-3)
gine	"yine"	(Firuzâbâd)
her dem	"her zaman"	(VIII-37)
her vaḫt	"her zaman"	(VI.a-72)
indi	"şimdi"	(IV.b-63)
inni	"şimdi"	(IV.b.75)
seher	"seher vakti"	(VII.a-54)
şáfáḳ	"şafak"	(IV.b-65)
şām	"akşam"	(IX.-4)

3. Niteleme-Durum (Nasıllık-Nicelik) Zarfları:

Bir eylemin ,bir sıfatın veya başka zarfın manasını nitelik bakımından etkileyen zarflardır. Metinlerimizdeki örnekleri şunlardır:

bele	"böyle"	(Firuzâbâd)
böyük	"büyük"	(I.a-19)
elece	"öylece"	(Firuzâbâd)

elece	"öylece"	(Firazabat)
hėç	"hiç, asla"	(VI.a-20)
hiç	"hiç"	(IV.a-33)
h̬op	"iyi"	(Firuzâbâd)
ḳaTi	"kesin"	(VI.a-7)
ḱúçik	"küçük"	(I.a-18)
nic	"nice"	(VI.a-34).

4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları:

Azlık-çokluk , *miktar* ve *derece* bildiren zarflardır:

bir‿az	"biraz"	(IX-42)
çoh̬	"çok"	(VI.a-8)
daha	"daha"	(V.b-76)
dahan	"daha"	(IV.a-10)
en	"en"	(Firuzâbâd).

F. FİİLLER

Kaşkay Türkçesindeki fiil ve fiil çekimleri, gerek şekil, gerek fonksiyon itibarıyla genellikle Türkiye Türkçesindeki kullanımlara paralellik gösterir. Fakat bazı durumlarda farlılıklar mevcuttur.

1. Şahıs Ekleri: Şahıs ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi zamir ve iyelik kaynaklı olarak iki tiptir.

Kaşkay Türkçesinde zamir menşeli birinci tip eklerin Türkiye Türkçesi şahıs ekleriyle farkını göstermek için şema halinde verilmiştir.

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	-I_4m	-I_4z	-(A/I)m	-(I)s
2. şahıs	-sI_4n	-sI_4nI_4z	-s(A/I)ŋ	-s(A/I)ŋIz
3. şahıs	------	-lAr	------	-lAr

Birinci tip şahıs ekleri, geniş zaman, şimdiki zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kiplerinde işletilir. Türkiye Türkçesinde de aynı kullanım mevcuttur.

İkinci tip şahıs ekleri, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesinde de belirli geçmiş zaman ve şart kiplerinde kullanılır. Geniş zamanın, şimdiki zamanın, belirli geçmiş zamanın şart kipinin 1. çokluğunda **-G** kullanılır. Bu kullanılış Türkiye Türkçesiyle aynı olmakla birlikte Kaşkay Türkçesinde **g** tercihlidir.

İyelik menşeli olan ikinci tip şahıs eklerinin Türkiye Türkçesiyle olan ikinci tip şahıs ekleriyle mukayesesi şöyledir:

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	-(I_4)m	-K	-(I_4)m	-(A/I_4)G
2.şahıs	-(I_4)n	-(I_4)nI_4z	-(I_4)ŋ	-(I_4)ŋI_4z
3.şahıs	_____	-lAr	_____	-lAr

2. Bildirme Kipleri:

Kipler içerisinde bildirme kiplerine dahil olan zaman ekleri, beş esas zamanı ifade eden eklerdir. Kaşkay Türkçesinde de Türkiye

Türkçesinde olduğu gibi geniş zaman, şimdiki zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman ve gelecek zamanı ifade ederler.

Zaman eklerini Türkiye Türkçesindeki şekilleriyle mukayeseli olarak vereceğiz. Farklılık arz eden durumları izah edeceğiz.

2.a Geniş zaman eki: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **-(V)r**'dir. Geniş zaman ekinin aslı **-r** 'dir. Geldiği fiile göre **A,I** ünlülerini alır.

Geniş zaman ekinin kullanılış şekli:

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	al-ır-ım	al-ır-ız	al-ir-im	al-ir-iz
			al-ir-em	al-ir-ez
2.şahıs	al-ır-sın	al-ır-sınız	al-ir-sen	al-ir-sez
			al-ir-seŋ	al-ir-seŋiz
3.şahıs	al-ır	al-ır-lar	al-ir	al-ir-ler
			al-ır	al-ır-lar

İnce ünlülü kelimelerde

Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	sev-er-im	sev-er-iz	sev-er-em	sev-er-iz
			sev-ir-em	sev-ir-iz
2.şahıs	sev-er-sın	sev-er-siniz	sev-ir-sen	sev-ir-siŋiz
			sev-ir-sin	sev-er-siŋiz
			sev-er-sen	
3.şahıs	sever	sev-er-ler	sev-ir	sev-ir-ler
			sev-er	sev-er-ler

Geniş zaman ekinin olumsuz kullanılışı:

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	al-ma-m	al-ma-y-ız	al-ma-m	al-ma-y-ız
			al-mi-r-em	al-mi-r-iz
2.şahıs	al-maz-sın	al-maz-sınız	al-maz-sıŋ	al-maz-sıŋız
			al-mi-r-seŋ	al-mi-r-siŋiz
3.şahıs	al-maz	al-maz-lar	al-maz	al-maz-lar
			al-mi-r	al-mi-r-ler

Kaşkay Türkçesinde derlediğimiz metinlerde, geniş zaman olumsuz eki **-mAz'** ın, **-mAs** şekliyle *bil-mas* "bilmez" (I.d-8) örneğindeki gibi bazen kullanıldığı da görülür. Bu şekil Doğu Türkçesi özellliğidir.

Geniş zaman eki Kaşkay Türkçesinde **rl>ll** benzeşmesi neticesinde:

atıllar	"atarlar"	(I.a-90)
gedeller	"giderler"	(IV.a-19)
geliller	"gelirler"	(IV.a-2)
issemiller	"istemezler"	(IV.a-4)
salıllar	"gönderirler"	(V.a-198)

örneklerinde olduğu gibi, **-(A/I)l** biçiminde de kullanılmaktadır.

2.b Şimdiki zaman eki:

Şimdiki zaman Türkiye Türkçesinde **-yor** şeklindedir. Türkiye Türkçesindeki bu şekil ünlü uyumuna uymaz. Ünsüzle biten bir fiile geldiğinde araya koruyucu ünlü alır. Kaşkay Türkçesinde ise, şimdiki zaman eki **-y, -yIr, -yor-, yo** ve geniş zaman eki **-Ir** şekilleri kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi Kaşkay Türkçesinde kullanılan, şimdiki zaman ekinde çok çeşitlilik vardır. **-y** ve **-yIr** şeklinin Türkmen Türkçesinin, **-Ir** geniş zaman şeklinin Azeri Türkçesinin ve **-yor** şeklinin de Türkiye Türkçesinin şimdiki zaman olarak kullanılan şekiller olduğu bilinmektedir. **-yor** ekinın sonundaki **r** sesinin çokluk eki **-lAr**'ın sonundaki **r** sesinin kuzeybatı Türk lehçelerinde olduğu gibi, Kaşkay Türkçesinde de düştüğünü görüyoruz.

Bu kadar farlı şekillerin bir arada kullanılışı muhtemelen Kaşkay Türklerini meydana getiren etnik gurupların belirtisidir.

Şimdiki zaman ekinin kullanılışı :

Ünsüzle biten fiillerde

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.	yaz-ı-yor-um	yaz-ı-yor-uz	yaz-ı-yir-em	yaz-ı-yir-iz
			yaz-ı-y-em	yaz-ı-y-iz
			yaz-ı-r-em	yaz-ı-r-iz
			yaz-ı-yor-um	yaz-ı-yor-uz
2.	yaz-ı-yor-sun	yaz-ı-yor-sunuz	yaz-ı-yir-seŋ	yaz-ı-yir-siŋiz
			yaz-ı-y-seŋ	yaz-ı-ye-siŋiz
			yaz-ı-r-seŋ	yaz-ı-r-siŋiz
			yaz-ı-yor-suŋ	yaz-ı-yor-suŋuz
3.şahıs	yaz-ı-yor	yaz-ı-yor-lar	yaz-ı-yir	yaz-ı-yir-ler
			yaz-ı-y	yaz-ı-y-ler
			yaz-ı-r	yaz-ı-r-lar
			yaz-ı-yor	yaz-ı-yor-lar

İnce ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	gel-i-yor-um	gel-i-yor-uz	gel-i-yir-im	gel-i-yir-iz
			gel-ı-y-im	gel-ı-y-iz
			gel-ı-r-ım	gel-ı-r-iz
			gel-ı-yor-um	gel-ı-yor-uz
2. şahıs	gel-i-yor-sun	gel-i-yor-sunuz	gel-i-yir-seŋ	gel-i-yir-siŋiz
			gel-ı-y-seŋ	gel-ı-y-seŋiz
			gel-ı-r-seŋ	gel-ı-r-seŋiz
			gel-ı-yor-suŋ	gel-ı-yor-suŋuz
3.şahıs	gel-i-yor	gel-i-yor-lar	gel-i-yir	gel-i-yir-ler
			gel-i-y	gel-i-y-ler
			gel-i-r	gel-i-r-ler
			gel-i-yor	gel-i-yor-lar

Ünlüyle biten fiillerde şimidiki zaman eki

Kalın yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1. şahıs	ok-yor-um	oku-yor-uz	oḫu-yir-am	oḫu-yir-ız
			oḫu-y-am	oḫu-y-ız
			oḫu-r-am	oḫu-r-ız
			oḫu-yor-am	oḫu-yor-ız
2.şahıs	oku-yor-sun	oku-yor-sunuz	oḫu-yir-siŋ	oḫu-yir-siŋiz
			oḫu-y-siŋ	oḫu-y-siŋiz

			oḫu-r-siŋ	oḫu-r-siŋiz
			oḫu-yor-siŋ	oḫu-yor-siŋiz
3.şahıs	oku-yor	oku-yor-lar	oḫu-yir	oḫu-yir-ler
			oḫu-y	oḫu-y-lar
			oḫu-r	oḫu-r-lar
			oḫu-yor	oḫu-yor-lar

İnce yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	yürü-yor-um	yürü-yor-uz	yüri-yir-em	yüri-yir-iz
			yüri-y-em	yüri-y-iz
			yüri-r-em	yüri-r-iz
			yüri-yor-ım	yüri-yor-ız
2.şahıs	yürü-yor-sun	yür-yor-sunuz	yüri-yir-eŋ	yüri-yir-eŋiz
			yüri-y-eŋ	yüri-y-eŋiz
			yüri-r-siŋ	yüri-r-siŋiz
			yüri-yor-sıŋ	yüri-yor-sıŋız
3.şahıs	yürü-yor	yürü-yor-lar	yüri-yir	yüri-yir-ler
			yüri-y	yüri-y-ler
			yüri-r	yüri-r-ler
			yüri-yor	yüri-yor-lar

Şimdiki zamanın olumsuzluk şekilleri :

Kalın ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	oku-mu-yor-um	oku-mu-yor-uz	oḫı-mı-yir-em	oḫı-mı-yir-ler
			oḫı-mı-y-em	oḫı-mı-y-lar
			oḫı-mı-r-em	oḫı-mı-r-lar
			oḫı-mı-yor-ım	oḫı-mı-yor-lar
2.şahıs	oku-yor-sun	oku-yor-sunuz	oḫı-mı-yır-eŋ	oḫı-mı-yir-lar
			oḫı-mı-y-eŋ	oḫı-mı-y-eŋiz
			oḫı-mı-r -sıŋ	oḫı-mı-r-siŋiz
			oḫı-mı-yor-sıŋ	oḫı-mı-yor-sıŋız
3.şahıs	oku-yor	oku-yor-lar	oḫı-mı-yır	oḫı-mı-yır-lar
			oḫı-mı-y	oḫı-mı-y-lar
			oḫı-mı-r	oḫı-mı-r-lar
			oḫı-mı-yor	oḫı-mı-yor-lar

Şimdiki zaman ekinin Kaşkay Türkçesindeki örnekleri, görüldüğü gibi, ünlü uyumunun da tesiriyle çeşitlilik kazanmıştır. Türkiye Türkçesinde ünlü uyumuna uymayan **-yor** şimdiki zaman eki, Kaşkay Türkçesinde ince ve dar ünlülerden sonra **-yır, -yir** şekillerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında Türkmencede görülen şimdiki zaman eki **-y** ve Azeri Türkçesinde görülen şimdiki zaman fonksiyonundaki **-(I)r** geniş zaman eki de Kaşkay Türkçesinde de alternans olarak kullanılmaktadır. Ekin olumsuzluk durumunda

kullanılmasındaki sıralama da Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Yani, **fiil + olumsuzluk + zaman + şahıs** eki sıralanmasıdır.

2.c. Belirli geçmiş zaman eki:

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **-DI$_4$** şeklindedir. Ancak ekin **-tI$_4$** şekli daha çok **-TI$_4$** durumunda telaffuz edilmektedir. Ayrıca, **Id >ll** benzeşmesi neticesinde ekin **-lI** şekli de Kaşkay Türkçesinde işletilmektedir. Ekin ünlüsü geldiği fiilin ünlüsünün kalınlık-incelik, darlık yuvarlaklık durumuna göre **ı, i, u, ü** olur.

Belirli geçmiş zaman ekinin kullanılışı

Düz ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	gel-di-m	gel-di-k	gel-di-m gel-li-m	gel-di-k gel-li-k
2.şahıs	gel-di-n	gel-di-niz	gel-di-ŋ gel-li-ŋ	gel-di-ŋiz gel-li-ŋiz
3.şahıs	gel-di	gel-di-ler	gel-di gel-li	gel-di-ler

Yuvarlak ünlülü kelimelerde

	Türkiye Türkçesi		**Kaşkay Türkçesi**	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	bul-du-m	bul-du-k	bul-du-m bul-lu-m	bul-du-k bul-lu-h

2.şahıs	bul-du-n	bul-du-nuz	bul-du-ŋ bul-lu-ŋ	bul-du-ŋuz
3.şahıs	bul-du	bul-du-lar	bul-du bul-lu	bul-du-lar

Olumsuzluk şekli Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

2.d Belirsiz geçmiş zaman eki:

Türkiye Türkçesinde **-mI$_4$ş** şekliyle gösterilen belirsiz geçmiş zaman eki, daima **-mI$_4$ş** şeklinde olup, sadece ünlüsü geldiği fiilin ünlüsüne göre kalınlık-incelik, darlık-yuvarlaklık uyumuna girerek **ı, i, u, ü** olur. Bu kural Kaşkay Türkçesi için de geçerlidir. Kaşkay Türkçesinde belirsiz geçmiş zaman eki olarak Azeri Türkçesinde kullanılan **-Ip** eki de, *derman veripler* "derman vermişler" (V.b-5) örneğinde olduğu gibi az da olsa kullanılmaktadır. Bunun dışında, belirsiz geçmiş zaman ekininin kullanılışı Türkiye Türkçesiyle farklılık göstermez. Olumsuzluk şekli de Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

2.e Gelecek zaman eki:

Türkiye Türkçesinde **-(A)cAk** şeklinde kullanılmaktadır. Kaşkay Türkçesinde de ek aynıdır. Ancak, *gideceg* (V.b-17) örneğinde görüldüğü gibi, ekin sonundaki **k** sesi Kaşkay Türkçesinde **K** durumunda kullanılmakıdır.

Gelecek zaman ekinin olumsuz şekli Türkiye Türkçesinde **-mA** olumsuzluk ekinin fiile, üzerine zaman eki ile şahıs ekinin gelmesiyle kullanılır. Kaşkay Türkçesinde ise, gelecek zamanın olumsuzu "**deyil**" kelimesiyle kullanılır. Gelecek zaman ekinin olumsuzunun Türkiye Türkçesinden farklı olması sebebiyle örnekle vereceğiz.

Gelecek zaman ekinin olumsuz kullanılışı

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
	Teklik	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.	git-me-y-eceğim	git-me-y-eceğiz	gid-ecek deyil-em	gid-ecek deyiliz
2.	git-me-y-eceksin	git-me-y-eceksiniz	gid-ecek deyil-seŋ	gid-ecek deyil-siŋiz
3.	git-me-y-ecek	git-me-y-ecekler	gid-ecek deyil	gid-ecek deyiller

3. Tasarlama Kipleri:

Şart, gereklilik, emir, istek diye Türkiye Türkçesinde ifade edilen kipler, şekil olarak bazı değişiklikler olmasına rağmen Kaşkay Türkçesinde de fonksiyon olarak aynıdır.

3.a.Şart Kipi: Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kaşkay Türkçesin de de -sA'dır.

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	-sAm	-sAK-	sAm -	sAK+
2.şahıs	-sAn	-sAnIz	-sAŋ	-sAŋIz
3.şahıs	-sA	-sAlAr	-sA	-sAlAr

3.b Gereklilik Kipi: Kaşkay Türkçesinde gereklililk kipi Türkiye Türkçesiyle paralellik gösterir. Ancak, **gerek** kelimesinden istifade edilerek gereklilik çekimide yapılır. Bu kullanılışı şu şekilde gösterebiliriz.

Şahıs	Teklik	Çokluk
1.şahıs	varmam gerek	varmamız gerek
2.şahıs	varmaŋ gerek	varmanız gerek
3.şahıs	varması gerek	varmaları gerek

Gereklilik ekinin olumsuz şekli **deyil** olumsuzluk kelimesiyle yapılır.

Şahıs	Teklik	Çokluk
1.şahıs	varmam gerek deyil	varmamız gerek deyil
2.şahıs	varmaŋ gerek deyil	varmaŋız gerek deyil
3.şahıs	varması gerek deyil	varmaları gerek deyil

3.c. Emir Kipi : Türkiye Türkçesinde emir ve istek arasından bir karışıklık mevcuttur. Dilbilincilerin kimi emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alırken, kimileri de **emir-istek** adı altında ele almaktadırlar. Biz emir ve istek kiplerini ayrı ayrı ele alıp Türkiye Türkçesiyle Kaşkay Türkçesini mukayeseli olarak vereceğiz.

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	--------	---------	--------	--------
2.şahıs	--------	-In,-InIz	--------	-(I)ŋ
3.şahıs	-sIn	-sInlAr	-sIn	-sInlAr

Yukarıdaki şemada görüldüğü gibi, Kaşkay Türkçesiyle Türkiye Türkçesi paralellik göstermektedir.

Birinci şahıs emir yoktur. İkinci şahıs teklik emir eksiz, çoklukta Türkiye Türkçesinde **-In,-InIz** 'dır.Kaşkay Türkçesinde **-(I)ŋ** 'dır. 3. şahıs da Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

3.d İstek Kipi: İstek kipi ile emir kipi arasında bir karışıklığın olduğunu emir kipi bahsinde belirtmiştik. İstek kipinin Türkiye Türkçesiyle Kaşkay Türkçesindeki şekilleri aşağıdaki gibidir:

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	-AyIm	-AlIm	-Am	-AG
2.şahıs	-AsIn	-AsInIz	-Aŋ,-AsIŋ	-AsIŋIz
3.Şahıs	-A	-AlAr	-A	-AlAr

Kaşkay Türkçesinde birinci teklik ve çoklukta ek farklılığı görüldüğü gibi ikinci şahıs teknikte ek farklılığı, ikinci şahıs çoklukta ise **nazal n** kullanılmaktadır.

Üçüncü şahıs istek kipinin çekimi Türkiye Türkçesiyle aynıdır.

4. Birleşik Kipler:

Türkiye Türkçesinde bildirme kipleri olan asıl zaman kipleri üzerine *hikâye, rivayet, şart,* ekleri ile birlikte çekime girer. Kaşkay Türkçesindeki birleşik kiplerin çekimi ile Türkiye Türkçesindeki birleşik kiplerin çekimi paralellik gösterir.

4.a Hikâye :

Geniş zamanın hikâyesi :

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	severdim	severdik	sever idim	sever idik
2.şahıs	severdin	severdiniz	sever idiŋ	sever idiŋiz
3.şahıs	severdi	severdiler	sever idi	sever idiler

Olumsuzluk şekli :

Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	sevmezdim	sevmezdik	sever deyil idim	sever deyil idik
2.şahıs	sevmezdin	sevmezdiniz	sever deyil idiŋ	sever deyil idiŋiz
3.şahıs	sevmezdi	sevmezdiler	sever deyil idi	sever deyil idiler

Şimdiki zamanın hikâyesi:

Kaşkay Türkçesinde şimdiki zamanın çeşitliliği hakkında şimdiki zaman bahsinde bilgi vermiştik. Çekimi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **i-** fiili üzerine **-dI** hikâye kipi ve hikâye kipi üzerine şahıs eki getirilerek kurulmaktadır. Kuruluş düzeni Türkiye Türkçesiyle aynıdır. Ancak, üzerine gelmiş olduğu şimdiki zaman ekinde değişiklik olur. Ayrıca ikinci şahıs teklik ve çokluk eklerinde ŋ vardır.

Olumsuzluk şekli:

Kaşkay Türkçesinde şimdiki zamanın hikayesinin olumsuzluk kuruluşu **fiil+zaman** üzerine **deyil** olumsuzluk kelimesi ve **i-** yardımcı fiili üzerine hikâye kipi ve şahıs eki getirilerek kurulur.

Belirli geçmiş zamanın hikâyesi :

	Türkiye Türkçesi		Kaşkay Türkçesi	
Şahıs	**Teklik**	**Çokluk**	**Teklik**	**Çokluk**
1.şahıs	sevdiydim	sevdiydik	sevdiydim	sevdiydik
2.şahıs	sevdiydin	sevdiydiniz	sevdiydiŋ	sevdiydiŋiz
3.şahıs	sevdiydi	sevdiydiler	sevdiydi	sevdiydiler

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi belirli geçmiş zamanın hikâyesi, Türkiye Türkçesi ile aynıdır. Kaşkay Türkçesinde, sadece ikinci şahısta nazal n kullanılmaktadır.

Olumsuzluk şekli de, Kaşkay Türkçesinde kuruluş yönünden şimdiki zamanın hikâyesi olumsuzu ile aynıdır.

Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi :

Şahıs	Türkiye Türkçesi Teklik	Türkiye Türkçesi Çokluk	Kaşkay Türkçesi Teklik	Kaşkay Türkçesi Çokluk
1. şahıs	sevmiştim	sevmiştik	sevmiş idim	sevmiş idik
2. şahıs	sevmiştin	sevmiştiniz	sevmiş idiŋ	sevmiş idiŋiz
3. şahıs	sevmişti	sevmiştiler	sevmiş idi	sevmiş idiler

Olumsuz şekli belirli ve şimdiki zamanın hikayesi gibi kurulur. Yani **deyil** olumsuzluk kelimesinden istifade edilir.

Gelecek zamanın hikâyesi:

Türkiye Türkçesindeki kullanılışla aynıdır. Yanlız **i-** fiili Türkiye Türkçesindeki gibi kaynaşmayıp umumiyetle ayrıdır. Kaşkay Türkçesinde ikinci teklik ve çokluk şahıslarında nazal **n** kullanılır. Olumsuzluk şekli, Türkiye Türkçesinden farklı olarak **deyil** olumsuzluk bildiren kelime ile yapılmasıdır.

4.b Şart Kipi :

Kaşkay Türkçesindeki şart kipi Türkiye Türkçesindeki şart kipiyle aynıdır. **-sA** şart eki asıl zamana gelerek Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **i-** fiili ile birlikte birleşik kipi kurar. Farklılık, sadece ikinci şahıs eklerinde Kaşkay Türkçesinde nazal n'nin kullanılmasıdır. Olumsuzluk şekli, Kaşkay Türkçesinde **deyil** olumsuzluk kelimesinden yararlanılarak yapılır.

4.c. Rivayet Kipi :

Diğer birleşik kiplerde olduğu gibi **i-** fiilinin belirsiz geçmiş zamanının getirilmesi ile yapılır. *Nakil, anlatma, sonradan farkına*

varış ifade etmeyi belirtir. Kaşkay Türkçesindeki kullanılış Türkiye Türkçesindeki kullanılışla hemen hemen aynıdır.

Birleşik kiplerden rivayet kipinin çekimi her ne kadar Türkiye Türkçesiyle paralellik gösterse de, bazı kullanılışlar Türkiye Türkçesi ile farklılık gösterir.

Geniş zamanın rivayeti, Türkiye Türkçesinde, **-Ar** geniş zaman eki üzerine **i-** fiilin belirsiz geçmiş zamanı ve şahıs eki getirilerek yapılır. Bu kullanılış Kaşkay Türkçesinde de vardır. Ancak, *yorulmuş umuş* (V.b- 76) örneğinde olduğu gibi belirsiz geçmiş zaman eki **-mIş**'ın geniş zaman fonksiyonunda kullanılarak geniş zaman rivayetinin çekiminin yapıldığı görülmektedir.

Şimdiki zaman rivayetinin çekimi, Türkiye Türkçesinde **-yor** şimdiki zaman eki üzerine **i-** fiili belirsiz geçmiş zaman ve şahıs eki getirilerek yapılmaktadır. Kaşkay Türkçesinde, geniş zaman ekinin **-y**, **-yAr**, **-yo**, **-yor** şeklinin bulunması, geniş zaman rivayetinde de çeşitli kullanılışlar göstermektedir:

sevi-y -mişseŋ

sevi-yer -mişseŋ

sevi-yo -muşsaŋ

sevi-yor -muşsaŋ

örneklerinde olduğu gibi.

Birleşik kiplerde rivayetin, değişik zamanlardaki çekimi Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

5. Yardımcı Fiiller :

Kaşkay Türkçesinde, incelememize esas olan metinlerimizde gördüğümüz belli başlı yardımcı fiiller şunlardır:

ol- fiili : Eski Türkçeden beri **bol-** alternansı olarak kullanılan ve Batı Türkçesine has kullanılış olarak gördüğümüz **ol-** fiili, Kaşkay Türkçesinde de sıkça kullanılmaktadır:

farġ‿olmir (IV.a-20)

gêce olirdı (IX-3)

gerek ola (IV.a -7)

ġız olmir (IV.a 38)

meriz olanna (VI.a - 154)

et- fiili : Kaşkay Türkçesinde sık kullanılan bir yardımcı fiildir. İsimlerle birlikte kullanılarak birleşik fiiller kuran **et-** yardımcı fiilinin metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

fêkr‿etmirlerdi (VI.a - 22)

ḫarç‿eder (III.c - 28)

ḫoP etTım (IV.a - 83)

raḥm‿etmedin (X.b - 2)

tôy‿etsin (I.a - 95)

Geniş zamanın olumsuz çekimi Kaşkay Türkçesinde **deyil** ile yapılmakla birlikte, **et-** yardımcı fiilinde geniş zamanın olumsuz çekimi, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi olumsuzluk eki **-mA** ile yapılmaktadır:

etmamış (VI.a - 10)

etmemişam (IV.a - 36)

al- fiili : Bu yardımcı fiil, tarihî Türk şiveleri ve yaşayan Türk lehçelerinde de kullanılmaktadır. Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

arv̂ad almak (III.c - 14)

ġızzını alan (II.c - 19)

türk ala (III.c - 17)

eyle- fiili : Türkiye Türkçesinde **eyle-** yardımcı fiili, Kaşkay Türkçesinde de bazen **y** sesinin düşmesiyle **ele-** olarak da kullanılmaktadır. Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

hall‿eyleyerlermiş (III.a - 22)

ḳonağlıġ eylireŋ (III.c - 31)

raḥm elemediŋ (X.b - 1)

sal- fiili : Modern Türk lehçelerinde görülen bu yardımcı fiil, Kaşkay Türkçesinde de kullanılarak birleşik fiil kurar. Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

ġur'an salıllar (I.a - 90)

yola salar (V.b - 106)

6. Sıfat-Fiiller (Partisipler):

Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir.[126]

Türkiye Türkçesinde kullanılan **-An, -(V)r, mI₄ş, -dIK, -AcAK, -mAs, -mAlI** sıfat fiil ekleri ile, Kaşkay Türkçesinde kullanılan sıfat fiil ekleri paralellik gösterir. Ancak, eklerde farklılıklar görülür.

ġorḫanci "korkak" (I.a - 101) örneğinde olduğu gibi **-An** partisibi üzerine **-cI** meslek yapım eki gelerek sıfat fiil oluşturmuştur. Bu kullanım Türkiye Türkçesinde görülmez.

7. Zarf-Fiiller (Gerundiyumlar):

Cümlede yüklemin anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelimelerdir.

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Kaşkay Türkçesinde de **-A, -I, -Ip, -ArAK, -IncA, -mAdAn** zarf fiilleri kullanılmaktadır.

Kaşkay Türkçesinde zarf fiillerin kullanılışı şekil ve fonksiyon itibariyle Türkiye Türkçesi ile aynıdır.

---

[126] Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, a.g.e., s. 132.

G. EDATLAR

Edatlar, manaları olmayan sadece gramer görevi bulunan kelimelerdir. Tek başlarına anlamları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat manalı kelimelerle birlikte kullanılarak, onları desteklemek suretiyle bir gramer görevi görürler.

Kaşkay Türkçesindeki edatları, fonksiyonları itibariyle Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünlem, çağırma . . ., çekim, bağlama, cümle başı, gösterme, cevap, hitap edatları olarak tasnif edebiliriz.

Ünlemler

1. Ünlem Edatları: Metinlerimizde geçen belli başlı ünlem edatları şunlardır:

ay	(VII.b - 22)
hay	(VII.b - 30)
hey	(III.b - 41)
ta	(I.a - 69)
vay	(VII.b - 25)

Bunların yanında **a, ah, oh, ay, oy, aa, ooo, ooy** gibi ünlem edatları da kullanılmaktadır.

2. Çağırma-Seslenme Edatları : Ünlem edatları ile paralellik gösterirler: **ay, ey, oy, hey** gibi.

3. Çekim Edatları : Metinlerimizde tesbit ettiğimiz çekim edatları şunlardır:

çün	"çünkü"	(IV.a - 10)
gibi	"gibi"	(Firuzâbâd)
+ınan	"ile"	(I.b - 30)
+inán	"ile"	(IX -4)
+inen	"ile"	(IX - 4)
içın	"için"	(II.c - 49)
için	"için"	(II.a - 41)

kimi	"gibi"	(Furuzâbâd) .
+lAyIn	"gibi"	(I.a - 39)
sorā	"sonra"	(VII.a - 34)
üçün	"için"	(I.a - 60)

4. Bağlama Edatları : Metinlerimizde tesbit ettiğimiz bağlama edatları şunlardır:

ama	"ama"	(I.a - 56)
amma	"ama"	(II.c - 47)
belke	"belki"	(IV.b - 63)
çün	"çünkü"	(II.b - 50)
çúnki	"çün kü"	(I.a - 95)
çünKü	"çünkü"	(II.a - 5)
da	"da"	(II.b - 27)
da͜a	"daha"	(IV.b - 58)
de	"de"	(II.b - 18)
ĕ͜er	"eğer"	(III.a - 17)
ḫuP	"elbette"	(II.b - 74)
hem......hem	"hem....hem"	(VII - 26)
kė	"ki"	(I.a - 94)
ki	"ki"	(VIII - 1)
Ki	"ki"	(II.a - 4)
ne....ne	"ne....ne"	(IX - 2)
pes	"fakat"	(IV.a - 80)
ve	"ve"	(VIII - 44)
veli	"fakat"	(II.b - 9)
vü	"ve"	(IV.a - 82)
ya....ya	"ya....ya"	(V.b - 16)
ya'ni	"yani"	(II.a - 3)
yă͜ut	"yahut"	(IV.b - 71)

5. Cümle Başı Edatları :Metinlerimizde geçen şu örnekleri verebiliriz:

ama	"ama"	(I.a - 23)
belekeym	"velakin"	(IV.a - 8)
belī	"lakin"	(VIII - 42)
e‿er	"eğer"	(IV.a - 16)
eger	"eğer"	(III.b - 8)
faġat	"fakat"	(I.a - 35)
ḫoP	"ancak"	(I.a - 25)
velev kin	"ancak"	(VI.b - 23)
veli	"ancak"	(III.b-33)

6. Gösterme Edatları : Metinlerimizde geçen örnekler şunlardır :

o	"o"	(I.c - 13)
ol	"o"	(VI.b - 89)
bu	"bu"	(V.b - 4)

7. Cevaplama Edatları : Metinlerimizde tesbit ettiğimiz cevaplama edatları şunlardır :

ā	"evet"	(II.b - 33)
ha	"tamam"	(III.c - 17)
he	"evet"	(III.b - 27)
he‿yā	"elbet"	(II.b - 8)
ḫoP	"pekala, tamam"	(I.a - 102)

METİNLER

- I -

Adı Soyadı : Melik Mansur Han-ı Kaşkayi (85)

Derleme Yeri : Tahran

Konu : a) Kaşkay tarihi ile ilgili sohbet
b) Kaşkay atları hakkında
c) Kaşkaylar hakkında genel sohbet.
d) Türkiyeye gelişleri ile ilgili bir hatıra.

- a -

ná bir mantıġey var. be-nōm-ı bárdáşt av̇v̇al bıláydı dedı̄m‿Ki türkler‿Ki gálmiş iranā üç nov‿olmuş. biri baba adı tutmuş, biri yėr adı tutmuş, birı̄‿dá öz adı ġalmış. mesá aġġoyunlu, ġaraġoyunlu ḫapçu bir derey vār. dere, v̇ådı̄. ordā be-nōmı derey şūr. men tariḫimdan diyirám sizá. buney hėç kim bilmez. bunlar şor dárá burda bir tirey‿otırırmūş. bu nomı, adı yadımdan çıḫTı. muŋar ma'ruf‿olullar, yėr adı tutallar. dere-yi şorlū‿olullar. onnan burá taḫliye olur. ḱaşḱúli gedár behbaḫana ʿamele ... onna‿háyı̄p bu obalar‿Ki yerler‿Ki bu derelerde ġalır, olur közz ketḫüdayı̄ dere şūri, ketḫuda köyüde inerdik. serpelest bı̄‿altmuş‿ev̇ menim såvlatum var. altmuş‿ev̇liymiş, yetmiş. bū olur menim zamanı‿Ki men cevan‿ıdım, bū‿om beş miŋ ev̇li olmuşTu. on bėş miŋ ḫinni onnan ne doġmuş, náġá doġmuş daha iyi bilmireK.

- **Bu tireler kaç tane ?**

inni böle eyleyem niyé kéşkúli kúçik dedi. mánim anam kéşkúli kúçik. nėyē menim ḫanumum mısTafă‿oğlu ḫan ana soṽlet büyük kéşkúldür.

- **Kaç yaşındasınız ?**

çoḫ yuḫarı, seysan beşTen yuḫarıdır. niyse sana ḫususu bi zat diĳm. ḳadīm ille yazmazlar‿ımış. ḫar çan teṽellüt, bunu ḫususu sana diyirem. düzelli. onna siz derlü edavey saf türkīy saft‿eden yoḫ‿umuş. mamlakatTe‿de yoḫ‿umuş, náy illi yoḫ. ḫoP, inni siz dereŋ şimdi. ḃeş böyök bıroçTur. kéşkúli kúçik cúz ʿamaládír. nėre. çün ilḫani‿de lorısTan oturırmuş. kúçik keşkuli da lorısTan‿na otırey. bilok etmişlar. kúçik kéşkúli cúz-í ʿamále. yani der bïlok-ı ʿamáledir. hani bir láşKár‿Ki bizler der neççı‿Ki men şirazdan artık sana isTilahat ṽėrdim. inni baʿzĭ‿ilāT ikki noṽ olmuş. belī, bir cevānlar tamām mederesu vu dånişgåha gidillár. belī, çoḫ mutámáddin olmuşlar. nısPát bı-şarḴ albátTa bu öz mánTáġamız muŋlar daḫā raciʿbĕ‿il ve ilāT ziyāt aláġa görstetmiylár. kårmand-ı. doṽlát‿olmuşlar, muaʿllím‿olmuşlar. yaʿnı mánім zamanımda innik üş nasl olmuş. ġızı‿Ki menim zamanum‿umuş inni ġızıni ġızıni ġızı áre getmiş. o ġızzınıŋ ġızzınıŋ ġızĭ‿da üş dört uşağ var. zemān taġir vermiş ḫaḫlåġı. mán şaḫsán sán bilireŋ meni men şaḫsán maġzab durbin ákası kilïmlayndır. bu taḫsildán

deyilim. biri cönsam zaPt denir. bå-ḫ̌uş deyılım. men tấmāmı ķaşĶayi èlını dåna dåna tanirim. kim kimiŋ oğlu, kim kimiŋ ġızıdır. mấndấ bir kitap var, overlingin kitabın getir.

- bes ḫ̌ardä ?

ele burda olar. orda safTır, men bilirem kitapdır sấŋấ göstererem ingilisi racib‿idi ķaşĶay bir ấmerikalı yazmış. velī, bir kitab-ı durus, bir kitāP ḫ̌anu ķaşĶayísíndấ yazılmír. bir ki‿ki råcib-ı cange ingilis meselŋ, råċib-ı zấmån musaddıĶ meseln men, bir‿iki otır harPlerden yaza‿Ki mēn ellı yil zấḫmất çekmişām veli, ḫanūz bilmấmışấm bu lúġaT-ı ķaşĶayi, bå-maTrấK bulmamışam ķaşĶayi yani ne? veli öz fikríma budur. multafitang. fikríma, mấsal, men balĶara dosTuğını ķaşĶaylarnan bulmuşam. belấ‿Ki båKayen negār altī‿üz yıl bunnan ilấrı yazmīş. islambulla o kitaP çıḫ̌míş. egs satmışı geTırmışım. veli, mehammil metreK yoḫ̌um‿Ki ķaşĶayīdır. özüm azruyı ġaçār, ġoşar, bayāT , aġġoyonlu, ġaraġoyunlu nemenā. hấT uriram fikr‿ėderem‿Ki bu olla ne Ki bi atín allına aġ var. bir parça der ġaçġıntı, ferārī, ġaçmış. ee‿a türki ġaçĶıntı dē‿el bellıyor. türkler fatihe‿de geldilấr bura beli, yōġ no‿Ki bir hunardır, bir zamaní gedilấr bura, ḫ̌alife oldular. reyis-i islām ollular belī, bu ķātTır. belī. bu ġaçmaḫ̌‿Ki‿de deyeldúr. pes u‿da yalandur. belī, inní, mēn, men tấmấm yazmişım. vo agān ilkim çaP‿ėdem. üş miŋ safấ olur. beli üş miŋ safấ yüriyir. isTirem pėşord

ėdem. beş‿altı yedī‿üz sāfā‿edem. ittifaġatuma men üş nō yazmışam. bīr o ḳat‿Ki men çıġartmışam ḳaşḲay kim‿imiş. o ġaT‿Ki meTrek‿inen çıġartmışım. beş yüz yil munnan ileri yazılı, bir ġavalı emlakıs dökömünta-yı zámin. Ki mánim öz familim tā beş‿üz ilen çısfanı var‿ıdı. bīr kirihak-ı sánderi. bir ḱüç, ḱüçmek, kīş ḫarde oturir. hanel, hanel, hanel tā gėdir, nazdi‿Ki benderleK. bunlar ḱöçiler yurt be yurt tā geliller, isfåhanna, tā gelillar gendumanna, baḫTiyaru ḫakina. yurt be yurt gezmişám. hanel ḫardan ḱöçir niççe ağaç gėdir, neççe kilomitredir, yåz neççe kilomit gėdir, paiz nėççe kilomitre, yurt be yurt yeriyar. bīr, bu köşde ne ėTTifaġati düşir. töy‿edillēr. biri ölir porseye gedirler. su üssúne duvar oturan, ġuzzu oturan dåş‿atir, oniŋ başısını sındírir. náyen bu muhakeme olınir. gedasi kalantár yanına ě‿er o başarmadi, ilḫani öz yanına hár ná dėdi, ėle ollur. bir dåş atir biri ölir. velī, ḳaşḲayda hēç ḳaşḲayi ḳaşḲayi öldürmez, ġanun-ı ḳaşḲayidir. delī‿olmuş, nåvmussuz söyüş ölmüş bir dåş atmiş deymiş, pis yere ölmüş, bu dåş iyesine alinē tıġının ġanıya adam‿ola. getmiş dáymiş båşına. bu gálír ilḫannı öziyá. ilḫanı ġazavatına dey özüz biliyáŋız, ḳaşḲayi öldürmez.

- Yani aklı başında biri adam öldürmez.

öldürmez. náyin ḳaşḲay ḳaşḲai, bir köpeK köpegi‿Ki öldürmáz, bir köpeK bir ceyrānı öldürür. belī, ġānun budur.

ġurallar bir küşk bunıŋ evī öldüren evī elesi ilḫan evīyá altı aydan sorā, bėş‿ay, altī‿ay‿Ki geşTí, ilḫanı destur verir. bi ġılıç atıllar boynuna bir ġuran salıllar boynuna. ilḫannıŋ nemayendesine gėder‿Ki bunu getirmişeK öldürüŋ ilḫanı yollamış öldüreŋ. ḫoP ilḫanı, yolliyaní‿Ki öldürmezler, bağışlallar. üş defa bu ocağı doğruna o ölánı ocağı doğruna tuy‿el hem maç‿eder. onnā bir tertib-i izdivāc veriller. Kė bu öldürānıŋ ġızzı, bacısı mullardān tȯy‿etsin onlara. çúnki ḳaşḲayi adam ḳaşḲayi öldürmez. birí dálī‿olmuş, ʿarağ‿işmiş, bi dåş atmış guyá degmiş, birí ölmüş. belī, öldürmüş, hā. belī, yoḫ. ġånlılıġ yȯḫTur ḳaşḲay mahkumiyeti ölüm ḳaşḲayiden yȯḫ. esir öldürmezler. hesiri yirmi dört saat artıḫ saḫlalar deyil. gėtsın, belki ana var, bacı var. ġorḫançíymiş‿Ki esir olmiş. lihicålatı Pes varsın getsin. her kim‿īse ölüm yoḫ. pis ġanun deyile, ḫoP, ben ilḫan‿idim. men pek ġanlı bu zalim yanī men çoḫ bu ġultulardan etTim.

- b -

- Kaşkaylarda atın yeri nedir ?

ḳaşḲayī‿atı aslen ʿarapTır ve bu der-zamanı, hezar sål, ḫafsat sål, bilmirām hāCan ḳaşḲayi gelmiş burā. bu ʿarab atları, ʿarabisTannā, ramd‿içinne getmiş. dåşa gelennē ḳorḫur. der bu murur u zamån bu ḳaşḲayi atları‿Ki doğmuş,

biz derik ġulun getirmiş, uşaġı, tay deriz. bu anası dåşTa daġda doġmuş bunnarı. bu ādet‿etmiş bu daġları. bīr cinsi bir maḫsūs atlar ḳaşḲayda ayaġ tutmuş. orda doġmuştu, ʿarabisTanda doġmamış‿Ki daġda ele biṛ geççileyin gėder. bū maḫsūs atlar‿ıdı. bir nijadı bı-ḫusūs. her ne mineydiŋ yeter‿olurdu. eyter‿olurdu. vereŋ yiye, su vereŋ ve mineŋ. bu daġlarda taʿġibi şiḱār, ceylān mullar ve bu atlar, yorulmayan atlar‿īdı. bir nijadı ʿarabı bı-ḫusūs ve çoḫ saʿy olunurdu, Ki munların ġanları ʿavaz olmiya, pis ġan ġarışmaya, fena ġan bunnara ġarışmaya. asīl, öz ġan.

- ***Atlarınız ne renkti ?***

varlar. ḳırmızı vār, aġ vār, haPlaġ‿da hatTa var‿ıdı. inni yȯḫlar, öllü. niye öllū, o bir ayrı ġaziye. belī, elbetTe yorulurdu. veli, baġiyye alardan meseṇ türkemeni, türkemeni āt, türkemen‿ātı, rus‿atı, macar‿atı külgede, çemenne dåş sumunna deymir. mullar tamam dåş. bunu, mánım nazarım bele vaḫt o vardır‿Ki ve ḳaşḲayi atını öz uşaġılayín, öz cuçuḫlalınleyn‿ıdı. bu ḳapuda baġliylardı. uşaġ cucelėri gelirdi ev̇ içinde gezīrdi. onna bullar da͜a heyesini tanirdi da͜a. ve çoḫ ḳaşḲay, çoḫ şikar kiydi, çoḫ ḳaşḲayi āt, attı olmayanna eynen balıġ‿ıdı‿Ki, sudan atmışıŋ yazi.

- Yani Kaşkayi eşittir at ?

at. hēç ḳaşḲai çoḫ keşmekeş var‿ïdi. hēç vaḫt ayaġ‿ınan, hēç ayaġ‿ınan harbe geTmez‿ėdi faḲat at‿ınan. bu daġuş ınan miŋ atlı gelirdi. ikki‿üz atlı tutardı baḳḳısīn‿ıdı ura ḳāz getmirdi, gederdi. dönürlerdi, miŋirlerdi atlarīna. niyá. bele kim, ḳaşḲayi harbi ingilislen‿ıdı. piyadaydı. şiḱest, şiḱest‿Ki verirdi ḳaşḲayi o ayaġ‿idi. ingilis... ḳaşḲayï‿atlı‿ídí. tişhar gelenne miŋirdi atını óttıs kilomit giderdi, o beçereme, faġat ḳaşḲayiniŋ işi şiḱar‿ıdı, bá-at. at‿ınan men tamamı şiḱarnı‿Ki arz kerdem kehlik. kehlik siz gėdereŋ kehlike men gederdīm, inmëzdim atdan, at üsTünde üçardı, men vurirdım. bu atımla ġardaş‿idik. ġardaş‿idik birbirimizde. baḲġi yòḫ.

- Atların sırtına, üstüne ne konuyordu ?

cül, mirsadül cül ġoyiydıḫ, cül ḳıyş, keççe biz deriK. keççe Ki, issi saḫladır çeKKiriK. heydí yaz, ġīş bir nazik zat‿da almaz, eziyet eylemez. belī, ḳaşḲayï‿ātı, āt. yane ḳaşḲayi, ḳaşḲayi yane at. bir v̇aḫt bir ćeng var‿ïmış. düşmān bura‿Ki, menim attam ordusıymuş. baḫTiyar‿ınan ehTılaf varlar. onlar çoḫ naġz‿ımış. beş miŋ nafar şòl ḥamlĕ‿edėr orduya. munlarda zadyele. altmış ḳarav̇ul var‿ïmış. ḥemlĕ‿eyler farhamde-i bu ḳarav̇ul‿Ki birı geda ḫaber vere, böyüK orduya‿Ki ḥamlĕ‿ediller. der-baad derler men ġaşTım. altmışıŋ elli yeddisi ölüme gėdár. yerinnan tekan yemaz.

top tüfáng sásını eşidende burda. menim attam deyer bele dağ var. var ḥamle piyade ahid ḥamlê eTsın. cülovnu tutsun. bir fermandê baş‿endırır der gurbān piyade‿da ġışldá orduda yoḫ ozlası olsaydı bir at var‿ídí. atliyá‿dá ḥamle etsin. ele bele diyeŋ, ele bele dayanir. onlar‿da ḳaravullar yerine fermanda vu ikkī miŋ atlı, diyer hēç kimin atı deel. ele bele‿Ki ḥamle etmişeŋ dele bile atlı türkünüŋ yissine. andan piyade. töküllüller onların, onların atı galīr özleri tökülür ġaçar. bullar oturur yèrê vurur. şayet beş yüz, altī‿üz āt, o tufange hearkeş isTimalın tutalar. o farmanda da diyar ḫan, kişlının urzası olsa diyir ātı olurdı. atliya‿da ḥamlĕ‿etdi. benim babamnan halısdın hēç durmadı. bu mālāl demiş.

- C -

ḳaşKay èlí. o mende vardır. men vermişēm çarmahal-ı baḫTiyårīda . o mezarlar áKsinī‿almış. yazīr, çiçī‿aġa dèzgani.

- Kim ?

bir aġa, ḥasen‿aġa, merhume-i telli. ġiz‿adi. bènte mesʿud aġa dezegani, nuḫsad-ı si‿hejt.

- Dokuzyüz otuz sekiz mi ?

yetmiş‿üş diriŋiz, sise. inni dirik si üçünü bilirig. bėş‿üz otuz. bėş‿üz.

- Bu mezar taşı nerede ?

mezar dåşıdır. hardá? sömöróm mınTıġası sárhádd-ı çarmahal ve fiʿli çarmahal-ı ḳaşḲay. çün çarmahal, ḳaşḲayĭdir. sen e‿ēr getTiŋ ora, böyük pōldur. zerdku hey o yanda. geTmemíşíŋ çarmahal. çarmahalda, isfahaniŋ ġarbınna, cunub-u ġarbí, bȭyük pōllur, ḳårun çåyĭniŋ sárhaddınna. bura‿Ki saddı düzetmişler. bu zayĕnduru saddını. gene‿de var. onna yazılıdır. bȭyük acur bele çiçi aġa-yı ḳaşḲay. bu pōllun nemene aġa-yı ḳaşḲayĭ vurdı bu tarihTe. inni bu tarihini men bilmirem. şayet beş‿üz yil munnaŋ‿ileri, ora tamåm ḳaşḲay ėliydi. orda mezar sámirom da çoh var. tīrelár çiçi Pul verdi kimi ne‿mene. onnā nådír Ki bu ilåtı köçerdí, apardı horasana, bilireŋiz, bilmirdirsiz nådír şah. mikdarın mervu bu türkem feʿli türke‿menisTan ve irandā, uçannı orası ve o yan merzde ora yer verdı. bir ḳısmeTı ḳalmış‿orda. meselen, üz evıden, beş evıden bunda, belī, onna bu yerler ġalıp. elĕ bu kitabın içinde vardır. dönenleriŋ melKini‿Ki nådír ellerinnen almışTı verildı, kerim han verdi geri. onların yerí bu çarmahal‿ıdı.

da‿ā gelmedılār, dovlet bunı Ḳacarlar, onnar satTıḷar baḫTıyarlılara, oldı çarmahal-ı baḫtiyari.

- Çarmahal-ı Kaşkai oldu Çarmahal-ı Bahtiyari ?

inni o çarmahal kenlerine‿Ki seŋ gėdē teh türkTürler dă‿ā.

- O Çarmahaldaki mezarların hepsi Türklere mi ait ?

yōḫ, ele inni eşḫas‿Ki orda zındıgarlig eller, üzden seysanı türkdür dă‿ā. ḳaşḲayīmūş. ėli firzabādTan çıḫartmışlar. ḫoP, bir muş ḳaşḲayi ġalmış orda daha. zaman ḫån-ı ḳaşḲayi pōlı zamån ḫån-ı ḳaşḲayi. isTirem diyem bu ne iş görmüş, neyin bu pōli Ḳurmuş. bu bȫyük çay nirsinde o zamån. her acır bukunt. gidirsin otovil verir. inni ʿarīzi zatı‿Ki otomobil verili. innī, ḫoP yėr şȯḫ‿ávâz olur velī, heşḫat gider, eşḫāt gelir. bunī nådír duydı. ḳaşḲay ve niye‿de bilmirem. dĭ‿iller, bizim ćeddímíz dėmiş bu gōyá otırana men båş‿endirmám. bele diyīler. menim máTreK yoḫumdur, belī. bunları elbetTe kitab̲ıma yazmam‿içün bi‿meTreKTir. onnā Ḳacar, çün menne kitab vār, onuŋ‿için oḫureŋ. veḫTe åġa maātı ḫån, muḫammed ḫånd u‿Ki munıŋ kerim ḫån-ı zend cırūv getirirdi. muḫammed ḫånı getirdi şirazā. belesiní, umumātını ve özzünü bir uşāġ‿ıdı, cevan‿ıdı. tapşırdı ismayil ḫan-ı ḳaşḲayi yazmış bu kitab. bu o yazī‿Ki ḫanı kiPTa yazir. onni ismayil ḫan munu terbiyet terbiyet ne onu‿Ki bĭ-edeb‿ıdı. ḫarcına daḫlına minmaḫ. onı kerim ḫannan ḫāhiş edi dedi icáze vereŋ påyız-ı fåyız. men muḫammed ḫanı aparam ėl

içinne bi şiḱāre belene gėdek, ġuş‿atak. apardı ėl‿içiná. onna muḫammed ḫan ismayil ḫana dėyidi, biz türkek, ėl vėrek bir bire zemdiyayı ortadan aparák. ismayil ḫan dėdi yoḫ menim çoḫ mehrebanlīk etmiş, sizleri savşurıy mene. men ḫíyånet sevmirem. daha kerim ḫan‿öldü, salṭanat getTi cafer ḫån-ȯ zánd, åġå‿mēt ḫån çoḫ na-raḫat‿ıdı, Ki kömeg ėtmemiş. daha netTi gördü fayda yoḫ. belki ḳaçmiş gelmiş şemala. dėdi men zemdiyáye içem ortadan‿aparām. evvel ḳaşḲay ortadan aparam. gėdir mah-ı avrīl, bir ay ėydden sorā bend-ı peyk‿Ki damavend‿ola, mentıġe-yı damavende deyirlermiş betpey. betpey, adı bu. böyūk cevral ġoşunnan hareket etTi. gider çemen-i genduman‿Ki inni baḫTiyarıdır. ḳaşḲayimuz maḫalline. o‿yil çoḫ sooġ‿ıdı. nurı yetTirdi çėmen-i gendimanā. mirza nemeneyi isfahanî yazir‿onu. ele zend yėrler muşi. cefvet şıḫara hānuz ḫussu şīrinne. ḳırḫ ellī‿altmış kilomitr henüz var‿Ki istire çemeni ... ōrdan munu asTım. mindi ḫosroşisTe ḳaşḲaylar ḫaber almış, saf çekmiş durmuş. çūn bu tariḫi evvel Ḳacar yazılmūş. biz bilirek neyin‿olmuş. ḫoP tanirlerdi‿Ki ḳaşḲayi ėl‿içindeydik. ismayil ḫanı geldi şeye, belki gördü turmuş. uẓuf sādık yazīr. gördü ceng fayde yoḫı verme belāsına şakı. dōndü aġa‿met ḫan döndü. icaze etmemiş döndü. belī, ġaziye bu deġil. bir gün ben şiḱar‿ıdım, men gelirem haçi ḫan-ı musulu cerem‿ídí. ol şiḳarçiydi ġoca kişi menim yanımna dėdi bu çemene baḫ, bu

dåşlar Ki bura yıġılmīş, menim båbåm demiş oniŋ båbåsı demīş Ki oniŋ båbåsı demīş aġa met ḫånı burda, be-veḫTa Ki pehli sennegi vurdular, döşö içine düşTi. aġa met ḫån şikes verir ḳaşḲaylar çāġırdı. dėdi bize sarı gelme, biz seŋi taʿġib etmek, gėt. aġa met ḫån dedi veli bu yazmir ceng oldu. deyir aġa met ḫån Ki gördü, ḫaber almuşlar türk etlagı daġaz, daġ turmuşlar. dönnü kuşK-i zára, orda azzıġı hundu döndü getTi tehrana. çün aġa met ḫan çoḫ na-raḥat ıdı. Ki ney ḳaşḲaylar kömek etmir bele. bu zambiyalerden biz döşsak, ḫiyanatTır, ḳulunçlarına ḫancer vuran. niye bilmirem iştibah edirmiş. bilmirem durus iş görmirlermiş bilmim durmuş dimiş kerim ḫan-ı ismayil ḫan eline. ismayil ḫanı ḳaşḲay bu kitaba yazmiş ora Ki hangi kitabda yazılı.

- d -

almannan biz geliyiḫ sofyīyē, hėç gelmámiş idim, bilmirdik. belī, innīk vaḫTī Ki innīk men gördüm Ki şaḫsi bir kişi, agı ceng ediP. bir ki hesabı, libası hesābı, men munā bi feransa dėdím. hem men feransa bilem, ingilisi bilīmem, dėdí. feransā dėdím danışTım, semirdım, ceng-ı almanlı orda ingilislan, almanı danışTım başını belĕ etTi yoḫ. feransa danışTım başını belĕ etTi. ingilisi danışTım başını

belĕ‿etTi. ḳardaşuma döndüm dėdím, ʿaceb bilmás ḫaldıllar bunnar, hėç dil bilmáz. ele bu bulġarlıdır. dėdí, canım, siz türkçe ġonişi̮ersiz. dėdí ġurban sana. dėdím ġurban sana, çoḫTur, çoḫTur. dėdí ne isTirsiz? dėdím ġurban bir hotel, bö gėce yatāġ. almandan gelik, saba gėdecek, dėdím. belī, ele biraz güldüm. dėdí o gerand hotel. onna men ġardaşıma türküde āḫır urupada işşimiz ne gellık. men dönnüm ġardaşını dėdím ʿaceb bilmáz ḫalġıllır. hėç dil bilmiller. dėdí siz canım siz türkü ġonuşursuz, tek kelime o türkler‿Ki bulġardaydı, onlardan. gėTiK yaTiK seher geldik islambola. bu ḫatıra‿da mende vardır. inni her kima, bū uşaġlara diyirám türkü örgediŋ, dil örgeniŋ. dil işTen gelir, her yerde her biri mümkündür. işTen gelir. ve geldím islambola. çoḫ‿e çoḫ‿e bulġar.

- II -

Adı Soyadı : Jale Hanım (35)
Derleme Yeri : Tahran
Konu : a) Çocuğun göbeğini kesme adeti
b) Kaşkaylarda kadının yeri
c) "Maral Avcısı" adlı masal

- a -

gelirler o bir govmı ḫışga bir sovgati verirler. bunuŋ calıgan havarda göbek kesmeler olur. göbeini kesirler. dörösTör meseleṇ, seniŋ bir oğŭlun birīn yaʿni dirler bu oğul, bu ġızza göbek kesmedir. Ki o ġız böyük ola, ŏ oğul böyük olanna bu ġızzı alir. der Ki çünKü göbek kesmesidir, alir.

- Aynı anda kesilirse böyle mi olur ?

he yā. bu evvel Ki göbĕ̄ini ḥang şovvula, tevellüdünü göbĕ̄ini keser. velī, göbek kesmek vardır Ki meseleṇ, bir oğul munu seniŋ bir oğŭlun var, meniŋ bir ġız. ikkisi de bir sinkdir. bir gün olur, bir gün olanna onna diyiler Ki bu oğulla ġızza göbek kesme. sonra, he yā veriller.

- b -

- Kaşkaylarda Kadının Yeri

ḳaşḲayiniŋ ġadınları, kişi, hèç tamamı áviŋ kukūmáti, vårı zadı, kişi mesē, kişi gèdár, farz et mesen, biri gede biraz artuḫ ḫarc eláyá para. sen meními uşağlarımı bed-baḫt edireŋ. mukim dururdu, mütis. meselán şu'ara evvelán èlle hecáP yoḫ umuş. çoḫ múselmandır. ḳaşḲayi heyiġáten, belī ne pis müselman. çoḫ mu'tağit ve o ġat Ki zat mu'teġitTírlár bet taraflar gètmirlár. şuru'nu çağarsınlar. müselmandıllar ve mu'teġit. veli daha, belī ve onnā arvad hākim-ı evdır. tesīmim arvad tutar. ne iş göreŋ şor edirlár. arvad der zendegån-ı ilåt çoḫ ġadīm Ki ceng var ıdı, cedel var ıdı. meseŋ beş üz atlı giderdí, meseŋ bir yerē, uğur ederdi. èl çoḫ uzağ ıdı. belī, her èle etírdı oniŋ ġızı, arvadı çıḫardı işi, ḳil çeKe "gililili", şad-baş diye bu orduya. teşviġ ède, çīş, hurā! diye. bu arvadlarıŋ işī idi ve támam eviŋ meḫarici arvad ınandır. támåmı şu'ra mese, minim anam bi siyasi şu'rada vardı, her ná anam diyádí ele olasī idi. olmazdı lat verek. ilḫaní de gerek ġulaġ assaydı. bele eğer arvadlar mayil deyillerdi bir işē, ḳil vurmazlardı. şādlık ètmezlerdi. gidiŋ, vuruŋ, bu arvadlar işiydi. tağriben olurdiŋ üzde yetmişi arvad ağidesiydi. ne varsa arvadı. ele o ġuzzu

uturan arv̇ad‿ıdı. arv̇ad çoḫ ehtırám var‿ıdı. yazzi işi‿de arv̇ā̆‿ıdı. eyer isTirdi gede meseleṇ isfahaṅa, ġuzzu satā̤ arv̇ad demezler vereydi.

- Ata biner miydi ?

tamam atlidir. bèş yaşarliginden ata bineller. her yere gideydi, onlar‿da atlı giderdi. ḳaşḲayiniŋ ġadına, kişisi bi-dül‿āt. eyni bi‿gün‿ki bir insanıŋ ikki ġıçı̄ yoḫtur, atları‿da köyde ele ev̇leriŋ içinneydi. arv̇adlar artığankes dişşi bukunullar, bunlar vurabilmeydi, daā arv̇adlar minirdi. örkeK ata minnirlerdi.

- Okula, medreseye gitmeyi nasıl sağlıyordunuz ?

ā, inni bir böllük deyirek biz, on‿èv̇dır, ya ellı̄‿ev̇dır. munlar bir mulla getírillerdí. yoḫ ele ḳaşḲayiniŋ özzü munnar. onna hecajP yoḫ‿ıdı. ḳaşḲayda èllēr başarmir‿Ki gözzünü bağlasın, duvar ardısıyın. onna ġız oğul oturillardı. dársi oḫirlárdı, mulla yanında. onna men ḫatırımda vār, bir v̇aḫt bir oglanin babası ilnen böyük, çoh menim babama gulluh etmişTir, çengne de ölüme getmişTi. bu gızzı babam çoh zad‿etmişTir. gelmiş anasiynen gelmiş‿Ki båbåmíŋ yanına‿Ki bu oğlanā ketḫuda isTirim, bu oğlana gèdám. ketḫuda‿da dayísíydí. anasınıŋ. hå meŋ isTemirim. dedi, gèt ġadiçe yanına bar, gidir ora oturir. on anası isTedi dedi bu ġız bir ayrı adam ġoymuş göz‿altına. ŏ oula isTamir gidir. bir‿åyle gidir. çaḳal görem kim‿idi. gellı dédí, meseleṇ, hasana isTir

gidir. kakam‿da ḥasan, o ḥasannan yiğitTir, ḥasan onnan yiğitTir. ġızı issedi dėdi, sen hüseyni isTemirdiŋ giden. ḫeyr dėdı, hüseyn bir mullá oğul bosa vaḫT hüseyn. bir ḫoP‿atlı, hüseyn tüt çekmiş, sarı yigitTir, bu yücede. ġız dėdi bōfurlara benzir, ṭeryåḱ çeken, he, sarḫoş. çün ḳaşḲayide çoḫ. dėdi ġız bu bir ḳirmızı, sarı yigitTir. bu menim yånımda orduluKTe hemisi‿var. bu ḳalyanada ağız ġoymir. dėdi menim anam taǵıǵ etTi. dėdi ayrı̆‿adam isTir. dėdi. falån unnā dėdi ġızzíŋ adını o‿da ėlle mulla oğuldur. o‿bilmirim bībisi oğlidir, nom ḫallasıy. bizzat yazdı ketḫudaya‿Ki bir‿üz ġoyun menim tarafımdan ver buna. bed men onu hesabım. et böyük toy onı̆‿iç‿et. ve menim anama dedí boynu‿bağı getir. boynu bagı bu adar Ki boynunan asirler. boynu‿bağın biz diyirik. yoḫ, biz derik boynu‿bağı, zatlar‿Ki boyna‿atillar, bağlillar, boynu‿bağı. bu bir toptire boynı‿bağı, kĕ‿ela bilmirám, nemene. çün babası ... isTirem deyem‿Ki mullalığa çoḫ ḳaşḲay ehemiyet veriydi, mullă‿oḫun. onna‿Ki danışmaK. danışgåh, mederese‿Ki yoḫ‿umuş. meseleṇ menim båbåmıŋ zamånı, biz derlerdi bu, meseleṇ bir vaḫT dėdí birniŋ devesi, duvarı ölmüşdī. babam dövildi bu kerbela-yı neme ḫårde dėdılár tamam duvarı zādi ölmüş. dėdı pes ne iş görir. dėdiler han ikki mulla ȯğlu varı, otleyindir. ot, kirbıçı, otTur. biri gėtmiş yázde hávin duvarını aparmış. orda hesab‿edir. mulla oğullu, biri bilmem

ne iş görir. dedi, o illiyo filliyo oğulları her birisiŋe ikki miŋ ġuzzu vardır, bapur çekiller eşitmişem deme mal ölmǖş, adam‿Ki bele‿Ki oğulları olli‿Ki ġusta yestireng. buna kerbeláya gelli muhabbet etTi duvar verdi, belesíná zad verdı çoḫ ... biz ḳaşḲaiyek ḫuP, mulTáfiteng sen. hatTá kominisṭliKTe‿de bir adam reẏis olası, belī, bir ġuzzuniŋ bir pisin boynuna bir záng salillár, salillar ciliġuna, belī ve bizim ġanımız birdir.

- C -

bir güni şaha gėtmiş şiḱar. şah‿de bir oġul varmış. ḫuP atliydi, bir gureḫar çıḫTı, bir ceylan çıḫTı. taʻġib‿etTı, taʻġib‿etTı. ardı sıra bu ceylanı, atlí gėtTı yoruldı. ceylanı da vurabilmedi. kemend‿inan tutabilmedi. çoḫ su‿yüzüdü. gördü bir çeşmadır, geddi çeşmĕ‿üsTüne. gördü bir ġaşāng ġız‿ora oturmǖş ve sū doldurir. onun aşḲınā su doldurir. dedi suyi san mana su ver. ġız dollurdı libanı sudā. burda Ki isterdi vere eliná tökTi yazi. çoḫ na-raḫat ollu ġız. dedi Ki neye suyu tökTíŋ. dedi çoḫ terlemişTiŋ, zaterriye tutarīán meriz‿olurduŋ. dedi seniŋ adın nedir. dedi mením adım maraldır. dedi kimiŋ ġıziyeŋ, dedi o ġara çadırlar‿Ki ordā onıŋ ġıziyem. gelmişām su aparam onnā. maral ona dédí,

seŋ kimeŋ. az çoğunu dėmedī. dedi ben şåh‿ordusunnanam ve bir ceylan ardı‿sıra gellim. ittöm bulunmadım gelmişám bura. şāh‿oğlu dönnü. bunu şāh tek oğludu. şāhın çoḫ ısrarı var‿ıdı‿Ki bu ızdıvåc‿elásín. babasına dėdi‿Ki bulmuşam bir ġızı. dedi kimdir bu ġīz. dėdi o ėl‿Ki ordá, o ġara çadırlar ġızıdır. dėdi aḫır seŋ bir imprátur, sán bir şåh‿oğlı‿Ki şåh olasıŋ, seŋ gidireŋ bir ġuzzu oturan, ġızzını alan. dėdi ele bu, ya hēç. şah temāmı vüzarāyı yolladı ėyi hasTıġarlıya. o buna dėdi‿Ki menem rebazım şah‿īnan cur degil. mennen merte var, duvar var, ġara çadır ō ȯtírir ímarat‿içíne, otaġ içıne, mením ġızzım ȯrda başarmaz. şah dėdi, ḫudaya necē edem güç dursam elde dee. onu şāhın çoban begísí, çoban beg. ol‿ki temam şāhın ġuzzuları ėlínna, ātı ėlínna. bunnar dėdi men düzeltirem, daha vüzara gelmesin. miniye gėtti. o, evv̇el duvara baḫt deyirdí. seniŋ ġoççuŋ bu gȯç, çoban begi get. niya dėdi, senne neççe ġuzzu vār, maral babasına. dėdí menne miŋ var. dėdí şāh‿oğlunna üz miŋ var. dėdí senne neççe metre var, dėdí menne ikkí merte var. üş çeşme var. tamam mámleket oniŋ merte‿ıdır. mertē, vådilar Ki ġusfan yåyılır, çemenler. yeylaġ derik, ġişlaġ varımız, yaylaġ varımız. dėdí, yalan diereŋ dėdí. niye yalan, men ėllísını verīrem sáne. elē‿eyni ġavåli edirem, verirám sáne. ve şāhın‿oğlu çoḫ böyle atayō ġusiyayū zadalar. ḫulasa düzeltTí. onna maral alıllar şāh‿oğluna. geşTi, getTī. onna

şāh maral böyük olur. maralın oġul yerine gelli yoḫ. şāh ölli yoḫ, arrı ollu şāh u mámlekēt onnā oġul getTi, böyük bŭ ası yanĭna, maral bŭ ası şıḱara gedi iraġa, urdan geddi iraġā, bir daha ēlde bir ġaşeng ġız gördū. gellí nánásına dėdí, marala dėdi Ki o ġızzı men isTirem. dėdí, men tånirem. hanı ġız dėdí. onı yol soųķ yolladılar. dėdí vermirám ġızzı. maral dėdí vermīṛ. özi ėlĭ ídí daha, o mıḫeşTeval. maral burdan minni atā, dėdí zat da isTamirim vuzera vu zāt isTemirim. ele özǖm gêtTí ġardaşlarıniy ėlıní adasın götürdü. dėdí, dėdí Ki, ġız vermireŋiz menim oġullarıma menim, oġlanım nişā deyil olmasın amma menı́m oġlanimin bå ası menı́m båbåm seniŋ båbåynan yeyterdı ġızı dėdí. ġızzı tuttu aldı ķoydu atınıŋ ardına getírdí oġlū için.

- III -

Adı Soyadı : Mustafa Han-ı Kaşkai (40)
Derleme Yeri : Şirâz
Konu : a) Kaşkay çadırları.
b) Kaşkaylarda kurt ve alıcı kuşlar.
c) Kaşkaylarda erkek çocuğun yeri

- a -

ilḫanıŋ ḳara çadırınna, biz deyiḫ ḳara çadır. o, sendeliler ḳoyuludu, ḳoy̥uluymuş hemīşe ḫâten sendeliler. üç y̥il mundan ileri ... elbetTe rüzgar üflemiş bunları, bunları yaylaġda ġoyillarmış ḳışlaġda yoġurir̥lermiş ... ortada dayrek ġaPu kaliyo mundan sonra, yoḫ ortaya ḳonirmuş. ortaya ḳonmirmiş. ara ḳaşḲay hėç v̇aḫt ortaya ḳonmaz, bu bir ayri ėllerdir‿Ki bele ḳonirler. o eksi gördiŋ ḳaşḲay bele ḳonir ona ḳaşliya ilḫan. munda ilḫanni ev̇i ḳapısına çadır vurmirlarmış. ilat cilōv açıġ‿olasıymış. o yannı o yannı yoḫ. kårmandlerin çadırı çoḫ vurirmiş ev̇ıniŋ ardına. herraşlar, bilmirem gård meḫsus bilmirem ḳuşçılar, bilmirem köpeg saḫlıdanlár, bilmirem miya‿ḫorlar‿Ki atları saḫladirler. ḳatıḫ ḫaná rey̥isleri. ōh. belī, onna ġíşlaġda bir miŋ çadır, hududu miŋ yer çoḫ tengdir. miŋ garu ʿashayi gård bóle ev̇í gårdların fermåndeleri ev̇í ḫan yanında olasiymiş. bir ev̇, bir ikkǐ‿at ikki ḳatır, tek muvaḳḳatin. eğer

ḫan‿ètTıfaḳán minni, miŋ atlı yaynında ola. o‿daḲiḲe‿Ki mindi, miŋ atlı yanında, miŋ memur‿atlı diyū fermånde temåm måjör sergórd, dereceler uḫarı

*- **Onların rütbeleri de var mıydı ?***

onna munnarıŋ her birisiniŋ üz‿evı var‿ımış, ikki‿üz evı var ımış. eğer lazım‿olarmış, üz‿atliynen hall‿eyliyerlermiş ... men özüm ḫarc verdim, ottuz altı miŋ atlıya bir váḫt. bizim ḫaturumuza ata mine lâzım geldüğü‿çün bu ḫoP acīyPTir. eğer bir menim kitabım çıhtı‿Ki bura yazir ovırling çoḫ yazir bura.

- b -

vaḫTı‿Ki birisini vazi çoḫ yek defe birden eyi‿oldı, pulī oldı, her‿iş gördi èyi‿oldı. her‿iş içinnen eyi çıḫTı. munu derler ḳurdü‿uladı bu eger gèce evìŋ bu yanında ḳurd seslenē ve hár‿iş isTireŋ göreŋ şuvedi görerek. diyirler, ḳurdü‿uladı uladı yani seslendi. köpek uladı uuuv.

*- **Kurdu ularsa iyi mi ?***

daha işi yaḫşıdı. bèş tümen ḳoya bir‿işe olur bèş milyon tümen. bilmirem diyiller daha ḳurdu ulamış olir eğer merīz evdĕ‿ola, tuğrān meriz dèrler ḫoP olīr. ḳurd‿ulamış. çün bizī ḳaşḲayler ḳurda çoḫ ehtiram verireK. bilmirem. åvciyüz

ziyanetciydi ḳurd yaparir ḳeçiy aparir. muhteremdir. ḳurt, ḳurt, ḳurdŭ ulamış. gözü mu sesi muhterem. ḳurd ulamış. bu, bu ėlliŋ çadırı yanĭna ḳu birisĭniŋ Ki meselen, ḳoyınıŋ ikki doğmuş bilmirem, atı ölmemiş nemene deyik. ḳurdŭ ulamış. nĕ o Ki ḳoyun ikki doğurmuş. ḳurd ulamış Ki bele olmuş. bu çoḫ. biz ḳurda bilmirem nėye ḳurda çoḫ ehTıram var burda. ele budur ehTıram derler ḳurdŭ ulamış.

- Başka hangi hayvanlara önem verilir ?

ålıci ḳuş mením familyam. mením familim. men ne baḳiyir mením familim. mením öz båbåm famili. ne anam famili mením öz babam famili. belki ḳuş tutallar o dağdan getirirlerdi. tarlan famili üç üz, dörd üz atlı binirdi buniŋ istırvådına. nahara çalırlardı, čeşn tutallardı. tėlāġ zad boynuna asallardı.

- O kuşu mu ?

he. eyağına kelā cingiruy itTi gitTir bu seslene belesína burda daha. onna yazıġanna vile deller.

- Bırakırlar ?

gede cüce ġoyar hášTet ḫanda derlerdi bu hášTet ḫandan gelĭy vulgará hanesinden bunlar deyillerdi gelir.

- Volga nehrinden mi ?

bele deyirlerdi. ḳadim sözödür. çoḫ az saḫladillárdi. veli, bıraḫírlárdí, úçsín gėtsiṇ. yoḫ daha ayrı. menim familim ele bu ḳuşa ehtıram vardı. elbetTe biz keḫlik, durrat Ki o

bunları çoḫ isTirik şikar‿için. menim özüm ḳuş tuttan. keḫlik üçardı bildiredım tarlanım giderdi tutardı. menim özümiŋ elağa var‿ıdı. indi kitab vardır‿Ki menim eksim ḳuş‿elinne vår. bir belcikli yazmış, filmle götürmüştür. menim neççe ḳuş saḫladan var‿ídí. bir‿ikki yėl ḳuşçular. bunlarıŋ işi ḳuş saḫlatmag‿idi. ḳuşçular, ḫoP bilmirem daha çoḫtur. hey baba. ḳuşçular, çalançılar.

- Bunlara ne diyorsunuz ?

biz bunlara derik suna. ördek‿de diyirēk dīşisine sona dėyirēk, örkeginē örkek‿ördek dėyirek. maḫsusan örkegi ġoyireg cılōv‿ola.

- C -

- Erkek çocuğuna Kaşkaylar nasıl değer verir ?

ḫoP, örkek åylad. baḫt ḳatunna ayaḫ tutti oğlanıdır‿dā. bēli, evíŋ diregi.

- Peki hepsi kız olursa, hiç oğlan olmazsa ?

ġız gider ere. yōḫ belki öz, yoḫ. men görmüşem üş ġız olmuş, dört ġız‿da olmuş. olmamış, ele, ġız çocuğu daha.

- Kaşgaylarda çocuk sayısı nasıl ?

kilövgirlik‿etmezler, çoğallar. men on oğul‿da görmüşam üş ġız var, beş oğlanlar. ḳaşḲayide gereg deįl doğmacılığı

tutulsun. niye, belev‿kin nufusu çoḫ ortadan gediydi. ceng, ta'ğit, derbeder. budur‿Ki hemişe azdır ovlát ve, ḫoP, bēd bu bir ėl‿ıdı, beleydi, inni dünyā farġ‿etmiş. bir maḫsus zatlar dünyā teraḳḳi ve temeddunı ḳaşḲayīde ikki zaT culuvūnu tutmamış. biri ikki arv̇ad‿almak. o var. o deylen var ikkǐ‿üz yil mundan‿ileriKileyin

- *Çok önce mi varmış ?*

ha. ele bir alasın, eger ḳaşḲayǐda. eger türk‿ala. beyli türk inen‿de dev̇am veriller, ta ḫorençes. belī, ele isTiyeler ikki, bir daha alallar, alsınlar. ḫatun ḳaşḲay ve meseleṇ burda pur zāT jaledir, beli. belī, men demirem pul tükenir o der tükenir, ḫoP indi. ḳaşḲay beledır. meseleṇ ḳaşḲayǐde hėç v̇aḫt, biz derik arv̇ad, hėç v̇aḫt åyliK vermezler. bu ev̇ın ḫarci üz miŋ tümendir, senin eline. bu bir kårmend‿olir, bir sekrıterdır, pes, pul ȯrda. az yoḫ çoḫ órda. özi iḫtisad‿edir. özü, zad bu‿Ki ayde diyeŋ bir milyon tumen milyonu ... ḳaşḲay dey. bu ikki milyon tümen bu ayda seniẏ eline, bu gúnaḫTır. arv̇ad‿Ki nöker deẏil, arv̇ad‿Ki kårmend deẏil, puĺ yå on tümen ḫarc‿eder ya üz miŋ tümen ḫarc‿eder. bir pervek veri ḫarc‿ȯlmadı bu ay. belī, itTifaġdı ḳónaġ yoḫ. ramezān ayıdır, nemenaġ oldu meselán elli miŋ tümen. bir iftār yiyir daha belī, birden göriren bėş on ḳonaġlıġ eylireŋ. daha bu demez ḳónaġ varımız. artıḫ pul vėri, bunu hep yoḫu diye. pul‿órda isTir ḳónaġ çoḫ oĺsun, aceiP ḳónaġ çoḫ‿oldu.

morġ puluġ vėrme meselen. şūP düzet veri yiye. belī. helbetTe ḳaşḲayi ḳȯnaġı, ġaribı ḳȯnaġa gerek. çünki derler, söz edeller. inni meseleŋ men gidirem şamålı. diyirem yå musTafă‿oglu ḫan ha. fi̔len bu‿Ḳat pul var. bu‿ḲaTı men aparirem , bu‿ḲaTı zatı kem geldı́ menı́m bibimnen, menı́m båbåm bacısı́nan, āl geri gelenne vėrīreK. bu‿Ki diyeŋ bu. bu‿Ḳat seniŋ içiŋ ġoyirek, hėç ses dimek resmey ne‿men ḳaşḲayda resmey. pul ḫurcun içinde, o ügdedı́r. azdır, az ḫarç‿etsı́n, yoḫTur çöreg yėrreK. belī. dā oniŋ ev̇ı. bu bir ehånaTdır. ehånet‿Ki biliriŋiz nedir ? ėnsalt. bi‿estlomlȯḫ. estrom değil‿Ki diyeŋ bŭ‿üz miŋ tümenını ḳoyirám burá, diyesiŋ değil. eġer di üz miŋ tümenner. ona diyesiŋ değil, bu‿üz miŋ tümendir. diyesiŋ bu pul ȯrda ḫarç‿edek. kem geldı́ meselen. beyåtTan å̄l, gelenne biz verriK. her Ḳat cenge hėç v̇aḫt diyesıŋ değil‿Ki on miŋ tümendir, yå ėlli‿miŋ tümendır. çün bū, hemkarlığı vuriy biribirine. bu‿Ki kårmen değil‿Ki sen hoPluġ‿ediŋ bėlesı́n. bu, bu ev̇iŋ eyesidir. belī, ḫoP ḳanundur. samimiyeti görsedir daha. talaġ yoḫ, zad yoḫ belī, o arv̇ad bilir eğer kişisi essebānıdır. bilir‿Ki bir itTıfaġ düşmüş essebānıdır. ehemniyet vermir. belī, ġıyri ḳaşḲayi öyle‿toġranı́r. men getTı́m dā getTım båbåm ev̇ına. ḫoP, gėt be selam ver. beli, bir ḳaşḲayi arv̇ad olmaz diyiŋ git båbån ev̇ına daha ele ev̇ı buradır. daha båbå ev̇ı değil. hėç v̇aḫt bu ġadın, båbasınnan, anasınnan hėç v̇aḫt pul isTemez. bir

ḳaşḲay ġızı, hèç v̇aẖt vereller‿de götürmez, pul götürmezdi. bir v̇aẖt bir libāsı getırmiş ġızzı için yå bi zad o bir ayri ġaziye. fiʿlen bir ġadim resmıdır. bu mese, tehranna huḲuḲ veriller arv̇adlar. on miŋ tümeni bu ay ẖarce agziŋen çıẖarsız en nèççe tümen. öziŋ bilir. on miŋ tümendir. sen bil. belī, di‿o pul‿ordadır gör. kemegerli meselen, belī, men bilirem‿Ki ne‿Ḳat puldur. velī diyesi değilem‿Ki bu. baẖar sayar ġayri görür kem geldi vu dosTan‿u, ḳonşudan āl. eğer biz on güne gelirik meselen eğ̆er etTifaġdır, gidirek iş düzelmir, olir īyirmi gün pul kem gelli. kardaşiŋdan al, bilmirem erbåminnen āl. onna biz dedi ne‿Ḳad almişıŋ‿Ki vereg vereŋ belelerdi. hatmen geri veriller.

- IV -

Adı Soyadı : Mansur Kahramani (65)
Yer : Şirâz
Konu : a) Kaşkaylarda birden fazla kadınla evlenme
b) Kaşkaylarda içecekler

- a -

belī, ağıyanen bir familde oğul birdir. ve bu arv̇ad daha uşağ‿olmīr, ele bu arv̇adin famili, özzi gelilller, derler bid‿daha arv̇ad‿al. çoḫ az ėtTıfaġ düşir. o ehtıraridir. īssemiller ikkī‿arv̇addan oğlan vardar olsun. belī, eḥtiyar hamijev̇ler ev̇v̇el kar var. ölen. alūr, suġran bir arv̇adı.

- O zaman alabilir mi ?

vā belī. bir arvad gereg‿ola. onu nē‿Ki ev̇ işini görsün. belekeym munna ovladlar ġız gidár, oġul gidár, belī. ġızlar gidár. farz‿et ikki ġiz var, ikki oġul. ġız böyük olur gidár, arrı arv̇ad. çün ġız‿Ki dahan turmaz muniŋ ev̇v̇ınden. Ki dů̊rů̊sTů̊r, ḥesaP dů̊rů̊sTů̊r. hesaP dürüsTür. çün unlar‿Ki tazze vucūda gelmemiş‿o. bunlar ele báKij, bágij, insan dayen, sethå milyon saldırı‿Ki insan bilür, veli ... tamam dünyanın‿Ki ele bele. belī. bir miKroP değilmiş‿Ki yavaş yavaş öle insan. bunlar iksprinz varlar üzleştede, netice

tutmuşlar. Ki ikki arv̇ad yoḫ. niye yoḫ. bele‿kim munlar tā birbiri uşağlığdan tanirler. ġızzı oğul birbiriŋ tanir. belī. ikki yaşarliKden, beş yaşarliKden bī‿ille daha. belī. bililler‿Kī‿ay ev̇ine birbirine selaha gedeller, getmezler, belī. oğul eger dā'veTdir, ġız dā'veTdir. famil der. köpegiŋ enigi, sėn bir ġız tat‿ıdı‿Ki sen görmemişTiŋ. aḫir ıslamda hecåP var, belī. şeherlerde gidiller ḫasTigarlıge, oğul ġızzı hėş görmemişTir. elin belī. båbå nene terPi onna ḳaşḲaydá bele dee̮l. ḳaşḲai̮ oğulu ġızdırılır, dåġdá bizde bele‿ne görüllerdi. bele sen bu ġızzı görmemişiŋ, tanımirdiŋ, áḫláḲını bilmirdiŋ, köpegiŋ eni̮i̮ KeTiŋ aldiŋ ne deyiŋdı dāv eyleriŋ. cånıŋ çıḫsıŋ turasiŋ. caniŋ çıḫsıŋ belesinen turasıŋ. he de sen kör‿uduŋ de sen kör‿ıdıŋ görmürdiŋ, eğer dá'vå‿etmeliydi‿Ki bu yirmī‿ildir, on beş ildir dá'vå‿etmişsiŋiz. sen tanımirdiŋ bu ġızı, almayaydıŋ. almışaŋ, otırasıŋ. bir menim meseláņ bir ḫoP ev̇idedir. çıḲıp o huru pare birbiriŋnne ma'şeret‿edirler, genni‿de talaġ verir. ḳaşḲayīde aslen talaġ, ḳaşḲayīde talaġ yoḫ, hiç yoḫ.

- Yani ancak ölürse, öyle mi?

talaġ yoḫ. meseleņ bi fıraḫ‿Ki essebånli der teláġini verīrām, dīr neyin olur ḳaşḲai̮ ġızzın talaġ vereŋ, köpegiŋ enigi. sen kimiŋ‿Ki ḳaşḲai̮ ġızzın talaġ vereŋ, ȯrda olir ḳaşḲayi ġız. olmir şaḫs ġızı, olir tamamı ėl ġızı. yani ėl muniŋ ġorucussu. seŋ‿ėliŋ trerisyonunu vurīran birbiren.

ńáyin bele olur. velī, tāt eger ėli ḳaşḲayi biri almuş telaġ verir, başarir verir. bēlī, bir şirāzlı almuş, vermirler. veli başarır verir. hėç söz yoḫTur. belī ḳaşḲayi ġızzını olmassa bıraḫır.

- Yani başka yerden kız almışsa olur, ama Kaşkay ise olmaz ?

olīr ḳaşḲayi ġızzı, olmir melik mánsur ḫan ġızı. burda olir ḳaşḲay daha ḫan‿o beg‿ol zad yoḫ. söz gelenne demirler fılānı ġızı. belī, iş saḫt‿olir. derler oġul, ḳaşḲayi‿Ki ḳaşḲayi ġızınıŋ tálaġ vermez. ḳaşḲayī, ḳaşḲayi ġızzını tálaġ vermez, verebilmez. ne‿Ki vermez, verebilmez. vermez deel, verebilmez. mesen menim båbåmda çoḫ tilbeT variza bir, bir menim anam, menim özüm. v̇ēḫt yoḫi kȯrleyīn. bı ġaTki ḳaşḲayi giriftārlık variymuş bu aġe nele bu bizi‿de neyine almış men bilmirem. zahmet, cenk ... bir pes ḫamdaydilár. olmaz, diyeŋ milyon nufusTa, içinne bir. beli, bu daha tarıdır. hapsindá‿Ki ey bilmez tarıdırlar. var ama tálaġ yoḫ. elv̇aT var gidir şeherde elv̇aTlik‿ede. ḫoP var edeller. ėlle rejsini belī, get şirāz orda çoḫ var, tehranda çoḫ var, isfehan. belī gideller ḳaşḲayi içinne yoḫ. öldürüller her bir ittifak‿üçün. ḳat! tamam oldu, yoḫ, olmuş. dang! hem ġızzı hem oġlanı. eger‿Ki itTifaġen, taḳ taḳ! famil temizletti gėtTi. oġul be-şirāzı eliŋden almışlardı‿Ki sen getmişiŋ. verir sağına eliŋden alır. tenki sağına gidebiliriz ne anlatım

munlar ḫususu ... ġadīm buydu. innė, çoḫ uzun sumaTları saḫTa deyilan dürüs deyiller, deyiller o‿ġad‿Ki bir arv̇adı ḥak vār, sende‿de ele ȯ‿ḥaḳ var. dişü örkek‿de, farġí yoḫtur.

- ***İkisi de eşit, müsavi mi ?***

çoḫ müsav. belī bád-baḫ sonu arv̇ad çoḫ artıḫ ḥaḳ verịllerdi. bu itTifaġlardan düşmüş. meseleŋ, üz‿il bunnan ileri, beş‿üz. budur‿Ki netice pis‿imiş. ikki arv̇ad almák. oġla da salmış meseleŋ. ikki oġul munnan, ikki oġul onnan, onnan melk‿üssüne, zar üssüne birbiri öldürörlermiş. ney olmu. bu der eser-i murūr-ı zamān, hall‿etmişler ḳatiyen. yeşterdir‿Ki kál mere bir arv̇ad. eğer avlad yoḫun, eger bu arv̇ad doġmer,

- ***O zaman bir tane daha alabilir mi ?***

hėş tamam. bir daha alır, alabilir. hėş zad yoḫ. belī, o ḫalı varsaŋ aġa , ev̇in begidir. ḫatundur. o ḫatun diyer‿al. o diyer‿al. ġardaşlarını yıġar, diyer bunuŋ nesli tamam‿olir. gerek elamla versin. pes bir onnele hatunın öz avvamınannan galuben alır. ḫatun özi intiḫab eder. daha burda iş vü ʿaláġa dē‿il burda ovlāTdır, necat ver.

- b -

ayran vār. bir zad var derik mòssana. mòssana ķaşĶayi zādıdır.

- emır ġulu, gelir diyerem biraz getire bu ḫa ... mòssana.

- Nasıl yapılır ?

bīz ayranı ķaynadiriK çoḫ yoḫ, bir‿az ķaynadiriK. onnā bir az keşk. bilireŋ keşk nedir ? keşki munna çoḫ ķaynadiler, sıfT‿olir, buna keşk dèyiller. olmayanı ve sulu zadımı tökiller bir kesseye. suyí bira nazik‿edir. onna eget çoḫ sıfT olmuş, biraz yoġurt tökiller içine, ġoyiller. mòssır, beneşe.

- Mussır ne ?

indi diyirem gettır gör. mussur bir zadTır, dågda çıḫir. soġanlı, sīrleyindir. ele diyirek mūssīr. bir nu sirdir‿Ki dağlarda. bunları şirin edirek. beneşe, çatlamíş siz diyireŋ, ne diyireŋ, písse-i vaḫşi. onnan sebzi ēmir ġulu, variŋ biraz mòssana getir burā bir gumKi Ķaşıġ yiyecem onnan munu içiller, yèyiller. suya ġarışTıriller sıfTır ayran‿ediller, içiller. vuriller birbirine. ele bu mòssanayı. ayran‿Ki ayrandır. onna yòġurt, eger ayran yoḫ, yòġurd suya çalillár, yòġurdī‿içiller.

- Onun bir adı var mı, onun adı ne ?

yòġurt suya çaliller. ķarışTıriller yòġurdī suya, ayran‿ediller içiller. daha yaymirler. daha o cena dağıniŋ suları, o

çeşmeler. bizim veledi çoḫ çeşme var, çoḫ ziyād. gördüŋ o kitaPdayın, biz kehlige, şiḱara gedenne çeşmeler kardan çıḫirdi. belī, şaraP dağlarımızda düzeldirek hemişe yoḫ. bi ḳonağlığda, bi toyda. belī, her ġün oturalar iççeler yoḫ.

- Bu içecek neden yapılıyor ?

üzümnen. bizım özümüz bili neyi yapag dāh komralar içinde, öle, bizde çoh üzüm var.

- Her üzümden yapılıyor mu ?

her üzümden yapılır. belī, ḳoyillar top terement eliyik üç‿ay, dörd‿ay ḳoyillar suyunu tutillar. az elbet, toyda, ceşīnde. biz elē leveni yād. ele süd‿u ayran‿u massana‿yu ḱeşk‿u. meseleŋ bizde ḱeşk burda var. ḱeşku bazincan edirik. ḱeşki zirek, badıncan batlıcan siz deriz. ḳızardilār. onna, soanīnı kızardilar, üssüne töKiriK, ḱeşkin suyunu tökürüK üsTüne, ḳoyirek bi‿coş vuruyuk da ḳâşığa

- Akşam yemeğinde de vardı bir kase mossana değil mi ?

bu mossirdir. bir soğanlayn. yoḫ soğan atmaK. mossir atareK, ot is veren‿otu ḫurd‿edereK tökereK‿içine. bu çöḱelikdīr. çöKēligi ḳoymireK çökelig‿ola. ḳavlez çökelig götürereg. odun munları tökirig‿içine. vāḫşi pis leP, çatlamūş, bilmirem nemene tökirik içine, ḳoyirik varı. bu indi bir āydır, emir ġulı farsTan getirdi menim‿için. inni mēn gecelēr, munu tökirem bir livanı yarım su ġoyirám, munu tökirem içine ġoyirám bes çöreginen. mussirdir. dağda,

bizim dağlar doludur. ġāzireK getiririk. heç ḳurru murir yoḫdır burrā emir ġulı. sīr familinnen onnā váḫşi pisTi. bizim dağlar tek‿engeli pisdi, váḫşi pisdir. ōnı ḳıláŋ bir az ḳaynadirig tökirig içine, onnā. bu mòssana, biz buna dèyirig. mosTan gèlīr, mòsTan. mòssana. odlar, bu oTlariŋ danıdır. bizim dağlar otıniŋ danıdır. biz támam dağlardan tutiriK bunları. çökeligi‿Ki ḫoP ḳaynadireŋ sıft‿olīr, gülle gülle edireg, ḳoyireg bi zad‿üssüne günde hemenen ġurrir olir ḱeşk. bū ġoymamişig çökelig‿ola. bīr ḳaynatmişák onnan sorā ġurrutmamişek, yoḫ. ele bele sulū munları tökmüşig içine. áger çoḫ sıfT‿olmuş issemiş çökelig‿ola bir az yoğurt tökmişeg içek. eleŋ sulu etsin. mezesi ḫoPTur. çökelige da‿a bu zadları tökmiller. pisse-yi váḫşi‿yo bilmirem mussir. bu ġeyru sade olir. biz dağın gúllarını. bu mussirdir. yā kesmámişeg ele bele soğanlayın kökü var. onı kesmámışēg.

- ***Bunun adı neydi ?***

mussīr. ismini buraya‿da vermiş ona. onna, biz támāmı bu zadları tanireg. támām bu ōTlār belkĕ, bülbülü mayin, cevānım gètmişim şiḱara. gece getTim, yatTım dağā. sehēr turdum, şáfák. ele burda bir çāy düzetTik, işTik ben ele burdan geldim burā, henūz, gün çalmamışTı. yèl bi‿ddemeh bu yannan gelīrdi durdum, bunların issi bu ōtlarıŋ issī deyir menim burnuma. kåkåcån vardı, bir kelānterler verin menim yanımna, çoḫ şiḱardı. dèyim kåkåcån bu nedir. dèdī ya

ḳaçaḫ, ya ḳaçaḫ ovadır. od yaymay‿īçin, ȯġurluġ‿eTmış gelmiş bu daġa‿Ki otara ġuzzularını, yă‿ut bilmirem nedír. ele bele oturmuştı gördüK heyyiz. dėdik ḳırḫ‿elli dommūz gelir bunlarí sumnı bŭ‿is veren odları ḳırmíş yel‿Ki vurīr, issi bizim burnumuza gelir. senem bizim dağlarda ... pēs ne biz temām bu otları tanirik. haní inni ilan çalannī içersin tuh, ilan öldürmesin, tamām‿olsun birlik. hemīşe şiḱara gėdenne, bu otlardān, bu fişeng yėrīni farġısTan bir yėrīni ḫalı ġoyireg, bir‿az mundan, bir‿az ondan ġoyireg. biz tamam tanirik haslen bu darmanlar, böyūn vār , ʿaslı ele bu ot‿umuş dă‿a. yav̇aş yav̇aş metnu etmişig. kölin meselen, söğüd agacíymíş. görmüşler ikri ġarıları munu ġaynadīr daha is tutmir. ḫoP getirdiler sıg kilin ağacından tutTular. bū, çoḫ ḫoP. bu bizim ayran, bizim yoġurt çoḫ farġı var, tehran ayranı, yoġurdunan. beráy‿Ki ġuṛT dağlar. ḳaşḲayī segera çoḫ‿olaġı yoḫ. varları sıġırdır. oniŋ südī, bu odları yemişTir. esen issǐ‿ayrıdır. her‿ne özǐ‿issemiş, yemiş. ne o Ki yonca behterin oddur. ele beŋ‿u seŋ‿u otussūnlar ölá morġ puluv versınler gün daha yiyebilmek. bu ġoyun ġuzzu ḫer‿ne özzi issini yėyir. ol bir gėceler istemirem meŋ‿et ḫoşum gelmir. derim emir ġulu menim‿içın bir‿az mȯssana, çöreg eylegine. çüṇ herdim ... meylım‿ısiy görrem dă‿a. başaramim kebaP yiyem. belī, ḫoşum gelmir. bir gėce‿de kebaP. belī, burdā bağliller ora sıġırı, biz insaŋ ... cılog. bir

tene ġaza ayrı tökilir velī, o isTir biraz tikan‿da yesín, biraz o ağac berKinden yesín. belī, onı bizim pennirímíz dünyada yoḫ. bir şaer, dörd‿üz yil bunnan ilerí. şaḥ abbasa bir ʿaraP kelanteri buna bir papag vermış, papaġ. ḫoP bu entizār variymuş‿Ki, ġıymet artıġ vere. ona şiir demiş, menim varımı Ki; bu papaġ‿Ki sen menim sovġat yolladın. bu pánír, ḳaşḲayi pánír derrísíymiş yollamışsıŋ. maʿlumuŋ dörd‿üz munnan ileri ḳaşḲay pánnírí çoḫ maʿruf‿ımuş. çün pánír kalan ne sölī dă‿a demiş, papaḫ yollamışTıŋ, ele bir ḳaşḲay pánír derrísíní yollamişTiŋ, çıḫartmiş yollamiştiŋ menim için. sem Kėle dörd‿üz yil munnan ileri‿de maʿruf‿ımuş ḳaşḲay pánírí. budur‿Ki men munları bulmuşām, eleh ḫoş zarısı kitaPda‿Ki yazirám, bunu másálı ġoram üstüná ḳaşḲay dörd‿üz yil munnan ileri var‿ımuş‿Ki, maʿruf‿ımuş‿Ki diirlermiş páníríní.

- V -

Adı Soyadı : İsmail Mukaddem Azizi (40)
Yer : Firuzabad
Konu : a) Genel tarihi hadiseler
b) Köroğlu Destanı
c) Şiir

- a -

sovleṭdovlē-i ḳaşḳayī ḫaniŋ, böyük ḫān nasır ḫan baḇası be-nōm-ı ismayil ḫan sovleṭdovlē-i ḳaşḳayi. o zamannā şahin baḇası zamanı rıza şah kebir, böyük ḫan, böyük şah mamad rıza şah baḇası zemanında, bu mantaġe-yı irannā ḫanḫaniymiş. yani her‿osTanna bir ḫan var‿ımış. her ille bir ḫan var‿ımış. der burdā farsTa da bir ḫan var‿ımış. ḫan sovleṭdovle ḳaşḳayi ismayil ḫan. ismayil ḫan sovleṭdovle-i ḳaşḳayi nasır ḫan baḇası o zamanna aḥmád şah zamanı aḥmád şah ḫan‿olur. bir dene balaca uşaġ‿ımış. onnan sorā ceng-ı cihāni de ola ceng-i cihāni‿ki şuruolar burda, aḥmád şah gėder ingilisTanā. orda ḳalar dā burda rıza şah ba-çan‿nefer be-nōm-ı yåvar aḥmád, yåvar ḥamzā, yåvar, yanī sargord, be-nōm-ı sergord, sergord-ı ġadim. bullar bir‿naġşa tökeller‿kī náy iş görek. bu iranna ḫanḫanlıġī burdan beynen‿aparāk . ḳaldıraḫ belī, ḫanḫanlıḫ nā-bud olā, ḳutarā. bēd, bullar bi komıssiyonı tökerler penç Tē. yåvar, yani sergord, celasa tutallār. siyāsat

ḫarcı veriller‿ki biz ná cúr edek‿ki ḫanları kóllán ḳotarāk burdan, tamam edeK. bē d, bunnar gelillēr̩ komıssiyon tutallār tehīrannā, ġorakeşlik edellēr. ġorakeşlik edellēr diyerlēr ġorakeşlik ederek burda hār kes‿ki ġora her kese düşTū o tehịranna ḳalar, olar şah, destūr verer. men diyrum bu soḥbeTán rıza şahiŋ şah olduginnán sōb̲et eylirem burda. ġorakeşlik edeller, ġora düşer rıza şahā. onna rıza şah deyil demişler, rıza ḫan, rıza ḫana rıza ḫan dėyár. rıza ḫan tehīranna ġalār yåver aḥmád gėder tabrizē yåver ḥamza da gėder lōrısTanā. o ḳısmátdā yåver ḥamzā tārif‿eler. dedi gėtdim lorısTanā, lorısTana‿ki gėt̩dim on yeḏḏı ḫan var‿ıdı. on yeḏḏı ḫan var‿ıdı. on yeḏḏı ḫanıŋ bir denesí daha böyük ḫan ıdı‿ki bu ḫanlarıŋ hāmısınıŋ böyigü‿idi. burda yåvar ḥamza diyer‿ki üz ġoşun‿unan gidar ora, üz ġoşun‿unan atlı gėder. vaḫTı‿ki gėder ḫorramābād-ı lorısTanā, orda ḫabar aparıllar on yeḏḏı ḫana ve ḫan-ı bozurga‿ki burağa ġoşun gelmiş, dóvlet ġoşunu gelmiş burā, nice‿edek. diyer gėdiŋ ḫaber aliŋ gėdem men īçin gelmişler burā. munı yåver ḥamza taʿrif edirdi. kė elan hamsen nisalī rıza şahdīr ve elanna vardır. tehīrannādır kårḫåne-yi ġandı våramınne işlir. men özüm oninan sōb̲et elemişem. diyerkī biz gelmişek yåvar ḥamzayı on yeḏḏı ḫaŋ, ilḫanı lorısTana diyer‿kin biz gelmişēk burā siyåsat, yalān dėdıler. burda siyåsat dėdıler. o‿yağ burda rıza şah‿ınan soruşmuşlardı‿ki belī, eger men nåme yazdım sánā nåmede

sána yaman dėdīŋ söyüş vėrdiŋ yaman dedim nā sā́ŋ nā-raḫad olma. çün siyasātímíz bu cürdür. geldım dėdim‿ki ḫan-ı lōrısTana dėdim babā rıza şāh kuduta eTmīş. tehịrānın merkezī tutmuş. meŋ‿üz ġoşun vārım sergordan gelmişem bura sizden kömek‿isTirem‿ki gėdek rıza şahī taḫTan‿atak. belī rıza şah olmış şah, orayı tutmuş. bu on yeddı ḫanna dedi çēşŋ , biz size kömek eylirek. kömek ederek dėyer‿ki yåvar ḥamzaya sen de ġoşunịŋi getir, şehrı ḳıraġına. dėyer yoḫ babam men ġoşunumu şehr ḳıraġına getírebilmem. hāmısı serbāzdır. hāmısı serbāzdır ve serbāzlar da muddat zamandır‿ki gözlerı arvata ġıza düşmemīş. belī, ımkan varıdır‿ki, mumkündür bir itTifaġe düşē. itTifaġe düşē, ḳabul etmezler. diyerler ḫoP siz‿ki on yeddı ḫanıŋiz siz de gelịŋız bizim ġuşunumuz yannā, yåver ḥamza diyár bir nåme yazar‿kīn rıza şah içịn‿ki, rıza şah men bakama‿kı on yeddı ḫan ba-ġoşun gellám tehịranna, påy-ı taḫtı nicat verírēm. belī, burda nāme yazar rıza şaha, rıza şah nāme yazar yåvar ḥamzaya‿ki men her ne ġoşun vārinne gētır hėç ġalat da edebilmeŋ, men burda şāhem ve şah da olasīm. burda ġoşun ḫıyabannamış çadır vuruş‿ımuş ve ḫanlardan ḫan-ı lōrisTan on yeddı dene ḫanna bunu‿kė erbab u ketḫuda vu çıḫa da ordaymışlar. bed, şām moẏġası‿ki olurmış yåvar ḥamzā ōzü gėdirmīş. ḫan-ı bözúrgún ėlını yöẏirmiş, aḫsabaynan, lágán‿ınan elını yöẏırmış. ḥám bişir nahār şām. burda ḳoşunlara diyēr zamānı‿ki men aḫsabaynan legení ḳadimi

aḫsabalar var‿ımış. mesi‿imiş legen mesī aḫsaba da mesi. dėdı zamānı‿ki bullayn gėttım ḫan yanna‿ki ḫaniŋ elini yuvām. bu legennen bu aḫsabayı vuram birbirē. siz onnā si nefer, çar nefer, penç nefēr. bir ḫan, ikki ḫaniŋ elini bağlayin kolonu bağlayin tā aparak tehiranā. bir müddát zemānı geçēr burda turallar. ḫurramabad-ı lōrısTandannan birden gelir‿ki ḫaniŋ eliŋi yuva. yåver ḥamza bu legenı tavaḫ‿ınan vurallar birbirē. ġoşun ḫanleriŋ köllen elini bağlār. getirip tehrana táslim-i rıza şah ėder, şah eder. innī ġorakeşlik‿ki etmíş‿imişler‿ki rıza şah rıza ḫan ola şah. ne de unvaı şah-e vaķāi, burdā şah-e vaķāi deelmiş. rıza şah munnar, yåvar ḥamza, yåvar aḥmád ikki nefer de dahā bėş nefer. bullar komissiyon tutmuş‿umuşlar‿kī barayı masāl meselen bu naķşayınan bu siyāseT‿ınen kişvārı nėcāt vereler, ḫanḫanlıKdán. bēd, burda on yeddı ḫanī gözünü bağlallar. yåvar ḥamza getirir verir taḥvili şahā, ordan yåvar aḥmád gėdār kurdıstana. kordısTān-ı iran, kurdısTana gėdār, orda kurdlarī hāmısını vurar na-bud ėder. he, dergir‿olar. ḫeyli kuşTe vere, zaḥmi verer, o zamānı rıza şāh. ḫulasā kurdlardan şikest yiyer. belī, siyāsat bu cúr diyā. özleriŋ siyasātları bu cúr‿umuş. hemin şah yoḫ‿umuş, elá aḥmád şah şah‿ımış‿ki ingiliz bendeymiş, şah memleketde yoḫ‿umuş. bullar ḫorakeşlik edeller‿ki munı edek şah. diyek rıza şah özū olmuş şah. ordā ki aḥmád şāḫ da‿ki bir dene balaca uşağ‿ımış. orda dárs oḫurmuşdu. burdā rıza şah penç nefer‿imişler, beş nefer

imişler. burdā yåvar aḥmád gider kurdısTāna. kurdısTānda dergir‿olar. dergir ziyād‿olar. onnarı‿da maġbud‿eder ḫeyli de kurşa ġoşunnan beybad gėder. belī, devirēr onnarın burnu bed, yåver ḥamza gelēr tehranna, tehranna‿ki gelīr bir nefer daha var‿ımış ordā. inni ādını bilmirem nēdir. o da eyle sergord ımış. belī, bå-sevad‿adam‿ımış. ona rıza şah aş içine zeḥr eder‿ki zeḥr töker āş‿içine vėrer o talaşın yėyár yåvar ölēr. ḫabár gelir yåvare ḥamza içi‿ki belī. sergord yåvar fılan kesidir. rıza şāh darmån verdi öldürdū. burdā dármåre-i komissiyon‿ki tutmuş‿muşlar‿ki il-i ḳaşḲayi fars içi‿ki ne cúr il-i ḳaşḲayi farsda etlaḥa v̇ar. ḫeyli etlaḥaları v̇ar, mecur teslim olurlar. rıza şā geler farsa, vaḫt-ı‿ki farsa geler diyer gelir ısmayıl ḫan sȯvletdovle-yi ḳaşḲayī ḫan-ı buzorgē fars yanına burā gelir diyer‿kī memleket cengdir. ceng-i cihani-yi duv̇v̇omdur. var yerlerde cengim men gelmişem burā görem seŋ ne kömek başarrıŋ dovlete eyleyen, dovlete ġoşuna kömek eyleyeŋ. diyer maŋa yeddı gün v̇aḫt vėr. yeddı gün v̇aḫt vēr. yeddi günne il-i ḳaşḲayi támam yıġılar. yeylāġı, ġışlaġ bir yere temamı ketḫodalar, çıḫalar, beyler ḥāmısını yıġār. bēd, dev̇azdeh hezār, on ikki miŋ at sav̇ār burda sovletdovle-yi ḳaşḲayi burda yıġār. burda yıġār, kop‿edēr. be'den gelır rıza şah gelir vaḫT-ı‿ki geler bura bu atları görer ō bu ġoşunu görer, o bu leşKeri görēr diyer ey dedem vāy. bu şahdur, ne aḥmád şah, bu şah‿umuş, ne aḥmád şah. ḫulasā burdān bir sīnī

içinneŋ bi̥r dene içinne lal ü cevāhurāt tā ele bele taġdim edeller, rıza şah içīn. bunu da sovlet‿dovle verir rıza şahā. bir nefer benām bu ḳaşḲayi̊ler ėlinnen bir nefer il-i ḳaşḲayi̊de baḫar rıza şahā diyer men buniŋ gözlerinnen ḳorḫirem, bu adam ḫıyānatkār adama benzir...ḳoy tā başını ġazam. bir nefer il-i ḳaşḲayi̊de be sovlet‿dovlei ḳaşḲayi̊ye diyēr temam bu adam ḫaternāk‿adamdır. bu gözlerinnan meŋ ḳorḫiram, ḫaternāk adamdır. ḳoy meŋ munuŋ başını ġazām. sovle̥tdovle-i ḳaşḲayi̊ ḫan-ı bozūrg diyer yoḫ baba bu menīm dossumdur, bu menim yoldaşımdīr, yaḫşı adamŋır, bu bi kişveriŋ vezir-i cengidīr. bu bele adamnur ḫoP adamnı, yaḫşı adamnı menden kömek i̥stemīş. ḫulasa ḳomazlar. rıza şah gėder tehranna. tehrannan bir dene nāġme yazar bura‿ki sovle̥tdovle-i ḳaşḲayi̊ye diyer ki gelīŋiz belaŋıza iş veram sizi özziŋi isTirem edem ėlḫān-ı memleket, oġullarıŋ ola asTandār ve bir oġullarıŋ ola reyi̊s-i namayende-yi̊ meclīs. ordā beleyin nāġme yazar. siyāsat‿ınan yālān yazar. yazar burdā munlar gėdeller tehranā ba-neççe ḫan gideller tehrana orda‿ki tehrannan mihmān edellēr. ḳapūyu bağlallar rıza şah bulları tamām hāmısını ġatar içeri zinnan eder, zindana ġatar. ġatar zındanā onna burda ḫabār gelīr ḳardaşlarınā munlar da altı ḳardaş var‿ımīş. ḫabār gelir ḳardaşlarınā ele bu ḫusrōv ḫanı‿ki elan īḥdām eledilēr. burda ġor‿içinne i̥ḫdām elediler. bū desTūr verer‿kin külli rahları, yolları tehrannan, isfehannan, sümürümnen farsTan hāmı

yerleri bağlayın ceng-i daḫili şuru eyler. il-i ḳaşḳayi, be-artış, be-ġoşun-u dovlet, ḫolasa dovlet‿inen munnar dergir elliler. ḫang-ī şirāz soġut eder. ḫang-i kazuron soġut eder, hang-ı firzabāt soġut eder. ḫang, merkez-i ertiş. kullan ġoşunhā-yı dovleti merkezleri soġut eder. onna görüller‿ki belēdīr. bed, bullar memleket ḫarc-ı merc‿olar. daha rıza şah dey‿ki aparıllar ingilizler belēsíní cezire-i murrisā. orda sovletdovle-i ḳaşḳayi peder-i ḫan-ı bozurg da ölēr. orda zınnanda ġalar, ele orda ölēr, belī orda öler. onnā dıvara bu maḫammad rıza şah olar şāh. bu muḫammad rıza şah olanna şāh olār. şāh munnardan dıvara taḫġiġat ister‿ki geliŋ baba meclise, geliŋ bura. bular da uşağları gėder meclise nasır ḫān, ḫúsrev ḫan, ḳaşḳayi munlar gedeller meclise tehranna. ordā dėyeller‿ki reyis emiri ʿaram, reyis-i meclisi, o zaman diyer‿ki ḫúsrev ḫan-ı ḳaşḳayi görek şaḫin bācısını alā. eşref pehleviyi alā. bed, ḫúsrov ḫan bu işe ḳabul etmez. diyer men rıza ḫan ġızzını almirēm, īsemem almam. men babamı öldürmüşdür. men on inán ġanliyēm. ḫulasa burda olmazam. munnar da amrıka be-siyāsat-ı amrıka bullara diyer‿ki siz daha geliŋiz gediŋiz amrıkāyā. orda öziŋiz için zendeganlik ediŋiz. zındıganlik ediŋiz. sazuman-ı siya amrıkā bed, burda daḫ munnar gėdeller. ḳaşḳayi...il-i ḳaşḳayi varıllar gėdeller. daha il-i ḳaşḳayi dē serperesti yoḫ‿umuş. tā zemān-ı enġılab il-i ḳaşḳayidē, aslen serperest yoḫ‿umuş. bed, ınġılab ollū ınġılab

ki ollū, daha hāmısı gelli tehran. amrikādan ingilisTan her yerde bu ḫabaniller var‿ıdī. şah‿ınan bacıdılar geldiler burā, geldiler burā. bura gelenne ḫul-ı nasır ḫan‿ki sovletdovleniŋ böyük oğluydī. geldi getTi imamı yanınā.

- ***Nerede idi?***

amrıkadaydı. belī, amrıkadan geldi imamıŋ yanınā. dedi‿ki bīz henúz dovlet-i iran teslim olmamış dovlet-i şāḫ, bözürg eslıha belesini teslim ėderék. bernāme töktüler il-i ḳaşḲayiden çörük yığışdılar. bá-eslehē varıbı şehrebāni-yi şirāz oldulār. şehrebān-yi şirāzı verdiler reşber tehviline ve şehrebāni-yi şirāzı münḥedin‿etTiler. ceng‿etTiler. bilaḫere enġılabı piruza erişTirdiler. zor be-esláḥa, piruze etişTirdiler. burdan ḫusrev-e ḳaşḲayi husrov han-ı ḳaşḲayi‿ki sovledovleniŋ küçükter oğliydí. nasır ḫannan küçik oğluydū. bu ollu nemāyende-i meclis-i cömhuri-yi islāmī. bu reCimnē oli nemāyende-i meClis. oli nemayende-i meClis getTi meClise, meClisdē bā-ruhani-yi baḫTları düşTū. bir ruḥanlar be-nām-ı aġa-yı ḫalḫali türkdür de, ḫalḫal uşaġıdır. ruḥani ḫalḫali, mu ninen baḫsları olār, düşer. diyer‿kin bu memleketdē aslen göreg ne bāfur‿ola ne tėryak ola, heş ne olmiya. ḫalḫali dėyer höP ilḫan-ı ḳaşḲayi de diyer, baba bir ėddė vardır ḳocadır, ḳarrıdır. der-zemān-ı şah mullara kokon muḫaddir kokoni vemişler belelerine, mullar daha muḫtaddıllar. bir dene ḳocā ya ḳarrı‿ki zeman-ı reCim-i guzeşdē muna kokoni vermiş,

muḫaddir-ı kokoni vermiş, bu daha muḫtaddır. muna eger muhaddir ètişmese ḳalmaz öler. pes benå berin bullar‿ki ḳalmış, ḳocadır, ḳarrıdır, muḫtaddır‿ki daha terk eyleyebilmez. bullara etişeler daha baḳısını cevanı hamı eler muḫtad olmeye cevån cılōġunı tutalar. belī, burda ḫalḫalinen bahs‿olar. nārahed‿olar. ḫalḫali dèyer bu meClisde ḫan olacak degil. meClis-i cumhur-u islamide ḫan olası degil, burda derdleri olar, nārahet eder, hareket eder. bir ḫalḫaliye bir dene şepılaġ vurar, ḫalḫalinin ġulaġı içinnēn emmåmatı düşēr. ḫalḫalının burda dergir olallar. der zemān-ī beni sadr‿ki reis-i cumhur-ı iran‿ıdı. evvelin reis-i cumhur-i iran beni sádr, burdā dahā meClisde taTil‿olar. meClisTe daha tamam olar u herc u merc olar her kes öz èvine, ḫusrev ḫan da geler öz èvine. bēd, bir èdde-i pasTar yola salıllar‿ki ḫosrov ḫan ḳuluncına ḫosrov ḫanı getirelēr. ḫusrov ḫana diyeller baba sen gel beyin celse var meClisTē. minniller ḫosrov ḫanı gettireller meClisē, penç de pasTar, bèş pasTar bá-eslehe-yí yuzif. ḫosrov ḫanna bi ademı şaḫss‿ola bi dene ġoca adam şaḫs‿ ola ġoca adām. cevan na dēgilmīş burdā. mindiriller patrolā, belesini getiriller meClisē. burda‿ki gendisi girer meClise, evaz‿ki ḫíyābån‿ki gèdirmiş meClise gètmezler bèle gidellēr, çöle gedellēr. diyer baba siz meni apariräyŋız meClisē, ya apariräyŋız çöle. diyer baba biz sizi bir yere aparirek‿ki daha aslen meClise gözün düşmeye. āmān vermaz. haPşiri çeker her penC tasım da vurār. penC de

musalla pasTarın beşin .de vurar, miŋer patrolā geler beni sádr yanīnā, beni reys-i cumhur-i iran yanīnā. orda diyer men bu vec‿inen meClise gelebilmirēm. ceng-i cedel‿inen men gelmemişem ceng-i cedel‿inen, men nemāyende-i bir mılletem, bir orızanım, bir ostanım gelmemişem bura ḫalḫin, ḫalḫdan haḳḳından defay‿edēm. gelmemişem bura ceng-i cedel edēm. burdā arz edem munnār beni sádr kömek eder‿ō. ḫosrov ḫanı mindiriller.

- ***Beni Sadr Türk mü ?***

beni sádr farsdır. doktòr ebul ḫasaŋ beni sádr reis-i cumhur u iran. baden kömek eyleller. ḫosrov ḫan‿da gelir bura mıntığaya, burda gellī, suhanranlıg ètTi. eyne ele bu sözler‿ki men dèdim ḫosrov ḫan ūzū bu sözleri dèdı. burda sözleri dèdi danışTı. bed, şirāzda danışTı, firzabadda danışTı. bele, firzabada gelli. ela burda da eḫdam‿ollu. ele bu firazabadda da eḫdam‿ollu. indi, ceryānı eḫdam olligininnen soruşaram bele niççe. bu da geler gider dağa vu o dağa ġoşun vurar. ġoşun vurar dağa, ele çādır vurar. neççe dene bu çādır vurar, ora dağda ḳalár. bēd bir èlde gálan o ḫayP. beni sádr der bunnara kömek èdirmiş. kopon cins koponi ḫarâbāt maşınıŋnān yola saliyimiş, gelirmiş bullar için. si tene pasTarān komite, munlarıŋ cinslerini koponlarıŋi ḫarabât‿ki gelirmiş munlarıŋ ordusu için sı tene pasTar paḫ èdirmiş, ḳomamış gide. deyir bunlar ele dağda görecek palan da dedi. orda acınnan...tamam olar ölleler.

burda dergir olallar. diyeller baba siz bizım suyumuzı niye kesireŋiz. gedeller su başını, çeşme başına ḳonallar. bi yerde gine gideller çeşmeler üsTüne sām dökellēr. ḳomazlar, bulların günleri ḳara olūr. daha burde dergir olallar, daha meCbur olallar‿ki ėcbåren dergir‿olallar. dergir‿olallar burda. ḫulasa...biraz da pasTar ölüme gider, biraz da onlardan ölüme gider, daha ġoşun ordan köçer gelir bu dağa, bu dağdan köçer gider o dağā be-namı kuh-ı mehkūh. burda daha ḥarīf olmazlar. ḥar ná sıpahu besiç. ġoşun dovleTınki gėdirmiş orā vurirmuşlār. daha desTur vereller. havapeymāha-yı pişrefte be-helikoPTerha-yı tupTer. bunlariŋ mezarlarını kompılıt bombarān edellēr.

- b -

kȯroğludan isTirem danışam. alzám kȯroğluniŋ neççe zamā yollaş varīymış, ġoşun varīymış kȯroğluda. bir zamān bir denē ġoşunlariŋ serāsı bi-nām-ī eyv̇ez ḫan. eyv̇ez ḫan kȯroğluniŋ‿Ki ġoşunlariniŋ serasiymiş. yane çen tā, neççe yüz Ki ġoşun variymīş kȯroğlu bir dene eyv̇ez ḫān kȯroğluniŋ muav̇ını‿Ki ġoşunlarıniŋ serasiymiş. dahā bir zamån kȯroğlū yatmış‿ımış ėv̇de, nā-rahaT‿ımīş. birden fikre gidēr. diyēr, nic edem. gelīr ġoşun yanınā neççe nefer ġoşunlardan turmuş‿umuşlār, ordā. diyer‿kin haPu gȯşunlar sáf çeker, eylē kȯroğlu gelenne. ġȯşunlar sáf çekēr, çent nefer ordā ġoşunlardan var ımış. be-nām-ı eyv̇ez ḫaŋ damırçi oğlū, dálı ḥasán. çent nefer, burdā, kȯroğlu delilárınnán‿ımış. bed kȯroğlu nā-rahaT‿ımış. diyer‿kin bir nefer isTirem‿kī, gėdā, isTanbul şehrinnán durna teli getirē. durna teli getire geder isTanbul şehrinan durna telí getire. bed, heç kes gėtmēz, eyv̇ez ḫan ḫanceri ġoyar üreginiŋ bāşınā, diyarī yā gidesim ya özümü öldürürēm. bed, kȯroğlu nā-rahand‿ola diyar‿kīn yoḫ sen gideceg deylēŋ. isTanbul yolu ḫaternaKTır, yaḫşı bağışlamaz sen gėdeŋ, daşlıKTır, naámdır ve gėdecek deyil, sen gėdeŋ. kȯroğlu eyv̇ez ḫana diyer. eyv̇ez ḫan diyer yoḫ olmaz men gidesın isTanbul şehrinē, padişāh isTanbullān, ordā, o mantáġadan durna teli getirem. buda

eyv̇ez ḫan, ko̊roğlu eyvez hana ėcaze verer‿ki, eyv̇ez ḫan gider isTanbulā̊, gėder. isTanbula ordā̊ burda‿Ki daha görüller. dahā, ġoşunlar‿Ki görüller eyváz ḫan gėdī̊r, burdā̊ dámirçi oğlu da bir nefer zıring ev̇e adam‿ımış. demirçi oğlı diyer men gėderem. orda deli ḥasan de deyer men giderem. üç̱ nefē̊r, dört nefē̊r burdan gėdellē̊r. burdan gedeller tā̊ ėtişeller isTanbulā̊. orda bir baġ v̇armış bė nā̊m-ı ḥasan paşā̊ isTanbul padişā̊hı bıġulı máʻrū̊f ordaymışlā̊r. arz eden, gedeller orā̊, ḥasan paşa bā̊ğı içinē̊. orda ḥasán paşa bā̊ğı içinnaṇ muddat orda oturıllar, ō çeşmelerden de durna da v̇urullár, üç̱ gün, dört gün de orda ġalillā̊r. bir gün deli ḥasán dėyer‿ki, gidek daha eyv̇ez ḫana, diyer gidek daha durna teli daha besTır. gėdek ko̊roğlu bizden nā̊raḥant‿olar, ko̊roğlunin de sabrı yoḫTuṛ, gėdek. burdan‿ki turillar ayağı‿Ki baġ içinden rū̊dılā̊r, gelller, yolla‿ki gelimişler göriller baġ, ġısmeTḷi bir bağin bir ġısmeTınne ceşnı padişā̊hā̊ isTanbū̊l, orda bir ceşī̊n tutmū̊ş, o baġ içinnē̊. bed, burdā̊ eyv̇ez ḫan diyer gidek bu cē̊şī̊nā̊. biṛ temâşa eyleyē̊k, bi neççē̊ çā̊pulu da burda v̇ėrē̊k, onnā̊ burdan gidē̊k. geliller bu ceşī̊na. ceşī̊na‿ki şereket‿edeller, göröller bu ceşn, ceşn-ı bahşı kuhdu. bu baġ içinnē̊n, ḥasán paşā̊ padişā̊h-ı isTanbullā̊ ġablen ḫaber bilmiş‿imī̊ş. geliller bu ceşinni derbareyi bu tutallar‿ki bel kem bu üç̱ nefē̊ri, burda tutalar, bağlıyalā̊r. eyv̇ez ḫannan deli ḥasannan demirçi oğlınī̊. bed, burdā̊ vaḫTı‿Ki gelillē̊r bu ceşine ġablen sahna telâşliK

ētmişlerdı‿kı, bu üç̱ nefere bi-ḫuşu dermānı verellēr. ġalınları tutalâr, dermānı hevvel bir liv̇an veriller bir nefer‿ki ele ordā be esTılā. bazigān bir arv̇āT oynirmiş orda. bu bāzigar arv̇ad bir dene liv̇an dolu bir ḫuşu dermānbı bunv̇anı şerbet v̇erer eyv̇ez ḫana, eyv̇ez ḫan içēr. bir dene de verer deli ḥasana. deli ḥasan da bir liv̇an içer. demirçi oġlı içmaz. deli ḥasan eyv̇ez ḫana dėyer, eyvez ḫan seniŋ bāşinnaŋ ingā aġac gövermiş. daha orda bi ḫuşu dermānı içmiş‿imiş. daha kem kem bi-ḫuş olirmiş. demirçi oġlu ḫaber biler‿Ki eydāT bunnara bi-ḫuşu derman veriplēr. demirçi oġlu liv̇anı vurar yere. ḥall‿eder ġılıçā, şemşirē, ḫulasa tüşer bu ısTanbul ġoşununā vurar, ḥasan pāşa ġoşununa vurar. o teKi tenhā bir dene vurar, çoḫ vurar. ḥaḳġat vurar, ḥárif olmazlar demirçi oġlína. demirçī oġlına ḥárif olmazlār. burdā ḥasan pāşa ısTanbul padişahınıŋ ġoşunū, reyis ġoşunu desTur ġoşuna verer‿Kī, az du tarāf, ikki yerden ḥamle edēK. çün bu adam haTernāKdu, hamı kesir vurir ġılıcını. ikki elden, du tarafTan ḥamle edeg. bed, du tarafTan, ikki ėlden ḥamle edeller, hám ġabaġdan, hám dallān ḥamle edeller, demirçi oġli içī. demirçi oġlı da bi tek denē‿imiş. daha burda demirçi oġlı nā-raḥat‿olār. diyēr bir dene şīr burda diyer demirçi oġlu,

diyar-ı ḥaḳdır yarādān
ḥaḳ saḳlasın merd‿igidi belādān,
ḥokm‿eylesem atlár geçer semādān
eyvez ḫan eger sarḫoşısan bir ayıl eyvez ḫan.

kė eyvez ḫan tur ayāğı, tā gėdēk, ki belamızá ḥarPte ġoşun taŋ‿ėtmiş. eyvez ḫannan ḫaber olmáz, eyvez ḫan bi-ḫuş‿umūş daha burdā ḫulasa az, iki tarafTan ḥamle edellēr demirçi oġlunā, demirçi oġlına ḥamle edeller, demirçi oġlı da çoḫ bu o ġılıcınan vurmuş‿umūş. ō, ceng‿etmiş‿imiş, vu‿amban‿ki yorulmuş‿umūş, dahā otura diyer bȧbā, men daha yoruldum. biri de gelsin menim ġolumu baġlasın. burda‿Ki gaha görür eyvez ġolini, deli ḥasan ġolina yollaşlarıni baġladılār ġardaşlarıŋ ġolunu. burda dámirçi oġlı da dėyer men nē gelin meni de baġlayin. bir nefer buraya yola salallar‿ki gelē demirçi oġliniŋ ġolını baġlayā. demirçi oġlı ġolını baġlayā. burdā, demirçi ȯglí bir baḫar bu adam‿Ki gelmiş‿miş buniŋ ġolını baġliyā. görir zaif adamnı, bir dene arrıḫ dibeg adamnır tembel adamnır. diyer‿kī, ḫuda yanda reva deil bu adam menim ġolumu baġlıya. bir dene muniŋ üsTüne vurar, bunuŋ kellesi gėder beyninnen. vurir‿ki ġāt olar. boynu ġazıla, kellesi ġazıla. bed, diyár aġa niye beyle eylediŋ. dedi baba biz siz‿ki isTireŋiz menim ġolumu baġliyā bir durus adam, yaḫşı pehlivān yolliseŋiz gelen menim ġolumu baġlıyā. bu adam yaḫşı baġışlama. gele benim ġolumu baġlıyā. bi adamna çōḫ yoġun yekke adam‿ımış. bu arvad belesine köteK vurirmış, günne de şamlar, arvad kötegi yeyirmiş, yani tembel‿imiş, iş gören degilmiş. bed, diyā dahā reis-i ġoşın-ı isTanbul desTur verer‿kī bir dene yoġun adam, yekke adam gėtsin baġlasın. bir adam

yek̮k̮e adam yola salilar. bu dā bilmirmişler‿ki bu tembel arv̇ad bölesini arv̇ad köteK vurir belesine. özi deyer‿ki ġoysa ben gėdim bū peḫlev̇aniŋ ġolını bağlayām lağār eger vurdı da öllím, daha arv̇addan serim raḥat ollam. daha şam‿ki getTim ev̇ē, arv̇ad meni v̇urmaz. keşke ele bu pehlev̇an vura menim boynum gėde. ḫulasā gelir‿ō. demirçi oğlí baḫḫar buna görirdi yek̮kē adamnīr. diye ḫoP işḳal yoḫu gel babam menım de ġolumu bağla. demirçi oğlınıŋ ġolunu‿da bağlallar. eyvez ḫanna delı ḥasannan üşünü de getiriller isTanbulā. isTanbullā verillēr zından tehvilınnā. zındanı isTanbul tehvilınā ordā munları atallar, ġuyu içine. bir dene çarā ġuyu içına, uzun ġuyūniŋ içınē. bed, bir nefer de yola salar isTanbul padişahı yola salar vuambaınnan atraf şehrisTanlarā, ėllere‿ki kağazı kar fahş‿ede‿ki üş nefer biz kȯroğlu adamlarınnan burda tutmuşāk, issireg cuma günū dara çekēg. ha bu kesler gele bura temaşa edē. bēd, burda ele bele gezirmīş. kȯroğlu da burda nā-rahaT‿ımīş. deyirmiş niye gelmediler bu adamlar. üş nefer getTi gelmedī. kȯroğlu çoḫ nā-rahaT‿ımīş. bed, burda‿ki mulları getirirmişler zındanā, isanbul zındanınā bir nefer varmış, be-nām-ı ʿali-ye tacīr, gelirmiş burda iranā. bed, bu ʿali tacīr gözü düşer eyvez ḫana. eyvez ḫan burda ġoşunu gelir görürse atta bağlıdır, at üsTünnē. diyer ʿali tacir bir nāğmá meskiyana vėrer, ʿali tacir getirir kȯroğlı içīn. kȯroğlu bunnarın aḥv̇āllarının ḫabe̱r var‿ki beli, isTanbul şehrinnan bunnar

zındandırlar. bed̄ēn kȯroğlı, nåġmá geler yetişer kȯroğluyā. her kes‿Ki isTirmiş bu nåġmayı getırā vėre kȯroğlıyá. ḳorḫirmiş Ki kȯroğlu birden nā-rahat ola, ġilic‿ınan boynını vurā. bir nefer adam varmiş be-nam-ı yumuġ aḥmád. o da kȯroğluniŋ bir dene delilarinnan‿ımış. diyer‿kim ḳoy isTe men aparam nåmáyī. der damınnan nåġmáyi apar kȯroğlı içıṇ. deri bağlār, onnan sorā, nā kȯroğlu diyer gelin nåġmayi oḫūyıṇ. bir nefēr mirza bulullar gettirirlar nåġmáyı oḫiyār, diyar‿ki görir eyvez ḫan yazmūş‿ke bizı duTdular‿ō apardılar isTanbul şehrinā zından eddılēr. kȯroğlu bilmiş ol‿ki cumʻa günü bizi daha eḥdam ėdeller, didar ġalır ḳıyamåtā. har iş başaireŋ bizīm için seŋ gōr. burda kȯroğlu diyar‿kē bir adam isTirem gele gide görem ne ḫaberdır, ne v̇azdır. burdā yumuġ aḥmád gėdár ısTanbulā. özü tek tenha gėder ısanbulā. burda‿ki gėdirmiş ısTanbulā yollar, yol, yolla berḫord ėyliyer. o bu nefer‿ki nåġmá isTanbul padişāhı vermiş‿miş belesine‿ki bu nåġmáyı paḫş‿ede. geleller bu ehdåmılarā baḫalār, berḫord edeller. diyer sen hāra gidirsen. diyer men gidirem nåġmá aparam paḫş‿edem, tā geleler üş nefer kȯroğlū yolla ġoşununnan bura tutmuşlar. esTiler ehdām eyleyerler. men gėdirem ḫalḫa ḫabar aparām. diyar ḫoP sen ḫalḫa ḫabar apariren, pul‿le alireŋ, çapulun alireŋ. diyár ha ya üş tümen, dört tümen alirem. diyár ala bu iyirmi tümen men verirám senē. yumuġ aḥmád diyár men iyirmi tümen verirám sanā. gel meni apar, apar o üş nefer yanınā.ki

zinānnedir hardadır. men sene iyirmi tümen verirēm. getirir ordā bir dene zındaŋ‿ki var‿imiş, ġuyu vār‿ımış. atmışlar‿ımış bir dene ġuyu içine. gētirip diyer burdadīr. ele bura zındannır̥, diyer çaġırār bele baḫar görür aşşağıda üş nefer. kȯroġluniŋ üş nefer ġoşonu da zındanna, ġuyu içinne aşaġda. o bir̥ nefer de‿Ki gelmiş nåġmá apara, gezdırē, ḫaver nıgarlıg‿edē, kellesini eyer, diyer burdadıllar. yumuġ aḥmád şemşirnen vurar, kellesi gider taḳ ġuyiniŋ táġıná düşár. orda düşēr eyvez ḫaniŋ ḳabaġınā. eyvez ḫan bir baḫar diyer āy kelle salan, āy kelle salan, bize acı ġoci görsetme. eger̥ kȯroġluniŋ beçi tutTu bu mehellā unna kelle sallıg, beleye görsede. burdā yumuġ aḥmád diyár‿ki eyvez ḫan ġorḫma özüm ödöm, men‿idim. bir neferiŋizi öldürmüşēm. bir nefer‿ki gedirmiş ḫalḳa ḫabár v̇ere v̇å gelā siziŋ öldürmegiŋizi, éhdam olliginize támåşā eyliyā. bed burdā diyár‿ki eyvez ḫan, diyár yumuġ aḥmáda belkem‿ki isTer bir iş göreŋ. burdan da ḫaber gelir kȯroġluya, kȯroġlu da nā-rahat‿olar. bir nefer yola salır, türkimen sáhriya, törkimennen. ordan kȯroġluların dåyiları gelir, ġoşun gelir. ġoşun gelīr kömegina ḥamle edeller ısTanbulā şam, gėce ḥamle edeller ısTanbulā. ısTanbullā burdā geliller ısTanbul şehrına yaḫın ġoşun atallār. onnar burdā kȯroġlu da v̇ar‿ımūş. bir̥ nefer yola salar diyar gediŋ bir neferden ḫaber alıŋ göliŋ nedir biz var‿ıdı ısTanbul olasıK çün şehr ḫaternaKdır. gelillár bir̥ nefer görüller, burdā gezi bir ġocadır. diyar ġoca gelmişek,

biz irannan gelmişek. kȯroğlu tayfasınan gelmişek burā. size isTirek geleg. burda pės diyer yaman diyer kȯroğliyā. burda kȯroğliya yaman dėyer. bu ġoca, ġocayı getiriller kȯroğlu yanınna. diyerler kȯroğlu ḫoP sen, ġoca sen niya kȯroğliya pės dediŋ. diyer men kȯroğliya pės dedim‿ki üş neferi burda isTirler ihdam eyleyeler kȯroğlu gelmir azad eyliye bunnarī. bēd, diyer‿ki, sen kȯroğliyí görmişüŋ‿Ki söyürēŋ, o ġocaya diyeller. diyer‿ki babā kȯroğliy yō men görmemişem. veli kȯroğlu pės adamnīr. burda du‿ara da yaman diyer kȯroğliyā. burda diyer kȯroğlu sen görmüşeŋ, diyer yō. men korogliyam. diyár get baba hārda kȯroğliyáŋ. diyer baba men kȯroğlu. gelmişem eyvez ḫannan deli ḥasánnán, dámırçi oğlīnı burda zındannan azād eyliyām. ḫulasa daha ġoca diyer‿ki ağa şam gün batannā darv̇āzaları bağlıllar, isTanbul darv̇āzası baglanir. gün batannā gelesin darv̇āzayı der vuraŋ gėcē gün batannā, şam ḥamle edeg isTanbulā. burda ḫulasa desTura veriller kȯroğlu şam ḥamle‿eder. isTanbula dárv̇āzá gelir görör bağlıdır. bed, kȯroğli yetişer ḳāpiyi vurār. içer ḳapuyi dağġalbaf‿eder‿ō. diyer‿ki, bir nefer de ordaymīş, derbān‿ımuş. diyer derbān derī aç. diyer ağa gün batmış, ḥasán paşa desTur v̇ėrmiş‿Ki biz dere, ḳāpiyi bağliyák. ḳapı açılmāz. ḫulasa baʿdán, diyár sen inni ḫoP ḳapiyi açmireŋ açma, ele bu derī aç. eliŋi bir dene v̇er, men bir dene çāpulu v̇ėrem sanā. darv̇āzabanı isTanbūl, derin arasınnan elini çıḫardar çölē

kȯroğlu ġılınç laḥ cevahını tökēr elınē. bu da tamaḥdan deri açā̄r. deri açar kȯroğlu ġoşonu v̇arıb bı-şehr-ı isTanbul olūr. burda‿ki v̇arıb bı-şehr-i isTanbul olullar, āhırınnan yumuġ aḥmád gelir darv̇āzábān yanına. diyer darv̇āzábān, diyer belī. diyár sen iran pülyarı, diyer hanı pulu. diyer o puli‿ki bu aġa v̇erdı. dėdi bu puli o aġa vėrmíş. kȯroğlu bilmirmişteŗ kȯroġludur. diyer pulu o aġa vermişTír. diyer‿o aġa bizım reisimizdır, hesabdārımız-dır. o pul biz v̇erirek ona o ḫarc‿edi belamız için. pulu ver gele. diyer ne ġad işlemişeŋ, yaşlamişeŋ. diyer men ėlli yaş, ėlli yaşımna ėlli bėş yaşlamışım. diyer sen çoḫ yaşlamişeŋ, vurur ġılıcınen boynu gidēr, vō pulları da alar. lebāsı darv̇āzabānıŋ lebāsını giyēr, demirçi ogli olar darv̇āzabān-ı şehr-i isTanbul. daha her Kes ġoşun geleŗ gede daha azad. heş daha varıp ölüller, gelilller varıb bı-şehr-i isTanbul, meydan-ı şehr-ı isTanbul be-nām-ı şah abbasi orda deyirlermiş, der o zamān-ı ġadīm máruf‿ımış o meydān. orda arz edem bullār orda, ġoşunları ḫer yere tanzim edēr. nigahbān ġoyar zınnannar etrafınā, ḫıyabān kuçça her yerde‿ki gȯşun var‿ımış. ısTanbul ġoşunı çenta ġoşını orda ġoyallar. özi de geler meydanā, ḫasán paşā da padişahı isTanbulla da biŗ ceşni ber pāy etmiş‿imiş. bu ceşni‿ki ber pāy etmiş‿imiş, vezire diyer vezīr, diyer beli, vezir sen gėt bu şehr içinne biŗ nefer bul getīr. biŗ aşşıġ bul getır tē bizım içīŋ sıtar çalā. bir nefer bul getir bizem çı, saz çalā. báde bu gelir ō

bura berḫord‿eder kȯroğlıyā. kȯroğlu dā özünü düzeltmiş‿ımīş. eyni aşıġlar ġıyáfātını, āşıġlar ġıyāfatı tegin, düzeltmiş‿imiş, cür etmiş‿imiş. gelir‿o vezir berḫord‿edir. diyer aġa sen aşıġġın, diyer belī men aşşıġam. diyer ben çoḫ karayeŋ, diyer ḫoP ḳāriyeŋ da. meni apar tek söz diyem. diyer men kareyem, bed aparır munu şah yanınā. bu vaḫt‿ki gidennē şah yanīna... şah içire ḥasán paşā isTanbuli‿ki bir pará, şihr oḫıyār, saz da çalār. bed, sazdan sonrā, ḫodī, padişāh munıŋ sözlerinnán kȯroğlunıŋ sözlerınnán nā-raḥand olār. diyer baba bu ne aşşıġdır bulmışıŋ, getirmişiŋ, tapmışıŋ, getirmişiŋ. munu apar ginen bir dene daha aşıġ tap getir gēl. hėç kȯroğlu gider duvara gelir bura meydana yazar bir dene. gȫreŋ çeker üzünē duvara turar‿o meydanā, gelir der aġa bir dene men aşıġ isen, diyer men aşşıġam. diyer sen çoḫ gövėŋ. diyer ḫoP men göy olam. men aşıġām, meni apar tā saz çalam, söz diyem sana. ḫulasa gelir‿o vaḫTı‿ki getirer burā padişah huzurunā. çantā söz diyar‿u saz da çalar. onna diyer sür eden şihr dede‿ki diyer,

men kȯroğliyám ḫovfum yoḫTūr,
irçeḫçiyem safım yoḫTūr,
öllirrem insafım yoḫTūr,
paşadan, ḫannan, begden men.

burdā, padişah nā-raḥat‿olar. diyer babam sen ne söz diyireŋ, yaḫşı söz dey. sen niye kȯroğlu sözlerinnen deyireŋ, dėyirsen.

dėyer yoḫ babam man ele kȯroğlu sözlerinen deyirēm. dahā bilmem dėyēm. diyer istemirem sen daha söz kȯroğlu sözünnen diyeŋ. di‿he, isTámirim men diyem. mene pulum ver‿ki gidēm. pul‿la alır, padişahlan‿o çıḫar gelir‿o. gelir bura ġoşuna diyer ki ġoşunlara diyer‿ki baba men gėtmişem yaḫşi yere gėtmişem. tapmışam, yaḫşi yer padişah ordadır. bed, beleme pul da vermişler. altı üz tümen de pul vermişlēr. pul‿la almişam‿o gelmişem. bed burdā ber nāġmáyi ḥamle ede zındanları edeller. orda daha o desTur verer. özi gider ele o meydannā. o celeseyi caşınna dergir olūr, padişah-e isTanbulnan. bed, zındanın etrafı de daha ḳomuş‿umuş‿Ki daha zindanları da işġāl edeller. bu o ġoşunları, isTanbul ġoşunları tamām öldörüller‿o. bed, daha o üç neferi de azād edellēr, zındannan. kȯroğlu demiş,

durna gėder düzün düzün
boynı ġanātınnan üzün
eyvėz benim ikki gözüm
eyvėzden ḫaber olmadı.

- c -

gulam hüseyin burda bir dene ġız, marandan isTirmiş. burda neççe keleme şihr diyár. diyár kin,

dard-ı hicran vurdu cigár bandına

otorıp kaḫlasınnan máran kentıná
derd-i ḫicrān vurdu cigár bandıná
özüm ḳara, atım ḳarā
sefer ėtTim gelåzarā
yolluyam maḫḇul yarā
songul diyer maḫḇul benim ġızımdır
ḫalife diyer ḫer ne verseŋ menim azımdır

bir nefer raġib var‿imiş. oniŋ adı babacān‿ımış. o gene bu ġızı isTirmiş. o bu ġızı isTirmiş. raġib‿imiş. raġib-ı gulam ḫüsen. adı babacaŋ‿ımış. az tåyıfe-yi il-í tayyibi‿imiş. bed, bu diyer kim,

bar ilahā sen menim dādıma yėtír
tayyībi ėlını irannan itír
raġib babacānı aradan götür
oturı ḳahvesınnan meren kennine
derd-i hicrān vurdu ciger bendine
ḫūn cigerden dolmuş fincānım menim

- VI -

Adı Soyadı : Melik Mansur Han-ı Kaşkayi (85)

Yer : Tahran

Konu : a) Genel sohbet

b) Kaşkay adı ve tireleri hakkında bilgi

- a -

ḳaşḲayide neççe atlı var, neççe sav̂arı v̂ar. men dėdım biz sav̂ar dėmirek, biz dėyirek ātlı. o vezir-ı maaruflarına dedım bunu yaz. çün menı dovlet-ı türkīye daʿv̂at‿etTı, anḳaraya. biz ḳazåya vardım, saracoġleydı mınımcıoġlıydı bu tamamı heyetı‿ıdı. innī onna soḫbat‿ıdı, bu kuçük eşḫas...bī loġat-ı törki dėdı.men dedım biz bunlara derēk yoşar bȯymaz, yoşār bȯymaz. yōş eder veli, ḳaTi ẏücelmez, yoşar bȯymaz. çoḫ taʿaccüb etTı. berāyı bu‿Ki innı bunu size dedım. bu törki dil, ḳaşḲayi lehCesī ėlı budur‿Ki men danışirem. siz diyireŋ, ḳonışiram, biz dėrik danışiram. vē bir taʿġirí etmamış. men çoḫ taʿġirot etmışem, ḳaşḲayi üssünde. ve yåzmuşam tåriġ yaʿnē o ġat‿Ki mumkín‿ımīş, men yåzmuşam. ve ummid varam‿Ki ḳīş

menım yoddoşlarım tamam‿olmuş. veli, ummıd varam bu ḳīş cūr edām bunlarī yazam. ve çōḫ bizım bir şáhsi kormendlerımız olḍuġunnan oġlanı siz deyireŋiz, oġullunnan‿Ki, kanada dā gėtmiş çinē, sinkiyon. ō mana peyġan v̇erdı‿Ki, men törkiyē gėtmışem ora v̇ar. bizim, men‿Ki der ḳoşkar‿ıdım, ḳoşkarıŋ etråfınnā. hėç bilmillerdı‿Ki meñ īrån törklerındenem. dīl bir nov̇dı‿Kı menı fıkr‿edillerdı meselṇ o oyanki kennen men gelmışem. faġat diyedi‿Ki hėç farġ‿olmir burā sinkiyang törklerıdır. ne azırbåycån törke bizimkinnen farġ var. ḳaşḲayi törkiynen oṇlarınki dėdı vaḫt‿Ki men dånışirdīm fėkr‿etmirlerdi. men kånådadan gelmişem yā, fėkr‿edirdim ben ele bu sinkiyongi meseleṇ o‿yanki kennından, şeḥrından gelmışam. inni, niye beledır. men bilmirem. veli, bizım şaʿirlar şiʿirınnā oḫ ḫata‿yu ḫotannı ḳarışTıriller. meselṇ diyir. bu ġīz ḫȯtan ceyránı. bu gīz ḫotan ceylánı. ʿatrī, şiraz reyhanı, gerçiġ özö ḫȯtan ceylánı. belī, ʿatrī şīrāz reyhanı. mumkundür‿Ki gu şåv olmuş‿Ki gelmişler burā. ve ḫoP elbetTe ḳaşḲayi bir ėl deyil, bögün bir tirey‿Ki diyeŋ ḳaşḲayidır. innī, ḳaşḲayi lehCesınī biraz sizá şer verem ben. bu bīzım kuremız üssünnē hėç millát yoḫ, hėç nıcad yoḫ, hėç memleket yoḫ‿Ki dili arrı ġalmış ola bu uŋ ilde. biz siz urupayi ne dil bilireŋiz aġe muhiddin. masalan almånı deyir dıraḫ naḫ züdın. kūç be tarafe cenūP. nīc oldu‿Ki on miŋ yıl mundan ilere belē şuruġ‿oldu, sibriniŋ altınnan tē gelerçinē, köşTė rubı cunūb. neye köçmedı rubı şarḳ yå şamal.

ele köştē tā geldı burā. onna dil çoḫ az‿ıdı.ana, baba, çay, su, yėl, āy. hey geldılar ilerī yeŋi diller ḳarişTı. o şamål botında dėdı belūt, deyillerdı ōk, biz derik belūt. meseŋ, bunlar ḳayıġ, aġaç‿Kı salillardı su üssüne gėdillerdi, bu aġacā deyillerdi nāv̇. ney bi nāv̇, nāv̇ ḫudā. bu ʿaslı ura dilıdır. hek yav̇aş. ḫoP, bu ḳısmetTe bir niC̲adı otırirdı, poliniziyen, ne ḳaráydı, bele tüPlerī ḳaráydı, rengleri biraz sarı‿idi. bu niC̲adlar‿Ki geldı onları çıġarddı. efriġa‿Ki heb̲eşelilar ele, bir baḳıye efriġalıya benzemez ele. ve bu türk dilı siz meselen gıraylılār, inni urupalılara dėyiller koreyli eylens. bå̄tū ḫan rapurt verildı‿Ki Ceñgiz ḫana‿Ki ḳaraylı ḫan oḫardan gelırdı sibrıdan çoḫ ḫoP ilerı gėtmīr. oydı‿Ki bå̄tū ḫan maʿmūr‿oldı. Ki fermandayını götürdü. tup...şikest v̇erdı, ımparaturu ruma‿Ki teslīm oldular. ḳaraylı ḫan ele başTan geldı‿Ki fīnlendė daḫa bunlar mustaġer oldı. inni urupalılar deyirler finler. velī özleri deyīr ḳoreyliyiz, cezayiri koreẏli. ve innī, ȯrda diyiller, sīz, sīz buyrın sinkiyong ġısmatı orda derler sen. biz böyüklere ġocalara deyirek, sīz ne deyirsiŋiz, siz ne buyurusiz. beli, men musTafa oğlu ḫana deyīrem, sen‿ne deyireŋ. türk lehCesī ay muhiddin seniŋ familiŋi döröst anlamadım. gine ay muhiddin temåmı zındıganluk, tamamı ʿėlm, tariḫTır. nice demır bulundu. belı, baad demır olduğu zad yeddi efrake. belı, tariḫTır. biz tariḫe, naPılyun nic‿etTı, atatörk nic‿etTı kim nic‿etTı, muna tariḫ derik. ʿaslen zındıgani beşer tariḫTır, ısTılaı tariḫTır. beli, beli.

indī ḳaşḲayi. çün ḳaşḲayi lehÇesi. men ellı, iki‿üş ildır ḳaşḲayi üsTünde iş görirem. cedid zadı bu üz yil, yüz elli yil, varımız bilireg, fereŋi yazmuş, o demiş, bu demiş. hardan gelmış, ney imış, kim‿ımış. ez-nezer-ı men ha, ne az-nezer-ı davlet-ı törkiyeya, azerbaycanlı. men då̊nışgahı aksaltanım. ȯrda ḳoymirlerdı ders oḫiyeniz. salı evvel duvvam geleydik kaliçde zındıganlıǵ‿edeg. ele ta kitaba başlidimiz, darbe taḳ taḳ taḳ. ȯrda futbal oynirler ḳoymirler. men gedirdim, kitablarımı aparirdem kitapḫanede oḫirdım. çoḫ oḫıyanda deyilm. men her vaḫt gedardīm, bir kadın ora altmış yaşında, ȯra oturdu. ḫoP, ben de‿Ki saatı muayyin getmirdim, saatı deh gedirdim, döber ġızır yenirdim. her vaḫt getirdim, o ȯrå oturmuş. men dedım birısı ḫususiyåtına men deḫalet etmirim, ḫoşum deyil. veli, sa'atı seḥer... nısf şebde gelem, bu ele ura oturmuş. bu burda ne iş. dedı bu bir pırofosȯrdır. ısfandinavi. dedı na bilmirem halimi. dedı venkiŋler üsTünde iş görir. dedım muniŋ özü vekiŋgdır. Ki men‿Ki salı duvvumı danışgåha mutaḫassısı venkiŋgken‿Ki neyi ingilis... dedı yoḫ. bu issir bile‿Kı, bu ėskandinevya bu vekiŋgler on biŋ yil mundan ilerı harda zındıgarlıg edirlermiş‿Ki gelmişler ısKandinavya. ele gelirdım dars oḫiyam. bu bir ilanleyın menım cånımdaydı. sanki ḳaşḲåyiya, sen hardan gelmişeŋ irana. bu menı va'dar‿etTı‿Ki taḫġiġ‿edem. ḫoP, etTım. çün menım özöm ḳaşḲayiyem. şerde tebellun... āt‿üssünde. men 'aslen ėlde böyük‿olmuşam ve ḫoP,

seniŋ alağa varin lehÇe bulmage. menim alağa varım öz ėlım. ḫoP, men şılōg‿etTım. ȯrdan, burdan ve ḳaşḲayiniŋ özzödöm. çün‿Ki tamam men özzım onnaltı yaşındaydım ėlḫanıydım. bi iltifağā‿düşTı. bilir ağayı, Ki babamı rıza şah v̇urdu öldördü, cünub enġılāb‿oldı. böyük ḳardaşım‿da burda haPısTaydı. ėl meni eddi‿ėlḫanı. ḫoP, men bir ėlḫanı, gerek temamı ėlı taniye. men çoḫ şikarçiydim, atliydum. minirdim bu ėlden o ėle. tamaman, inni gelir bura görmeKlige deyir men meselen ġaraçayliyam. derım bå̱ban kim, der bå̱bam ḥasan. derım oniŋ bå̱bası kim deyir meseln... eger bå̱basını bilmirem bå̱bası menim ġoşunum olmuş, ātlım. anasını‿da bilirem. budur‿Kı men tamamı lehCe-yi ilāTı bilirem. inni dedım tariḫ ḳaşḲayi ėli, men ḳaşḲayiyem. biz ḳadimi ḳaşḲayiyek, yáne çoḫ ḳadim. men fıkr edem bizım ecdåt, onnı ḫan‿umuş ya beg‿ımış. bu ėlı bir ḳısmetı eli getırmiş bu manåtığa. çoḫ zad etme‿Ki törkiyeliyem men ya bilmem iran. ȯna emparatoriymuş. hududāt yoḫ‿umuş. döröş deyirem men buniy. onnā, bu ėl bir çāy‿Ki sizlerde var Ki gelirler ḫorışetTılara v̇orīr, bu çāy ev̇v̇elı bir çeşmedır. bu‿su ġarışmış, bu‿su ġarışmış, bu‿su ġarışmış, bu‿su ġarışmış, olmuş danuv çayı, olmuş şatTül araP, bilmirem nemene. yā amazun çayı. unnā ḳaşḲayī çoḫ ḳadimdır. delil var mende ȯnnā ḥāy, bu dána dağıdır. türk‿ėllerı gelmış ḳarışmış, ḳarışmış, ḳarışmış, ḳarışmış... miŋ yıl, doḳoz‿üz yil olmuş. meseln bizım ikki ėlımız‿Ki meneği, öz mıntığıġe getmireŋ ʿaslerı

feʿli türkiyededir. men héç demirem törkiye, men bu selCuk zamaniye émperoturlıgınıne baḫirem. bire aydırdıç birı bollıç boldan. biz derik bolmak, bele lu ela i'yi farsıdır, meselen. tehranı, bollu, nemene, lu, lı ikkısı oraliydır. meseln, şamli, ķırımşamlı. meselen musıllı, ele bu inni neft var eraġda adı nedır, kerkurk, musıllı orda gelmış. bizım özömiz menım öz familim ķaşĶayidir, ķadimidir, yani çoḫ ķadimidir. ele evvel‿Ki ķarışıġ deyil. onna lehCe var ķaşĶayide. Ki türkiye lehÇesi meselen gulaviye diyirler armut, sıġırin dişisine diyrler döne, eyni törkiye dilliler. ve munlar bir zamani, onna burdan‿Ki o dünyaya selCug‿umuş, ordan gelmışlar. bir türkiyenin bir yerinnán gelmışlar. urupa, belısından. ve lehÇe var üç tiresından. farsımadan, gellezen, bir az‿da şèşbelik, şişbuluki, şīş bölük.innı, veli ʿaslı dil-i merkezi ele budur‿Ki men burda deyirem, size deyirem. ķaşĶayi lehÇesi ele budur‿Ki men danişirem. bir tireler, isfehaniŋ cunubunnaymiş ķaşĶay daha. ittifaġa ceng u cedal u munlar şemāl irandaymuş. moġul gelirmiş,gelirmiş şamalā. beli, emir teymur-ı gúrakāni gelirmiş burdan gelirmış gidirmiş. boyaziznen cenge. biz orda ķıraġ dağmişeg. her ķaşķıntı‿Ki ķaçirmiş on evlı, yirmi evli gelirmiş ķaşĶayiye. orda bir etTıfaġātı düşmermiş, ķadim. çoḫ az düşmüş faġat bir etTıfaġ düşmüş, altı‿üz yil bundan ileri biz mūze-yi ıslambuldan bulduk. bir nefer tariḫlı visiyeddi, altı yüz yil mundan ilerī, men size bir ege geyiren şiraza bir zad derem

bele. bağuşlayun. bu bi kıtabdır aha men fağat ķaşĶayi tariḫını yazmamış. men temamı eş'arını, şa'irların‿da yığmışam. men munu vermişam şehvâziya, o kitabı verır. menim, muşım‿ıdı bu bir vaḫt, bu şehvazi. geldı bu kitabı verdım. dedı olur‿Ki öz adıma kitab çaP‿edem. dedım belı, bu kitabı men yığmışam çün bu almanlar bu‿mutladı.iranna men almannaydım. apartumanım getTı, bu ġalmuşTı. siz ege eden menım yoḫum. bu bir nusha yazmış vermiş. siz bu kitabı urda buluŋ az seKsan il üz‿il. lehCeyi munin içinde şiirdır. bū niye ķaşĶayi lehçesi azerbåycanleyin deyil. türki heş yeriŋlehÇesi birbirleyin deyil. ķafķazın‿Ki farġ varı. bizem‿Ki farġ vara hatTa azarbaycan ınan. bilmirem finlandınki‿Ki dėy ķereyliḫan memleketi. siz lehÇeyi türkiye üz yil mundan ileri lehÇesını muniŋ içinde‿Ki ne ter türki danışırlar.çün onlar‿Ki gıramafon ya, nemene yoḫ olmuş zaP‿ediller. bu kitab‿Ki dedım o munuŋ yüzünden yazılmış. menım sekreterım‿ıdı. menım adımı‿da yazmış içine. mazun, yusuf 'ali bey. şairlerı yetmiş, seķsán yil mundan ilerı şairlerıŋ şiirini o ġat‿Ki mumkindı men yığdım verdım yazdı. ellı yil mundan ilerı yazılmuşTur. bir şer ķaşĶayi ele içe demiş,

bahtin parçası iġbålıŋ ķara olsā,
selsebīl suynån yusan ağ olmaz.
meri seḫt meriz olanna,
eflatun yetırse efez sağ olur.

onna şehbazi, ele bu kitabı yazan, menım işlerım buniŋ elıṇdaydı. bir güni altı yil bundan ilerı gördüm burdan bir neferlen gelḍı. dedi gelmişem ev̇iyē, maʿzun kitabı ortadan gider. vereŋ men yazam. eger olad̬a öz adıma yazam. dedım buyur munu v̇erdım elına. apardı yazdı, çaP‿etTı bu kitaP. öze da şayet bir ıkk üş safa bir yerden bulmuş bilmirem. men bu ele alağa varım‿ıdı. niye ḳaşḲayi bir mutemeddin ėlḍıṛ baḳi ḳaşḲay ėlı. beray bu‿Kı bizde çoḫ türk ėlı v̇ar iranna belı. bu benner abbåstan tā nezdika-yı ḫuzıstan utırir. bilireŋiz, ez behbehān otırir. yeddi‿üz ellı kilomet arz. ḫer ne sefir bu miŋ yilde gelirmiş iranā, bu suḫera ez bu şiir bender abbås gelirmiş, onna da‿Kı otomobil yoḫ‿umuş, otel‿de‿Ki yoḫ‿umuş. bu ėlin içinnē ḳonaġ‿olirmuş. tā gelirmiş isfåhana. ġaluben‿isfahan påyi‿taḫT‿ımış. onna bu yöniz sefirı, purtagal safirı, ıspanyol safirı, dönya safirı. ilḫani ḳaşḲayiyā ḳȯnaġ‿olirmuş. bu ėl içinde gelirmiş. şeher‿de yoḫ‿umuş. bir şiraz şehrı var‿ımuş. daha bu ėle ḳonaġ olirmuş. onna munlar bu ėle taʿrif edirlermiş, elbetTe mutercim‿de v̇arlarıymuş. taʿrif edirlermiş men ispanyolliyam. bunlar dermiş ispanyol haradır. ben bilmirem venizliyem. ez-dunya munlariy variymuş. bu ėl der-murur u zaman bir isTilaāte kåmilė ez-dunyå-yı o gün. munlar āt verirlermiş onlara belī, āt bağışlirlermiş. onlār töfeng‿Ki çíḫmíş ımış verirlermiş. ev̇velin meselen‿de borrud töfeng͡i ḳaşḲay ėlına gėdirmiş. çün munlar ḳonaġ‿olirmuş onlara āt v̇ėrirmiş,

şam vėrirmiş, nahȧr vėrir‿imiş, ėskort vėrirmiş. odı‿Ki ḳaşḲåyi bir nėsfet be-båḳi ilåt-ı irån muttemedındar‿ımış, itTilaatı umumiyede. ellerini biz...nedir sabūn. ve ḥoP, ėl daha dünya...åt getmiş, dånışgårlar, medarıslár. daḥa o bazı ėl bir gediller, veli esasen daha şehr u kend u ev̇ u. inni, bu bizım lehCemızdır‿Ki men siziyle, bu ḳaşḲayi lehCesidır. beli, heş işkar bizde yoḥ. bir yeri‿Ki azırbaycana gedek, men mesen törkidedeydım. men eger bir zadı bilmirdım meselen muna ne deyirler, geliP dúkannısına, derim siz muna ne diyirsiz. eger bir zadı men bilmirdım, ḥuP türk‿üdüm dahā. ben bir gün ḥardal aldım‿Ki siz muna tazze yaġ, ne dereŋ. dedı biz buna gōyce deyirek. górce türki loġatTır. gorce deyil gōycedir. gōy, yanı. inni men daha on günnen sorā, daha dörüsTü. geldım irana familımdan danişirdum, musTafa oğlu törkü loġatlar, törkye loġatlara ġarışTıridim, gülillerdı bánȧ. men doḳḳuz‿ay törkyedeydım. ve ḥoP, böyük adaya getTım, kuçük adaya getdım. aynı öz memleketımdaydım. bizım máhálle ḥoP, biz iranliydik daha belı. onna bir iki‿üş türk berlinde ders oḥirlardı. bir günü men orda ḥoP gördüm munlar oturmuş. bire dedı‿Ki menim båbam bacısı, ev̇ı burdadır. dedım hardadır. dedı isTıġlal caddesınna. dedım men ele isTıġlal caddesi. adresım verdım geldı. apardı ev̇lerına. ḥoP, men bele türki danişirdim bunla. daha maḥalle tamam talaġ verillerdi. innī ḳaşḲayi lehCesı sizıŋ etTılaaınız için, bele‿Ki... kanadalı

gedirmiş ora çīne bilmirem ne iş var‿imuş. gedirmiş gelirmiş mana peyġån vermıştı‿Kı gideŋ oraya hiç kim senı tanımaz. Ki sen irannan gelmişin, ḳafḳåsTan gelmişin, fikr‿ediller‿Ki sen ele ora halġıyıŋ‿ki çün lehÇe yoḫTur daha ȯrda beli. ḫacub etTım ben. çoḫ teḥeccüPTür, aciPTır, niye. gelmiş üz‿yil urdaymış ikki‿üz yil ordaymiş, beş üz yil orda. inni bizzat var. men faramuş eylıram. men türk dili üsTünde biraz iş görmüşüm. iş görmemişem berḫord‿etmişem. berḫord biliŋ nedir. meselen men bilmerdim‿Ki mecåzlar, sizde‿ne, türkler mennen‿de törKer‿ımış. mezarları diyirem. finlendı‿Ki ḳaraylı ḫandır.

- b -

- Kaşkay tireleri hakkında bilgi verir misiniz ?

bizde bir tire varmiş dedekay. bu menīm, Ki menım attam böyük attam, nadır şah, eşıtmişsiniŋiz. sȯrā kerim ḫan‿ıdı. yåzir ḫoP olmiş. Ki‿çün urdu-yu hūmayuni, ġȯşun lazım‿ıdī. dedikey‿Ki on‿iki miŋ evlıdīr, yā ḥemlikē doḳuz miŋ evlıdīr. Ki şişbölüki‿Ki altı‿üz evlıdır. buniŋnan ḥaraketTedīr, meselṇ, bu ġad ātlı, bu‿ġad nemene, bu‿ġad nemenē ne‿ġad cevāl‿Ki samān ġoyiler āt yiyē toḫ‿ossunlar. inni o dedekeyden üz evde de artıḫ yoḫ. üş yil mundan ilerī, on‿ikki miŋ evliymiş. menim

ėlım çün menim eçdadūm, altı yū̥z ḫorduŋ ileŋ‿Ke, Ki men bilirem ilḫaniyē, ilåt‿umuş, ne‿de ḳaşḲayi tamamı ilāt-ı cunuP...ȯ̥ŋlarıŋ surát varimiş daḫ̥ā. bu ev̇lī neççe ev̇lıdır. bu neççedir.

- Kaşkay adı nereden geliyor ?

bilmirem, ele oniŋ üssünne meŋ‿iş görirem. deyīller, kitablarda yazılır‿Ki, āllī ḳaşḲaş‿ımış. hėç kim bilmir. heẹr kim demiş haPs‿olmuş. mēn fikr‿edirēm, Ki‿ėllerde, türk ėllerınna. ḳables rusyalı törkiyyeye gele, iranı ya, munnarda...āt ġoyillarmuş özlerī, ḳaçār, ḳaçar deyil‿ā, ḳaçardır. yānı atları çuḫ seri ḳaçir, uş‿uv̇şār‿Ki afşår‿ola. yanē atları ḳuşlayīn uşār. yav̇aş, yav̇āş mutamaddın etmişlerı, kaşeng‿etmişler, uv̇şarı ėtmişler, efşar. bay at, beg‿āt. muyiddin beg. yanē atları ˈbegdır, çoḫ soydur bakki ilaTdan soyterdır, bay‿atTırlar munlar. sōylu‿atTır. bay at, bey‿āt gafı düşmüş olmuş bāy‿āt. biz demirek beg, biz derik bay. mulTafit‿oldun. máṡalan, ḳaşḲay. men fıkr‿edirem, metrek yoḫum. mende metrek yōḫ. ele bele‿ki demişler ḳaşḳadır nemenē. bu ḳaşḲay, ḳāş. ḳāş oladır‿Kī dáv̇åblarını, atlarını, duvarlarını bunları saḫladirler. ḳåş vurdı. gėcē‿Kī olūr, gelir duvār, ġuzzu, ḳoyun, āt, eşēk, sığır gelır bu ev̇ ḳaPısına...ḳūrt yesın, belī.o maḫalli‿ki munlar, keşemudīr, muŋa dėyiller ḳaş. v̇urdu ḳaşa, oğul duv̇arı v̇urmuşaŋ ḳaşā. yaˈnē ġoymuşaŋ ağıl içine, ağıl ḳaşTır, ḳaşḲāy. ḳayı yaˈne ingınsıbıl, yaˈni ˈtonç. heş ne munu delmez. ḳayı, muhkem. yanē heş kim bu ėlī çappaġ

edebilmir. daşları ḳayıdır. men ḫasv̇edem budur. ele‿ki bay‿āt olmuş, bilmirem ḳaçar olmuş, bunlar‿da ḳaşḲay. eşhas‿ımuşlar Ki çoḫ şücā. yane kimse båşarımaz munları devırmeye. ḳaşını aparmaga beli.

- O devirde bütün mal mülk kaşın içindeymiş değil mi?

ḳayıdır. ḳayı ya'nı sağlam muhkem. siz ḳayı dereŋ hėç. ḳayūm v̇urdı. yanī, yumuruġ, yane bū hėç yumuruġ munı ḳaşını ġazabilmez. bu menım ḫatsurirem men bi‿donum metrek heş‿de yazmirem. atı‿yüz yil mundan ilerde, meseln, kitap çıḫmiş törkiyye kitapḫanesınna. ora yazılıdır, o kitabın içinne. inni, men racı bı-lehCe, ėl munlār, semirem ta'rif edem. men mıntaḫassisum v̇ar. menım işīmdır. meseln, hattab edirem‿ki siŋkiyåyna lehÇelerí bizım lehçe. meseln, bizde dağ v̇ar, siz bilireŋ‿ki türkler‿ki gellıler bu menåtıġe, üş noy ta'ġir‿etTı,. biri meselen. v̇arımızdır bizım, cerkan bir böyōk düzdür çemen mesē.ele bu ėl‿Ki diyirem rahev̇lı, munnan bir tire ordā, ādı ortadan gėtmiş, olmuş celkanlı. yēr‿adı tutmuş. bir parā baba adı, atta‿adı tutmuş çoḫ şicåd‿ımuş olmul ḫasanlū, höseynlū. belī, munlariŋ ḳaPrınnen, öllü daşı üstünen men bilmirem nedır. o taġmā, siz taġma diyireŋiz. o taġmayı‿Ki bu ātıŋ mallına vurírlar, atı taġma vurıllar, taġma. o munlariŋ ḳabrı üstünnē. bēlī, ḫasanlılūy Taġması oldu. ocaġ biz deyrik. meními öz ocaġım beledır. heP yoḫumuz bele idik. gerek bele olir, ḫoP... onna, bizim ḳabrımız‿üssüne ḫaTme bu hulġa var, bu

vardır. bene ḫasanlüram, ḫusenlürān, bilmirim ḫamedanlıyam, islambulli-yām. ḫoP gelmiş islambula olmuş islambullu. aha‿ki türkisṭanna‿Ki ịslambul yoḫ‿umuş, velī islambul. belī, buniŋ ḳabrı‿üsṭündē‿Ki bu afşardır, åvşardır yā nemenedır ya nemenedır. taġma, siz damġa diyiriŋ. inni, ona her kimsede‿de bir umġul v̇ar. bu ėlėmişler, aslen be şērġ ėl‿ımīş. şeḫer‿Ki yoḫ umuş on miŋ yil munda ilerıya, yerme miŋ yil bunda. yā ḳazlarda zındıgani ya... ya aġac dalınnā belē. inni mutemedin olmiş. kėrav̇ad vurir... onnın munlār, ėttıfaġ düşirmış‿ki bir beyān, bir ḫanūn doġirmuş, uşaġlı olmuş. onā bu aġac yanınnā ya bir buttı penısında doġirmiş daḫā. onna bi dovşan çıḫirmiş. bū oġul bir foġul adam‿olirmiş, onnā fikr‿edillermiş‿ki bū dovşān, ėkbāl, şansındandır. daha bu tire, bu ėl dovşanā tīr atmirlarmuş, muġaddes‿ımiş. onna menım familım, ȫz familīm, alıcı ġuşā töfeng‿atmir. şahin, bizim‿ki ḳırġı, siz ḳırġı dereŋ şahin. bi v̇aḫt cev̇an‿ıdım. atlı çatTım bir şahin ġonmiş dāş üsTüne, attam ȫzı gellī. atma, dedım niyē, dedı sen oġul bilmireŋ‿Ki şahine töfeng atma, bizım şansım. bir zemånı yeġin menım yüz biŋ yil bunna, ikki beş üz attām, mesē, anāsı doġirmuş bi şahin gelmiş başı üsTünde rabt‿olur, böyūk adam olmuş bu. budır‿Ki daha şahinē, muġaddes. yani hāfızdır bu, hefs elir. ḳoymaz balå gelsın ınsana bele, bu ėle. inni bizim elle v̇ar üstünde v̇ar. meselṇ, zari‿ki dåvşandır, fars-ı medanlarıŋ. lehCeleri ele onlardır‿ki armuT deyiller, bilmirem

nemene, döne diyiller sığırların.ve bunlar var. onna menım anām babasınıŋ anasī, bolludur. türkede yer var bōl.

-Türkiyede Bolu ili var.

ḫoP, bizde aygdır var. elıf, ye, ga, gaf, dal, rı. aygdır, igdir.

-Türkiyede Iğdır ili de var.

böyük analarım eygdırdan gelmiş. kars-ı ardahan. musTafa kemāl gerı aldı. ruslar tutmuşTu orayı. ḫoP, bū, bū. bir imperaturiy‿umuş, hudūd yoḫ‿umuş. ġozlar geldı, oğuzlar geldı, türkti. indı bīz, bir nefer‿Ki ķaşĶayide çoḫ şücādur. yaḫşı libası var, yaḫşı atı var be özzū. burannā, munı derler çoḫ ġozdur, oğuzdur. yani ġoz, oğuz ikkısı‿da birdir. bir muhaffaf-ı oğuzdur. yāhe eger daḫa oğuz deyil, oğuzlar bu nov. çē ġızlār ḫoş livāz... bele çoḫ ġoz ġızdır. çün o kėşīş yazmış‿Ki, türkler‿Ki gedirdi ermenisTana sārī, ġızlardı‿Ki atlıydı...elı kişiler türklerdi tekkot etmişlerdī, ata minmişlerdī vē elē bāġaları‿ki ġozdūr özleri‿de ġoz‿ıdı. çoḫ tamām-ı ḫalġ velayet tormuşTu tamaşa edirdi. baḫirdi bunlara‿ki ne ġat salah şūrP. kişilerneŋ yazir türkleri ele bele kotı‿etmişler, oğuzlar, sizler‿inen. ḫoP, ikki zād olmaz ḫarid‿eyleye. pul‿ınan almazlar, paraynan almazlar. bire cevanlığdır, biri‿Ki yetmiş yaşlar‿olur dahā miŋ milyun dolar verā iyirmi yaşar olmāz. bir de ġāndır. sen eğer türken her ġat pul vereŋ almanlı olmayn. almanlı her ġat pul verē efriġalı olmaz, belī. türk türkTür daha. bėle olmuş.

- Bildiğiniz atasözleri var mı?

bilmirim men. bir måvzuyi bana derseŋ diyem, mesel. mesele nemene, mesel v̇ār, şi̮irdır, meseldır. bizde hem şi̮ir var, hēm assana deyirik, kuçük şi̮irler. mesel derem, deyīr, ḳará då̇ġ, men sana gövendım sana da ḳar yağdı ḳara då̇ġ. menim ėşġım, álaġam sanaydı. seŋ ḳaraydiŋ, böyük då̇ġ, sana da ḳår yaġdı. meni me'yūs eTdiŋ. seniŋ ḳareligiye men gövēnırdım. sana da ḳar yaġdī. seniŋ de aġardıŋ, ḳar seni aġarTı. bele ki zadlar bizde v̇ar ḳaşḲayide, ne ʿaslı ermenne, ne leyli ʿerePde, ne zelḫa mesv̇ē sennen yeyter yoḫ umuş. asli o, leyli, yusuf züleyḫa. öz sulTan, öz maʿşuġasına deyir ne o ermenne, ne o mesTe, ne o araPde. meʿzun gelir ilḫaniye, belī ilḫanı tanımāz. diyer bu kėmdir, sen kimeŋ. niye bu şirāz börkinnen ġoymuş muş başıŋa, ḳaşḲay börki yoḫ umuş. diyer sen kimeŋ. der ġurbaniŋ olurum. men meʿzūn, seniŋ nökerēŋ, nökeriŋ elbetTe edeb ḫarce v̇erirmiş, nöker ki deyilmiş. ma'zuna mirzā deyiller. diyer mirza niye bele olmuşeŋ. der bir ġurban olduġum. muddet-ı dukuhegde ġalmışam, dukuheg bir kend-ı şiråz, burda der. dukuhegde ġalmuşam, zerd u zeʿīf tācik sıfat olmuşam. sarı olmuş rengim, zeif olur ki tacikleyin olmişum. demiş muddatTīr dukuhegde ġalmışam, zerd u zeʿīf tacik sıfat olmuşam. bir yåna çıḫardaydı ė̇l meni. ē̇l geleydi meni bu kennen çıġardaydı. bu ki men bele şekli pulmuşām, dukuhegde ġalmışam. türklikden çıḫmişem. çoḫ böyü şi̮r deği̇l.

muddatTır dukuhegde ġalmışam
zerd u zeʿīf tắcik sıfat olmuşām
bir yanā çıġardaydı ėl meni
dileyligim dukuheglı ġızınnandır
telli cevan ıdum, etmiş hul beni

- Bu da mı mazunun?

deyīr; ingilisTanna, inni genē bir üz yil munnan... hezar-ı heysed-ı pencå heft, mesihi. miŋ ottuz yil mundan ilerı. ceng olur ġaşḲayı v̇ezdı ingilistana, ḳaşḲayi çoḫ v̇ezdır ḫırab olir ėl. onna maʿzun deyir, uḫuda gördüm, yatmuşTum gördüm.

veḫiden mana dedī maʿzūn
terk-ı huvf u herås et
ḳaşḲayi ėlīne deryåġ yåġsıd
çålḫanır, çålḫanūr ber-ġarar olur.

dėdi meʿzun terk-ı huvf-ı herās et ḳeşḲåyi ėlnı deryoġ yaġsa, deryo yane...ḫoP, tufan olur, movc olur, aḫırı ber-ġarar olur. bi deryādır ortadan gėtmez. ḳaşḲayi ėlene deryaġ yaġsın, çalḫanūr, çalḫanūr ber-ġarar olur. ḫoP demiş. fikr et bu ėl deryāleyındır. ḳorḫma Ki suyu geder, temam olur.

- Bu şiir de mi Mazun'un ?

munu maʿzun demiş;

neççe güzel ḳonnı köşTı
bu kårv̇ånsaray köylüme
derd-ı hėcrān ḫedden aşTı

ḳılmadı çıḫara köylüme
belke, bez‿kı zulfuŋ çin be-çindīr
yūlı çetindır, üziŋ cām-ı cehambindir.
ayna sal ḳara köylüme
tapılmadı bir derd demı
sālmadı köylümnen ġamı
fåyda yoḫ tabīb merḥemı,
menım bu yåra köylüme
yaratmışeŋ aziz günne,
mey içmaġda ḫoş demındē
v̇ursūn per-per av̇are köylüme
cenc-ı husniŋ zekåtī,
v̇er bu av̇åre köylüme

zekāt yerıne o ḳeşeŋligiŋden mana v̇er. bu men-ı bi-çåre, bu menı bed-beḫt, köylüme. zekatiŋi v̇ēr, yani o kaşengiŋi v̇er bu mana, av̇åre, bir v̇aḫt bir iki memleketinden gėder yerene, bu av̇are köylüme.

mazun ėşġiŋ gölzårınna,
yaralı müjgan harınnan
baḫye vur zulfuŋ tarınnan,
bu para pare köylüme

bu üreġim‿ki tike tike olmūş, onū zulfuŋ tarınnan tik. ḫuP şi̯irdir.

- Kaşkay tireleri hakkında biraz bilgi verir misiniz ?

tire, tireleri yığdılar bėş bölük bılok etTılar. elbetTe tīreler mutaʿallıġ‿ıdı ele u ḫurd ḫurd‿ıdı, o‿ki belene otirillerdı mesele, biri ḫemedanna otıridi, biri bilmirem erzurumna otırirdi, biri ordā. onu bėş ezru-yı nufusu derem belī, cēmiyetı. evvel ʿamele, ʿamelē gord-ı ilḫaniydi. şaḫsı doluynay, ilḫani‿Ki bele otururdu, ʿamelē oniŋ etrafınna. azru-yi nufūs inni bilmem men. çoḫ kend olmuş, çoḫu oturmuş. duvvu iki, duvvum. ezrü nufus deyirem o. ezruy cemiyet deyirem. ne ġaT kişisi var, şiş‿böloki. böyükligini diyirem. mes elzem bū iyirmi miŋ evdir, bu meslen on sekiz miŋ evdır. şişböluki‿Ki ḫane varını, şişböli‿ki ikincisi. dereşorī, cemiyet çoḫ‿olmuş. men yirmi otuz yildir orda yoḫam. men ez zemanı musaddıgı beli orda yoḫam. ben dereşori sıvom. keşküli, fårsmeden.

- Keşküli iki tire midir ?

eğer muni seŋ ḫesab eden çoḫ kuçik, böyük vardır. onna bū, her ėliŋ neççe tire vardır. küllelu, kellelu, köllelu, ʿalemdarlu, kuhī, kåreyårlū, şamlū, doḳḳuzlu, doḳḳuz, åhenger, çerpanlū, dahā.

- Derreşorinin tireleri hangileridir ?

diyem. bura‿ki dere‿şorlu oturīr. bura sėmirom var. bir mentıġadır, adı sėmirom. o vaḫt bir manteġa vār aḫıḳ. ḳaşḲayi ele ḫefsad...

- VII -

Adı Soyadı	: Nur Ali Muhammed Han (50)
Yer	: Şiraz
Konu	: a) Genel sohbet
	b) Damat süslenirken söylenen türkü
	c) Ninni
	d) Kız isteme

- a -

on ilimiz v̇eron. on‿il. ba̮om öldi bir neferiŋ kårgerī, ki belesıne iş yere. bizi gėterdı getTī meḥellı cådde ḫıråneya taḥvirı ġormalı.ollı tá kem kem biz bėyik oldik‿Ki bağlı oldik işlerini ayrı ev̇lannik. inni v̇are be v̇asileyi‿ki båbomız ora geleyo özimiz...ḫolo gezebilmirek, hēyl bele āz az toybelerimizi toniyeg ādını bilirek. çün medırof daḫā ḳaT‿ola. eğer bir vaḫTı bu ḳıble şehere gideg bi çenḏ neferini görek. neççesi bora otırir bir neççesi bu ma'de şeḫrında otırīr. bir nėcesı borgoyi o, barfaraz-ı ḫayşTe otırirlēr. bunları ḫėyli āz birbirine...göreg, dānışagu. sen sağır eleyoŋ, hårınki, horınkilegin, kimiŋ oğliyoŋ. adin nedur, şoğliŋ nedur, fåmiliŋ ne du. o tireler hāre getTıvu, serhadir hādu, germesilin hādu, bu subelerden birbiriŋ...eyliyek. daha ev̇v̇el bele gedıdım, bėyig‿oğlan...ev̇lenırā özım v̇arem, on bīr işaġ v̇arım. belı, on bīr

işaġ varım. yeddısı oğlandī, düyördı ġızdır. oğlanların ikkisı servazlıg eliyō. servazlıg‿ediyo, ḫızmat e liyō, ikkısı.

- *Kime ?*

dovlete ḫızmet edīyo, me'mur. ġızlarım‿da üçı evlandı, biri hemin evde. onna o beş oğlanıŋ alaz ev içinne, bē bir ġızlar āltı. biri‿de delī. yoḫını ikkilig yorını‿Ki merizdır. meriz, ḫålı ḫoPdegin meriz, basTanḫırabdır. her nere ḫarc eyleyem belesına ḫoP olīr, gerifTarı. ez båvat‿Ki deŋiz ḫossıgårlıgı ġız ne cür gidiriz. oğlan ġızı görir, ġız‿da oğlanı görir, diyirēk meseln menım oğlan seniŋ ġızı isTīr. Ki ḫevvel bir nefer gidirēk diyerek yol varimiz gelecevūḫ. der ikki gün daha, üç gün daha, dörd günde ḫaber verrēm. ḫaber‿Ki vereyi bi-neççe nefer gėdek otırirek, bi şirinik, bi-vesail yiyirek, bi çāy içirek. gofte şanını eylirek. şirbaġ, homı båşlıḫ. haftod töman, sád tömen, sádı pencåḫ tömen, çėl töman. bu...bir milyon u yārum, ikki milyon mārıġ. onna‿da bi celeseyi tötiregmiş, şiḫi getireg o, eğdilireg o. eger såz-ı nåġårı bi getıreler, såz-ı nåġåre biz diyirek. getırirek, bir ġuvvesi gelse mudrib getırīr. dā inni getıriller. ege‿Ki ġuvvesi kesmi hėç çala ariy, tȯyla göyeler.

- *Gelin getirildikten sonra neler yapılıyor ?*

getırdikden sorā ba'dez neççe gün, o ġızzin nene‿båbasiy gellir, diyir meselen, bizce neççe nefer da'vat variz, resmı pavakonig, ḳıç åçti. törki diyirek ḳıç åçtiy. tazzı‿ki derek pavakoni. ḳıç åşTi, yånē

ḳonoğlilar‿Kı, ġız daha bile‿Ki ele babasiy buluğ gele. oğlån gède babasıŋ...yåne meselen le azad‿ola bile gèdov gele. resmimiz bu curdur.

- Peki kaç günden sonra gelin baba evine gider?

onbèş gū̃n, taġriben iyermi gū̃n sonra ele gidiy båbası yanına. onar da'vat neççe nefēr, elbetTe dovaliŋ fā̃miliynen.

- Geline hangi eşyalar alınır?

tamam bayelē̃ oğlan *özü* ale. yane iş yā babē̃ yoḫe. tamām oğlan balele. yane lebēs, engoşTēr, mīl, sa'at eysiye bunlar tamām oğlan‿inen. ḫoP ġızlarası‿da bi zadiy ġızzına v̇erīr. v̇ermiyomsa vermiyo. azātu ona bir mīl v̇erig bèş altı ḳoy în ev̇v̇el ola v̇eriḫ. behsat gèççi verīr, o zamån‿ki gezzidik şotor v̇erirdılār. gilim-i reng v̇erirdilēr. ḳåli törki v̇erirler bezā, o zamån.el'an ḫali törki toḫirler.

-Dini bayramlarda neler yaparsınız ?

eyd-i ġurban, bir ḳoç alirēk‿ki ḳoçege hèç guna dāġ yoḫ‿ola. yane ne yēri ya ḳara ola, ya aġ‿ola ya gōg‿ola. buni şam suŋirek yığına nevåz ġoyurek aġzikine, eylirek aġzı içinē̃‿ki seher iş olluk ġorbånlig edirek. sehēr‿ki olir gideg ḫamåmē̃. onna gelirek bunu ġorbånlig edirek. yane başını kesirē̃g, ġorbailig edirek. bunu yā çèl kilo et v̇ar,yā pançā̃ kilo et var, yā siḫ penç kilo et varī. bunu tamåm ḫōrd idi**rek**. belesinī 'ayol‿var adamā, çoḫtar verirek.

artuḫtar verirēk. onnar Ki bi nefer, ikki nefer de astar verirek. ėyd-i ġurbanimiz bu cürdūr.

- Nevruz bayramında neler yaparsınız?

ėyd-i beyigimiz ki behsåd v̇erek ėyd-i solTān, bėyig iyd. tağriben iyirmi gün ilerde. gelirek ele bu şehēre şirinī yiyoḫ. bağli būcası yetşir. yani bağar Ki biliy ale varı. bis kilo, sī kilo, bisı penç kilo hārca, bunu alirek aparirek. onna alaḳadim rovc olīr. ḳadim kimi Ki olīr. meselán farz, beş yüz buna iları kimi, on gün bunna ilerı kimi. yıġirek bi göz eyüne birbiri ev̇ine gideg ėydiyē. bu şirinu toḫmagi pesse alıp buna çürh edin gaye geçireg birbire, taʿrif eylirek. o ona taʿrifli, o ona taʿrif eyli. herkes bu şīrini yeyir, bir bir ara bir as v̇erip eli kafasını gidip elini yıkıyoḫ. ėyd-i nåv̇ruzumuz bu cürdür.

- Eydi Ramazanda neler yaparsınız?

veli, ėyd-i ramazånimiz yåne ev̇v̇eli åy-ı ramazånnan koçik, te böyük tamam barguzat tutirek. tamåm orış tutirek. onnan tamam Ki olir, måh-ı ramazån ki ele tamamını v̇aʿiz v̇arimiz, yani bu siyşuḫule ke v̇aʿaz v̇arimiz. ikki ay muharram safar biz v̇aʿaz v̇arimiz. şeherde Ki olir, şåm olir alå v̇aʿaz soḫaranlig ediyir. Ki her, Ki her faġiri, sağiri, puli zekåt vari be-cev̇an ev̇ınnan, bunnan ayrı eyliye. oroc ayimiz de bu cürdür.

- b -

aġ dev̌e kerv̌ån‿için *
ay minḍigi sarv̌åyn‿için
tarı ġızı yārado
vay saḳalsız oğlan‿için

aya görin̥ ne gėdir
ay ergenu oy gece gėdir
iki memin ortası (oy nice memin ortası)
ay bu yol haraceg gėdir

aġac‿atTım når geldí
ay köyneg bisTon dår gelli
kölge gelir vāy şåma
vay dėdám belkē yår gelli

aġ dev̌e kerv̌an‿için
ay mindigi servåyn‿içın
tarı ġısı yārado
vay saḳalsız oğlan‿içın

---

* Türkü okunurken her mısra ikişer defa söylenir.

çeşmeye çåya benem
hay ellü zamåya benem
ġız memiŋ hay taza mı
hay yatimi vayā benām

ġız köynegiŋ sārıdır
ay memiŋ deşTeg nārıdır
ay ġız memiŋ v̇ėr tā yėyēg
ay meger bo͜uyn malıdır

vay ḥaylan ḥaylan ḫanliyam
vay yar gėcāniyn maliyam
vay sú gelir bende degir
oy kåkul kev̌ende degir

menüm şā molla yarȯm
hay şiş denge mölke degir

çıḫTım cerit båşına
baḫTum gelin ḳaşına
gelin mene yår degil
göl dókerem båşına

ḳara çadırın ġızı
men ḳurd olam sen ġuzı
men gėdirem ḳoçarem
oğni vurmasın bizı

ova kem başınna
suv̇imiz kem dåşınna
men öz yarimi taniram
ḳozırunlı berk başınna

aġ devedir lukimīz
ḫiylü miḫek yükimiz
yoġran doşek naz baleşt
salte yatek ikimiz

- C -

lalay bábám lalay cånum
lalay lalay lalay lalāy lāy
āy yigit‿ki loḫt‿olli dālī diyeler
lo‿lo‿lo‿lolåy loloy lo‿loloy lōy
ḳoyun‿ārrūġ‿ollī ḳarri diyáler
loy bebem loy loy loloy lo‿lo‿lō lōy
ḳorḫiram ġar gele baġlana yollār
lo‿lo‿loy lo‿loy lo‿lo‿lo lo‿lōy
gelebilmeye bu şirin zebanlar
lo‿loy bebem lo‿loy cånom lo‿lō loy
hay lo‿loy bebem lo‿loy lo‿lōy lōy
gelín saġír‿dolir camı mersana
lalay bebem lalay lay lo‿loy lōy
haçaġ oġlan nazlı dilber ȯvanāy
håy teKKe v̇ere nåz boleşte yarānāy
lo‿loy yavrım la lay bebem la lay lāy

* * *

lala derem yuḫun gele
iraġ yerden baban (dayın, emin) gele
lala derem lalasına
aş ḳoyiram paylasına
paylası mermer daşıdır
bu͜ası ha͜an yollaşıdır

- d -

bir oğlan‿ki elʿan bir ġızı issir aşşıġli oldī. bir ġızı issiyīr ikkı nefer̥, üş nefer̥ belasiynan neşisı verḫasinü yā hiyåbān kemine yā küçikine, yā meselen̥ bi yere. baʿd onnar geldi deyi̥r bu åman filān̥ıkesin ġızīni issirēm. meselen, ḥasanıŋ ġızini issirem. sen bun menim‿ki bu aley. ānåsı‿Ki nene ola ba babuası deyi̥r. bu indi beyçi aḫşam‿ki oldi gėderik bele‿ki ne alirlar, beyçi bi̥r nefer, ikki nefer yollir taraf evınā. meselen, ḥasan ona diyir menīm oğlum ḫåstıgåru seniŋ ġıziynne. sen viriŋ belasına yā vermirīŋ. o‿da deyi̥r belī ikki gün belī üş günnen sōra gelin buraya ḫabar verrám. bunar aʿvālına, familine dij men meselen kimiŋ oğlı menım ġızımı issiyir, vereK, yā vermiyeK. deyirler he. onnan yiytere‿de vermīK. gidiy veriy belasına beş‿on nefer yıġılillár geliller bi çåyi, çörági, meyveyi, be-zati̥ yiyirlēr. belī bunu zöl‿eyliler. mariyesi dom ediyu. şirbazı yā båşlıġ ikkı raġam biz deyirek. sad tömen, penca tömen, sad-ı pence tömen, haftat töm. munın buna tamāmı ediller. bád bir salavat içiyorlar, bád alaşaġda bi kefi vurir, gelirler şehere azaman‿ki ...agze nekay‿ki ġızı yıḫirler gidirler.

- VIII -

Adı Soyadı : Ahmed Salihi (40)
Yer : Şiraz
Konu : Kız İsteme

bir nefer‿ki birinnen ġız issiyā, bir nefere diyem ḫızmetçiyi yolliyir, gidīr‿o tarafıṇ yanına, ev̇vel berayı bu cür rivayeti taraf v̇eriyīr, ġızını yå v̇ermiyır. eger çemen çePadek ki v̇erdī. bir taḫrūn ķarar ġoyur.yā meselen diyár dėr bu dördi göne yā bu bėş güne berin ḫabár verīrem yå gellir. diğini ḫabár verīrem ya gellir. diğini ḫabar verrem. baʿdez bu dört gün yā bėş gün‿ki muʿdū tām oliyir gėdir o tarafın yanınā ha‿o diyir‿ki ḫoP v̇erdım bed meselen yā bėş gün yā dört günnen daha gelen başlıḫ kesmeye. ķablen onnar ki daā ķarı bilir‿ki daha işi tamam oliyor‿ki diyer taraf gelesin daha bu ġız istemīş. gelir başlıḫ kesmeye. başlıĶ miḥrī dīrler farsi zeban‿non. gelilller‿ki burada‿ki bir celise-i dö taraf ġoḫumları daʿvet edir. her çend ġoḫum vardı. her kese bi-nisf‿ediyi gelir bu gelse‿ki ele çādır ġuruyolar...geççi oğlağī kesiyorlar. şirini ḫorlig

ber-teref dānişir. meseleŋ diyer yā set yā sed pence yā düviz be bu matlağı dergırincē bir eşing vėre ve bu tamam olir, vekil tutiyirlár mesele menim taraf, ġız tarafınan danişan var, oğul tarafınan‿da bazı kimsey danışan var. tevafuġá yetişiyerler. bir gün ikki gün diġan ikisiynen gedaḫ bilahere biri olīr...kåġız yazılır. ruzmiz deyirik kåġaz. akıt-nåme kağız yazıliyōr. ben öziŋ kısmátini seres yā peḫ ruz yā dah rūz ya pünce. gelir özim burda ki daha tövbyçi bu gün yetiraḫ eli‿åġåni yıġıyir be Ḳuvlen. asbabı esasi‿yo, cehezi‿yo vasayıl alıyo ġız içı. oğul da bilir özü ne alıyo edep çādir burda ḳurir. ḳussalameti saz-ı navarı‿vu. doġul-ı teşkilat.

- Hangi sazlar çalınıyor?

çıtır çalınıyor, ceng-nāme çalıniyor hem raḳs-ı merbine roġorlar hem zemnu. zemleşni be-çıtır merdúne mişeh ceng-nāme. bed, çalınī öz hemleket oḫıçi minir o mene oḫḫıçi da'vetçi ḳablen āġasına meselen gėdirler. velī bu vásileylendir. ḳablen zeḇānı da'vet‿iyler. mesel, dillen diller, ḳarani ziḇati bizim karı ḫeyrımize meselen filån rūz bizım karı ḫeyr var. orda meselen gelin çaġīrır. velī, e'lam kart veriler. kart-ı da'vetiye bed aġa geliller meselen, ekseren ḫısab edilir, lokanta kebāb eridir kebāb eksine gün döne ḳabile çalliniyler de burada da'vatçiyler . geliyir oynaşiyar, belkisi bi-raksīnı ḳadlim-i erzem mercimek, sini bulġur çekiyirler. çar nefer, pen‿nefer erzem, habesine aş-ı ḫoroş, teşkilat velleṛ, et

verir, aş verir her dem ḫoralar yeyilir, mide veriliyir, çay içiliyir, ayran çekilir...gidiyirler gelin evine lêbasını geydiriler. zafratina bu‿anın ocağıdır. der oğlan...ḫorandıŋ ziyarátin eder. bindiriler gelini. eşasitini indirir, maşın getiriller bura, zaman‿ki daa gelir bura çadıra, kablen‿ki...kürekken özi gidiyor, gelini endirir, aşağı ve getirir, aparir oturdir. beli, bu‿ki gelin gelir oturir da nove çendi oḫula damada. bey diyerler, lebas geydiriller, suretini ḳırḫıyırlar, başını düzeldiller ve ba'de zül-ḳısmeti ḫalḳ dağılı bı-ḫudafiz, i herkes.

- IX -

Adı Soyadı : Menice Hanım (55)
Yer : Firuzabad
Konu : Göç İle İlgili Sohbet

çoḫ ḫalķ zacir çeKirdi. gėdirdik meselen, gėdirdik bir yere ķonirdik. nē su var‿ıdı, ne gėcē, ne bir yėre gėdirdik, gėdirdik su görümüze gelmir, gėce olirdı. çörek görümüze gelmirdi. meseln, hårlig‿inen, ġaddeḫlig‿inán gėdirdik. meseln, şām‿olirdi. úşaġ beyig ėdirdik dālımıza bāġīlirdik yol gėdirdik. ȯnna ḫarayı gedirdik duvar sāġirdik gev̇‿yayirdik. onna munu kēşk‿edirdik, çökeligi ķaynadirdik keşk ėdirdik. tökirdik talv̇a üsTüne ġorrodirdik. ov̇á keçenne ʿayP balå mesē, gide eşşek getıridi. yüklirdik, tökīrdik úşağı gene ķoyirdik üssüná, ȯġlaġ, oġlaġ ķoyirdik üssüne, eşşēgíŋ. oġlaġ, bısķala, alaca. ḫeyv̇an úşağı ķoyirdik üssüne onon bela bir eşşeg‿üssüne máreye v̇urirdik, ḫelāl v̇urirdik. bunnu bu, yollarde gēdirdik. bele şağaz yol, bir şağaz

yol gēdirdik. bele, bir mahale şām ḳuruP, gene ḳȯnirdik. gene burd́a ḳȯrirdik bir...bırınc, serkiydí. ḳoyirdik desTeg‿dibeg içinē, desTegnen dövirdik, dōvirdik ele bele şām düzeḽdirdik yiyirdik. ḫoreki düzeḽdirdik.

- *Yaylaya ne zaman çıkıyordunuz ?*

hele o oğlum ki bis salıt şehid‿olmuş. o oğlum menım v̇arım‿ıdı. şīr v̇erirdim, belasına gėdirdik saḫrȧda germıssırı gėdirdik getırirdik. gedidik sahrȧda germıssırı ḳȯnirdik, çadır v̇arımız‿ıdı, o dağlarda. gėdirdik ḳışlaḫımız gėdirdik o beḽiceye, gėdirdik o saḫrȧda. genu v̇ardı gedirdik kȯteg‿ėdirdik ćehleye bele kȯteg edirdik göturiṛdik, Kermiserē.

- *Oralara gidip gelirken ne gibi eziyetler çekiyordunuz?*

yağış yağirdı, bū eyeğımızıŋ altınıŋ, çadırimızıŋ altını sēl gedirdi. bir gėce seheren‿ki üzzümüz ele‿ki sü içinneydi, sü içinneydı. bir yağış vúrur çadırımızı atTı başımızá. atTı başşımız üsTüne. nē bilem, ser-güzeşt çȯḫTur.

- *Yaylaya neyle gidiyordunuz?*

eşşeyinen bele, aşşeynen gidirdik. köçirdik gidirdik. hē, köçirdik gedirdik orey öy gedenne çādır v̇urirdik. iççine puşeng‿egirdik, iççinnen yatirdik, yağış yağande. puşeng‿ki atirik üsTümüze, paytu meselan beley. daha ḫuP bu āv̇ımizdí. beley‿o çadırā, bu görmamişeŋgdir eylağlar vurir. hele uniŋ altın meseln, vār

ḫorakimızı ķoyirdik ele oniŋ altına. çörēk, yemelig un, bögı, ḫoraki, yemelıg, yayıġ yayirdik, saġırdik, çålirdik onu yayıġ yayėrdik. onnu çöKeligini, ayranını ķaynadirdik keşk edirdik. . atil için ķaynadirdik. he ķazan içinne ķaynadirdik, onnu tökirdik bir kesse içinne súyu gėdirdi, süzirdik, ull tökirdik legán‿içinne. sǘyi gedirdi, onna sıfT‿olirdi. onna keşk edirdik ġorrodırdik, aparıp satirdik, verirdik dükåna. pānır tutirdik panırī, duv̇arı saġirdik bir azi oniy edirdīk kesırme edirdik. ayran‿ınan duv̇arı, duv̇arı‿ki sagirdīk bir ķılıng sūd ele belē bir oğlaġ panırı v̇urirdik belesına onna tutirdi ġålíP. tutir, tutirdi‿ki sessüg‿edirdi, onda ķarıştıridik, oğlaġ mayasiyna. onnā v̇urirdik bu da olirdi penīr, vurirdik birbiriŋ gözzena tökirdik bir ḫaççiç.

- Hangi yemekleri yapardınız?

çöreg. çöreg mesel, dögir işirirdik. bırınc bişirirdik. meseln badılcan bişirirdig. her ne‿ki bu kenne v̇ar‿ıdı,biz de alirdik bişirirdig yiyirdik.

- Neler dokuyordunuz?

cēcím toḫírdik, uķáç toḫirdik. meseln ḫōrcım toḫirdik. üŋü ayirirdik, geççiniŋ ķıllını ayirirdik, özi‿ki körgen verirdik salig bu çadırlarā ov̇a köçenne salidik bu eşegiŋ üssüne tang‿edirdik‿ki bu esásımız tökilmeye yere. tangirdik üsTüne gėdirdik çadırı özümüz toḫurdök, tikirdik, tütirdik başımız üssüne.

- Çadırı yünden mi dokuyordunuz?

gēççi ġılınna, gēççi ġılını terkelirdik, áyırır̥dik, onnı tōb̲lirdik, uzādir̥dik uzzūn taḫTa toḫirdik. onnı tikirdik, talaḫta v̇urirdik belesınā tez başşımızı çekek. ük, örken cül, palan. cül de ġoyirdik üsTüne, palan ġoyirdik üsTüne.

- Kızlar çeyiz yapıyorlar mı?

ceyizlik,çanta toḫirlar, kalı toḫirlar, cecım toḫirlar, daha matraş toḫirlar. mese, habgadır esas ḳoyiler içine. gilim toḫirler.

- X -

Adı Soyadı : Değişik şahıslardan
Yer : Tahran, Şiraz, Firuzabad
Konu : a) Dörtlükler
b) Atasözleri
c) Beddualar
d) Sayı isimleri

- a -

bu yol gider tebrize
ḳanåtı rīze rīze
ḫudam bir yol v̇er bīze
biz gedēk ölkemeze
(Anonim)

bu yol gėder bağana
dolanır haftavāna
men bir maral åv̇çısı
oġradım gel ceyrana
(Anonim)

hėç bülbül iḫtiyar‿ınan
ayrı düşmez gülzār‿ınan
biz de giderek ahuzār‿ınan
kal safalı gulşanım kal
(Mȧzun'dan)

ḫudā mana raḥm‿elemedin
bir oğul büyük‿etTım raḥm‿etmedin
ki bu ḳala meni saḫlaya
náġá zaḥmet çeKTim bey-bād ollu

(Menice'den)

adam adam issi geler
yağlı badam issi geler
ḳatır geler dırnaġ döker
adamı̥ zaT burda ne gezer

(Anonim)

bir ġız gördüm haleyçi
saçları belinne ḳamçi
gözleri gel gel eyler
kiPriy̥leri yalançi

(Mazun'dan)

yatmanam men tilki daldasından
ḳoy yesın şir meni...
geçmenem men nåmart körpüsünden
ḳoy aparsın çay meni...

(Köroğlu'dan)

- b -

aġzını sut yandıra, puf kattuġa eylir.
bu gözü tutayn, buna (u birisine) faydası yoġ.
daġ daġa yetişmez, adam adama yetişir.
her atı öz soyı bükesi.
ġızım sana diyirem, gálınım sen işit.
ḳara gelmene börrön, ėl͜ınen sörrön.
soy itmez, yaġ ilenmez.
şerikli ḳazan ḳaynamaz.
yatanoyn dalına duran olmasın.

- c -

ḫeyr görmiyen.
ḳaç gėt o yana.
köpeyin enig̣i.
kōr olaŋ.
seŋ heş olmayn.
südüm haramın.

- d -

Sayılar:

bir

ikkı, ikı

üç, ūç

dört, dȫrt

5 bėş, biş

altı

yeddı, yėddı

sekkiz, sakkız

doḳḳoz, duḳḳız, doğuz

10 on, un

on bir, un bir

on ikki, un ikki

on üç, un üç

on dört, un dört

15 on bėş, un bėş

on altı, un altı

on yeddı, un yėddı

on seḳkiz, un sekkiz

on doḳḳoz, un doḳḳoz

ıyırmı, iyirmi

ıyırmı bir, iyirmi bir

ıyırmı ikki, iyirmi ikki,

ıyırmı üç, iyirmi üç

ıyırmı dört, iyirmi dört

ıyırmı bėş, iyirmi bėş

ıyırmı altı, iyirmi altı

ıyırmı yeddı, iyirmi yeddı

ıyırmı sekkiz, iyirmi sekkiz

ıyırmı dokkuz, iyirmi doḳḳuz

utuz, uttız, ottoz

ḳırḫ

allı, elli

altmış, altmiş, altmuş

yėtmiş, yēdmiş

seksen, seysen

doḫsan

üz, y̥üz

ikki‿üz, ikki y̥üz, iki‿üz

üç‿üz, üç‿y̥üz

dörd üz, dörd yüz

گزدم آرالی

این غزل در بعضی نوشته ها به مأذون، و در برخی به یوسفعلی بیگ منسوب است.

خلقی اولاندا بیزنیم جانانونگ — تپراغوندا شهد شکر واردوموش

یا آغزونا، انگنگ قویان آنانونگ — ممه سینده آب کوثر واردوموش

نه لیلی عربده، نه زلیخا مصرده — نه اصلی اورومنا، نه شیرین قصرده

نه بیزدن ایلگری نه بیزنیم عصرده — اینانمام که سندن ییتر واردوموش

چوخ احتیاط ایتدیم گزدیم آرالی — غمزه سی ایدمه یه باغروم یارالی

ای آقالار بیزنیم چولونگ یارالی — مژگانوندا تیر و خنجر واردوموش

عشقینگ شرابوندان مست و مدهوشام — مست و مدهوشام که دایم الیجو شام.

همیشه میل ایدب ایزدن خوشام — او پری که بیزنیم دلبر واردوموش

یوسف خسروونگ گذر ایلدی — یاد مادی گجه لر سحر ایلدی

یار دونوب حالونا نظر ایلدی — عاشقلارا آهوندا اثر واردوموش

یاخشی قایوروب

حقِ یکتا عجب یاخشی قایوروب — خالِ هاشم آق اوزه نده نشانا
رقیب مندن یامان سوزلر قایوروب — اَبله اُدر بو سوزلره اینسانا

ای دلبرم شیرین جانوم جانانوم — دهانونگ کوثر در لبینگ فنجانوم
سن منیم جانو مانگ بلکه ایمانوم — قدنگ آلام ای دلبرِ جانانا.

سون گونینی هیچ کیم آیورا بیلمز — کارِ عشقی هیچ کیم قایورا بیلمز
سلطان و خان بله بویورا بیلمز — خدام ازی ایتشیدی دیوانا

اور کیم قازانی پرجوش ادیب در — سنینگ عشقینگ منی مدهوش ادیبدر
نیچه یردن لشکر خروش ادیبدر — قورخیرام که رخنه سالا ایمانا

حق ده بیلر آلِ عبا یارِ جان. — جسدیمنه قالماموشدر یاری جان
گل عالم رقیب السا واری جان — منیم کونیلوم سندن اولماز بیگانا

سن نیگه دوندوگوم ماهِ خاورم — بیر سوز ایشیدمشم اولماز باورم
سندن آییریلیو خدر یار و یاورم
خسرو التماسی واردر یزدانا

یادونگنا؟

گوزل حسنونگ گوزل لردن باج آلور — یار گورم نیچه در احوالونگ پری؟
هر کیم اندی بیر من ایدیم نیچ اولور — بو مجلسده وصف جمالونگ پری؟
سینگنگ مرمر الف قدینگ صنوبر — گل اوزده چین بچین زلف معنبر.
سن یاتا یدونگ من ایدیم شام سحر — پاسبانلوک دولت و مالونگ پری
اگونی که ماه جمالونگ سوردیم — بیلدیم علاجی یوخ چاره سیز دردم
یادونگنا که سحر سحر ایزدیم — دعالار، او لیا یا زوالونگ پری ؟
سالدونگ انتظارلو کنج قفسه. — هاچان جنت یلی زلفونگنان اسه
آولدن آخره وزدینگ هر کسه — مسکین گره دولت و مالونگ پری
مسکین مأذون طاقت ادمز چاک ادر — یخه سین الینگنن گوز نمناک ادر

مسندن جگر دامنینن پاک ادر.
مژگان ایا غوندان آیدالونگ پری

بیر گون .

بار الاها بیزه قسمت اولایدی
گیرَیدیک یاروماں بو باغا بیرگون

یار، سالانوب مینک یاروماں گلیدی
مَن اولایدوم قربان صَدَقه بیرگون

سیر ادب بو باغا دانوشوب گولک
سورو شوب بیر بیرینک احوالون بیلک

بیرزمان عشرتی غنیمت بیلک
خَبَر اولماک ، دوشراوزاغا بیرگون

اوّل رَقیبلری ایراق ایلیه ییک
هر مَجلسده اوزون چراغ ایلیه ییک

نچه دولی مینا سراغ ایلیه ییک
میل ایدک تفریح و دماغا بیرگون

بیر شوخ و دلبرم، قامتی عرعر
گوکب رخسانوم تل لری عنبر

یانقاحی گلناروم، لبلری شکر
دایایا دوداغوم، دوداغا بیرگون

اوزون دیر شوخ و قاشی کماندان
جاندان گچسم ، گچمم بله جاناندان

تا دریم الم اوزمم داماندان .
گمر اجل سالا اوزاغا بیرگون

نالاچکگنن یارا ساق اولماز.

بختی ننگ پارچاسی قرا اولالونگ
سلسبیل سو یوثیان یوسانگ آق اولماز

اجل گلیب پیمانا سی دولا لونگ
افلاطون ایتر سه عبث ساق اولماز

ارتیدر ایکیدی گوزلنگ داغی
قفه یدر گوزلی هجران دوستاقی

بلبلونگ از گلی باغبان از باغی
اوزینه قویما سانگ دماق چاق اولماز

قزه زلفونگ عنبر اولا یاخشیدر
نیلشکرده شکر اولا یاخشیدر

ایکی دردلی همسر اولا یاخشیدر
اولدوزهسه بهر بیری بی دماغ اولماز

هاچان اولور کاموم سندن آلام من
خلوت ادب قل بوینونگا سالام من

بلکه گل اوزیگه بلبل اولام من
جنت گوشه سینده بله باغ اولماز

شوخ دفعین ادنگ اولماز چراغدان
اولماز آلانگ اوز ایل یاخسانگ ایراقدان

مادون شفا ایستر غنابه و داغدان
نالاچکگنن یارا ساق اولماز

اؤگری باخدی

طوار طرلان کیمین ائیلدی پرواز
وحشی مارال کیمین یار گلدی گچدی
قالدی اوزگه کیمنده اولمادوم همراز
گؤنگ دنیا باشوما دار گلدی گچدی
بیر قارچاق آوازلی بیر باغی جیران
شوخ مارال باخوشلی هوالی طرلان
بیر نوچه نونهال تازه گلستان
لیمو ممه لری ، نار گلدی گچدی
اؤگری باخدی بیر دم ایتدی دزنگی
سان که سلطانودی خوب آب ورنگی
مژگانوندان چخن تیر خدنگی
دوردی اوزگیمه کار گلدی گچدی
خضاب ایدمش آق اللرین خنادان
اؤلحق گؤنجنگ اولماز بله سنادان
بالدورلاری گوموش خالی میناداندان
بلور بورماقلاری قار گلدی گچدی
یوسف خسرو در بیر سرو نازدر
اوز بله تعریفین ائیله سم آز در
اؤزی گل پشلی بیر نوچه یاز در
نوک مژگانلاری خار گلدی گچدی

بیر بیره آپاردی.

بیچه چکدیم روزگارونگ جوروني هیچ مطلب اولمادی دستگیر آپاردی
اوشاقلیگیم، جوانلوگوم دوراني قحبه فلک ورردی تقدیر آپاردی
سوز آنددیگیم، اوشاقلوگوم عالمی شور جوانلوگوم غروروم دمی.
داوو شدوقون فلک آلدی کم کمی ورردی گوگندردی دلگیر آپاردی
بیر ثلث عمرو منان طفلیدیم نادان بیر ثلث عمرومی آپاردی شیطان
بیر ثلث غوجالوک بوسدی آخ امان او عمرودان قالانی فالگیر آپاردی
ساقی دولدور خواه صاف اول لاخواه دُرد دستبرد اذ فلک ایلدی دستبرد
دنیا ییلاق آدام قوزی اجل قورد چکدی بو سورودن بیر بیر آپاردی
قارلی داغونگ سینه سیندن چخن سو سیلاب کیمین نخل عمروم ایچن سو
داهی دونمز سیر چشمه دن آخان سو تدبیر ایشه گلمز تقدیر آپاردی
گیتزدی عرصه یه نیچه پیل تن بوراخدوردی جوشن گنیدردی کفن
نیچه گونش اوزلو شوخ وسیمین تن ساچی کمند زلفی زنجیر آپاردی
سهراب خان قلیجی برق جان ستان فرنگی ده مشهور اولدی داستان
اوزینگک روباه بازلوک ایتدی آسمان آچدی شیر بلیندن شمشیر آپاردی

هانی....؟

نازنان پرین ، نازک بدن لر . / عشوه‌ینی گرم ایدن عشقنگ بازاری
گلا ایاغ باسان سرو چمن لر / هیچ بیلمنم هانسی یرده مزاری
ای آقالار! هانی جمشید هانی جام ؟ / هانی صحبت؟ هانی عشرت؟ هانی کام؟
هانی رستم؟ هانی گرشاسب؟ هانی سام؟ / چوخ ایدیلر بو یر گردن گذاری!
هامو بو یر گردن گذار ایدیلر / عیش و نشاطنان شکار ایدیلر
خوش گچردب حظ بهار ایدیلر / ایندی یوخدور هیچ بیرینگ آثاری
هانی او همدم لر، او همنفسلر / طرلان اوچوب خالی قالوب قفسلر
دنیا او دنیادر یوخدور او کسلر / گلب گردش ایدر لیل و نهاری
دنیا گذرگاه در هر گلن گچر / عمرنگ کاروان در دمادم گچر.

هاموان گچدر بیزدن ده گچر.
ماذون هیچ جا چکر مرگ انتظاری

تاجیک صفت اُولموشام.

بیر مدّت در دو کوهک ده قالموشام
بیر طَرَفه چا خاردائیدی سِل منی

زر دو ضعیف تاجیک صفت اولموشام
قورخیرام که یُو اود مایا اِل منی

مدّت در که اِل سُو وشموش گوزدَن
بی تاب اولوب جان کَسیلب دیزیمدَن

گلنلیگیم دو کوهسکلی قِسنیدَن
عَزَب جوانو دوم اِتدی دول منی

تعریف وار یولاشلار گوره حالومی
قِزرخ ارشِنّدَن قورشاقومی شالومی

اُوزدی قویرو قومی قِزخدی یالومی
تِل لی جوانو دوم اِتدی هول منی

هر کیم مَنیم احوالومی ایستَه سَه
تور دان اوچن داهی دوشمز قفَسَه

دوروب فرار ایدب گیدَرم بَستَه
امام قیس کَشنخا نادا بول منی

مأ ذون دِیَر نَه دانوشام نَه گولَم ؟
قِسمَت بِلَه گلدی نه چاره قیلَم.

سازی سینق زمزمه سیز بُلبُلام.
هچ باغچا دا قبول ادمز گُل منی

بیرگون کوچَرَ

چوخ باخمُشام خُرّم دشت و داغلارا — بیرگون کوچَرَ ایل لَر، بیابان اولور
یازگونِ غنچه لَر سبزه، باغلارا — تو کِلور رنگ و بو گُل خزان الور
سروِ موزون بویلِ بلور بوغازلار — طاوس کِم رنگ برنگ یِرِشِ غازلار
باخُشِ جیران کِم غَمزه‌لِ، نازلار — یِلِ اَسَر طیل لَرِ پریشان اولور
بِرِ عشق اوتندان چوخ یامان گورور — بیر گوهر گُزدِگَده چوخ، طوفان گورور
بِرِ سود یولوندا چوخ زیان گورور — سودادا آلاتان، فراوان اولور
بلبل ناله چِکَر گُل، ایراغُندان — مجنون یانور لیلی سِ، فراقُندان
فرهاد ناله چِکَرُ بیستون داغُندان — شیرینِ یولوندا قنان غلطان اولور
یوسف و زلیخا چِکدِ، هجرانِ — چِکدِ عشق اوتندا بند و زندانِ
چوخ دردمند گزدِ بولا درمانِ — درد لَرِ بی درمان چوخ نالان اولور
یِمَز ایچمز یِقَن زر و مِلک و مال — بیلمَز اَلدَن گِدَر قالماز بو مجال
نه دوست قالور نه عیال و نه اموال — غافِل اوچَن گِدَن تَندَن جان اولور
دنیا وفا اِدمَز هیچ دَم انسانا — یا خشِ قِیلنگ دِیل قویمایُنگ یامانا
دُشمَه حرص ماله شَکّ ایمانا — جوانلار قوجالور، ناتوان اولور
بیرگون جوانلُگ وفا، ایلَه مز — قوجَه حَقِّن جوان ادا ایله مز
عاقل کِمسَه هیچوقت جفا ایله مز — یاخش ایش گورمَیَن پشیمان اولور
گِلولَّر چِکَلّر بیرگون حسابُنگ — عَمل صالح اولسا وِ یِزّنگ جوابُنگ
بهشتَه آپارو خیرایِش ثوابُنگ — پِس اولسا عَمَلِنگ یِر زندان اولور
بیرگونِ با خارانگ هیچ آثار اولماز — قوم و خویش مِلک و زر پایدار اولماز

دانشور روزگار یک قرار اولماز
بو عُمر ننگ گوندوزِ تِز، پنهان اولور

مرحوم چنگیز دانشور

قوم و خویش لَر خبر اولسُن   گَلِنگ چنگیز کاکام اولمِش
خوب یولدا شلا دوستالار گَلسِن   بیلِم سِنمِش، کاکام اولمِش
گَلَسِن تویا قوم و خویش   خوب آغلاشُنگ گورِنگ اِشِ
اوخو دور گورمشگ دیشِ   کوچُک جوان، کاکام اولمِش
چوخ آرزو لار قالمِش گوینِنْدَه   ایشلَر ناتمام، اَلِندَه
قورّومش لاله، گُلُندَه   خزان اولمُش لالام اولمِش
خوب یازِدِ سَن تیز اولدِنگ   تیز سارا رِدُنگ تیز توکِلْدِ نگ،
ایا غدان دو شِب بوکِلْدِنگ   نه جور دِیَم، کاکام اولمِش
اولمَه مِش تویی دور گَلِنگ   مجلسِنده وارِ، او لونگ
چوخ تِزد سِندِ، بیلِنگ   بیر نوجوان، کاکام اولمِش
آیرولما تیز گیدمه، بیزدَن   قهر اِدِب تیز گیدمَه، گوزدَن
سِندِ بیلِم دوشدِم دیزدَن   اَوم یانمُش کاکام اولمِش
تویونَه گَلَه سِ، قوم لار   هم سال و سِنّیگ، یولداشلار
گَلسِن وارِ قوم و خویشلَر   مجلسنه، کاکام اولمِش
دِینگ گَلَه دوست کِمسَه لَر   یولداشلارِ، مهندس لَنز
بُلبُل اوخوماز، سَس لَر   اوچیب گیدّ، کاکام اولمِش
خدام رحمت اِدَه سَنَه   وِرَه داغنگ طاقت مَنَه

با خمام گُلاّره چَمَنمه
دانشورَم کاکام اولمِش

تاریخ ۱۳٦۰

یولداشلار

یـولـداشـلار بیغیلینـگ اَلْ وِرَگ اَلَـه
شاد اولَنگ دانشُنگ دوداغلار گُلَه
مدّت دور که چُقان تُرکلِگ چادمُش
دیلمِز دیشِلِب رِنگمِز، یادمُش
قَرَه ایلَر تکان وُرمُش اِلره
داها قونماگ او گُل گَشلِ چولّره
تُرکِ سُز اوشاقلار دِلندَن دوشمش
اصیل دانوشوقلار آرادان گیدمِش
کُچ و قون دَوره چادُرلار کاسلِ
نوجوان پژمرده وار دور هَوسلِ
هیچ گورونمز آلاچیقلِ، چادرلار
طعنه‌لِ دانشُر تُرکِنَن تادلار
شکار چِلَر شکارگاهِ اونودمُش
حِسنی قوجالدِ سِزه جیار اِدمِش

بَلکَه کُهنه یارالارِ ساغ اِدَگ
قَرَه غملِ گونگِلَرِ آغ اِدَگ
اِلمِز داغُلمش رسِمِز بادمُش
خزان چَکمِش پوزغون یُردِ باغ اِدَگ
سِخلِمَشگ شهر کُنجِنَه کَند لَرَه
قویون دانا گَلمَز دماغ چاغ اِدَگ
قوزّولارا اِخ دِیَر اوغلاقلارا کیش
بویَخلَمِش مجلِسلَرِ داغ اِدَگ
قشلاقلار یارالِ بیلاقلار یاسِل
خلقِ دردِ مِزدَن بیر اویاغ اِدَگ
تویلاردا چاپُلمازا و نَمان آدلار
سِنمش سوموگلَره دیز دایاغ اِدَگ
کوهِ قوچ بیرنِ آغ تووق تودمُش
اوز حقّمِزِ ایچون اَلْ ایاغ اِدَگ

بیر گوزل گورمِشَم

بو گون بیر گوزل، گور مِشَم — سرو خرامانه بَنگَزر
هامو حسنُنِ، بیلمِشَم — گوزلَرِ، جیرانه بَنگَزر
هوس وارِ بیرِشَنده — دویماگ اولماز با خوشونده
بَزَنِب یولا دوشَنده — کَبکِ کوهستانه بَنگَزر
دانوشاندا دیلِ شیرین — لَبلَرِنده بال انگبین
زلف حلقه تابِ چین چین — دیشلَرِ مرجانه بَنگَزر
اوزِ گُل دور مویِ سُنبُل — بویِ شمشاد عقلِ کامِل
آغزی غنچه لبلرِ گُل — شب نملو ریحانه بَنگَزر
عِشوه مِنّت اِدَر، هردَم — غمزه یِنَن آتار، قَدَم
حسن، گوینه، همدَم — با خوشِ طرلانه بَنگَزر

SONUÇ

Bugün Kaşkay Türkleri İran'ın Fars bölgesinde yaşamaktadırlar. Nüfusları 1.500.000-2.000.000 milyon arasında tahmin edilmektedir. Bir kısmı konar-göçer, bir kısmı da yerleşik hayata geçmiş olan Kaşkay Türklerinin ismi üzerinde çeşitli görüşler olmakla birlikte bizce "kaşka" (alnı beyaz at veya yük hayvanı) kelimesinden gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Gerek idarî, gerek sosyal yönden eski Türk adetlerini yaşatan bu Türk boyunun, zengin bir sözlü edebiyata sahıp olduklarını yaptığımız araştırma sırasında tesbit ettik.

Tezimizin esas amacı, Kaşkay Türklerinin konuştukları Türkçenin özelliklerini tesbit etmekti. Yaptığınız çalışmalar neticesinde Kaşkay Türkçesinin şu özellikleri taşıdığını görmekteyiz.

Kaşkay Türkçesi ,Türk Dili Ailesi'nin Oğuz grubuna dahildir. Kaşkay Türkçesi üzerinde Azerî Türkçesinin ve Farsça'nın büyük etkisi vardır.

Ses Bilgisi (Fonetik)

1. Kaşkay Türkçesinde 26 ünlü vardır. Bunlar: **a, ā, å, á, e, ė, ē, ĕ, ı, ı̄, ı̆, ı́, i, ī, ĭ, o, ō, ó, ȯ, ö, ȫ. u. ū, ú, ü, ü̊**. Türkiye Türkçesinden farklı olarak **ā, å, á, ė, ē, ĕ, ı̄, ı̆, ı́, ī, ĭ, ō, ó, ȯ, ȫ, ū, ú, ü̊** ünlüleri bulunmaktadır. Bunun en büyük nedeni, Kaşkay Türklerinin bir yazı diline sahip olmayışıdır.

2. Türkçedeki asli uzun ünlüler dışında da Kaşkay Türkçesinde uzun ünlülere rastlanır. āt "at", āt "ad".

3. Kaşkay Türkçesinde ikiz ünlüler (diphtong), kurallı kuralsız olarak sıkça görülür.

4. Kaşkay Türkçesinde büyük ünlü uyumu, istisnalar dışında kurallaşmıştır. Küçük ünlü uyumu, büyük ünlü uyumuna göre daha belirsizdir.

5. Kaşkay Türkçesinde Farsçanın da etkisi ile yuvarlaklaşma temayülü görülür.

6. İncelememize esas olan derlediğimiz Kaşkay Türkçesi metinlerinde, kırkdört ünsüz tesbit ettik: b, ḇ, b́, c, c̱, C, ç, ç̱, ç̇, d, d́, d̥, f, g, ġ, h, ḥ, ḫ, h̥, k, K, Ḳ, ḳ, ḱ, l, m, n, ŋ, ŋ̊, p, P, r, r̥, s, ş, t, t̥, t́, T, v, v̇, y, y̥, z. Ancak, bu ünsüzlerin çoğu geçiş döneminde olan ünsüzlerdir.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olmayan, ancak çoğu Anadolu ağızlarında mevcut olan ḇ, b́, c̱, C, ç̱, ç̇, d́, d̥, ġ, ḥ, ḫ, h̥, K, Ḳ, ḳ, ḱ, ŋ, ŋ̊, P, r̥, t̥, t́, T, v̇, y̥ ünsüzleri Kaşkay Türkçesinde mevcuttur.

7. Kaşkay Türkçesinde, ḳ>ġ, k>g, ç>c, t >d, p>b gibi sedalılaşma ve yarı sedalılaşma diyebileceğimiz k>K, .t>T, p>P sedalılaşma olayları görülür. Genellikle #k'ler ve #t'ler korunur.

Kaşkay Türkçesinde sedasızlaşma, sızıcılaşma, akıcılaşma olaylarına incelediğimiz metinlerde az rastlanmaktadır.

8. Kaşkay Türkçesinde, kurallı kuralsız ünsüz ikizleşmesi olayına sıkça rastlanır: ġoççuŋ "koçun", dişşi "dişi", ġızza "kıza", özzü "özü".

9. Eski Türkçedeki d/'ler y/ olmuştur.

10. Büyük bir ihtimalle Halaççanın etkisiyle kelime başında (#h) h ünsüzünün türediği görülür: haḫlâġ "ahlak", haslen "aslen", helbet "elbet", heye "eye" gibi.

11. m ~b değişmesinde, m'den yanadır.

Şekil Bilgisi(morfoloji)

1. Kaşkay Türkçesi, yapım ekleri açısından Türkiye Türkçesinden farklı değildir. Bazı farklı şekiller, daha çok fonetik değişiklikler neticesidir: yollaş "yoldaş" gibi.

2. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kaşkay Türkçesinde **şu** zamiri bulunmamaktadır. Bunun yerine o/u kullanılmaktadır. Ayrıca, dönüşlülük zamiri olarak "öz" kelimesi kullanılır.

3. Kaşkay Türkçesinde Türkiye Türkçesinde farklı olarak konuşma esnasında soru eki kullanılmadan cümledeki tonlama ile cümleye soru anlamı verilmesi yaygındır.

4. Kaşkay Türkçesinde sayı teşkilinde **on**dan sonraki sayılarda söylenen sayının yarısının toplanarak istenilen sayının söylenilmesi dikkati çeker: on yarım "on beş" gibi.

5. Şimdiki zaman eki, Türkiye Türkçesi ile aynı olan **-yor** dışında, **-y**, **yIr** ve zamanla karışık olarak **-Ir** şekilleri kullanılmaktadır.

Gereklilik kipinde olumsuz şekil "gerek" kelimesinden sonra "deyil" kelimesi getirilerek yapılır: varmam gerek deyil "varmamam gerek" gibi.

Metinler

İncelemeye esas aldığımız metinler, kasetlerden deşifre edilerek ağız özelliklerini yansıtacak biçimde transkripsiyonlanarak verildi. Ayrıca, Kaşkay Türkçesine ait Fars imlasıyla on üç şiir metinlere ilave edildi.

Sözlük

İncelemeye esas olan metinlerde geçen bütün kelimeler (anlaşılmayan ve şüpheli bazı kelimeler dışında) sözlüğe alındı. Ayrıca, yüz elli kadar kelime de M. Keyani'nin **Siyah Çadırha** adlı eserinin sonunda yer alan kelime listesinden seçilerek, kaynağı gösterilerek (S.Ç.) sözlüğe alındı.

Bibliyografya

Bibliygrafyada yer alan yayınlar, yazar soyadına göre alfabetik sıra halinde verildi. Doğrudan doğruya yararlandığımız eserler yanında ulaşamadığımız bazı kaynaklar da faydalı olacağı düşünülerek biblografyaya dahil edilmiştir.

Ekler

Ekler bölümünde, İran haritası yanında Fars bölgesinin haritası ve Kaşkayların yaylak ve kışlaklarını gösteren haritalar verildi. Ayrıca, bazı Kaşkay İlhanlarının ve Kaşkayların konar-göçer hayatlarını yansıtan resimler de verildi.

SÖZLÜK

SÖZLÜK

A

āc : tok olmayan, aç.

acar : henüz hayvanların otlatılmadığı mera (S.Ç.)

'aceb : çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

aceiP : çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

aciP : çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

ḥacub : çok tuhaf şey, anlaşılmaz.

acı : ıstırap, acı.

aççu : ıstırap, acı.

a. ġoci : acı keder

aç- : açmak.

açıg : kapalı olmayan, açık.

ad : isim, ad.

ad : isim, ad.

āt : isim, ad.

ā. ġoy- : isim koymak, ad vermek.

adam : 1. adam, insan. 2. erkek kişi.

adres : adres.

afşår : Avşar, Avşarlar.

efşar : Avşar, Avşarlar.

āftaba : ibrik.

āftafa : ibrik.

aftab gerdan: özel çadır (S.Ç.)

ak : beyaz, ak.

aġ : beyaz, ak.

aġar- : ağarmak.

aġ deve : beyaz deve, ak deve.

aġ ol- : temiz olma, ağ olma.

aġa : bey, efendi, ağa.

āġa : bey, efendi, ağa.

åġa : bey, efendi, ağa.

aġaç : 1. ağaç. 2. göç sırasındaki konaklama yerleri.

aġac : 1. ağaç. 2. göç sırasındaki konaklama yerleri.

āġaç top : ilde oynanan bir oyun (S.Ç:)

aġġoyonlu : Akkoyunlu.

ağı : zehir, ağı.

āğı : zehir, ağı.

ağıl : koyun ve keçi sürülerinin gecelediği, çit veya duvarla çevrili yer.

åğız : ağız.

aġz : ağız.

å. ġoy- : 1. ağzını değdirme, ağzını dokundurma.

2. ağzına alma.

aġuz : ilk süt, ağız (S.Ç.)

aẖar : hayvan barınağı, ahır.

aẖara : hayvan barınağı, ahır.

åhenger : Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.

aẖır : 1. son, nihayet. 2. sonra

āẖır : 1. son, nihayet. 2. sonra

ahid : söz, vaad.

akít : söz, vaad.

a. nåme : sözleşme, akidname.

aẖsaba : leğen.

aẖsaḳ ciran : 1. topal ceylan 2. il destanlarından birinin adı (S.Ç.)

aẖşam : akşam, akşam vakti.

ahta : burulmuş keçi (S.Ç.).

aẖund : öğretmen, molla.

aḳar : ırmak, nehir.

aḳca ḳız : yemeklerde kullanılan bir ot. (S.Ç.)

aḳca ḳok : yemeklerde kullanılan ve hayvan yemi olarak verilen bir ot (S.Ç.).

áKs : resim, fotoğraf.

āl : albastı, gulyabâni (S.Ç.).

āla berzengi : dev (S.Ç.)

ål : kırmızı, al.

alaca : keçi yavrusu.

'alafa : kadınların yanında taşıdığı güzel kokulu bir ot (S.Ç.).

aláġa : ilgi, alaka.

a. görset-: ilgilenme, alaka gösterme

alagözenek : soğangillerden yenilen bir sebze (S.Ç.).

alasiẖ : bir kebap adı (S.Ç.).

albát : elbet.

'alemdarlu : Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.

ålıcı ḳuş : alıcı kuş (şahin, doğan)

a. ġuş : alıcı kuş (şahin, doğan)

āli : patates.

'aliḳ : at yemi (S.Ç.).

all : alın.

aln : alın.

alt : alt, alt taraf.

altı : altı, altı rakamı.

āltı : altı, altı rakamı.

altī : altı, altı rakamı.

altmış : altmış.

amele : Kaşgaylar'ın boylarından birinin ismi.

'amala : Kaşgaylar'ın boylarından birinin ismi.

āmān : fırsat.

ā. ver- : fırsat verme.

amazun : Amazon nehri.

amrıḱa : Amerika.

ana : anne, ana.

ānå : anne, ana.

angehdan : bir ot adı (S.Ç.)

ankara : Ankara.

anla- : anlama, kavrama.

apar- : 1. almak. 2. bir yerde başka bir yere götürme.

yapar- : 1. almak. 2. bir yerde başka bir yere götürme.

apartuman : apartman.

'arab : Arap.

'a. atı : Arap atı.

'arabisTan : Arabistan, Arab yarım adası.

'arağ : alkollu içki.

'a. iş- : alkol kullanma, alkollu içki içmek.

arapçarpanlu: 1. bir Kaşkay tiresi. 2. halı motifi (S.Ç.)

ard : arka, arka taraf.

arenç : kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı, dirsek.

arged- : öğretmek.

arḫalıḫ : ilde dokunan, ceket yerine giyilen bir elbise

armut : armut.

armuT : armut.

arpa : arpa.

arpe : arpa.

arrı : arı, saf.

arrıḫ : 1. yaşlı, ihtiyar. 2. zayıf.

ārrūġ : 1. yaşlı, ihtiyar. 2. zayıf.

artıḫ : fazla, çok, bir hayli.

artıḳ : fazla, çok, bir hayli.

a. sana : yıllarca, uzun süre.

artış : ordu.

arv̂ad : kadın, avrat.

arv̂aT : kadın, avrat.

arz : 1. arz. 2. toprak. 3. yer.

asil : 1. asil, soylu. 2. karışık olmayan.

aslan : 1. aslan 2. bir ad türü (S.Ç.)

aslen : 1. temelde, esasında. 2. asla, katiyyen. 3. soyca

haslen : 1. temelde, esasda. 2. asla, katiyyen. 3. soyca

assana : manzum parça.

assur : astar.

aş : yemek, aş.

āş : yemek, aş.

aş-ı ḫoroş: sebzeli bir yemek.

aşağı : alt, aşağı.

aşşağı : alt, aşağı.

aşığ : 1. aşık, ozan.
aşşığ : 1. aşık, ozan.
aşḴ : sevda, muhabet, aşk.
êşğ : sevda, muhabet, aşk.
aşpalan : süzgeç.
āşuḳ : aşık kemiği ile oynanan bir oyun (S.Ç.)
āt : at.
at : at.
atlı : süvari, atlı.
át : et.
atatörk : Atatürk.
'atr : 1. hoş ve güzel koku. 2. güzel kokulu şey.
atta : baba, ata.
a'vāl : aile, ev halkı.
avvam : aile, ev halkı.
avare : başıboş, bir işe yaramayan
'avaz : 1. bozuk. 2. karışık.
a. ol- : 1. bozulma. 2. karışma.
avlad : çocuk, evlat.
avşen : yemekle ilaç yapımında kullanılan hoş kokulu bir ot (S.Ç.)
avval : önce, evvel.
ay : 1. ay. 2. ay, otuz gün.
āy : 1. ay. 2. ay, otuz gün.
ayağ : 1. ayak. 2. yaya, piyade.
eyağ : 1. ayak. 2. yaya, piyade.
ayaḫ : 1. ayak. 2. yaya, piyade.
a. tut- : 1. yer etme. 2. benimseme, tutma.
āyağ açma : gelinin baba evine ilk gidişi (S.Ç.)
ayaḳḳabı : ayakkabı (erkek).
aydır : Iğdır. Kaşkaylar'ın oymaklarından biri.
ayı : ayı.
ayıl- : 1. ayılma, ayıkma. 2. kendine gelme.
āyır- : eğirme, eğirme işi.
ayle : aile.
åyle : aile.
ayna : ayna.
āyne : ayna
aynı : aynısı, tıpkı, kendisi.
áyol : 1. bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. kadın, eş.
'ayP : noksanlık, eksiklik.
ayran : ayran.
åyron : ayran.
a. çek- : ayran içmek.
az : çok olmayan, az.
āz : çok olmayan, az.
azad : hür, serbest.
a. eyle- : serbest bırakma.
a. ol- : hür olma, serbest kalma.

azerbaycan : Azerbaycan.

azzığ : yiyecek, besin, gıda.

azzığ-ı hundu: özel bir Hint yemeği.

B

baba : baba.

bå_a : baba.

baba : baba.

båbå : baba.

bā_avradı : analık.

hey baba: hayret, mübala, şaşma bildirir.

båbånene : ebeveyn, anne-baba.

babacān : dede veya ihtiyar birine hürmet ve sevgi ile hitap şekli.

babur : kahramanlığı ile ünlü tarihi bir şahsiyet (Hacı Babur) (S.Ç.).

bacalan : bir at cinsi (S.Ç.).

bacı : kız kardeş, bacı.

beçi tut- : azaplanmak, sinirlenmek.

badāverd : yapışkan şıralı, acı bir bitki.

ba'de : sonra.

baad : sonra.

ba'd : sonra.

ba'dan : sonradan.

ba'den : sonradan.

ba'dez : sonradan.

badılcan : patlıcan.

badıncan: patlıcan.

bazılcan : patlıcan.

bazincan: patlıcan.

bā-eslehe : silahlı.

bağ : bağ.

bağçe : bahçe.

bağışla- : bağışlama, affetme.

bağuşla- : bağışlama, affetme.

bağiyye : kalan, bakiye.

bakıyye : kalan, bakiye.

baKğı : kalan, bakiye.

bakkı : kalan, bakiye.

bağla- : 1. bağlama. 2. tutma. 3. kesme (yol).

bah- : bakmak.

bahludaş : ilde topluca oynanan bir oyun (S.Ç.).

baht : talih, baht.

bahTiyar : İran'da bir göçer aşireti.

bakı : 1. tarihi. 2. eski.

bal : bal.

b. bahşesi: bal arısı.

balå : kötülük.

balaca : küçük.

b. saz : küçük saz.

b. uşağ : küçük çocuk.

balduz : baldız.
balığ : balık.
balış : yastık.
balışt : yastık.
balin : salatalık.
bapur : esrar.
bafur : esrar.
bárdáşt : İran'da bir yer ismi.
barğuzat : oruç.
b. tut- : oruç tutmak.
baruzi : damat evinden gelin evine götürülen yiyecekler (S.Ç.).
baş : kafa, baş.
başş : kafa, baş.
başını düzelt- : saçını kesmek.
başını ğaz- : başını vurma, öldürmek
başını kes- : öldürmek, başını kesmek.
başTan ḫırab : zeka özürlü.
başar- : 1. çözmek. 2. yapmak. 3. başarmak.
başgeraylı : ilde yaygın bir müzik (S.Ç.).
båşlığ : başlık.
bāşluğ : başlık.
b. kes- : başlık kesmek.
başmaķ : kadın ayakkabısı.
båtû ḫan : Batuhan.
bayat : Bayat, Bayatlar.
bayāT : Bayat, Bayatlar.
baydaķ : damadın çadırına asılan şeker parçası (S.Ç.).
ba'zī : 1. bir kısım. 2. bir miktar. 3. bazı.
bazigar : 1. dansçı. 2. halay çeken.
bazigān : 1. dansçı. 2. halay çeken.
bebe : meme veya kucak çocuğu, bebek.
bábá : meme veya kucak çocuğu, bebek.
bed-baht : talihsiz, bahtsız.
bád-baḫt : talihsiz, bahtsız.
beg : bey.
b. āt : 1. Bayat. 2. bey atlı.
bey : bey.
behbaḫan : İran'da bir yer ismi.
behmen : bir çimen çeşidi (S.Ç.).
behterin : en güzel.
bekray : küçük, tatlı bir portakal çeşidi.
bel : insan bedeninde göğüsle karın arasında daralmış bölüm, bel.
bela : bunun gibi, bu tarzda.
bele : böyle.
beley : böyle.

beledan : ekmek pişirmede kullanılan bir alet (S.Ç.).

belekeym : ancak, şu kadar var ki.

belev kin : ancak, şu kadar var ki.

belcik : Belçika.

belcikli : Belçikalı.

beledaş : yedi taş oyunu.

beli : 1. anlaşılmayan bir sözü tekrar ettirmek için soru yerine kullanılır. evet. 2. sesleniş karşısında verilen nazik cevap, hay hay anlamında.

belī : 1. anlaşılmayan bir sözü tekrar ettirmek için soru yerine kullanılır. evet. 2. sesleniş karşısında verilen nazik cevap, hay hay anlamında.

belki : belki, herhâlde, ihtimal.

belkem : belki.

ben : tekil birinci kişiyi gösteren zamir.

ben : meyvesi yenen bir ağaç.

bend : baraj, bend.

beneşe : menekşe, benefşe.

beni sadr : İran eski cumhurbaşkanı.

bennerabbås: İran'da bir şehir ismi.

beray : ...için, için.

berbend : Sasan döneminden kalma bir müzik (S.Ç.).

berencas : ilaç olarak kullanılan sarı çiçekli bir bitki (S.Ç.).

berḫord : mukayese, karşılaştırma.

b. et- : mukayese, karşılaştırma.

berK : yaprak.

berlin : Berlin.

bernåme : program.

b. tök- : program yapmak.

bes : yeter, kafi.

b́eş : beş.

bêş : beş.

bêş ağaç yol : her kabilenin göç sırasında konakladığı yer.beş konaklama yeri mesafe.

bêş basma : ilde kadınların oynadığı bir oyun (S.Ç.).

beşe : meşe.

betpay : İran'da bir yer ismi.

beybād : boş, nafile.

b. gêt- : boşa gitme, yele verme.

beyli : böyle.

beyn : beyin.

bezā : 1. o zaman. 2. zamanında

bışkala : keçi yavrusu.

bırınc : pirinç.

bildir- : haber vermek, bildirmek.

bir : bir, tek.

 bırı : birinci, ilk sırada gelen.

bisTon : fistan, kadın elbisesi.

bişir- : pişirmek.

bivaç : tembel.

biyo : gel! anlamında (S.Ç.).

biz : biz, birinci çokluk şahıs.

 bız : biz, birinci çokluk şahıs.

bohu : el ve ayakları için kullanılan bir alet (S.Ç.).

bola bola : kaynayan ayranı karıştırmak için kullanılan tahta alet (S.Ç.).

bolher : hayvan yemi olarak kullanılan bir ot (S.Ç.).

bollu : 1. Kaşkay tirelerinden biri. 2. il halılarında bir motif (S.Ç.).

bomba : bomba.

bombarān ed-: bombalamak.

bonku : aralarında akrabalık bağı olan il ailelerinden bir topluluk.

boyn : boyun.

börk : şapka, börk.

bölük : parça, kol, bölük.

böyük : büyük.

 beyig : büyük.

 böyüK : büyük.

bu : 1. zaman, yer ve sözde yakın. 2. en yakın bulunan yerine kullanılır.

 bū : bu.

buka tikane : domuru yenen tikenli bir bitki (S.Ç.).

bulağ otu : sebze olarak yenen bir ot.

bulama : koyunların doğumlarının ilk günlerindeki sütten elde edilen bir yiyecek. bir tür katı ağız (S.Ç.).

bulġar : Bulgar, Bulgaristan.

buġda : buğday.

bul- : rastlamak, görmek, bulmak.

bulûT : bulut.

 belût : bulut.

burmaġ : parmak.

buzorg : büyük.

bürr : hayvan sürüsü.

 bir bürr : 200-400 arasında değişen koyun sürüsü.

bir küçük bürr: 100'den az olan hayvan sürüsü (S.Ç.).

C

cacım : çeşitli renkte ipliklerle evde dokunan bir tür kilim.

cēcím : çeşitli renkte ipliklerle evde dokunan bir tür kilim.

cicim : çeşitli renkte ipliklerle evde dokunan bir tür kilim.

cacuķ : pişirilmiş otlarla karışık ayran ve yoğurt, cacık (S.Ç.).

cådde : cadde.

caferi : maydanoz.

cağcağa : hayvanların sevdiği bir ot.

cahal : cahil.

c. ķız : abla, cahil kız.

calduz : çuvaldız.

caldız : çuvaldız.

came-i dirran: Kaşkay müziğinde bir makam (S.Ç.).

cām-ı cahambin: Cemşid'in aynası.

can : 1. vücud, beden. 2. hayat, varlık.

canı çıḫ- : ölmek (hiddet anında söylenir).

canında ol- : içinde olma, kafasını meşkul etme.

caşir : hayvan yemi olarak kullanılan bir ot (S.Ç.).

cebiye : hayvanları sulamak için pınarların önlerinde yapılan yer, sulak (S.Ç.).

ċedd : ata, ecdad, ced.

cedel : 1. kavga. 2. münakaşa.

cefvel : kabalık, zorbalık, nezaketsizlik.

c. şıḫar- : olay çıkarmak, kabalık yapmak.

celese : 1. meclis. 2. toplantı.

celesa : 1. meclis. 2. toplantı.

c. tut- : toplanma, toplantı yapma.

celese-yi ceşın: eğlence meclisi.

celkanlı : İran'da bir yer ismi.

ceng : savaş, ceng.

cang : savaş, ceng.

c. et- : savaşmak, cenk etmek.

c. ol- : savaş olma, savaş çıkma.

c. -i cihani: dünya savaşı.

c. -i daḫili: 1. iç savaş. 2. iç karışıklık, isyan.

ceşin : 1. şölen. 2. eğlence, şenlik.

ceşın : 1. şölen. 2. eğlence, şenlik.

ceşn : 1. şölen. 2. eğlence, şenlik.

c. tut- : şölen tertiplemek, şenlik yapmak.

ceval : azık konulan, yünden torba, çuval (S.Ç.).

cevān : genç, delikanlı.

cevil : yemeklerde kullanılan kokulu bir ot (S.Ç.).

ceyiz : çeyiz.

cehez : çeyiz.

çeyizlik çanta: çeyiz çantası.

ceylān : ceylan.

ceyrān : ceylan.

cezayir-i koreyli: Kore adaları.

cezire-i murrisā: Murisa adası.

cılġa : çocuk, yeni yetme.

ciger : ciğer.

cingiruy : 1. hayvanların boynuna bağlanan zil, çan. 2. çıngırak.

cins : 1. soy, nesil. 2. cins.

cip : cep.

c. yağlığı : cep mendili, mendil.

ciran (ahu) : ilde meşhur bir at (S.Ç.)

ciz : 1. küçük taş. 2. il oyunlarından birinin adı.

ciz u gale : ilde bir oyunun adı

ciz u viz : etin pişerken çıkardığı ses, cızbız (S.Ç.).

comari : arpaya benzer bir bitki.

coraP : çorap.

cuce : civciv.

cuce : civciv.

cuçuḫ : çocuk.

culuv : kuluçga, yavrulama.

c. tut- : üreme, soyunu devam ettirme.

cunub : güney.

cünub : güney.

c. u ġarb: güney batı.

cur : tarz, şekil, biçim.

cür : tarz, şekil, biçim.

c. degil : uygunsuz, yakışıksız.

cūr ed- : düzenleme, şekil verme.

cuval : çuval.

cuvalduz : çuvaldız (S.Ç.).

cúz : az, küçük parça.

cül : 1. çul. 2. sıpa.

Ç

çā : 1. biraz. 2. birkaç.

ç. pul : biraz para.

çadır : çadır.

çādır : çadır.

ç. ġur- : çadır kurmak.

ç. vur- : çadır kurmak.

çadır şov : kadınların beline sardığı şal, kuşak.

çafma : üç ayaklı ağaç (S.Ç.).
çaǵ : şişman.
çaǵır- : 1. çağırma. 2. davet etme.
çal- : 1. seslendirme. 2. çalma.
çål- : 1. seslendirme. 2. çalma.
çalgı ḳaşᵒı : aşık kemiğiyle oyunanan oyunda bir vuruş (S.Ç.).
çålḫan- : 1. çalkanma. 2. karışma.
çanta : 1. çanta. 2. heybe vb.
çente : 1. çanta. 2. heybe vb.
çåpıǵ : halının dört köşesindeki yuvarlak desenler.
çåpuǵ : halının dört köşesindeki yuvarlak desenler.
çaP ėd- : 1. yazmak. 2. kaydetmek.
çapla : geniş yapraklı bir ot.
çar : dört.
çarā : derin, uzun.
çarǵet : başörtüsü.
çarḫe : yamak için kullanılan dokuma (S.Ç.).
çarpanlū : Kaşkaylar'ın (Keşküli) bir oymağı.
çaşt : kuşluk vakti.
çatlamış : bir ot ismi (çitlenbik).
çay : 1. çay (içecek). 2. ırmak, nehir
çāy : 1. çay (içecek). 2. ırmak, nehir.
çoy : 1. çay (içecek). 2. ırmak, nehir.
ç. düzelt-: 1. çay hazırlama. 2. çay pişirme.
ç. iç- : çay içmek.
çemen : çayır, otlak.
çemik çomaḫ: çelik çomak.
çeŋe : çene.
çenge : çene.
çent : 1. kaç. 2. bir kaç.
çente : azık konulan yün torba, çanta (S.Ç.).
çeperpiç : matem süresince boyun ve bele bağlanan bez (S.Ç.).
çeşme : çeşme, pınar.
çetır : kadınların başlarının iki tarafında sarkan saç (S.Ç.).
çetin : zor, çetin.
çevil berfī : esans yapımında kullanılan bir ot (S.Ç.).
çıḫ- : 1. çıkma. 2. tırmanma. 3. yayınlanma.

çıḳın : hayvanların hoşlandığı bir ot (S.Ç.).
çısfan : 1. senet, belge. 2. tapu.
çıtır : bir çalgı aleti.
çibı : çivi.
çiçek : çiçek (S.Ç.).
çiçi ağa : Kaşkaylar'ın ilk ilhanı (Çiçi Ağa-yı Kaşkayi).
çigil (çegil) : koyunları yakalamak için kullanılan uzun ip, kement (S.Ç.).
çin : 1. omuz. 2. Çin, Çin ülkesi.
çep çin : sol omuz.
çoban : 1. çoban. 2. amale.
ç. beg : çobanbeyi, çobanbaşı.
çoğan : sabun yerine kullanılan bitki özü (S.Ç.).
çoḫ : çok.
çōh : çok.
çuḫ : çok.
çökelig : çökelek.
çöKelig: çökelek.
çüKelik: çökelek.
çökelük: çökelek.
çöl : çöl, sahra.
çörek : ekmek.
çöreg : ekmek.
çöräg : ekmek.
çube : sabun yerine kullanın bitki özü (S.Ç.).
çuḳḳa : has yünlü kumaştan yapılan bir erkek giyeceği.
çıḫa : has yünlü kumaştan yapılan bir erkek giyeceği.
çune : bir ekmeklik hamur (S.Ç.).

D

daftar : defter.
dağ : 1. dağ. 2. yara bere.
dāğ : 1. dağ. 2. yara bere.
d. tur- : dağda durma, dağda kalmak.
dağ deviren : güçlü, kuvvetli (S.Ç.).
dagıl- : dağılmak.
dağma : damga yapılan alet (S.Ç.).
dah : on, on rakamı.
daha : 1. miktar, mukayese derecesi bildirir. 2. ilave bildirir. 3. hakikaten.
dā : 1. miktar, mukayese derecesi bildirir. 2. ilave bildirir. 3. hakikaten.
da‿a : 1. miktar, mukayese derecesi bildirir. 2. ilave bildirir. 3. hakikaten.

dāh : 1. miktar, mukayese derecesi bildirir.
2. ilave bildirir.
3. hakikaten.

dahan : 1. miktar, mukayese derecesi bildirir.
2. ilave bildirir.
3. hakikaten.

dal : 1. bir şeyin arka kısmı, sırt. 2. arka tarafta olan.

dalına bagla- : arkasına bağlamak, sırtına bağlamak.

dam : ev, bina, yapı.

damad : damat.

dan : hayvanları sağmak için bir araya toplamak (S.Ç.).

dåna : tane.

dene : tane.

dåna dåna: 1. tane tane.
2. bir bir.

dána dağı : Dena dağı (Kaşkaylar'ın yaylaklarının bulunduğu dağ).

cena dağı: Dena dağı (Kaşkaylar'ın yaylaklarının bulunduğu dağ).

danış- : 1. konuşmak.
2. söylemek.
3. anlatmak.

danışgâh : okul, medrese.

danuv çayı : Dena çayı (Fars bölgesinde bir çay).

dår : dar, geniş olmayan.

dar : ağaç.

dara çek-: idam etmek, asmak.

darağ : tarak.

darbımesel : ata sözü.

darman : derman, ilaç.

darrı : deri.

dars : ders.

d. oẖu- : ders çalışmak, dersini okumak.

darti : sel sularından geriye kalan çer çöp (S.Ç.).

darvåza : 1. kapı, kale kapısı.
2. şehir kapısı.

darvåzaban: kapıcı, kapıya bakan.

derban : kapıcı, kapıya bakan.

das : 1. tırpan. 2. orak.

daş : taş.

dåş : taş.

daşlık : taşlık.

daşdaş : yedi taş oyunu.

daşdemirlu : Kaşkay ilinde bir tire (S.Ç.).

da'vå : 1. dava. 2. şikayet.

d. et- : 1. dava etmek.
2. şikayetçi olmak.

dá'vat : davet, çağrı.

d. et- : davet etmek.
da'v̂etçi : 1. davetli.
2. davete icabet eden.
davlet : 1. devlet. 2. idare
3. dönem.
d. -ı törkiye: Türkiye, T.C.
d. -i şah : 1. şah dönemi.
2. şah idaresi.
dovlet : 1. devlet. 2. idare.
3. dönem.
d. -i şah : 1. şah dönemi.
2. şah idaresi.
dav̂ırcek : ekmek döndereceği.
davırceK: ekmek döndereceği.
dåvşan : tavşan.
dovşan : tavşan.
davuk : ilin meşhur çalgıcısı.
dáy- : değmek, dokunmak.
deg- : 1. değmek, dokunmak.
2. eş, bedel.
dey- : 1. değmek, dokunmak.
2. eş, bedel
dayı : dayı, annenin erkek kardeşi.
day : dayı, annenin erkek kardeşi.
dāy : dayı, annenin erkek kardeşi.
dayi : dayı, annenin erkek kardeşi.

de- : demek, söylemek.
dė- : demek, söylemek.
di- : demek, söylemek.
dedekay : Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.
defa : ...defa, ...kere, ...sefer.
dekke : oyun yeri (S.Ç.).
del- : delmek.
deleni : bir peynir çeşidi (S.Ç.).
deli : 1. deli, zeka özürlü.
2. gözü kara, yiğit.
dēlı : 1. deli, zeka özürlü.
2. gözü kara, yiğit.
dálī : 1. deli, zeka özürlü.
2. gözü kara, yiğit.
dālī : 1. deli, zeka özürlü.
2. gözü kara, yiğit.
delil : belge, delil.
demir : demir, demir cevheri.
demır : demir, demir cevheri.
damırçi : demirci.
d. oğlû : Demircioğlu (Köroğlu - nun yardımcısı).
dempay : terlik.
denpoḫ : sebzeli bir yemek.
deng : denk, eş değer.
depe : barut kabı, torbası (S.Ç.).

derd : dert, sıkıntı, acı.
dard : dert, sıkıntı, acı.
d. -ı hicran: ayrılık acısı.

derece : 1. derece. 2. kademe, basamak.
dergir : mücadele.
dev̂azdeh : oniki.
deve : deve.
dav̂a : deve.
dev̂e : deve.
devır- : 1. devirmek. 2. yıkmak. 3. yok etmek.
dırnaḫ : tırnak.
dibeg : dibek, havan.
dibeK : dibek, havan.
didar : 1. görme. 2. görünüş, yüz, sima.
didumeg : leylek.
dig̥in : düğün.
dil : dil, lisan.
dīl : dil, lisan.
d. -i merkezi: 1. ana dil. 2. merkez dili. 3. standart dil.
diley : 1. dilek, istek, arzu. 2. şikayet, sıkıntı.
dinebigi : Kaşkay kilimlerinde bir nakış (S.Ç.).

direK : direk, sütun.
diş : diş.
dīş : diş.
dīşi : dişi, müennes.
dişşi : dişi, müennes.
dişü : dişi, müennes.
divar : duvar.
diz : diz.
doğ- : 1. doğurmak, yavrulamak 2. meydana çıkmak, ortaya çıkmak, üremek.
doğmacılığ: doğruma, üreme.
d. ı tutulma: doğurmama, ürememe.
doḳuz : dokuz, dokuz rakamı.
doḳḳuz : dokuz, dokuz rakamı.
doḳoz : dokuz, dokuz rakamı.
doḳḳuzlu : Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.
doktôr : doktor, hekim.
dol- : dolmak.
dommûz : domuz.
doŋız : domuz.
doss : dost, ahbap.
dosT : dost, ahbap.
dovru : tabak, sahan.
dozze : teyze.
dög- : dövmek (değirmende).

dön- : dönmek.
dȫn- : dönmek.
döne : dana.
dörrı : hızlı, çabuk.
d. dörrı : çabucak, hızlı hızlı.
dört : dört.
dörd : dört.
döyörd : dört.
döş : göğüs, sine.
döş- : döğüşmek, savaşmak.
döşek : döşek.
doşek : döşek.
döşşeK : döşek.
dubağ : gelinin başındaki örtüyü korumak için başa sarılan mendil (S.Ç.).
dudaḳ : dudak.
dudağ : dudak.
dukard : koyun ve keçi kırpma makası.
dukkan : dükkan, küçük mağaza.
dükân : dükkan, küçük mağaza.
dukuheg : Şiraz'a bağlı bir yerleşim birimi.
duman : duman.
dummalağ : mantar.
dur- : durmak, beklemek.
durışim : işaret, tamga (damga).
durna : turna, turna kuşu.
d. teli : turna teli.
durrat : bir kuş ismi.
duT- : 1. tutmak, yakalamak. 2. desteklemek.
duvar : koyun keçi, küçükbaş hayvan.
duv̂ar : koyun keçi, küçükbaş hayvan.
duy- : duymak, işitmek.
düge : pirinç.
dünya : dünya, evren.
d. farğ et-: zamanın değişmesi, dünyanın farklı olması.
dürüs : 1. dürüst, doğru. 2. güvenilir.
döröს : 1. dürüst, doğru. 2. güvenilir.
dörüst : 1. dürüst, doğru. 2. güvenilir.
durus : 1. dürüst, doğru. 2. güvenilir.
düş- : 1. düşmek. 2. çıkmak. 3. isabet etmek.
ğora düş-: 1. çekilişin kendisine isabet etmesi. 2. kurranın kendisine çıkması.
düşmān : düşman, hasım.
düviz : ikiyüz, ikiyüz rakamı.
düz : 1. tuz. 2. düzlük, ova.
düzel- : 1. düzelmek. 2. bir meselenin halollması.

düzün : dizin, sıra.
d. düzün: dizin dizin, sıra sıra.

E

ėcbår : zorlama, mecbur etme.
ecbåren : mecburen, zorunluluktan.
ecdād : ecdat, atalar.
ėddē : 1. iddia. 2. görüş.
efriġa : Afrika.
efriġalı : Afrikalı.
ehånaT : ihanet.
ehemiyet : önem, ehemiyyet.
e. ver- : önem vermek.
ehTılaf : ihtilaf, anlaşmazlık.
ehTıram : derin hürmet, saygı.
ehtiram : derin hürmet, saygı.
ehtırar : istisna, müstesna.
ėkbāl : ikbal.
eks : 1. suret. 2. resim. 3. fotokopi.
ėl : 1. el, il. 2. halk, toplum. 3. memleket. 4. aşiret.
ė. ġızı : il kızı, kabile kızı.
el : el.
ál : el.
e. açıḫ : 1. saçıp savuran, eli açık. 2. işini bilmeyen.
e. yıka- : el yıkama.
elaġa : 1. alaka, ilgi. 2. münasebet.
ė'lam : 1. haberdar etme, bildirme. 2. anlatma.

el'an : 1. şimdi, şimdiki halde. 2. şu anda, hala, daha.
ele : 1. öyle. 2. işte.
ėlı : 1. öyle. 2. işte.
eleḫter (yeleḫter): il halk oyunlarından biri (S.Ç.).
elli : elli, elli rakamı.
āllī : elli, elli rakamı.
elm : ilim, bilim.
elma : elma.
alma : elma.
elvaT : evlat.
elzem : pek lazım, gerekli.
alzám : pek lazım, gerekli.
erzem : pek lazım, gerekli.
emceK : meme.
ámcek : meme.
emır ġulu : emirkulu, hizmetçi.
emi : amca.
emı : amca.
emir : bir kabilenin veya ülkenin başkanı, hakimi.

emir teymur-ı
gúrakāni : Timurlenk.
emlik : henüz sütten kesilmemiş kuzu (S.Ç.).
emmåmat : 1. imam. 2. kulak zarı.
e. -ı düş-: kulak zarının patlaması.
engoşTe̊r : yüzük.
enik : köpek yavrusu, enik.
er : 1. erkek. 2. koca.
ár : 1. erkek. 2. koca.
ere gid- : kocaya varmak, evlenmek
á. git- : kocaya varmak, evlenmek
erağ : 1. uzak, yakın olmayan. 2. Irak ülkesi.
irağ : 1. uzak, yakın olmayan. 2. Irak ülkesi.
ergen : 1. erken. 2. tez, çabuk.
ermenisTan : Ermenistan.
erzurum : Erzurum.
esas : temel, öz, esas.
esbab : elbise, giyecek.
e. -ı esasí: 1. lüzumlu giyecekler. 2. temel ihtiyaçlar.
esir : hür olmayan, esir.
hesir : hür olmayan, esir.
eş'ar : şiirler.
eşeg : merkep, eşek.
eşşe : merkep, eşek.
eşşeK : merkep, eşek.
eşşey : merkep, eşek.
ışşek : merkep, eşek.
eşid- : işitmek, duymak.
eşref pehlevi: Rıza Şah'ın kız kardeşi.
et : et.
ètiş- : yetişmek, ulaşmak.
etraf : taraflar, yönler.
atraf : taraflar, yönler.
etrak : Türk illeri, Türk boyları.
ev : ev.
áv̂ : ev.
āv̂ : ev.
ev̂ : ev.
ev̂lan- : evlenmek.
ey : ip eğirme aleti (S.Ç.).
èyd : bayram.
è. -i beyig: büyük bayram (Nevruz).
è. -i ġurban: kurban bayramı.
è. -i nåv̂ruz: Nevruz bayramı.
è. -i ramazån: Ramazan bayramı.
èydiyè̂ : 1. bayrama gitmek. 2. bayramlaşmak.
eydāT : eyvah!
eyer : eğer, şayet.
eyle- : yapmak, etmek.
'eyne : aynı, tıpkı.
eyni : aynı, tıpkı.

eyv̂ez ḫan : Ayvaz Han(Köroğlu'nun yardımcısı)

eziyet : eziyet.

e. eyle- : eziyet etmek.

F

fağat : fakat, lakin, ama.

faḲ : fakat, lakin, ama.

fağir : fakir, yoksul.

fahş ed- : açıklama, ifşa etme.

falân : falan, filan.

filan : falan, filan.

filân : falan, filan.

fāmil : 1. aile. 2. akraba. 3. soy adı.

fâmil : 1. aile. 2. akraba. 3. soy adı.

famil : 1. aile. 2. akraba. 3. soy adı.

feramuş : unutma, hatırlamama.

fark̇ : fark.

f. yoḫ : farksız, aynı.

farg : fark.

fars : 1. İran'ın Fars bölgesi. 2. Acem, İran kavmi.

fars-ı madan: Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.

f. medan: Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.

fârsmeden: Kaşkaylar'ın oymaklarından birinin ismi.

farz : farzetme, farzı mahal.

fatih : feth eden.

fayda : fayda, yarar.

fayde : fayda, yarar.

f. yoḫ : faydasız, yararsız.

fena : fena, kötü, zararlı.

f. ġan : kötü kan, bozuk kan.

fendeK : çakmak, ateş yakma aleti.

feransa : 1. Fransa. 2. Fransızca.

f. danış- : Fransızca konuşma.

ferār : firar, kaçak.

ferārī : firari, firar eden, kaçan.

fereŋi : frengi, frenge ait.

fırah : ayrılık, ayrılma.

fi'ili : 1. fiili olarak bulunan, mevcut. 2. iş, hareket.

fikr : fikir, muhakeme neticesinde oluşan kanaat.

f. ed- : 1. düşünmek. 2. hatırlamak.

fékr : 1. düşünmek. 2. hatırlamak.

fikre gid-: hatırlamak, aklına

gelmek

fil : fil.

filfil : biber, yeşil biber.

film : film.

finland : Finlandya.

finlend : Finlandya.

finler : Finliler.

firzabād : Firuzabad.

fişeng : fişek, av düfeği mermisi.

fizir : bir ot adı (S.Ç.).

futbal : futbol, ayak topu.

füyuc : gurbet.

G

ġablen : önceden.

ġadın : kadın.

ġalat : yalnış, hata.

ġaluben : galiba, herhalde, ihtimal.

ġanāt : kanat.

ġanun : kanun, kural.

ġanūn : kanun, kural.

ġ. -ı ķaşĶayi: Kaşkay kanunu.

ġavâli : 1. söz, 2. karar, sözleşme.

ġayri : gayri, başka.

ġıyri : gayri, başka, diğer.

ġaz- : 1. kazmak. 2. kaldırmak (ortadan). 3. kesmek.

ġaza : 1. yemek. 2. yiyecek.

ķazâ : 1. yemek. 2. yiyecek.

ġazavat : savaşlar, gazâlar.

ġaziye : olay, hadise, mesele.

gėce : gece.

gėcā : gece.

gėcē : gece.

geç- : geçmek.

geş- : geçmek.

geççi : keçi.

gėççi : keçi.

gel- : gelmek, varmak.

gel aşağı : azalt, eksilt (S.Ç.).

gelin : gelin.

gelín : gelin.

gálın : gelin.

galın : gelin.

gelin burmaķ: yemeklerde kullanılan bir ot (S.Ç.).

gelin uçan : 1. bir yer ismi. 2. bir gelinin uçtuğu uçurum.

gellezen : Kaşkaylar'ın bir oymağı.

gem : kuzuların annesini ememenesi için memeye takılan ağaç (S.Ç.).

gene : tekrar, bir daha, yine.

gendel : bir at adı (S.Ç.).

genduman : İran'ın Fars bölgesinde bir yerleşim birimi.

gerand : büyük.
gerçig : gerçek, hakikat, doğru.
gerek : lazım, lüzumlu.
gereg : lazım, lüzumlu.
geri : yeniden, tekrar.
germen : ip, elle dokunmuş keçi kılından ip.
germesilin : Fars bölgesinde bir yerleşim birimi.
germıssırı: Fars bölgesinde bir yerleşim birimi.
germi : görümce.
gev̂ : ayran.
g. yay- : ayran yaymak.
geven : tikenli bir ot, keven.
gey- : giymek.
gez- : dolaşmak, gezmek.
gezine : bit ot adı.
gılas : bardak.
ġılıç : kılınç.
ġılıc : kılınç.
gramafon : gramafon.
ġısmat : 1. parça. 2. taraf. 3. bölüm.
gıyáfat : kıyafet, giyisi.
ġıymet : kıymet, değer.
ġızdır- : 1. alıştırmak, ısındırmak. 2. yetiştirmek.
giden darġa : 1. giden katar. 2. müzikte bir makam (S.Ç.).
gid uḫarı : ilave et, ekle, fazlalaştır.
gil : kil, killi toprak.
ginabu : ilaç olarak kullanılan bir ot.
gine : yine, bir daha, tekrar.
gene : yine, bir daha, tekrar.
ginen : yine, bir daha, tekrar.
giraylı : Kaşkay ilinde bir müzik makamı (S.Ç.).
giriftār : vurgun, tutkun, müptela.
g. -lık : müptela olma, tutulma.
git- : gitmek.
ged- : gitmek.
gid- : gitmek.
KeT- : gitmek.
giv̂ıne : hedik, haşlanmış buğday.
ġoca buā : dede.
ġoç : koç.
ġoçç : koç.
ġoḫum : hısım, akraba.
ġol : kol.
ġômpol : çadır ve el dokumalarına takılan süsler.
ġora : kura.
ġ. -keşlik: kura çekmek.

ġorḫ- : korkmak, çekinmek.

ġorḫançi: korkak.

ġorro : kuru, kurumuş.

ġorrod- : kurutmak.

ġorucu : koruyucu.

ġoş- : koşmak.

ġoşun : asker.

ġuşun : asker.

ķuşun : asker.

ġoy- : koymak, bırakmak.

ġoz : 1. Oğuz, Guz.
2. hoş, alımlı, güzel.

ġ. ġız : güzel, alımlı kız.

göbek lağlama: il oyunlarında geçmeli anlamında bir terim (S.Ç.).

göbek : göbek.

g. kes- : göbek kesmek.

göl : 1. göl. 2. halının ortasındaki desen.

gȯl : 1. göl. 2. halının ortasındaki desen.

gör- : 1. görmek. 2. bakmak.

götür- : götürmek.

göven- : güvenmek, bel bağlamak.

göver- : güvermek, yeşermek.

göy : mavi.

gȫyce : erik, yeşil erik.

göz : göz.

güz : göz.

g. -ü düş-: 1. görme.
2. gözüne görünme.

gulavi : armut.

gumpul : yünden yapılmış takı.

gúnaḫ : günah.

gurab : yağmur sularının oluşturduğu gölcükler.

ġur'an : Kur'an, Kur'an-ı Kerim.

ġ. -lığ : kurbanlık, kurban.

ġurbân : kurban.

gurce : domates.

gureḫer : zebra.

ġusta : sıkıntı, keder.

ġusfan : koyun.

ġuvve : takat, kuvvet.

g. -si kes-: takatı kesilmek.

guyá : güya, sözde.

guz : sonbahar, güz.

guzeşd : geçmiş, geçmiş zaman.

güç̱ dur- : karşı durma, karşı çıkma.

güdar : akar suların derin ve da kısmı (S.Ç.).

gül : gül, gül çiçeği.

gúl : gül, gül çiçeği.

gül- : gülmek.

gül cacim : güzel gül nakışlarıyla dokunmuş cecim (S.Ç.).

gülgez : gül kurusu renk.

gülle	**:** top, yuvarlak.
gün	**:** 1. yirmidört saatlik zaman dilimi. 2. güneş. 3. vakit.
gün̄	: gün.
g. çal-	: güneşin doğması, gün doğumu.
günleri ḳara ol-	: günleri kararmak, hayatları kararmak.
gülnüz	: gündüz.

H

haạn	**:** han.
hababak	**:** hay hay! sesi çıkarmak.
haçaġ	**:** ne zaman, ne vakit.
haçan	: ne zaman, ne vakit.
ḥafsat	**:** yediyüz.
ḥaḴġat	**:** hakikat, gerçek.
heyiġáten	: hakikaten, gerçekten.
ḥaTme	**:** damga, işaret.
ḥaḫlâġ	**:** ahlak.
háịn	**:** elin, başkasının.
hākim	**:** hakim, hükm eden.
h. -ı ev̂	: ev reisi, evin hakimi.
haḳ	**:** Hak.
h. saḳlasın	: Allah korusun.
hal ed-	**:** davranmak, hamle etmek.
h. eyli-	: davranmak, hamle etmek.
hám...hám	**:** hem... hem.
hāmı	**:** hepsi, tümü.
h. yer	: her yer, her taraf.
ḥamlĕ	**:** hamle, saldırı, taarruz.
ḥ. eyle-	: hamle etmek, saldırmak.
ḥemlĕ	: hamle, saldırı, taarruz.
han	**:** söz arasında söylenir.
hanel	**:** 1. yavaş, yavaşça. 2. zamanla.
h. hanel	: yavaş yavaş.
hānuz	: henüz.
hanúz	: henüz.
hara	**:** nere.
hára	: nere.
haraceg	: nereye.
harda	: ne, nerede.
harb	**:** harp, savaş.
harP	: harp, savaş.
haPıs	**:** 1. hapis. 2. hapishane.
haPlaġ	**:** kır at, beyaz at.
haPs̯ ol-	: 1. ispatlayamama. 2. açıklanamamak. 3. kabul görmemek.
haPu	**:** hepsi, tümü, tamamı.
hareng hareng	**:** il oyunlarından birinin ismi (S.Ç.).
háşTetḫan	**:** bir yer ismi. (Kafkasyada)

hat ur- : düşünmek.

hava : hava.

hayår : eğer.

he : evet, tamam.

hē : evet, tamam.

hebeşeli : Habeşli, Habeşistanlı.

hecáP : hicap, kapanma.

heç : hiç, asla.

heç : hiç, asla.

heç kes : hiç kimse.

heç tamam: 1. kesinlikle, asla.
2. tamamen.

hēç vaht : hiçbir zaman, kattiyen.

heş : hiç, asla.

helbet : elbet, tabiki.

helivan : ilde meşhur bir at adı.

hemedan : İran'da bir şehir.

hemin : henüz, daha.

hemişe : her zaman.

hemīşe : her zaman.

her : her.

h. çend : 1. kaç tane.
2. her ne kadar.

h. kim : herkim, herkes.

herc u merc : karışık, darmadağın, allak.bullak.

herif : düşman.

ḥesab : hesap.

ḥısab : hesap.

ḥ. ed- : hesaplama, hesap etme.

ḥ. dürüs : 1. doğru hesap.
2. doğru karar.
3. yerinde yapılan iş.

hevvel : evvel, önce.

ḥevvel : evvel, önce.

heye : sahip, eye.

heyet : heyet, komisyon.

hezar : bin, bin rakamı.

h. sål : bin yıl.

hezar pişe : çay takımının konulduğu kutu (S.Ç.).

hili : ilde kadınların topluca oynadıkları bir halk oyunu, halay çekme (S.Ç.).

hirrin çekilir: kap kacakla oynanan il oyununda bir terim (S.Ç.).

ḥokm : hüküm, karar.

ḥ. eyle- : hükmetmek, emretmek.

hotel : otel, hotel.

hovle : havlu.

hör- : örmek, dokumak.

hu : hey! anlamında (S.Ç.).

hudud : sınır, hudut.

hududat : sınırlar, hudutlar.

huḲuḲ : 1. hukuk.2. izin.

h. ver- : izin vermek.

hul : avare, perişan.

hulġa : halka .

hulule : ilaç olarak kullanılan kokulu bir ot (S.Ç.).
hunar : hüner, marifet.
huppuḳ : sille, tokat (S.Ç.).
husn-i gu : Kaşkay ilinde bir oyun adı (S.Ç.).
ḫusrov ḫan : Kaşkaylar'ın bir ilhanı (Hüsrev Han-ı Kaşkayi).

Ḫ

ḫaban : iyiler, güzeller.
ḫabar : haber.
ḫ. al- : haber almak.
ḫ. apar- : haber götürmek.
ḫ. bil- : 1. haberdar olma. 2. haber alma.
ḫ. ver- : haber verme.
ḫaber : haber.
ḫaççiç : 1. bez torba. 2. peynir veya çökelek süzme bezi.
ḫahiş : rica.
ḫ. ed- : ricacı olmak, rica etmek.
ḫak : toprak.
ḫakşi : tohumu ilaç olarak kullanılan bir bitki (S.Ç.).
ḫalḫal : tüfek kını (S.Ç.).
ḫalife : halife.
ḫali : halı.
ḳalı : halı.
ḳālı : halı.
ḳâli : halı.
ḫ. törki : Türk halısı.
ḳ. törki : Türk halısı.
ḫalḳ : halk, ahali.
hal : halk, ahali.
halġ : halk, ahali.
ḫalġ : halk, ahali.
ḫalḫ : halk, ahali.
ḫall : tazı.
ḫamır : hamur.
ḫamine : zamansız yağan yaz yağmuru (S.Ç.).
ḫan : han, emir.
ḫanḫani : han sahibi, hanlık idaresi.
ḫanḫanlıġ: hanlık, hanlık müessesi.
ḫ. -ı bozûrg: büyük han.
ḫançer : hançer.
ḫ. vur- : hançerlemek, hançer vurmak.
ḫanum : hanım.
ḫarab : 1. harap. 2. eski.
ḫarabât : 1. haraplar. 2. eskiler.
ḫ. maşın : eski araba.
ḫarc et- : harcama.
ḫ. eyle- : harcama.

ḫarc-ı merc : 1. karışıklık. 2. isyan.

ḫ. merc ol-: karışıklık olma.

ḫar çan : ne kadar, kaç.

ḫardal : taze yağ.

ḫarman : harman.

ḫarşitör : devedikeni (S.Ç.).

ḫata : hata, yanlış.

ḫaternak : tehlikeli.

ḫaTernāK: tehlikeli.

ḫ. adam : 1. tehlikeli adam. 2. güvenilmez kişi.

ḫatıra : hatıra, anı.

ḫatun : hatun.

ḫatur : hatır, saygı.

ḫerraş : 1. kuş besleyen, kuşçu. 2. kuş bakıcısı.

ḫeyli : hayli, epeyce.

hiylü : hayli, epeyce.

ḫeyr : hayır, olmaz, yok.

ḫıyabān : 1. yol. 2. bulvar, cadde.

ḫiyâbān : 1. yol. 2. bulvar, cadde.

ḫıyānat : ihanet, hayinlik.

ḫ. -kār : ihanet sahibi, hayin.

ḫıyar : salatalık, hıyar.

ḫızmat : hizmet.

ḫ. et- : hizmet etmek.

ḫızmetçi :hizmetçi, hizmet eden.

ḫilāl : çadır bağlamada kullanılan kazık (S.Ç.).

ḫirsan : bir ot adı (S.Ç.).

ḫivişk : boya elde elde etmede kullanılan bir bitki.

ḫolasa : hülasa, velhasıl.

ḫulasā : hülasa, velhasıl.

ḫoP : tamam, peki, iyi.

ḫ. adam : iyi adam.

ḫ. ḳanun : güzel kanun.

ḫ. atlı : iyi binici.

ḫ. ol- : iyileşmek, iyi olmak.

ḫoraki : yemek, aş.

ḫ. düzelt-: yemek pişirmek, yemek hazırlamak.

ḫorcın : meşin veya kilimden yapılmış büyük torba.

ḫurcun : meşin veya kilimden yapılmış büyük torba.

ḫorasan : Horasan.

ḫore : azık torbası (S.Ç.).

ḫorramābād: Hürremabad (İran'da bir şehir).

ḫurramabad: Hürremabad.

ḫosrov̇: Kaşkay müziğinde geçen bir makam adı (S.Ç.).

ḫossıġarlıg : dünürlük, kız isteme.

ḫoş : hoş, güzel.

ḫ. livaz : hoş görünümlü, alımlı.

ḫoşu gel- : hoşuna gitmek, istekli olmak.

ḫotan : Hotan (Doğu Türkistan-da bir şehir).

ḫ. ceyrānı: Hotan ceylanı.
ḫavf : korku.
ḫuda : Allah, Rab.
ḫudaya : ey Allah'ım, ya Rab.
ḫun : kan.
ḫurd : parça.
ḫ. ed- : 1. gururunu incitme. 2. parçalama, doğrama.
ḫurma : hurma.
ḫuruz : horoz.
ḫurus : horoz.
ḫusrōv ḫan : Hüsrev Han (Kaşkayların bir ilhanı).
ḫususu : özel, hususi.

I

ılluz : yıldız.
ımḱan : imkan.
ıngılab : devrim, inkılap.
engılab : devrim, inkılap.
ısfandinav : İskandınav, İskandınavya.
eskandinevya: İskandınavya.
íslām : islam.
ıspanyol : İspanya.
ı. safirı : İspanya büyükelçisi.
ısrar : ısrar.
ısTıla : ıstılah.
ışḳın : ışkın (S.Ç.).
ızdıvâc : izdivac, evlenme.
ı. elá- : evlenmek.
ímar : imar.
ímarat : imarlı.

İ

icaze : müsade, izin.
i. et- : izin vermek, müsade etmek.
ecaze : izin, müsade.
iç : iç, iç taraf.
iç- : içmek.
iş- : içmek.
için : için.
iç : için
için : için.
içın : için.
iççın : için.
iftār : iftar, iftar açma zamanı.
i. yi- : iftar etmek.
igdir : Iğdır.
eygdır : Iğdır.
iġbal : ikbal.
iḥdām : idam.
eḥdam : idam.
i. ele- : idam etmek, asmak.
iḫtisadı : iktisat, tasarruf.
i. ed- : tasarruf etmek.
iki : 1. iki rakamı. 2. çift.

ikinci : ikinci, birden sonra gelen.
ikkısı : ikinci, birden sonra gelen.
ikki dogur-: ikiz doğruma, çift.
il : 1. yıl, sene. 2. memleket. 3. halk, topluluk.
i.-ḳaşḲayı: Kaşkay aşireti.
ilāT : aşiretler, iller.
iki ağaç yol : iki konaklama mesafesi.
ilan : yılan.
i. çal- : yılan sokması.
i.-leyin : yılan gibi, yılana benzer.
i. gözı : yağ, hayvansal yağ.
ilḫan : ilhan (Kaşkay aşiretinin genel reisi).
ilkin : önce, ilk önce.
ilma : 1. ilmek işi, ilmik. 2. halılardaki düğüm.
iltifaġa : bela, musibet.
imam : 1. imam, önder. 2. İmam Humeyni.
imperatur : imparator.
emperoturlıg: imparatorluk.
imprátur: imparator.
in- : inmek.
en- : inmek.
endir- : indirmek.
indi : şimdi, şu anda.
indı : şimdi, şu anda.
innı : şimdi, şu anda.
inni : şimdi, şu anda.
innik : şimdi, şu anda.
iŋe : iğne.
insan : insan, insanoğlu.
intibah : seçme, seçip ayırma.
i. ed- : seçmek, ayırmak.
ip : ip, yük bağlama ipi.
iran : İran, İran devleti.
irån : İran, İran devleti.
is : koku.
i. ver- : koku vermek, koku salma
i. veren ot: kokulu bir ot.
isTe- : istemek, arzulamak.
ise- : istemek, arzulamak.
isse- : istemek, arzulamak.
isTi- : istemek, arzulamak.
isTimal : kullanmak.
isfahan : İsfahan.
isfehan : İsfahan.
islambul : İstanbul.
islambol : İstanbul.
ismayil : İsmail (İsmail Han-ı Kaşkayi. Nasır Han'ın babası).
ispend : göz yaraları için kullanılan bir bitki tohumu (S.Ç.).

issi : sıcak, ısı.
i. sahla- : sıcak tutmak, ısıtmak.
iş : iş.
işş : iş.
i. düzel- : işin yoluna girmesi, yolunda olması.
i. gör- : iş yapmak, çalışmak.
işi yahşı : işi güzel, yolunda.
i. yeri : iş yeri.
işli- : 1. çalışmak. 2. işlemek.
işarp : ipek havlu (S.Ç.).
iştibah : yanlış.
it : it, köpek.
īt : it, köpek.
itTfaġ : 1. nahoş durum. 2. musibet, bela.
etTıfaġ : 1. nahoş durum. 2. musibet, bela.
ittifaġat : hadiseler, olaylar.
i. düş- : kötü olaylarla karşılaşmak
itTilaat : malumatlar, bilgiler.
i.-ı umumiye: genel bilgiler.
itir- : 1. göndermek. 2. yitirmek.
iye : iyi.
eyi : iyi.
iyirmi : yirmi sayısı.
iyirmi : yirmi sayısı.
yerme : yirmi sayısı.

K

ḳabaġ : 1. ön, ileri. 2. evvel. 3. bir şeyin ön kısmı.
ġabaġ : 1. ön, ileri. 2. evvel. 3. bir şeyin ön kısmı.
ḳabile : kabile.
ḳablen : önce.
ḳabul et- : razı olmak, kabul etmek.
ḳac : şaşı, şaşı gözlü.
ḳacar : Kacar, Kacarlar.
ġacar : Kacar, Kacarlar.
Ḳacar : Kacar, Kacarlar.
ḳaççı : makas.
ḳaç- : kaçmak.
ġaç- : kaçmak.
ġaçġıntı : kaçak, firari.
ġaçḲıntı : kaçak, firari.
ḳaç ḳara ḳaç : il oyunlarında kullanılan bir terim, kaç kara kaç.
ḳadīm : 1. eski. 2. ezeli. 3. uzun zamandan beri var olan.
ġadīm : 1. eski. 2. ezeli. 3. uzun zamandan beri var olan.
ḳ. il : 1. eski il. 2. uzun geçmişe sahip memleket.
ḳ. sözö : 1. tarihi söz.

2. yaşlıların sözü.

ḳafkâs : Kafkas, Kafkasya.

kâğız : kağıt.

kağaz : kağıt.

kāhkeş : saman torbası, harar.

kahur : bir ot adı (S.Ç.).

kaka : 1. büyük. 2. ağa, paşa. 3. büyüklere hürmetle hitap.

kâkâcân : amcacağız.

kâkul : kakül.

ḳaḳlu (ḳaḳulu): kayadan sızan su.

kākül : 1. kâkül. 2. çorak arazide yetişen bir ot.

kâkul : kakül.

ḳal- : 1. kalmak, durmak. 2. yerini terketmemek.

ġal- : 1. kalmak, durmak. 2. yerini terketmemek.

ḳalenderi : tek direkli çadır (S.Ç.).

ḳan : kan.

ġan : kan.

kanada : Kanada.

kânâda : Kanada.

ḳapız : karpuz.

korPız : karpuz.

ḳapu : kapı.

ġaPu : kapı.

ḳaPr : mezar, kabir.

ḳar : 1. kar. 2. buz.

ġar : 1. kar. 2. buz.

ġ. gele : kar yağa.

kār : 1. kar. 2. buz.

ḳar : 1. kar. 2. buz.

ḳara : kara, siyah.

ġara : kara, siyah.

ġ. çadır : 1. kara çadır. 2. aşiret çadırı.

ḳ. badincan: kara patlıcan.

ḳ. çadır : 1. kara çadır. 2. aşiret çadırı.

ḳarageve̊n : karageven (S.Ç.).

ḳaragöl : büyük göl (S.Ç.).

ḳara güher : bir at rengi (S.Ç.).

ḳara ḳuş : 1. kara kuş. 2. meşhur bir at (S.Ç.).

ḳara musir : kokulu bir ot (S.Ç.).

ḳarar : karar.

ḳ. ġoy- : 1. karar vermek. 2. gün belli etmek.

ḳarav̊ul : nöbetçi.

ḳardaş : kardeş, birader.

ġardaş : kardeş, birader.

kardeh : yemeklerde kullanılan geniş yapraklı bir ot. (S.Ç.).

kâreyârlû : Karayarlı (Kaşkaylar'ın bir oymağı).

kârger : 1. tacir. 2. ticaretle uğraşan.

kårḫåne : fabrika.
ḳarın : karın.
ḳarış- : 1. karışma. 2. bozulma.
ġarış- : 1. karışma. 2. bozulma.
ḳarışıġ : 1. karışık. 2. bozuk.
kårmand : 1. memur. 2. hizmet eden
k. -ı dovlát: 1. devlet memuru. 2. devlete hizmet eden.
ḳarrı : yaşlı, ihtiyar.
karri : yaşlı, ihtiyar.
ḳ. ane : babaanne.
kars : Kars.
k. -ı ardahan: Kars Ardahan'ı.
kart : kart.
k. -ı da'vetiye: davetiye kartı.
kårun çåyi : Karun çayı.
kårvånsaray: kervansaray.
ḳāsni : ilaç yapımında kullanılan bir ot (S.Ç.).
ḳaş : 1. kaş. 2. ağıl.
ḳåş : 1. kaş. 2. ağıl.
ḳāş : 1. kaş. 2. ağıl.
ḳåşıġ : kaşık.
ḳaşeng : 1. güzel, hoş, alımlı. 2. süslü, zarif.
ġaşāng : 1. güzel, hoş, alımlı. 2. süslü, zarif.
ġ. ġız : güzel kız.
ḳaşeŋ : 1. güzel, hoş, alımlı. 2. süslü, zarif.
ḳaşġa : 1. sağlam, muhkem. 2. güvenilir.
ḳaşu (ḫaşu) : kaşağı (S.Ç.).
ḳaşḲai : Kaşkayi, Kaşkaylar.
ḳaşḲay : Kaşkayi, Kaşkaylar.
ḳaşḲayi : Kaşkayi, Kaşkaylar.
ḳ. lehCsi: Kaşkay lehçesi.
ḳ. lehc̱esi: Kaşkay lehçesi.
ḳ. elí : 1. Kaşkay ili. 2. Kaşkay aşireti. 3. Kaşkay bölgesi.
ḳ. börki : Kaşkay şapkası.
ḳat : 1. ...kadar. 2. ...derece.
ġaT : 1. ...kadar. 2. ...derece.
o ġaT : 1. o kadar. 2. o derece.
ḳatıḫ : 1. katık. 2. yoğurt.
ḳattıġ : 1. katık. 2. yoğurt.
ḳotuġ : 1. katık. 2. yoğurt.
ḳatıḫ ḫaná reyisi: aşirette süt ürünlerinin toplandığı yerin reisi.
ḳaTi : asla, kattiyen.
kavurġan : kavrulmuş buğday vs.
ḳayı : sağlam, dayanıklı.
ḳayıġ : kayık, sal.
kayım kayım: ilde bir oyun adı (S.Ç.).
kaylan : nargile.
ḳāyn : kayın, kayınço.

ḳaynana : kaynana.
ḳ. nene : kaynana.
ḳ. bua : kayınbaba.
ḳaynat- : kaynatma.
ḳazan : büyük, derin ve kulplu kap, kazan.
ḳazyaḳı : koyunların sütünü artıran bir ot (S.Ç.).
kebāb : kebap.
kebaP : kebap.
kebāb otu : yemeklerde kullanılan güzel kokulu bir ot (S.Ç.).
kébir : büyük, ulu.
keççe : keçe.
kefil : kuşak.
kefkir : kevgir.
kefgir : kevgir.
kehlik : keklik.
keḫlig : keklik.
kehlik : keklik.
keylik : keklik.
kek : pire.
kelānter : komiser, kelanter.
kalantār : komiser, kelanter.
kelle : baş, kelle.
k. salan : 1. cellat. 2. kafa koparan.
kellelu : Kelleli (Kaşkaylar'ın bir oymağı).
keleş : ayakkabı.
kem : 1. eksik. 2. az. 3. yavaş.
k. kem : yavaş yavaş, azar azar.
keman : yay.
kemend : avda hayvanı veya henüz alıştırılmamış atı yakalamak için kullanılan ucu ilmikli, kaygan uzun ip.
kend : kent, şehir.
ken : kent, şehir.
k. -ı şirâz: Şiraz vilayeti.
kengerzerh : özü sabun yerine kullanılan bir ot (S.Ç.).
kepenek : keçeden yapılmış çoban giysisi.
kürdek : keçeden yapılmış çoban giysisi.
kerá : kahvaltılık yağ, tereyağı.
kėravad : gravat.
g. vur- : gravat takmak.
kerbela : Kerbela.
kerena : nefesli bir çalgı.
kerend : bir at rengi (S.Ç.).
kerim ḫan : Kerim Han-ı Zend.
kerkit : halı ve kilim dokumasında kullanılan bir alet.
kerkurk : Kerkük.

Kermiser : Germesir (Fars bölgesinde bir yerleşim birimi).
kerre-i Hz. Abbas: il halkı tarafından mukaddes kabul edilen bir türbe.
kervân : kervan, katar.
kes- : 1. kesmek. 2. içmek.
keşiş : papaz, kilise papazı.
keşk : 1. ayranın kaynatılmasından sonra elde edilen bir tür çökelek. keşkek. 2. tarhana. 3. yoğurt kurusu.
ḱeşk-i zirek : bir yemek adı.
ḱeşḱúli : Keşküli (Kaşkaylar'ın bir boyu).
ḱaşkúli : Keşküli.
keşmekeş : 1. çekişme, kavga. 2. mücadele. 3. kararsızlık.
kethuda : 1. halk tarafından seçilen ve köyün idari işlerini yürüten şahıs, muhtar. 2. Kaşkay aşiretinde bir idari makam.
ketu : bir ot adı.
ḳıble : kıble.
ḳıç : 1. bacak, ayak. 2. bir şeyin ayağı.
ġiç : 1. bacak, ayak. 2. bir şeyin ayağı.
ḳiç : 1. bacak, ayak. 2. bir şeyin ayağı.
ḳıçyır : üzengi.
kıl- : kılmak.
ḳılın : büyük stil.
kılpān : bir at adı (S.Ç.).
ḳınarḳa : nemli bölgelerde yetişen bir ot (S.Ç.).
ḳır- : kırmak.
ḳırağ : halının etrafındaki çerçeve.
ḳırḫ : kırk.
ḳırımşâmlı : Kırımşamlı (Kaşkaylar'ın bir oymağı).
ḳırmızı : kırmızı, al.
ḳırmız : kırmızı, al.
kirmızı : kırmızı, al.
ḳısmet : kısım, bölüm, parça.
kıyçı : koyun ve keçi kırpma makası (S.Ç.).
ḳıyığ : dışkı, koyun dışkısı.
kıykaç ; atla yapılan koşu, atı koşturma (S.Ç.).
kıyalu : Kaşkay ilinde bir tire adı.
ḳız : kız, kız çocuğu.
ġız : kız, kız çocuğu.

ğız : kız, kız çocuğu.

ğızz : kız, kız çocuğu.

ğ. isse- : kız istemek.

ḳīz : kız, kız çocuğu.

ḳızar- : kızarmak.

ḳızıl : kına kırmızısı, kına rengi.

ḳ. kurt : kızıl renkli kurt.

ki : "ki" bağlacı.

ke : "ki" bağlacı.

kė : "ki" bağlacı.

kı : "ki" bağlacı.

Kı : "ki" bağlacı.

kī : "ki" bağlacı.

Ki : "ki" bağlacı.

kim : "ki" bağlacı.

kin : "ki" bağlacı.

ḳil : zılgıt.

ḳ. çek- : zılgıt çekmek, zılgıt vur-

ḳ. vur- : zılgıt çekmek, zılgıt vur-

kilcüş : kaynatılmış ayran (S.Ç.).

kilig otu : ilaç olarak kullanılan güzel kokulu bir ot.

kilĭm : kilim.

gılım : kilim.

gilim : kilim.

g. -i reng: renkli kilim.

g. toḫi- : kilim dokumak.

kilimlayın: kilim gibi, kilime benzer.

kilo : kilo, kg.

kilomitre : kilometre.

kilomet : kilometre.

kilomit : kilometre.

kilomitr : kilometre.

kilôvgirlik : 1. doğumu engellemek. 2. doğum yapmama. 3. doğum kontrolu.

kimi : gibi.

kiniş : cinci.

kirbıçı : bir ot.

kirpik : kirpik.

kibrıK : kirpik.

kise kemer : deriden yapılmış barut kabı (S.Ç.).

ḳīş : kış, kış mevsimi.

ğış : kış, kış mevsimi.

ḳıyş : kış, kış mevsimi.

ğışlağ : 1. kışın barınılan yer 2. kışın göçebe aşiretlerin hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları ılıman havalı yer.

ḳışlağ : 1. kışın barınılan yer 2. kışın göçebe aşiretlerin hayvanlarıyla birlikte yayladan inip

konakladıkları ılıman havalı yer.
kişi : 1. kişi, şahıs. 2. koca.
kiş şellaka : ilde bir oyun adı (S.Ç.).
kitab : kitap.
kitab̲ : kitap.
kitaP : kitap.
k. çaP̮ed-: kitap yayınlama, kitap bastırma.
k. -ı durus: 1. doğru bilgi veren kitap 2. kaynak kitap.
kitapḫane : kütüphane.
kitır : cezve.
ḳo- : koymak, bırakmak.
ḳoca : yaşlı, ihtiyar.
ġoca : yaşlı, ihtiyar.
ḳ. bua : dede, babanın babası.
ḳoç : 1. koyunun erkeği, koç. 2. yiğit.
ḳoç- : göçmek, göç etmek.
ḳoçik : küçük.
kokon : kokain.
k. muhaddir: uyuşturucu.
ḳol : 1. kol (insan uzvu). 2. çadırın ortasına dikilen direk.
ḳul : 1. kol (insan uzvu). 2. çadırın ortasına dikilen direk.
kóllán : tamamen, tümü.
komite : komisyon, heyet.
kominist : komünizm.
k. -lik : komünistlik.
komıssiyon : komisyon, heyet.
k. tut- : komisyon oluşturmak.
komra : testi.
ḳôn- : konmak, yerleşmek.
ḳonaġ : 1. misafir, konuk. 2. konak.
ḳ. -lıġ : misafirlik.
ḳ. ol- : misafir olmak.
konış- : konuşmak.
ḳonşu : komşu.
kop ed- : toplamak.
kôr : kör, ama.
kordısTan : Kürdistan (İran'ın bir eyaleti).
k. -e iran: İran Kürdistan'ı.
kurdıstan: Kürdistan.
ḳorḫma : korkma, telaşlanma.
kôroġlı : Köroğlu.
kôroġlu : Köroğlu.
kosala : dana.
kaşkar : Kaşgar, Kaşkar.
koşun çevrın: yiğit, cesur, bahadır.
ḳotar- : kaldırma, yok etmek.
kovîT : ceket.
ḳoy- : bırakmak, izin vermek.
ḳoyun : koyun.

ġoyun : koyun.
ķoyın : koyun.
ķoyin : koyun.
ķoyn : koyun.
ķozırun : Kazron (İran'da bir şehir)
ķ. berki : Kazron börkü.
köç : göç.
ḱöç : göç.
köş : göç.
köç- : göçmek.
köş- : göçmek.
kök : kök (bitki).
kölge : gölge.
köllen : tamamı, tümü.
kömeg : toplanmak.
kömek : toplanmak.
k. iste- : toplantı istemek, toplanmayı istemek.
köpek : köpek, it.
köpeg : köpek, it.
köpeK : köpek, it.
k. saẖlıdan: köpek besleyen, köpek bakıcıları.
kösegelin : çeşitli yiyeceklerle bezenmiş, yağmurun yağması için kapı kapı dolaşan kişi (S.Ç.).
köteK : sopa, dayak, kötek.
köy : köy.
köyl : gönül.
köynek : uzun gömlek, gömlek.
köyneg : uzun gömlek, gömlek.
kuçça : köşe.
kuduġ : eşek yavrusu, sıpa.
kuduta eT- : 1. devirmek.
2. ortadan kaldırmak.
kuġın : eşeğin kuyruğu altından geçirilen palan ipi.
kuh : dağ.
kuhī : 1. Dağlı (Kaşgaylar'ın oymaklarından biri).
2. dağlı.
kukule berdar: ilde bir oyun adı.
kukūmát : hükümet.
ķulāġ : kulak.
ġulaġ : kulak.
ķulāġ : kulak.
ġ. ass- : 1. dinlemek, kulak asmak.
2. dikkate almak.
kulaẖçe : kafa üstünden boyun altına bağlanan ip veya bez.
ķulunc : kenar, yan taraf.
ķolunç : kolunç (sırt).
Ķur- : 1. kurmak, hazırlamak.
2. inşaa etmek.
ġur- : 1. kurmak, hazırlamak.
2. inşaa etmek.

ḳór- : 1. kurmak, hazırlamak. 2. inşaa etmek.
kurbiyacu : ilde oynanan bir oyunadı.
ḳurt : kurt.
ḳurd : kurt.
ḳ. -ı ula- : 1. yıldızı parlamak, şansı açılmak. 2. işlerinin yoluna girmesi.
kure : küre, yerküre, dünya.
kus : dişilik uzvu.
ḳuş : kuş.
ġuş : kuş.
ḳuşçı : kuşçu.
ḳuş devesi : deve kuşu.
kuşK : köşk.
kuşT ver- : kayıp vermek, insan zaiyatı.
ḳutar- : bir işi neticelendirmek.
ḳuz : ceyiz.
ḳoz : ceyiz.
ḳuzzu : kuzu.
ġuzı : kuzu.
ġuzzu : kuzu.
kuzzī : kuzu.
ġ. utır- :kuzu otlatan, k.otarmak.
küçük : küçük.
ḱúçik : küçük.
kuçik : küçük.
küçik : küçük.
küçükter: en küçük.
küda : bir ot adı (S.Ç.).
küheylan : bir at ismi (S.Ç.).
külge : gölge.
külmüze : küçük kavun.
külnemek : süs veya çocukların göz hastalığı için elbiselerine dikilen köşeli tuz (S.Ç.).
küma : bir ot adı (S.Ç.).
küncire : bir ot adı (S.Ç.).
kürdek : çobanlara ait kalın yün palto (S.Ç.).
küreken : damat.
kürekken: damat.
küreng : bir at adı (S.Ç.).

L

laġar : zayıf, cılız.
la'l-ı cevahın: inci, mercan.
lapik : düğme.
lepik : düğme.
láşKár : ordu.
leşKer : ordu.
layplov̇ : bir pilav çeşidi (özel kişilere yapılır).
lazım : gerekli.
lâzım : gerekli.
l. gel- : gerekmek, icap etmek.
legen : leğen, el yıkama kabı.

lágán : leğen, el yıkama kabı.
l. -i kadimi: eski zaman leğeni.
lehçe : 1. lehçe. 2. şive.
l. -yi ilaT: aşiretlerin şivesi.
leki : ilde bir oyun (S.Ç.).
lengec : kilim dokumalarında kullanılan nakış (S.Ç.).
letef : çadır için kullanılan ince, dar bir dokuma (S.Ç.).
libās : elbise.
lēbas : elbise.
lebes : elbise.
l. gey- : elbise giyimek, giyinmek.
lihicâlat : ayıp, utanç.
limur : limon.
livan : tas, kase, bardak.
liban : tas, kase, bardak.
l. -ı yarım: yarım tas, yarım bardak.
loht : çıplak.
lokanta :lokanta (nadir kullanılır).
lopo : yemeklerde kullanılan bir ot (S.Ç.).
lōrisTan : Loristan (İran'da bir il).
lúğaT : söz, kelime.
loğat : söz, kelime.
l. -ı törki: Türkçe söz.
luk : erkek deve (S.Ç.).

M

maaş : maaş, aylık.
macar : Macar, Macarlar.
m. atı : Macar atı.
macek : badem.
maç : öpücük.
m. ed- : etmek.
ma'de : Made (İran'da bir kent).
mahal : bölge, yer, mahal.
mehel : bölge, yer, mahal.
mahalle : mahalle.
mahammad : Muhammed, Mehmet.
mamad : Muhammed, Mehmet.
mahbul : Mahbul, kadın ismi.
mah : ay.
m. -ı avril: Nisan ayı.
mahiderman: Keşküli halılarında meşhur bir nakış (S.Ç.).
mahkum : hüküm giymiş, mahkum.
mahsūs : özel, hususi.
mahsusan: özellikle, hususen.
mâjör : askeri rütbe (genaralden küçük).
mak : damak.
mal : 1. küçükbaş hayvan. 2. mal mülk. 3. nal.
malafa : çarşaf, döşek çarşafı.

ma'mũr : imarlı.
m. ol- : imarlı olmak.
maŋöl : hayvanların boynuna takılan çıngırak, zil.
maral : 1. Maral (bayan ismi). 2. ceylan.
martin : eski bir silah adı.
ma'ruf : 1. bilinen, tanınan. 2. meşhur.
m. ol- : bilinmek, tanınmak.
mastine : ayran ve otların karışımından yapılan hoş kokulu bir yiyecek (S.Ç.).
ma'sum : Kaşkay müziğinde bir makam (S.Ç.).
maşare : bir ot adı (S.Ç.).
ma'şeret : istişare.
m. ed- : istişare etmek.
maşın : araba, otomobil.
matal : masal.
mêtel : masal.
matlağ : konu, mevzu.
m. -ı dergir: çatışma konusu.
matraj : sergi için kullanılan bir dokuma.
maya : maya.
mayil : rıza, istek, taraf, meyil.
ma'zun : Ma'zun. asıl adı Muhammed İbrahim olan Kaşkaylar'ın meşhur şairi.
mecbur : zorunlu, mecbur.
meclis : meclis.
medırof : taşkınlık, cazgırlık.
medrese : okul, medrese.
medarıs : okul, medrese.
mederese: okul, medrese.
mederesu: okul, medrese.
meger : soru, anlamında şüphe, hayret bildirir.
mehammil : destekleyici.
mehek : dil otu (S.Ç.).
mehreban : 1. dost, samimi. 2. iyi münasebet.
m. -lĩk : ilişkide samimiyet, dostluk, güzel münasebet.
m. et- : samimi olmak, dost olmak, samimiyet göstermek.
mehremat : Kaşkay halılarında bir nakış (S.Ç.).
melik mánsur: Melik Mansur Ḫan (Kaşkay ilhanı).
melhu : gerdanlık yapımında kullanılan güzel kokulu bir tohum (S.Ç.).

meliki (give): ipten dokunmuş ayakkabı.

melk **:** mal, mülk.

melK : mal, mülk.

mem **:** meme, yavru emzirme organı.

memleket **:** memleket, diyar, ülke.

me'mur **:** devlet idaresinde çalışan kimse, memur.

men **:** ben.

man : ben.

maŋ : ben.

mēn : ben.

mendab **:** hastalıkların tedavisinde kullanılan sıvı bir madde.

mer **:** erkek, adam.

m. -i seht: sağlam adam.

mercimek **:** mercimek.

merd **:** mert, yiğit.

m. -úne : erkeğe ait.

meren **:** Meren (İran'da bir il).

merḫem **:** ilaç, çare, merhem.

merhum **:** ölmüş, vefat etmiş.

m. -e : ölmüş, vefat etmiş kadın.

meriz **:** hasta, hastalıklı.

merīz : hasta, hastalıklı.

m. ol- : hasta olmak, hastalanmak.

merkez **:** merkez, orta kısım.

m. -i ertiş: karargah, ordu merkezi.

mermer **:** mermer.

m. daşı : mermer taşı, mermerden olan şey.

merte **:** çayır, otlak.

metre : çayır, otlak.

merzeŋ **:** kaş.

mesel **:** atasözü, temsil.

meselen **:** mesela, örneğin.

meseleṇ̥ : mesela, örneğin.

mesen : mesela, örneğin.

mesln : mesela, örneğin.

mesḫere: latife, şaka.

mesī **:** bakır, bakırdan yapılan şey.

meşile **:** bir ot adı (S.Ç.).

metrek **:** belge, kayıt, kaynak.

máTrek : belge, kayıt, kaynak.

meTrek : belge, kayıt, kaynak.

mey **:** mey, içki, şarap.

meyteb **:** okul, mektep.

me'yûs eT- **:** ümidini kırmak, bu suretle kederlendirmek, moralini bozmak.

meyve **:** meyve, meyva.

mīve : meyve, meyva.

mazar **:** mezar, kabir.

meze **:** lezzet, tat.

mıntaḫassis **:** uzman, mutahassıs.

mıntığa : mıntıka, yöre, bölge.
manâtığa: mıntıka, yöre, bölge.
mentığa : mıntıka, yöre, bölge.
mınTığa : mıntıka, yöre, bölge.
micir (major) : eski bir silah adı.
miḫ : büyük çivi, mıh.
miḫek : gerdanlık yapımında kullanılan güzel kokulu bir bitki.
mihmān : konuk, misafir.
mihrigan : çobanların görev sürelerini tamamladığı zaman dilimi (S.Ç.).
mihter : hizmetçi, muhafız.
miKroP : 1. mikrop. 2. bulaşıcı hastalık.
mil : şiş, örgü şişi.
millát : millet, ulus.
milyon : milyon.
miŋ : bin rakamı.
min- : binmek fiili.
miŋ- : binmek fiili.
mirzā : 1. Ma'zun isminin mahalli söylenişi. 2. molla.
moğul : Moğol, Moğollar.
molla : 1. molla, öğretmen. 2. okumuş kişi, alim.
mulla : 1. molla, öğretmen. 2. okumuş kişi, alim.

morġ : tavuk.
m. puluv: tavuk etli pilav.
morid : güzel kokulu bir ot.
most : yoğurt.
mòssana : yoğurt ve çökelek karışımı, içine yabani otlar da atılarak hazırlanan bir yiyecek.
massana : yoğurt ve çökelek karışımı, içine yabani otlar da atılarak hazırlanan bir yiyecek.
mòssır : kökü sarmısağa benzeyen bir yaban otu.
mussur : kökü sarmısağa benzeyen bir yaban otu.
mu : 1. kıl, tüy. 2. bu.
mua'llım : muallim, öğretmen.
muavın : muavin, yardımcı.
muayyin : muayyen.
muçe : yemeklerde kullanılan bir ot (S.Ç.).
muhddat : 1. müddet, süre. 2. uzun süre.
m. zaman: bir müddeten beri.
mudrib : sokak çalgıcısı.
mu'dû : müddet, gün, zaman.
m. tām ol-: günü tamam olmak.
muġaddes : mukaddes, kutsal.

muhabbet : 1. muhabbet, sevgi.
2. sohbet.
m. et- : sohbet etmek.
muḫaddir : uyuşturucu.
m. -ı kokoni: kokain uyuşturucusu.
muhakeme : sorgu, muhakeme.
m. ol- : sorgulanmak.
muharram : Muharrem ayı.
muhkem : sağlam.
muhtabad : il hanın av işleriyle uğraşan görevli (S.Ç.).
mu'ḫtad : bağımlı.
m. ol- : bağımlı olma.
muhterem : değerli, saygın.
mukim : oturan, ikamet eden.
m. dur- : yerleşik olmak.
mulTafit : 1. ikna. 2. fikir birliği.
musaddıḲ : Musaddık.
musaddıg: Musaddık.
musalla : silahlı.
musıllı : Musullu, Musullu olan.
musTafa : Mustafa (Kemal Atatürk).
mustaġer : yerleşmeye karar verme.
muşi : sekreter, katip.
muştulukcı : haberci (S.Ç.).
murçaluk : kökü yemeklerde kullanılan bir ot (S.Ç.).
mu'taġit : 1. inançlı. 2. düşünceli.

mutaḫassıs : uzman, mütehassıs.
mutámáddin: medeni, çağdaş.
m. et- : medenileştirme.
m. ėl : medeni il.
mutercim : ṭercüman.
muyiddin : Muhittin.
muz : muz.
muza : müze.
mümkün : mümkün.
mumkin : mümkün.
mumkün: mümkün.
münḫedin : yıkılan, yıkılmış.
m. et- : harap etmek, yıkmak.
müsav : müsavi, uygun, denk.
müselman : 1. müslüman.
2. dindar.
múselman: 1. müslüman.
2. dindar.
müti : itaat eden, tabi olan.

N

nā-bud ol- : yok olmak, ortadan kalkmak.
na-buz ed- : yok etmek, ortadan ortadan kaldırmak.
nadir şah : Nadir Şah.
naġa : ne kadar.
naġara : davul.
naġşa : plan.

n. tök- : plan yapmak.
naK̦şa : plan.
nağz : bozguncu, sözünde durmayan.
nahar : öğle yemeği.
nahār : öğle yemeği.
n. ver- : öğle yemeği vermek.
n. çal- : öğlen yemeğine oturmak.
nal : nal.
nām : nam, ad.
nâme : mektup.
nâğmá : mektup.
nāğme : mektup.
n. yaz- : mektup yazmak.
naPılyun : Napolyon.
nar : nar
nār : nar
nâr : 1. nar. 2. kırmızı.
nā-rahaT : rahatsız.
na-rahat : rahatsız.
nā-rahet : rahatsız.
narıncı : kırmızı, kırmızı renk.
nasır ḫan : Nasır Han.
nasl : nesil.
nâvmus : namus.
n. -suz : namussuz.
náy : ne, ne eki.
náyin : nasıl, nasıl olur?

nazar : 1. bakış. 2. gözlem. 3. düşünce.
nazbaleşt : içinde temizlenmiş, yumuşak kuş tüyü olan yastık.
nazım : Kaşkay halılarında bir nakış (S.Ç.).
nazik : ince, kalın olmayan.
n. zat : ince örtü.
nazlı : nazlı.
n. dilber : nazlı dilber.
ne : 1. ne, ne ki. 2. bir durumu, olayı belirtmek için, soru olarak kullanılır.
ne... ne... : ne... ne... (olumsuzluk).
necat : kurtuluş, selamete erme, hür olma.
necim : Kaşkay ilinde bir komedyenin adı (S.Ç.).
nıcad : kurtuluş, selamete erme, hür olma.
n. ver- : kurtarmak, hürriyetini vermek.
neçҫe : nice, çok, bir kaç.
nêçҫe : nice, çok, bir kaç.
niçҫe : nice, çok, bir kaç.
n. dene : bir kaç tane.
n. zamā : nice zaman.

nefer : 1. şahıs, fert, nefer.
2. asker.
nafar : 1. şahıs, fert, nefer.
2. asker.
neft : petrol.
nekisa : 1. Sasani döneminin meşhur çalgıcısı.
2. Kaşkay sanatçılarından biri. (S.Ç.).
nemâyende : vekil.
n.-i meclis: millet vekili, meclis üyesi.
nemene : ne, nasıl.
nemena : ne, nasıl.
nene : anne.
náná : anne.
n. ane : babaanne.
n. båba : anne baba.
nenni : çocuk beşiği.
nesman : soylu bir at (S.Ç.).
neten : bir imamzâdeye ait türbe.
netice : netice, sonuç.
nevâz : yeşillik, ot.
neye : niye, niçin.
ney : niye, niçin.
neye : niye, niçin.
neyin : nasıl, ne sebeple.
n. olur : nasıl olur, sebep ne.
nezdika : yakın.

nısPát : ilişki, alakadarlık.
n. bı-şarK: şarka ait.
nic : nice, ne, nasıl.
n. oldu : ne oldu, nasıl oldu.
nicad : soy, nesil, neseb.
nıcad : soy, nesil, neseb.
nijad : soy, nesil, neseb.
nice : nasıl, ne şekil.
nece : nasıl, ne şekil.
n. edek : ne yapalım, nasıl edelim.
nō : kısım, bölüm, kol.
nov : kısım, bölüm, kol.
nov : kısım, bölüm, kol.
noken döner: Kaşkay oyunlarında yer değiştirme komutu (S.Ç.).
nöker : hizmetçi, köle.
nufus : nüfus.
nuhsad : dokuzyüz.
numma : fırın, ekmek fırını.
nusha : nüsha.

O

ocağ : ocak, ev, yurt.
ocahkor : kör ocak (S.Ç.).
od : ateş.
oğlağ : oğlak, çebiş.
oğlan : erkek çocuğu.
oğul : erkek çocuğu.

uğlan : erkek çocuğu.
o̯ul : erkek çocuğu.
oğri : hırsız.
oğuz : Oğuz, Oğuzlar.
ğuz : Oğuz, Oğuzlar.
oḫ̯çi (oḫ̯ıdçi) : davetçi, davet eden (S.Ç.).
oḫ̯ı- : okumak.
oḫ̯ḫ̯ıçi : 1. okuyucu. 2. icra edici.
oḫ̯ıçi : 1. okuyucu. 2. icra edici.
oḫ̯lov̂ : oklava.
ōk : ok.
oḫ̯ : ok.
on : on, on rakamı.
uŋ : on, on rakamı.
onbeş : on beş.
orağ : orak.
ordu : ordu.
urdu : ordu.
orızan : 1. il sahibi. 2. asilzade.
oroc : oruç.
orış : oruç.
o. ayi : oruç ayı, Ramazan ayı.
orış tut- : oruç tutmak.
ortadan apar-: ortadan kaldırmak, yok etmek, yıkmak.
ostan : 1. il sahibi. 2. asilzade.
osTan : 1. il sahibi. 2. asilzade.

ot : 1. ot. 2. ateş.
ōt : 1. ot. 2. ateş.
ut : 1. ot. 2. ateş.
otar- : otarmak.
otleyin : ot gibi, ot benzeri.
otağ : padişah çadırı, şah çadırı.
otır- : oturmak.
otır- : oturmak.
otur- : oturmak.
otomobil : otomobil, araba.
otov̇il : otomobil, araba.
otur- : oturmak, yaymak.
otuz : otuz, otuz rakamı.
ȯttıs : otuz, otuz rakamı.
otuz : otuz, otuz rakamı.
ottuz : otuz, otuz rakamı.
ova : 1. çadır. 2. aşiret, göçeri. 3. oba.
ov̇a : 1. çadır. 2. aşiret, göçeri. 3. oba.
ov : av.
ovci : avcı.
ov̇erling : Prof. Owerling (Fransız).
ovırling : Prof. Owerling.
oyna- : oynamak, raksetmek.
oynaş- : oyun oynamak, törenlerde karşılıklı oyun.

Ö

öküz : öküz.
öl- : ölmek, vefat etmek.
öldör- : öldürmek.
öldür- : öldürmek.
öllü : ölü, mevta.
ölü daşı : mezar taşı.
öle : öyle.
ördek : ördek.
örkeg : erkek.
örkeK : erkek.
örken : ip.
öz : 1. ben, öz. 2. asıl.
ö. ǵan : asil kan, saf kan.
özö : özü, aslı.
özzi : özü, aslı.
özzö : özü, aslı.

P

padişāh : padişah.
p.-ı isTanbul: İstanbul padişahı.
paḫş : yayma.
p. ed- : yayınlamak.
palan : palan.
paltu : palto.
pānır : peynir.
penir : peynir.
pennir : peynir.
p. tut- : peynir yapmak, peynir mayalamak.
p. vur- : peynir yapmak, peynir mayalamak.
papag : tüylü deriden yapılan başlık, kalpak.
papiç : oyun esnasında bacakları sopa darbesinden korumak için dize sarılan yünden umaş (S.Ç.).
parā : parça.
p. para : parça parça, kesik kesik.
bir parça: biraz.
para : para.
pasin : öğleden sonra.
pasTar : devrim muhafızı (İran).
p.-ān : pastarlar.
patrol : Petrol (bir jip markası).
patu : yorgan.
peti : yorgan.
pavakoni : başlık.
paye dıfai :il oyunlarında kullanılan, iki metre uzunluğunda sopa (S.Ç.).
payla : çocukların yemek kabı.
pay-ı taḫt : başkent.
paytaba : ayağa bağlanan ensiz bez.
paịz : sonbahar, güz.
påyız : sonbahar, güz.

payiz : sonbahar, güz.
paytu : battaniye.
peder : baba.
pehl : kenar, yan, taraf.
peKan : ok.
penç : beş, beş rakamı.
penC : beş, beş rakamı.
perrih : il kadınları tarafından yünden yapılmış ip (S.Ç.).
pervek : ihtiyaç.
pes : soru şeklini veya bir düşünceyi kuvvetlendirmek için kullanılır.
pèşord : 1. sıkıştırma, daraltma. 2. kısaltma.
peyğan : haber, mesaj.
p. ver- : haber vermek.
pısse : fıstık.
p. vaḫşi : yaban fıstığı.
pır : ekin destesi.
pırofosòr : profesör.
pirlekek : il halkının bez parçaları bağlayarak dilekte bulundukları ağaç (S.Ç.).
piruze : başarı, zafer, iyi sonuç.
p. etiş- : başarıya ulaştırmak.
pis : pis, kötü, çirkin.
pés : pis, kötü, çirkin.
p. yere öl-: pisipisine ölmek.
piyada : piyade, yayan, atlı olmayan.
pōl : 1. köprü. 2. merkez.
porse : tazyeye gitme.
poye : çadırın ortasındaki ağaç, orta direk.
puḫ : insan dışkısı.
pul : 1. kağıt veya metal para. 2. pul.
puluv : pilav.
purtagal : 1. Portekiz. 2. portakal.
purtığal : 1. Portekiz. 2. portakal.
p. safirı : Portekiz büyükelçisi.
puşeng : sergi, döşeme.
p. ed- : sermek, döşemek.
puşTi : yastık.
puştugul : gülkurusu renk.
pünceḫ : elli, elli rakamı.

R

racıb : alakalı, ilgili.
r.ı lehCe : lehçe hakkında, lehçe ile ilgili.
rağam : rakam, sayı.
rağib : rakip.
rah : yol.
raḳs-ı merbine: halk oyunu.
ramtin : Sasani döneminin

	meşhur bestekârı (S.Ç.).
rapurt	: izin, müsade.
r. ver-	: izin vermek, müsade etmek.
recim	: rejim.
r.i guzeş	: geçmiş rejim, geçmiş idare.
reg	: damar.
reng	: renk.
resm	: 1. resim. 2. adet, gelenek.
resmey	: resmen, şahsen.
reşme	: güzel şekilde dokunan ip.
reis	: reis, başkan.
reyis	: reis, başkan.
r.-i islam	: islam reisi (halife).
r.-i meclis	: meclis başkanı.
reyhan	: reyhan.
rıza ḫan	: Rıza Şah (Pehlevi)
rint	: ilde bir dokuma (S.Ç.).
rişk	: halıların ucundaki bitirme ipleri.
rişkek	: yemeklerde kullanılan bir ot (S.Ç.).
ruga	: av hayvanlarının geçiş yeri (S.Ç.).
rus	: Rus.
r. atı	: Rus atı.
rusyalı	: Rus, Rusyalı.
ruz	: gün.
rüzgar	: rüzgar.
r. üfle-	: fırtına, rüzgarın esmesi.

S

sa'at	: 1. saat. 2. vakit.
s.- seḫer	: seher vakti.
saba	: sabah, sabahleyin.
sabūn	: sabun.
sabzı	: sebze.
sac	: sac.
saç	: saç.
sadd	: çeşitli gayeler için örülen duvar, çit.
sade	: sade, karışımsız.
saf	: saf, arı.
s. türkiy	: saf Türkçe, arı Türkçe.
sáf çek-	: dizilme, sıraya girme.
safa	: sayfa, sahife.
saft et-	: kaydetmek, yazmak.
sağ	: 1. sağ taraf, 2. sağlıklı.
s. çin	: sağ omuz.
sağ-	: sağmak.
sağlam	: sağlam, kuvvetli.
saḫrå	: sahra, çöl.
saḫla-	: tutmak, korumak.
saḫTa	: sahte, taklit.
saḫt ol-	: kolay olmayan.

sakal : sakal.
sakkal : sakal.
s.-sız : 1. sakalsız. 2. delikanlı.
s. oğlan : 1. sakalsız. 2. delikanlı.
sål : yıl, sene.
sal- : salmak, asmak, takmak.
salavat iç- : salavat getirmek.
saltanat : saltanat.
salta : sadece.
sām : zehir.
s. dök- : zehir dökmek.
saman : saman.
samsam : güzel besteleri olan Kaşkay ses sanatçısı (S.Ç.).
sana : yıl, sene.
sandali : sandelye.
sendeli : sandelye.
saP : sap, ekin sapı.
saracoğle : Saracoğlu.
sárhád : sınır, serhat.
sárhádd : sınır, serhat.
sarhoş : sarhoş.
sarı : sarı, sarı renk.
sat- : satmak.
satıl : sitil.
savar : süvari, atlı.
savarı : süvari, atlı.
sa'y : 1. elaç. 2. zahmet.
s. ol- : emek vermek, zahmet çekmek.
say- : saymak, hesaplamak.
saz-ı nåğår : müzik kasedi.
s. navar : müzik kasedi.
sazuman-ı siya amrıka : Amerikan gizli sevrisi.
sebet : sepet.
sebz : sebze, yeşillik.
sebzı : sebze, yeşillik.
sed : yüz, yüz rakamı.
set : yüz, yüz rakamı.
sethå : yüzlerce.
s. milyon: yüz milyonlarca.
sefer : yolculuk, sefer.
s. et- : yürümek, yola çıkmak.
sefir : elçi.
seher : seher, seher vakti.
seht : bir koyun hastalığı.
sekiz : sekiz.
sekkiz : sekiz.
sekreter : sekreter.
seKsan : seksen.
seysan : seksen.
sēl : sel.
selah : hayır, yarar, fayda.
selCuk : Selçuklu.
selme : yemek olarak kullanılan bir ot (S.Ç.).
selsebīl : selsebil.
s. su : selsebil su.
semā : sema, gökyüzü.

semend : bir at rengi (S.Ç.).
semirom : Semiron (İran'da bir il).
samirom : Semiron.
sömöróm : Semiron.
sümürüm : Semiron.
sen : sen, ikinci teklik şahıs.
san : sen, ikinci teklik şahıs.
seŋ : sen, ikinci teklik şahıs.
senem : bir bitki adı, senem.
ser : baş, kafa.
serbāz : asker.
ser-güzeşt : macera.
serçe : serçe.
sergord : askeri rütbe.
sargord : askeri rütbe.
serkel : sürünün öncüsü olan keçi.
serpelest : idareci.
ses : ses.
sás : ses.
seslen- : seslenmek.
sev- : sevmek, istemek.
sıft : katı.
s. ol- : katılaşma.
sığır : sığır.
sıḫır : sığır.
sındır- : kırmak, parçalamak.
sıpahu besiç : Allah zabıtası.
sıpeye : üç ayaklı demir.
sıtar : bir müzik aleti.
sī : otuz.
sibıl : bıyık.
sibil : bıyık.
sibr : Sibirya.
sihr avazi : il müziğinde bir beste.
simig : kemik.
sini : sini, tepsi.
sinı : sini, tepsi.
siŋkiyåyn : Doğu Türkistan.
sinkiyon : Doğu Türkistan.
sir : sarmısak.
sīr : sarmısak.
s.-leyin : sarmısağa benzer.
siyaḫ-nāme : ölüm haberini bildiren mektup (S.Ç.).
siyāsat : siyaset.
sīz : siz, ikinci çokluk, şahıs.
sız : siz, ikinci çokluk, şahıs.
sofyī : Sofya.
soğan : soğan.
soğan : soğan.
s.-layın : soğana benzer.
soğut ed- : düşmek, teslim almak.
soḫaranlig : 1. sohbet. 2. hitap.
soḫbat : sohbet.
sōbet : sohbet.
söbet : sohbet.
s. eyle- : sohbet etmek.
songül : Songül, kadın ismi.

sora : sonra.

sorā : sonra.

soog : soğuk

soruş- : konuşmak.

sovğat : hediye.

sovletdovle : sovletdovle, idari sıfat.

soy : soylu, asil.

soylu at : soylu at.

soyter : en soylu.

sögüd : söğüt ağacı.

sönnet : sünnet.

söy- : küfür etmek, sövmek.

söyüş ver-: hakaret etmek.

söz : söz, laf.

s. et- : söz etmek, laf etmek.

s. gelenne: söz gelimi, örneğin.

su : su.

su başı : çeşme başı, su başı.

suv : su.

sü : su.

s. yüzü- : susanmak.

su çahardan: kevgir.

suğran: hitap.

s. -lıg : hitap etmek (topluluğa).

sum : nal.

sumaT : nallar.

suna : dişi ördek, suna.

sona : dişi ördek, suna.

suret : yüz, surat.

s. kırh- : traş olmak, sakalını kesmek.

su sepeliyen : kevgir.

süd : süt.

sit : süt.

sūd : süt.

sümüg : kemik.

sürmey : 1. mor renk. 2. sürme.

süz- : süzmek, süzmek fiili.

Ş

şabaş(şadbaş): damadın üzerine serpilen para (S.Ç.).

şād : şahit, tanık.

şadbaş : bahtiyar.

şafak : şafak.

şafağa bah- : şaşı, şaşı gözlü.

şah : şah.

şā : şah.

şâh : şah.

şāh : şah.

ş. -e vakāi: olayların baş aktörü.

şah abbas : Şah Abbas.

şahaz : sürünün önünde giden keçi, öncü (S.Ç.).

şahbazi : Şahbaz Şahbazi.

şehvâzi : Şahbaz Şahbazi.

şahin : şahin.

şahs : şahıs, herhangi biri.

şáhsi : özel, şahsi.
şair : şâir.
şaer : şâir.
şa'ır : şâir.
şakşako : atları sürmek için kullanılan çubuk (S.Ç.).
şal : erkeklerin beline bağladığı bir kumaş, şal.
ş.-ı don : bele sarılan kemer.
şam : 1. akşam yemeği. 2. akşam vakti.
şām : 1. akşam yemeği. 2. akşam vakti.
ş. düzeld-: akşam yemeği hazırlama.
ş. moyğası: akşam vakti.
şamâlı : akşam vakti.
şamal : kuzey, şimal.
şemāl : kuzey, şimal.
şâmli : Şamlı (Kaşkaylar'ın bir oymağı).
şamlū : Şamlı.
şapılağ : sille, tokat, şamar.
ş. vur- : tokat vurmak.
şaP vur- : alkış çalma.
şaraP : şarap.
şatTül araP : Şaptülarap.
şayet : eğer, şayet.
sayet : eğer, şayet.
şeftali : şeftali.
şehber : ilde meşhur bir at.
şeher : şehir.
şehēr : şehir.
şehr : şehir.
şer : şehir.
ş. kırağı : şehir mücaviri.
şehid : şehit.
şehrebāni : belediye başkanı.
şeker : şeker.
şekerek : bir ot adı (S.Ç.).
şekerlu :1. Kaşkay ilinde bir tire. 2. dokumalarda kullanılan bir nakış.
şemşir : kılıç.
şér : arslan.
şer : 1. şiir. 2. açıklama. 3. şehir.
şerek (şerlek): bir at adı (S.Ç.).
şereket : iştirak, katılım.
ş. ed- : iştirak etmek, katılmak.
şevken : gece lambası (S.Ç.).
şey : şey.
şeytan : örümcek.
şılōg et- : taşkala etmek.
şihi : şaka.
şiir : şiir.
şihr : şiir.
şīr : şiir.
şikar : av.
şıkal : av.

ş.-çi : avcı.

şikest : 1. kayıp, zaiyat.
2. yenilgi.

ş. ver- : yenmek.

ş. yi- : yenilmek.

şīr : süt.

şirāz : Şiraz.

ş. reyhanı: Şiraz reyhanı.

ş. börki : şiraz börkü.

şīrbırınç : sütlaç.

şirbağ : söz kesme.

şirbazı : söz kesme, şerbet.

şirdaz : ilin bilgin ve komedyenlerinden biri.

şirin : tat, şirin.

şirinik : tat, şirin.

ş. ḫorlig : tatlı yiyecek, tatlı yeme.

ş. zeban : tatlı dilli.

şirta : sütlaç.

şiş : altı rakamı.

şiş bölük : Altı bölük (Kaşkaylar'ın boylarından biri).

ş. böloki : Altı bölük.

şişederme : büyük ustalık gerektiren bir dokuma çeşidi.

şivekeş : efsanevi bir kişi (S.Ç.).

şoğl : iş, çalışma.

şôl : şu.

şorba : çorba.

şor ed- : bulandırma, karıştırma.

şort : don, şort.

şotor : deve.

şu'ara : şura.

şūP : yemek.

ş. düzet- : yemek hazırlama.

şuru eyle- : meydana gelmek, çıkmak

şutuluv : ilin gece oynanan oyunlarından birinin adı.

T

ta'accüb : ilginç, acayip.

teḫeccüP: ilginç, acayip.

t. et- : şaşırma.

tabīb : doktor, tabip.

tabriz : Tebriz.

tac : horozun kafasındaki çıkıntı.

tācik : Tacik, Tacikler.

t. sıfat ol-: Taciklere benzeme.

tâğ : dip, alt.

tağdim : takdim, sunma.

t. ed- : takdim etme.

ta'ğib : takip, izleme.

t. et- : takip etmek.

ta'ğiğ : tetkik, araştırma.

t. et- : tetkik etmek, araştırmak.

ta'ğir : değiştirmek.

tağmā : tamga, damga.
tağma : tamga, damga.
tağriben : takriben, yaklaşık olarak.
taḫta ḳapu : ikamet edilen yer (S.Ç.).
taḫTan at- : devirmek, tahtan indirmek.
taḫliye ol- : boşaltmak, tahliye olmak.
talağ : talak, boşanma.
t. ver- : boşamak.
ta'limi : atın eğerine bağlanan dizgin (S.Ç.).
tamdar : elle örülen şeyler.
tanaf : askı.
tanı- : tanımak, bilmek.
toni- : tanımak, bilmek.
tang : 1. dar. 2. yükleme.
t. ol- : bağlanmak.
tap- : bulmak.
tapıl- : bulunmak.
tapşır- : himayesine bırakmak.
taraf : taraf.
tarı : Tanrı.
tārı : Tanrı.
ta'rif ed- : tarif etmek, anlatmak.
tariḫ : tarih.
tårig : tarih.
t.-i evvel : adı geçen tarihten önce, o tarihten önce.
tarlan : 1. av hayvanı, şahin. 2. meşhur bir at.
táslim : teslim, emanet.
tat : Tat. yabancı (Türk olmayan).
tāt : Tat.
tava : tabak.
tavaf : seyyar satıcı, gezgin.
taver : balta, kazma.
tay : at yavrusu, tay.
tåyıfe : kabile, boy, taife.
taza : taze.
tazze : taze.
t. yağ- : tereyağı, taze yağ.
tāzı : tazı.
tazzı : şimdi.
tegin : gibi, kadar.
teh : daha, hepsi.
tehran : Tahran.
tehiran : Tahran.
tek : bir tane, tek.
t. tenha : tek başına, yalnız.
tela : altın.
telli : 1. kadın ismi. 2. fidan.
telvare: kurutma için kullanılan (tarhana vs.) dört ayaklı süzgeç.
temaşa : seyirlik.
t. eyle- : seyretmek, izlemek.
teŋ : yük bağlama ipi.

teng : dar, geniş olmayan.
terakki : ilerleme.
terke- : eğirmek, ayırma.
terkel- : eğirmek, ayırma.
terme : 1. gül nakışlı bir kumaş. 2. il halılarında bir motif.
tertip : merasim, tertip.
t.-i izdivâc: evlilik merasimi.
teryâk : müptela (içki).
teslim èd- : teslim etmek.
t. ol- : teslim olmak.
teşvik : teşvik.
t. êd- : teşvik etmek.
tevle : yemeklerde ve ilaç yapımında kullanılan bir ot (S.Ç.).
tez : çabuk, tez.
tıfırcağ : tükürük.
tıgır : dolu, yağış.
tik- : 1. tikmek. 2. dikmek, çakmak.
tikan : çalı, diken.
tilki : tilki.
tilke : tilki.
tīr : ok.
tire : kabile, oymak.
tire : kabile, oymak.
tirey : kabile, oymak.
tişhar : düşman.
trerisyon : örf, gelenek, düzen.
tōbla- : toplamak, bir araya getirmek.
toȟmak : çadır kazıklarını çıkarmaya yarayan kütük, tokmak (S.Ç.).
toȟ : tok, aç olmayan.
toȟu- : dokumak.
torşek : tohumu ve yaprağı ilaç ve yiyecek olarak kullanılan bir bitki.
tong : sürahi.
tung : sürahi.
top : top, ateşli silah.
toPıġ : topuk, ayak topuğu.
toPPala : sığır dışkısı.
torpaġ : toprak.
tovog : tavuk.
tov̇og : tavuk.
tovoȟ : tavuk.
toy : düğün, düğün töreni.
tȯy : düğün, düğün töreni.
t. et- : 1. evlenmek. 2. düğün yapmak.
toybe : akraba, tanıdık.
tök- : 1. tökmek, aktarmak. 2. yığmak, toplamak. 3. yazmak.
tubre-i nemek: tuz torbası (S.Ç.).

tufan : fırtına, şiddetli rüzgarlı yağmur veya kar.
tuğanağ : yük bağlama ipi.
tuman : don, şalvar, tuman.
tumman : don, şalvar, tuman.
tunç : tunç, tunç madeni.
tur- : 1. durmak. 2. kalmak.
tor- : 1. durmak. 2. kalmak.
turbegavi : turpgillerden geniş yapraklı bir sebze.
turuş : ekşi.
tut- : 1. toplamak. 2. alma, işgal etmek.
tutek : bir il ekmeği (kalın).
tutu : papağan.
tüfáng : tüfek.
tıfeng : tüfek.
töfeng : tüfek.
tufang : tüfek.
tük : kıl.
düK : kıl.
tümen : tümen, para birimi.
tüp : tip, şekil.
türk : Türk.
törk : Türk.
t.-çe : Türkçe.
t. èlleri : 1. Türk illeri. 2. Türk aşiretleri. 3. Türk kabileleri.
türkiye : Türkiye.
türkiyye : Türkiye.
türkimen : Türkmen.
t.-isTan : Türkmenistan.
t. āt : Türkmen atı.
tüt : duman.
t. çek- : esrar içmek.
t. ķarası : is, duman isi.
tütün : tütün.

U

uç- : uçmak.
úç- : uçmak.
uş- : uçmak.
üç- : 1. uçmak. 2. hızlı gitmek.
udòn : odun.
uğur ed- : uğurlamak, yollamak.
uḫu : uyku.
ulluz : yıldız.
ummud : ümit.
ummid : ümit.
u. var ol-: ümit var olmak.
umğul : işaret, damga.
umum : genel, umum.
un : un.
ur- : vurmak.
urupa : Avrupa.
u.-lı : Avrupalı.
u.-yi : Avrupayi, Avrupaya ait.

ussa : berber, sünnetçi.
uşaġ : çocuk, uşak.
úşaġ : çocuk, uşak.
u.-lı ol- : çocuk sahibi olmak, anne olmak.
uşaḳ : çocuk, uşak.
ut : ot.
uzād- : uzatmak.
uzaġ : uzak, yakın olmayan.
uzuf sādık : Yusuf Sadık (Kaşkaylar-ın bir yazarı).
uzun : 1. derin. 2. uzun.
u. ġuyū : derin kuyu.

Ü

üç : üç, üç rakamı.
üş : üç.
üş miŋ : üç bin.
üç basma : bir il oyunu, ayaklar sağa sola hareket edilir.
üç ḳıçlı : ocakta kullanılan üç ayaklı demir.
üg : ön, baş taraf.
ük : yük.
üŋ : yük.
üreg : yürek, kalp.
üss : üst, kenar.
üsT : üst, sırt.
üylıġ : diz kapağının üst kısımları, oyluk.
üz : 1. yüz, üst taraf. 2. yüz rakamı. 3. yüz, surat, çehre.
uz : 1. yüz, üst taraf. 2. yüz rakamı. 3. yüz, surat, çehre.
ǖz : öz, kendi.
üzz : öz, kendi.
üz- : yüzmek.
üzük : yüzük.
üzüm : üzüm.
üzım : üzüm.
üzün : uzun.

V

vådi : vadi.
v̇ådi : vadi.
vaḫt : vakit, zaman.
va'iz : vaaz, dini sohbet.
var : var, bulunan.
v̇ar : var, bulunan.
var- : varmak, ulaşmak,
v̇ar- : varmak, ulaşmak,
vardar ol- : 1. var olmak. 2. meydana gelmek.
vårı zad : 1. sahip. 2. yetkili, söz sahibi. 3. sorumlu.

vasayıl : vesaire.
vesail : vesaire.
vasmus : bir silah adı.
vaz' : vaziyet, durum, hal.
vaz : vaziyet, durum, hal.
ve : "ve" bağlacı.
vec : yol, usül, tarz.
veḥi : 1. ilahi ses, ilham.
vekil : birinin, işini görmesi için kendi yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse, vekil.
veli : ama, lakin, fakat.
velī : ama, lakin, fakat.
veled : memleket, diyar.
veniz : Venezüella.
ver- : vermek fiili.
ver- : vermek fiili.
verze : öküz.
vu : ve, ile.
vucûd : vücut.
v.-a gel- : meydana gelmek, ortaya çıkmak.
vur- : 1. vurmak. 2. inşa etmek.
3. mayalamak.
vur- : 1. vurmak.
2. inşa etmek.
3. mayalamak.
vur-kır : 1. vur kır.
2. il oyunlarında kullanılan bir terim.
vüzera : vezirler.

Y

ya : 1. ya, yahut, ya da.
2. veya, veyahut.
yā : 1. ya, yahut, ya da.
2. veya, veyahut.
yå : 1. ya, yahut, ya da.
2. veya, veyahut.
yāġ : yağ. katı veya sıvı yiyecek maddesi.
yåġ : yağ. katı veya sıvı yiyecek maddesi.
yaġ- : yağmak fiili.
yåġ- : yağmak fiili.
yaġış : yağmur, yağış.
yaġlıġ : 1. başa bağlanan bez.
2. mendil.
cip y.-ı : cep mendili.
yaḫlıḫ : 1. başa bağlanan bez.
2. mendil.
yaḫlıḳ : 1. başa bağlanan bez.
2. mendil.
yaġluḳ tök- : oyunda mendil sallamak (S.Ç.).
yaḫşı : 1. iyi, hoş, güzel.
2. güçlü, kuvvetli, sağlam

yaz- : yazmak fiili.
yál : bir çeşit kadın elbisesi.
yal : atın ve bazı hayvanların boynunda biten tüyler, yele.
yalan : asılsız, gerçeğe uymayan söz, yalan.
yalān : asılsız, gerçeğe uymayan söz, yalan.
yålån : asılsız, gerçeğe uymayan söz, yalan.
y. di- : yalan söylemek.
y. yaz- : doğru yazmamak, yanlış yazmak.
yaman : kötü, korkulan.
y. de- : kızmak, kötü söylemek.
y. de- : kızmak, kötü söylemek.
yan : yan, taraf.
yani : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
yane : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
ya'nē : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
yånē : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
ya'nı : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
yānı : sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın.
yanoğul : 1. yarım adam. 2. bir destan adı. (S.Ç.).
yap- : yapmak, hazırlamak.
yar : yar, sevgili.
yår : yar, sevgili.
yara : 1. yara, hasta. 2. yaralı, hastalıklı. 3. verilen zarar, yapılan tahribat.
yåra : 1. yara, hasta. 2. yaralı, hastalıklı. 3. verilen zarar, yapılan tahribat.
y.-lı : yaralı, hasta.
yarat- : yaratmak, halketmek.
yarād- : yaratmak, halketmek.
yaş : yaş.
yaşar : ... yaşında olan.
yaşarlig : ... yaşlarında.
yaşarliK : ... yaşlarında.
yaşla- : yaşlanmak, ihtiyarlanmak.
yaşıl : yeşil, yeşil renk.
yoşıl : yeşil, yeşil renk.
yat- : yatmak, uyumak.
yaT- : yatmak, uyumak.
yă‿ut : ya da, yahut, veya.
yavaş : yavaş, ağır.
yuvaş : yavaş, ağır.
y. yavaş : yavaş yavaş, ağır ağır.
yåver : yardımcı, yaver.
yåvar : yardımcı, yaver.

yavrı : çocuk, bebek, yavru.

yayıġ : yayık.

y. yay- : yayık yaymak.

yay- : yaymak, otlatmak.

yâyıl- : yayılmak, otlanmak.

yaylaġ : hayvan barındırılan (yazın) dağlardaki düz alanlar, yayla.

yaz : 1. ilkbahar. 2. yaz mevsimi.

yâz : 1. ilkbahar. 2. yaz mevsimi.

yaz- : yazmak, kaydetmek.

yazı : 1. yazı. 2. kır, ova.

yazi : 1. yazı. 2. kır, ova.

yazzi : ova, kır, yazı.

yázd : Yezd (İran'da bir kent).

ye- : yemek, yemek işi.

yė- : yemek, yemek işi.

yi- : yemek, yemek işi.

yeddi : yedi rakamı.

yeddı : yedi.

yedĭ : yedi.

yek : bir, bir tek, münferit.

yekke : 1. boy ve cüsse olarak büyük, iri. 2. tecrübeli.

yel : yel, rüzgar.

yėl : yel, rüzgar.

yemeli : yenen, tatlı, lezzetli yiyecek.

yeŋi : yeni.

yėr : 1. yer, toprak. 2. diyar, memleket.

yer ver- : yer vermek. toprak vermek.

yeter : yeterli, kafi.

y. ol- : yeterli olmak, kafi.

yetım : yetim.

yatim : yetim.

yetmiş : yetmiş.

yeyter : aynı soydan, akraba.

yıġ- : 1. yığmak, toplamak. 2. bir araya getirmek.

yıġış- : 1. bir yere toplanmak. 2. bir yere gitmek, yola çıkmak için hazırlık yapmak.

yıh- : 1. yıkmak, 2. bırakmak.

yıḫi- : 1. yıkmak, 2. bırakmak.

yıl : yıl, sene.

il : yıl, sene.

yil : yıl, sene.

y̥il : yıl, sene.

yigit : yiğit.

yirmi : yirmi.

yirmĭ : yirmi.

yoddaş : emsal, yaşıt.

yoġran : yorgan.

yoġun : şişman, dolgun, etli.

yoġurt : yoğurt.

yoğort : yoğurt.
yoğurd : yoğurt.
yoḫ : yok, hayır.
yōġ : yok, hayır.
yòḫ : yok, hayır.
yōḫ : yok, hayır.
y. baba : hayır efendim, yok baba.
yol : yol.
yūl : yol.
yola sal- : göndermek, yola salmak.
y. gėd- : yolculuk yapmak.
y.-daş : yol arkadaşı.
yollaş : yol arkadaşı.
yolla- : göndermek, yollamak.
yonca : yonca.
yor- : yormak.
yorul- : yorulmak.
yür- : yormak.
yōş : yaş.
yöniz : Venezüella.
y. sefirı : Venezüella büyükelçisi.
yu- : yıkamak.
yuv- : yıkamak.
yuḫarı : 1. yukarı. 2. fazla.
yuḫu : uyku.
yumırTa : yumurta.
yumuġ aḫmád: Yumuk Ahmet (Köroğlu'nun yaveri).
yumuruġ : yumruk.
yurt : yurt, yerleşim yeri.
yücel- : yücelmek, yükselmek.
yük : yük.
yürün : 1. git! anlamında. 2. çıra.
yüz : yüz rakamı.

Z

zacir : eziyet, zorluk.
z. çeK- : eziyet çekmek.
zad : 1. şey, başka sözlere takılarak belirsizlik bildirir. 2. yiyecek, erzak. 3. şahıs, zat.
zād : 1. şey, başka sözlere takılarak belirsizlik bildirir. 2. yiyecek, erzak. 3. şahıs, zat.
zat : 1. şey, başka sözlere takılarak belirsizlik bildirir. 2. yiyecek, erzak. 3. şahıs, zat.
hėş zad : hiçbir şey.
záhmát : zahmet, zorluk.
z. çek- : zahmet çekmek.

zaif : zayıf, çelimsiz, güçsüz.
ze'if : zayıf, çelimsiz, güçsüz.
zalim : zalim, gaddar.
zaman : vakit, zaman.
zamān : vakit, zaman.
zamån : vakit, zaman.
zámån : vakit, zaman.
zemān : vakit, zaman.
záng : 1. zil veya bazı metal parçalarını birbirine vurunca, çıkan ses. 2. zil, çıngırak.
z. sál- : zil takma.
zar : inleme, hazin hazin ağlamak.
zaterriye : soğuktan hastalanma.
z. tut- : zaturiye olmak.
zeban : dil, lisan.
zehr : zehir.
z. ed- : zehirleme.
zekåt : zekat.
zend : kutsal.
zencır : zincir.
zendegån : yaşantı, hayat.
zındıgan : yaşantı, hayat.
z. -ı ilåt : aşiret hayatı.
z. -i beşer: insan hayatı, yaşantısı.
zerabi : bir ot adı (S.Ç.).
zerd : sarı.
zından : zindan.
zınnan : zindan.
zinān : zindan.
zinan ed-: hapsetmek, zindana atmak.
zırPıran : atlet.
zirpiranı : atlet.
zırışKi : mora yakın kırmızı renk.
zıring : 1. zeki, kurnaz. 2. hareketli, eli çabuk.
zinhare : güzel takılar (S.Ç.).
ziyād : fazla, çok, ziyade.
z. ol- : çoğalma, fazlalaşma.
ziyāt : fazla, çok, ziyade.
ziyarát : ziyaret, görüşme.
zōr : öğlen vakti.
zudu (zevdu): yaban badem ağacının özü (S.Ç.).
zul : bir bitki adı (S.Ç.).
zulf : saç. Genelde yüzün iki tarafina sarkan saçlar.
z. 'ayığı : fovori.
züleyha : Züleyha.

BİBLİYOGRAFYA

Ademiyyat,R., **Del-İrane Tengistani**, Tahran, 1313.

(--------------) , **Fars ve Ceng-e Beynelmilel,** c.II, Tahran.

(--------------) , Emlake Berâdârâne Kaşka'i keh Dovlat Mikarad Çist ve Çegadr Ast?, **Ettela'at Haftegi** 820, Tahran, 1957,s.6-7.

Ahmet Refik , **Anadoluda Türk Aşiretleri,** İstanbul 1930.

Aksoy, Alper , **Kutlu Töre**, Ankara, Tarihsiz.

Altaylı, S. , **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**, c.I-II.MEB. İst. 1994

'Arşi, Z.,Kasraiyan,N., **'Aşayir-i İran** (Nomads of İran),Tahran,1372

Aubin, Jean , References Pour Lar medievale,**JA.**,CCXLIII,1955 s.504

Azer, San'an , **İran Türkleri,** İstanbul 1942.

Azmun, Yusuf , İran'da Yaşayan Türkmenler Hakkında Küçük Bir Not, **TK**. III/28 (Şubat 1965), (17-18), 245-246.

Balayan, V.N. , K Voprosu ov ovşnosti etnogeneza Şahseven i Kaşkaiyev.**Vostkovedceskiî Svornik**, No:1, Erivan 1960

Bani Haşimi, A., İllat-ı Aşayer-e Fars, Şiraz (Pehlevi Üniversitesi), 1977.

Barth, Fredik , The Lend Use Pattern of Migratory Tribes of South Persia. **Norsk Geografisk Tidsskrift**, 17: 1-11.

(----------------), **Nomads of South Persia,** London, 1961

Barthold, W., Kashkai, **Eneylopaedia of İslam**, c.II. s.790.

(---------------), **İstoriko-geogr. Oçerk İrana,** Petersburg, 1903,s.201-113.

Baver, Mahmud, Kühkeyluye ve İlat-e An, Keçsaran, 1324 (1945)

Beck, L. , **The Qashga'i of İran,** London 1986.

Behmen-Begi,M.B., **Örf ve Adet der Aşayer-e Fars,** Tahran 1945-46

Behruz, C. , **İran Almanak,** Tahran 1963-1969.

Behruzi, A. , **İbni Belhinin Farsnamesi,** Şiraz, 1343 (1964).

Belhi, M.H. , **Ravzetü's-sefa,** c.4,5, Tahran, 1270 (1852)

Busse, Heribert , **History of Persia Under Qajar Rule,** New York, 1972.

Buşehri, İ.N. , **Esrarı Nehzate Cenub,** Tahran 1320 (1941).

Bünyadov, Z. . **Azerbaycan** (VII-IX Asırlarda), Bakü 1965.

Büyük Larousse , **Kaşkaylar** Maddesi, c.13, Baskı: Milleyet Gazetcilik A.Ş., İst.1992

Caferoğlu, A. , İran Türkleri, **TK.** V/50(Aralık 1966),(29-37)s.125-133.

(------------------), Türk Kavimleri, **TKAE,** Ankara 1983.

Chick, H. G. , Past History of The Qashgais and Their Khans, in **Sir Arnold Talbot Wilson's Report on Fars,** 1916, s.32-38

Cihangiroğlu, Z. , **Muhtasar Azerbaycan Tarihi,** İstanbul 1924.

Cronin, V. , **The Last Migration,** London, 1957

Cumhuriyet Gazetesi, 19 IX-1953.

Curzon, G. , **Persia and The Persian Question,** London 1892.

(------------------) , **İran ve Gaziyyeye-İran,** c.II, Tahran, 1949.

Çay, A. , İran Türklerinden Kaşkaylar, **OR.** sayı 3 (1983) s.13-14.

Çelik, M. , Çağdaş Kaşkay Şiirinden Örnekler, **İ.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi** (Ağustos 1995) c.2, sayı 1.

(---------------------), Önemli Bir Kaşkay Şairi: Ma'zun ve Şiiri, **Türk Tarihi ve Edb. Sempozyumuna Sunulan Bildiri**, Manisa 1996.

(---------------------), İran'daki Kaşkay Türkleri, **I. Milli Kafkasya Sempozyumuna Sunulan Bildiri** (25-29 Ekim) 1995 Kars.

Demorgny, G. , Les Reformes Administratives en Perse, Les tribus du Fars, **RMM,** c.XXII (1913), s.92-100.

Devlet, N. , **Müslüman Halklar Ansiklopedisi,** c.II, İst. 1991.

Dilçin, C. , **Yeni Tarama Sözlüğü,** TDK., Ankara 1983.

Dilley, A.U. , **Oriental Rugs an Carpets,** London, 1931.

Doğan, D.M. , **Büyük Türkçe Sözlük,** 1996

Doerfer, G. , **Die Türksprachen Irans, TDAY** (1969), s.13-23

(---------------) , İrandaki Türk Dilleri Üzerine, **Türk Dili Dergisi,** Eylül-1992, s.48.

Doerfer, H. W., **Südoghusische Materialien aus Afghanistan und İran** Wıesbaden 1989.

Douglas,J.Archibald, Thel Bushire-Shiraz Road, 1918-1919, **Journal of the Royal Central Asian Societyx** (1923),s.104-122.

(-----------------) , World's Most Amazing Horses", Science Digest XXXII (October, 1952). s.17-21.

Ebiverdi, M.K , **Tarih-i Vakayi' 'Aşayir-i Fars,** Tahran 1373 (1994),

(----------------), Horasan Ebiverdinden Fars Ebiverdine, Şiraz,1355

Ebulabbas, Ş. , **Şiraz-name,** Tahran 1350 (1971).

Ebulfeda , **Takvimü'l-buldan,** Tahran 1349 (1970).

Edwards, A.C. , **The Persian Carpet,** London, 1953.

El-Balazuri, A.Y., **Futuhu'l-buldan, Bahşe-merbut be-İran,** Tahran 1346.

Elied, H. , **Contributions to the Antropology of İran,** Chicago 1939.

El-Memaliki, R.M., **İl-i Kaşkai,** Özel Tahran İslam Üniversitesi, Çoğrafya Fakültesi (Basılmamış Dr.tezi) Tahran 1993-1994

Ercilasun, A.B. , İran Türkleri, **TK.**XXVI/300 (Nisan 1988), (34-38),228-232.

(------------------), Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi), Ankara 1983.

Ergin M. , Kaşkay Türkleri, **TK.** sayı 6, Ankara 1963, s.54-55.

Fesai, H.M.Hasan , **Farsname-yi Naseri,** Tahran 1895-1896, c.I-II.

Field, H. , **Contributions of the Antropology of Iran,**Chicago, 1939

Fraser, D. , **Persia and Turkey in Revolt,** London, 1910.

Fruri, M.H , **Tarih-i İran**, 1327 (1948)

Frye, R.N. , **Iran,**New York, 1953

Gabain, A. VON. , **Eski Türkçenin Grameri** (Çeviren M. Akalın) TDK., Ankara 1988.

Garrod, Oliver , The Nomadic Tribes of Persia, To-day, **Jurnal of the Royal Central Asian Society,** c.XXXIII (1946) s.32-46.

(-------------------), The Qashqai Tribe of Fars, Journal of the Royal Central Asian Society XXXIII 1946, s.293-306.

Gaşkai, A. , The Gashqais in Iran, **Land Reborn** (1954) s.6-7.

Gazvini, H.M., **Nüzhetu'l-kulub,** Tahran 1336 (1957).

Gudarzi, Kerim , Aşa'ir-i İran, **Razm-e Mahane** (Ağustos-1948), s.34-44.

Gülensoy T. , **Türkçe El Kitabı**, Kayseri 1994.

(------------) , **Kütahya ve Yöresi Ağızları,** TDK. Ankara 1988.

Günaltay, M.Ş. , **İran Tarihi I**, Ankara-1989.

Gülsevin G. , **Eski Anadolu Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı,** Türk Dili Dergisi, sayı:466 (Ekim 1990) s.187-190.

Haas, William s., **İran,** New York, 1946

Hamavi, İ.A , **Mu'cemü'l-buldan el-mücelledetü's-salis,** Leypsig 1868

Hesse, FF. , **Persien,** Berlin, 1932.

Hürmevci, H.M.C., **Farsname,** Tahran 1859.

Hüsameddin H., İran'da Türkler, **Türk Yurdu,** (1334), s.3686-3699

İbni, B., **Farsname,** London-Kembric, 1921.

İbrahimov(Şahin),T.E., **Gaşgaylar,** Bakü 1988.

İmdad, Hasan , **Şiraz der** Güzeşte ve Hal, Şiraz 1329

İshak R. , **Ana Dilden Derlemeler,** TDK. Ankara 1932

İslam Ansiklopedisi, **Kaşkay** maddesi, c.6, s.414-417.

İstehri, Ebuishak İ., **Mesaleku'l-memalik,** Tahran 1347 (1968)

İvanov, M.Sergeevich, **Plemena Farsa** Moskova, 1961.

(-----------------) , **İran- Nationalnie protessi V. Stranah Bricnego** i Srednego Vostoka, Moskova, 1970.

Juber, P.A. , **Mosaferat der Ermenistan ve İran,** s.137.

Kara, Ş. , **İran'da** Türk Katliamı, **TY.,** c.3 (23), nr. 20 (214), Ağustos 1929, s.54-56.

Kasımi, E. , **Tarihe** siyah veya **Hükümet-i Hanevadeha der İran,** No:1,2,3,4, Tahran

Kaşkai, N.D. , **Nağmeha-yı İl-i Kaşkayi,** Şiraz 1993.

Kazım Vedii , **İdare ve Taksimate Keşveriye İran,** Tahran 1348 (1969)

Kemaloğlu, B. , Kaşkay Bombardımanının Türkiyedeki Yankıları Devam Ediyor, **TK.** I/7 (Mayıs 1963) s.50-53.

Kesrevi, Seyid A, Efşarha-yı Huzistan, **Ajanda.** No: 4,5, Tahran, 1304 (1925)

(------------------), **Tarihe Meşrutiye-İran,** Tahran 1316

(------------------), **Şehriyarane-gomnam,** tahran 1335 (1956). c.II.

Keyani, M. , **Siyah Çadırha,** Tahran 1371 (192)

Keyhan, Mes'ud , **Çoğrafya-yı Musfassal-ı İran,** Tahran 1932-1933,c.I-II.

Kislykov, N.B. , **Kaşkaiyı-Narodı Perendnei** Asii, Moskova 1957

Kononov, A.N. , Sovyet İttifakı Türk Şinaslarının Konferansında Meruza, **Prawda Gazetesi,** 28. Eylül 1956

Korkmaz, Z. , **Gramer Terimleri Sözlüğü,** Ankara 1992

Kültür Bakanlığı , **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü II,** Kültür Bakanlığı: 1372, Kaynak Eserler: 54, Ankara 1992

Lakhart, Lorens , **İngerazı Salsale-yı Safeviyye,** Tahran 1344 (1965).

Laziboğlu, H. , İranda Ne Kadar Türk Vardır, Nerede Otururlar? TK. XVIII/211-212-213-214 (Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 1980). (1-9), 195-203).

Levy, Reuben , **The Persian Language,** (New York, 1951).

Love, K. , İran Trops Gird for Tribal Clash, **The New York Times** (October 4, 1954), s.3.

Mahmud İskenderi, Şer ve Şaeri der İl-e Gaşgai, **Mahenur,** No: 5,6, Tahran 1358 (1979).

Menges,K. H., Reseurch in the Turkic dialects of Iran, **Oriens** IV (1951), s.273-279

Meşkur, Cevad , **Hudude Tarihiye-Azerbaycane İran,** (Verresihaye Tarihi), No:2, Tahran, 1348 (1969),

(-------------------), **Törkane Goz ve Muhacirete İşan ve İran,** (Verresihaye tarihi) No:5, Tahran 1349 (1970)

Miller,B. S., Koçeviia Plemena Farsistana, Vostochnii Sbornik c.II. (1916), s.200-223.

Minorsky, W.(Trc. F.Güley), Halac Türk Diyalekti, **TDED** c.IV, sayı 1-2 (İstanbul-1950), s.103.

Mafidi, Şemseddin, The Problem of Nomads in Iran and Their Seasonal Migration, Tahran, 1956

Nafisi, S. , **Tarihe İçtiami ve Siyasiye İran der Dövreye Muaser,** Tahran 1344 (1965) c.II.

Nur, R. , **Türk Darihi,** İstanbul 1925, c.V.

Oberlıng, Pıerre, **The Qashga'ı Nomads Of Fars,** Paris 1974

(------------------), **The Turkic Peoples of Southern Iran,** Cleveland 1964

(------------------), The Turkic Tribes of Southwestern Persia, Ural-Altaische Jahrbücher, XXXV,Fasc.B (1964), s.164-180

Orhonlu, C. , Kaşkaylar, TK. V/54 (Nisan 1967), (29-34) s.421-426.

(------------------), İran Siyasi Hayatında Kaşkaylar ve Oynadıları Rol, TK. V/56 (Haziran 1967), (55-61), s.615-621

(------------------), Tayımı Sana Veriyorum,TK.V/59 (Eylül 1967), 862-868

Papravan, E. , **Ağa Muhammed Gacer,** Tahran, 1953.

Parsa,H. , Dokhtari az dashti ve Duşize-ye Kaşkai, Peyam-ı Novin III: 1, s.16-18.

Peliot, P. , **Notes sur I' historie dela Horded' Or,** Paris-1949

Penahiyan, M. , **Ferhenge-Çografiyai Milliye Türkane-İran Zemin,** 1972-1973 c.I-IV.

Perey, S. , **İran Tarihi** (Trc. Mehmet Cemal), İstanbul 1341.

Pirniyan.H. , **İrane Vestan ya tarihe-mufassale İrane-kadim,**Tahran 1331 (1952)

Razevi, M. , **Mecmu'atu't-tevarih,** Tahran 1320 (1941)

Razmara, H.Ali, **Çoğrafiya-yı Nizamiye-İran, Fars,** Tahran 1328-1330 (1949-1951) c.1-10

Resen Kültür Hizmetleri İdaresi, **Salha-yı Buhran, Hatırat-ı Muhammed Nasır (Sovlet) Kaşkai,** Tahran 1992

Resulzade, M.E., İran Türkleri TY.(İstanbul 1327-1328) c.1, s.106-111.

Romaskeviç,A.A., Pesni Kaşkaytsev (Sbornik Muzeyen Antropologii i etnograii) AN SSSP, Leningrad-1925, s.573-610.

Saray M. , **Atatürk ve Türk Dünyası,** İstanbul 1988.

Sazmane Budce ve Bername, **Sarşomariye-yi Umumiye Nüfus ve Mesken,** Neşriyyeye No:1, Tahran 1976

Schooten de Ullens, M.,Therese, **Lords of The Mountains: Southern Persia and The Kashkai Fribe,** London 1956

(------------------), Among The Kashkai: a Tribal Migration in Persia, **Geographical Magazine** (1954) s.68-78.

Spehr, A. Ali , **Iran Der Ceng-e Bozorg 1914-1918,** Tahran,1953-1954.

Shor,Franc and Jean, We Dwelt in Kashgai Tents, **The National Geographic Magazine,** c.I:6 Washington, (Şubat 1952) s.805-832.

Soraya, M., Ghasghai Social Structure, **İslamic Culture** XLIII:2 (Nisan 1969), s.125-142.

Spooner, Brian , The Statu of Nomadism as a Cultural Phenomenon in the Middle East, **Perspec tives on Nomadism** (William Irons and Neville Dyson-Hudson), Leiden, 1972.

Stauffer, Thomas R., The Economics of Nomadism in Iran, **The Middle East Journal** XIX:3 (Summer, 1965), s.284-302.

Sümer, F. , İranda yaşayan Türk Oymakları, Kaşkaylar, **TK.** X/120 (Ekim 1972), (14-17), 1238-1241.

Sykes, Christopher, Wassmuss, **The German Lawrence,** London 1936

Sykes, Sir P.A. , **History of Persia,** c.1-2. London 1930.

(------------------), **Salha-yı Buhran, Hatırat-ı Muhammed (Sovletüddovle) Nasır Kaşkai.** Tahran 1371 (1992)

Şehbazi, Ş. , **Kaşkai Şi'ri ya Asar-ı Şiirha-yı Kaşkai,** Şiraz, 1367.

Şehabeddin, E., **Şirazname,** Tahran 1350

Şevket Fahrettin, **İran,** İstanbul 1925

Şeyh Süleyman , **Lugat-ı Çağatay ve Türki-i Osmani,** H.1298, s.220

Şirazi, Mirza M.N., **Aşayer-i Acem,** Bombay-1896.

Şirvani, Z. , **Bustan-ı Seyahat,** Tahran 1315 (1936)

Tabibî, H. , **Camiu'ş-şinasi ve Merdum-şinasi-İlat ve Aşayir,** Tahran 1992.

Tahgig, K. , Musigi deril-e Gaşgay, **Mahenur** Tahran (1979) 1357

Talişi, C. , Asl ve Estegag-e Kaleme Qashgai, **Yadgar** IV:8,s.70-71

Tekin, T. , **Ana Türkçede Birincil Uzunluklar**, Ankara 1995

Tuna, O.Nedim , **Türk Dil Bilgisi (Fonetik Morfoloji)**,İ.Ü.Eğit.Fak. T.D ve Ed. Bölümü Ders Notları:3 Malatya 1986

Türk Dil Kurumu , **Türkçe Sözlük**, c.I-II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

(---------------), Derleme Sözlüğü,c.I-XII, TDK., Ankara 1963-1982.

(---------------), **Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü,** TDK., İstanbul 1943.

Ullens de Schooten,M. Therese, Among The Kashkai: A Tribal Migration in Persia, **Geographical Magazine,** (1954, 27(2): s.68-78).

Unat, F.R. , Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu, TTK, Ankara 1994.

Walz, Jay , İran Tribes Shun Houses for Tents, The New York Times (June 2, 1961), s.3.

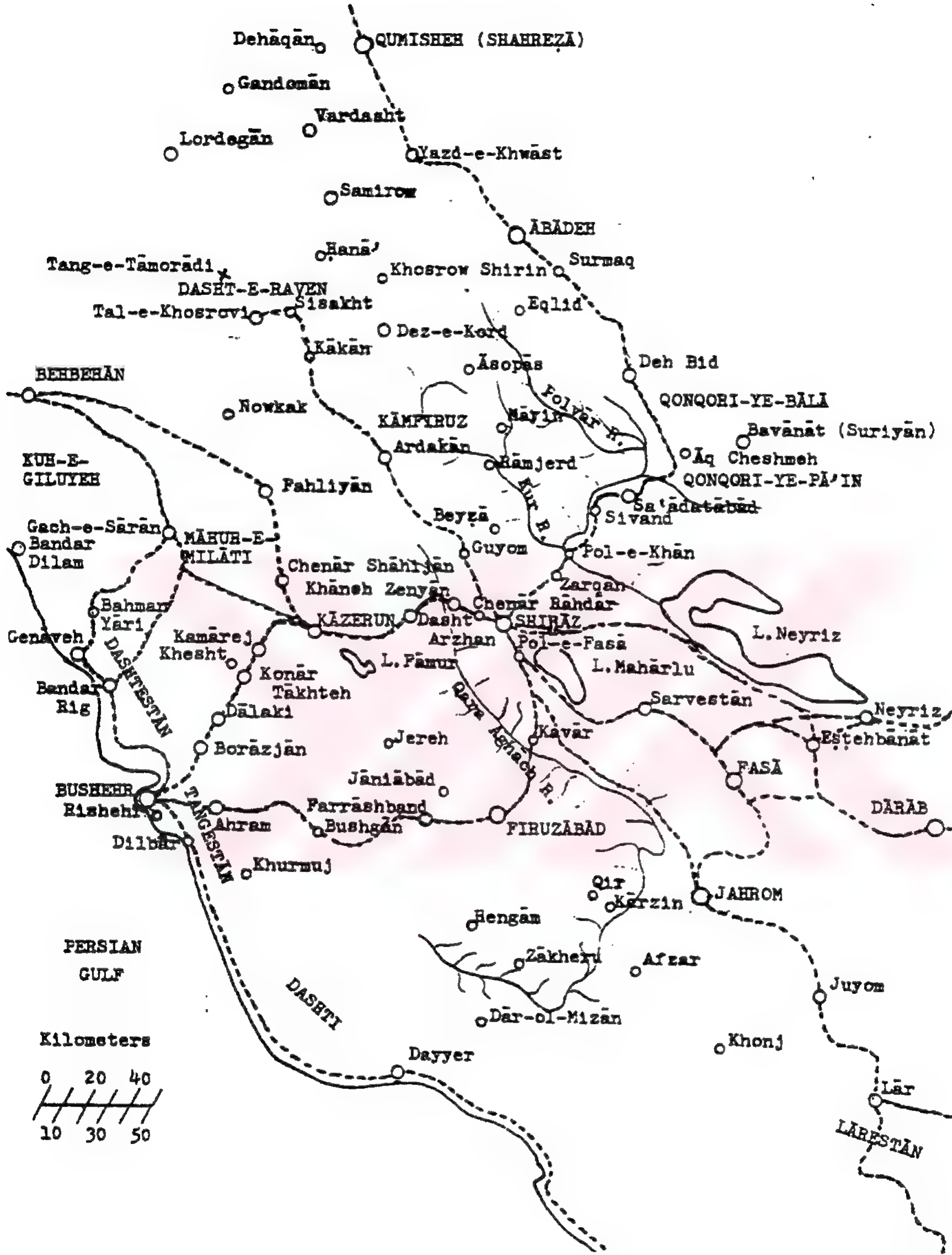
Yeşilbursa, B.K., Kaşkaylar **TK.** yıl XXVII, sayı 314, s.355.

Yücel C. , **Dış Türler** , İstanbul 1976.

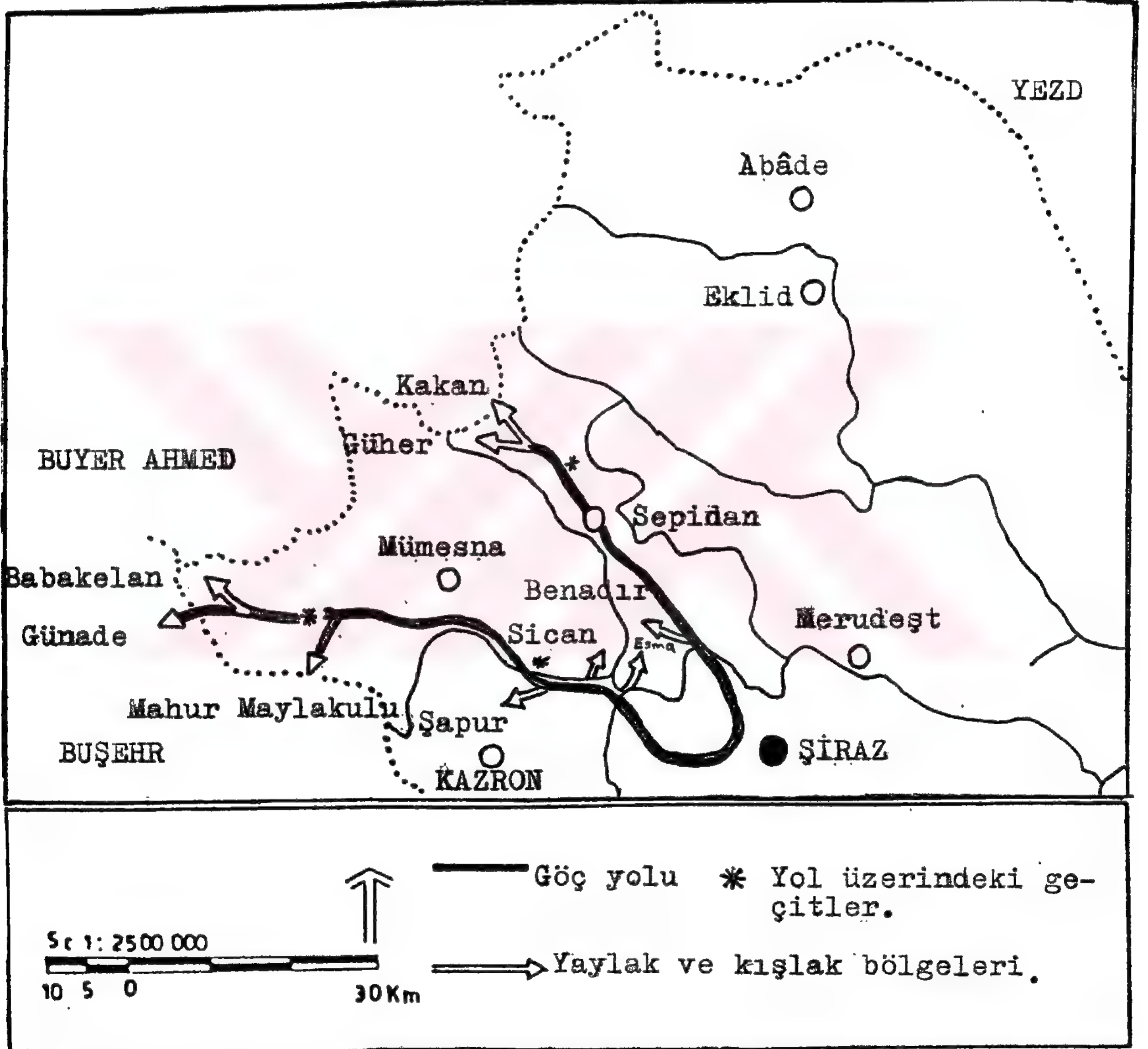
EKLER

H A R İ T A L A R

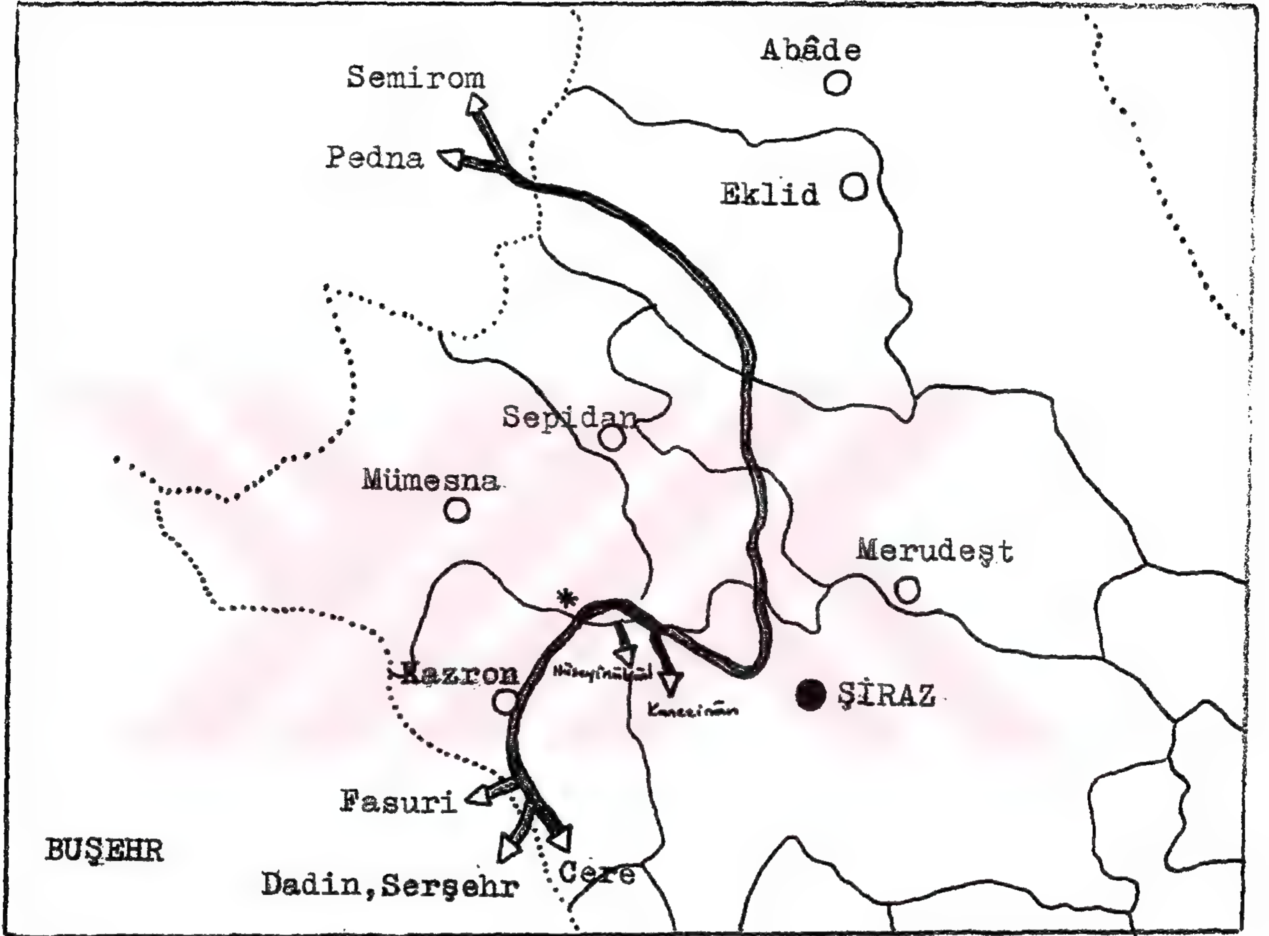
1. İran Haritası.

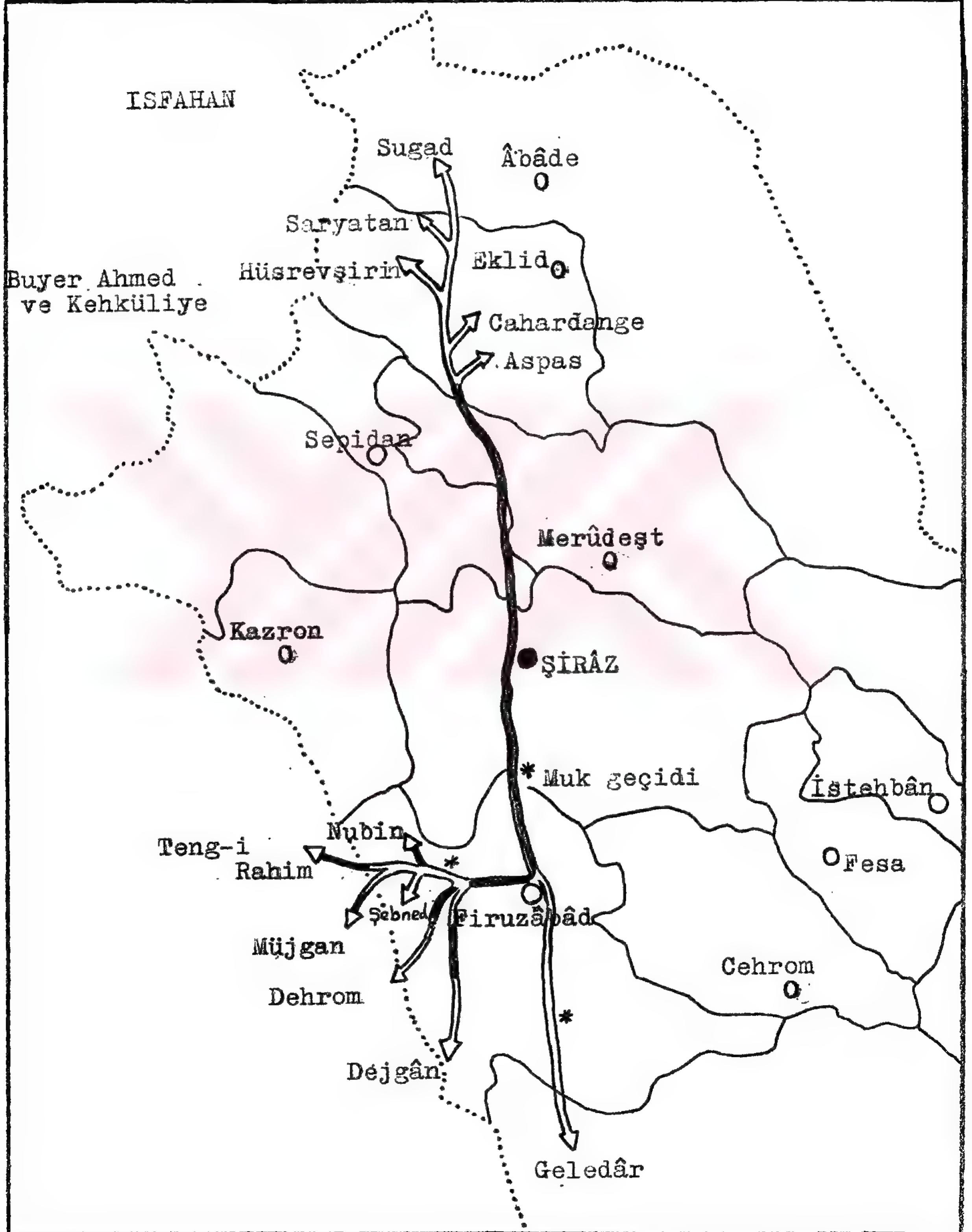

2. Fars eyaleti haritası (The Qasga'ı Nomads of Fars'tan alındı).

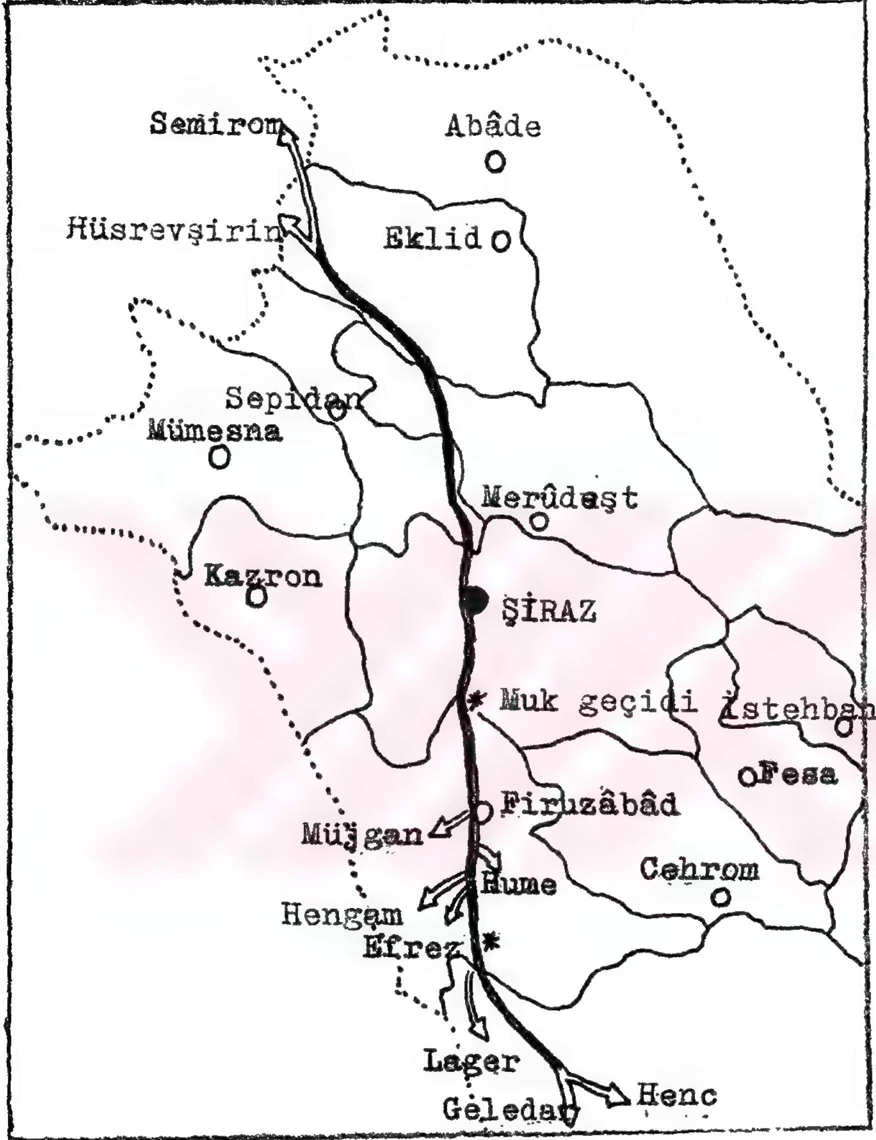

3. Büyük keşkül tayfasının göç yollarını gösteren harita.

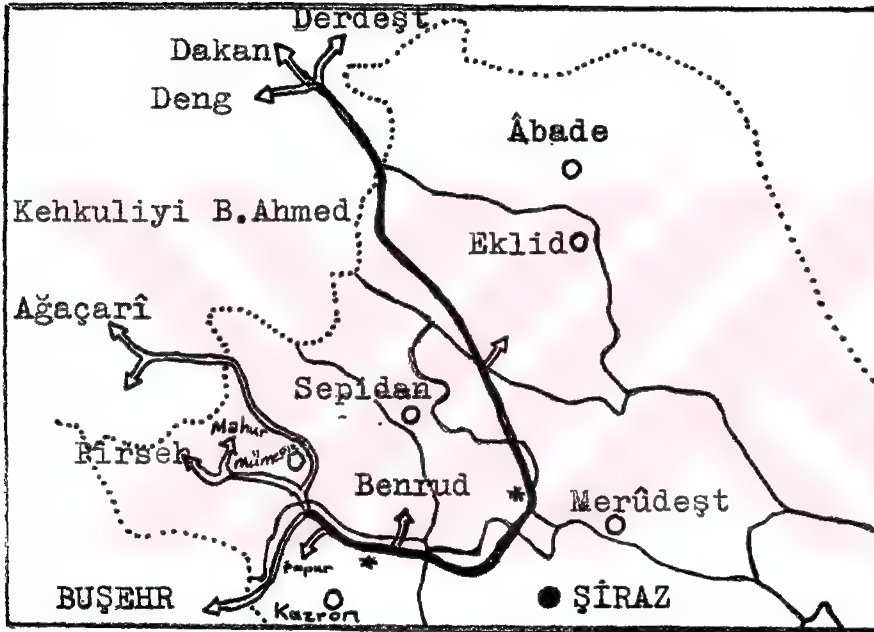

4.Farsimedan tayfasının göç yollarını gösteren harita.

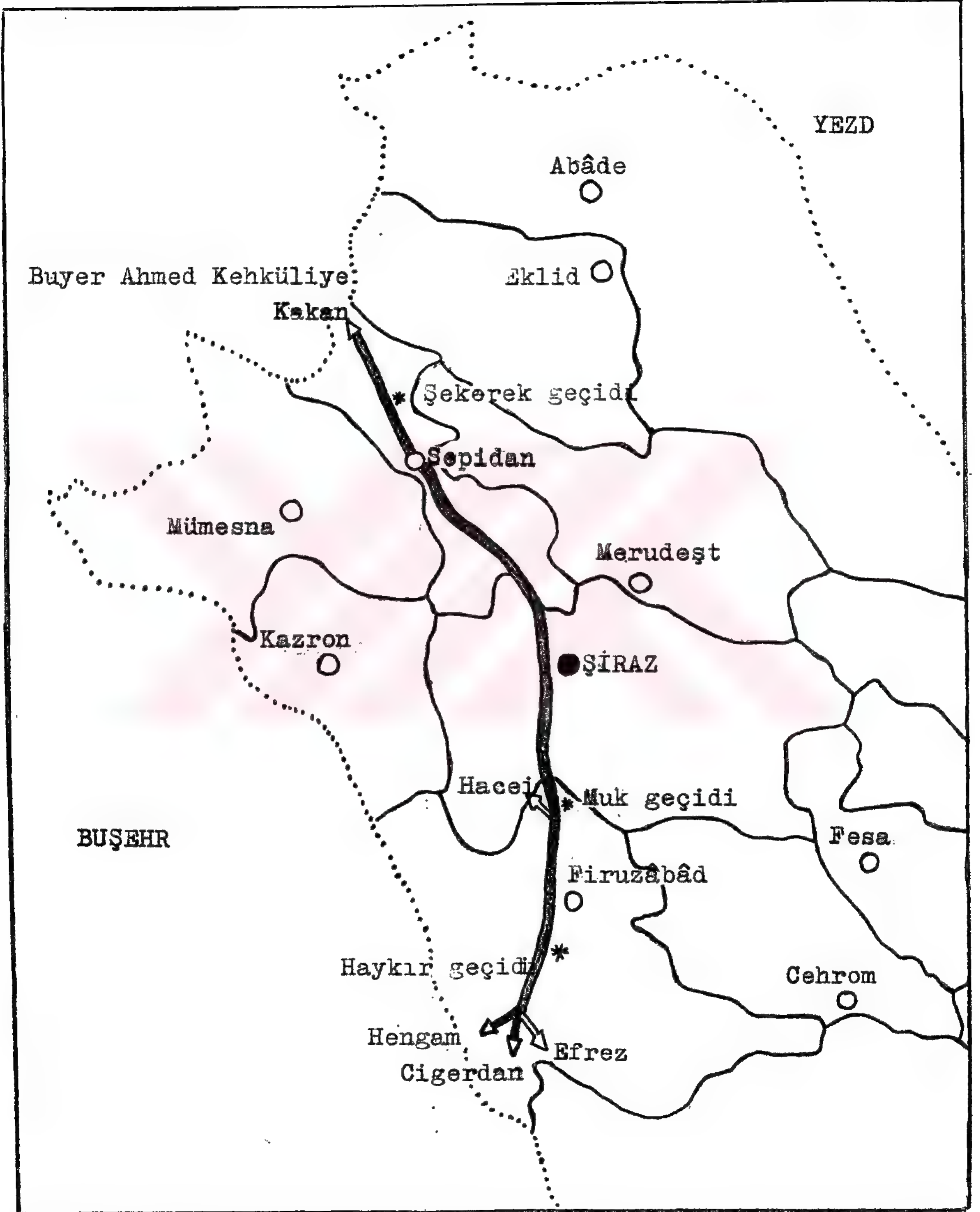

5.Altıbölüklü(Şeşbloki)Tayfasının göç yollarını gösteren harita.

6. Amele Tayfasının göç yollarını gösteren harita.

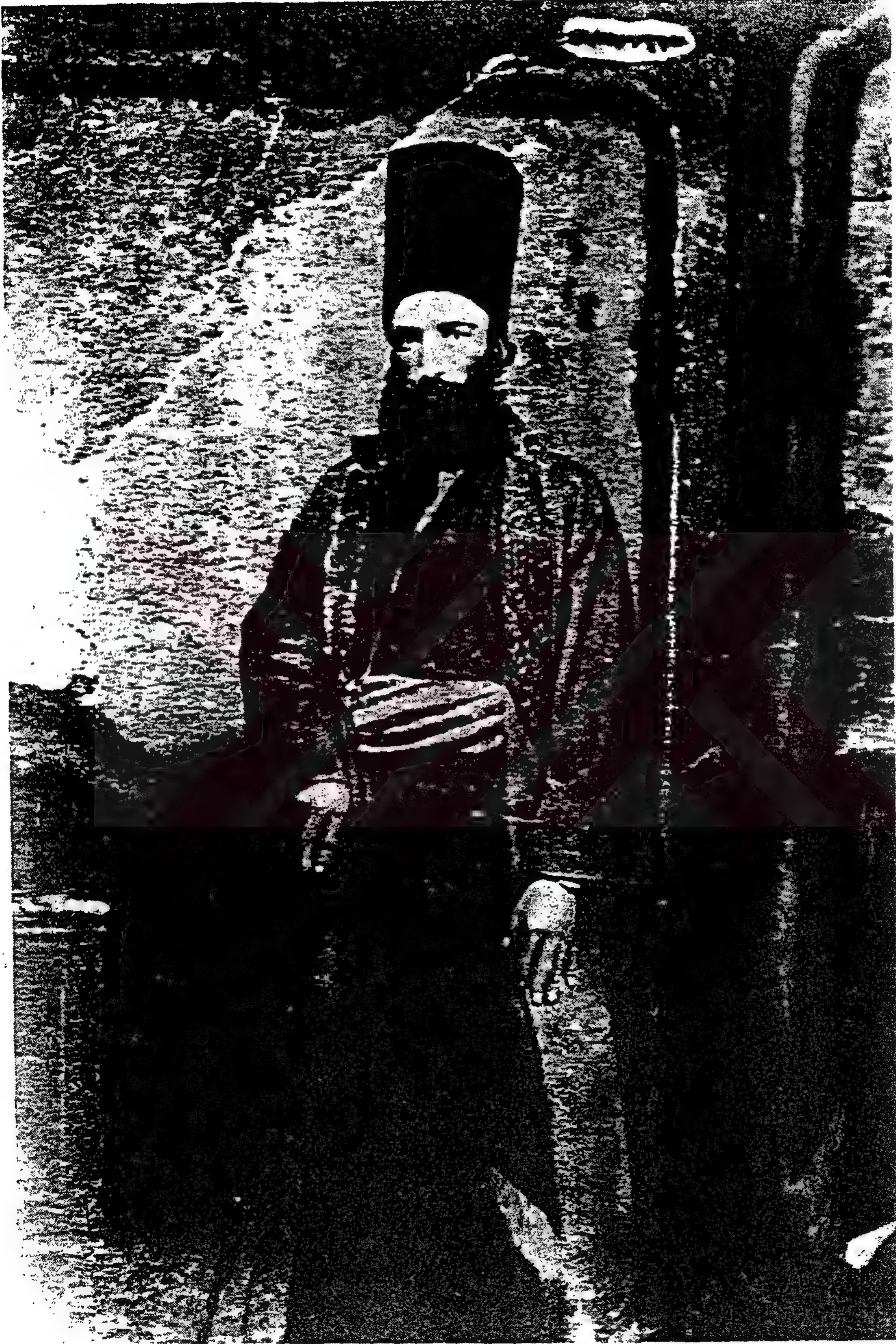

7.Şordereli(Dereşori)tayfasını göç yollarını gösteren harita.

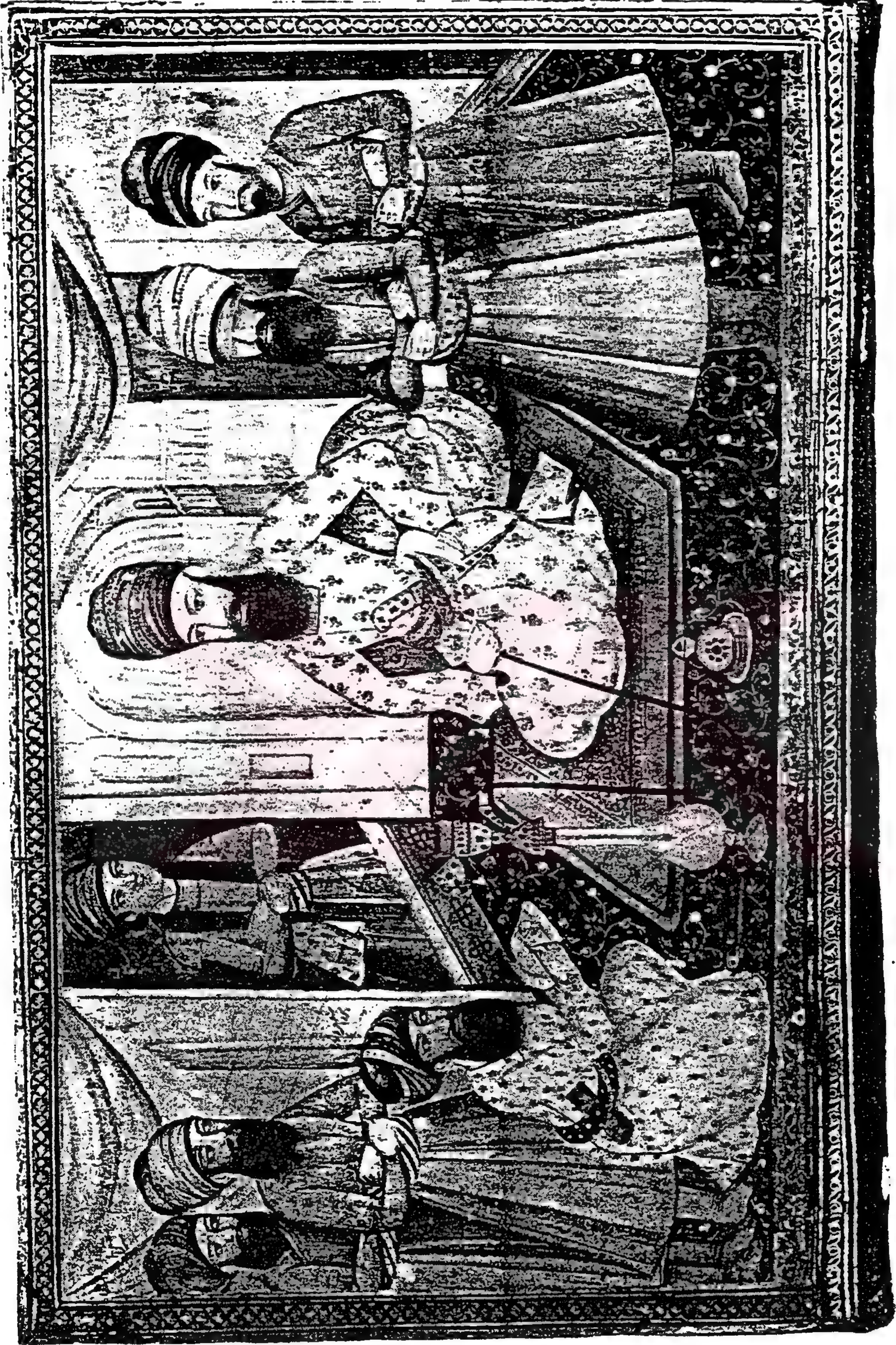

8.Küçük Keşkül tayfasının göç yollarını gösteren harita.

R E S İ M L E R

1.Kaşkay ilhanlarından Cani Ağa(Oberling'in The Kashka'ı Nomads Of Fars'tan alınmıştır.)

2. British Museum'da İsmail Han(Gözleri bağlı olan sağdan ikinci)'nın Resmi.

3.Sultan Muhammed Han (Oberlıng'in a.g.e.'den)

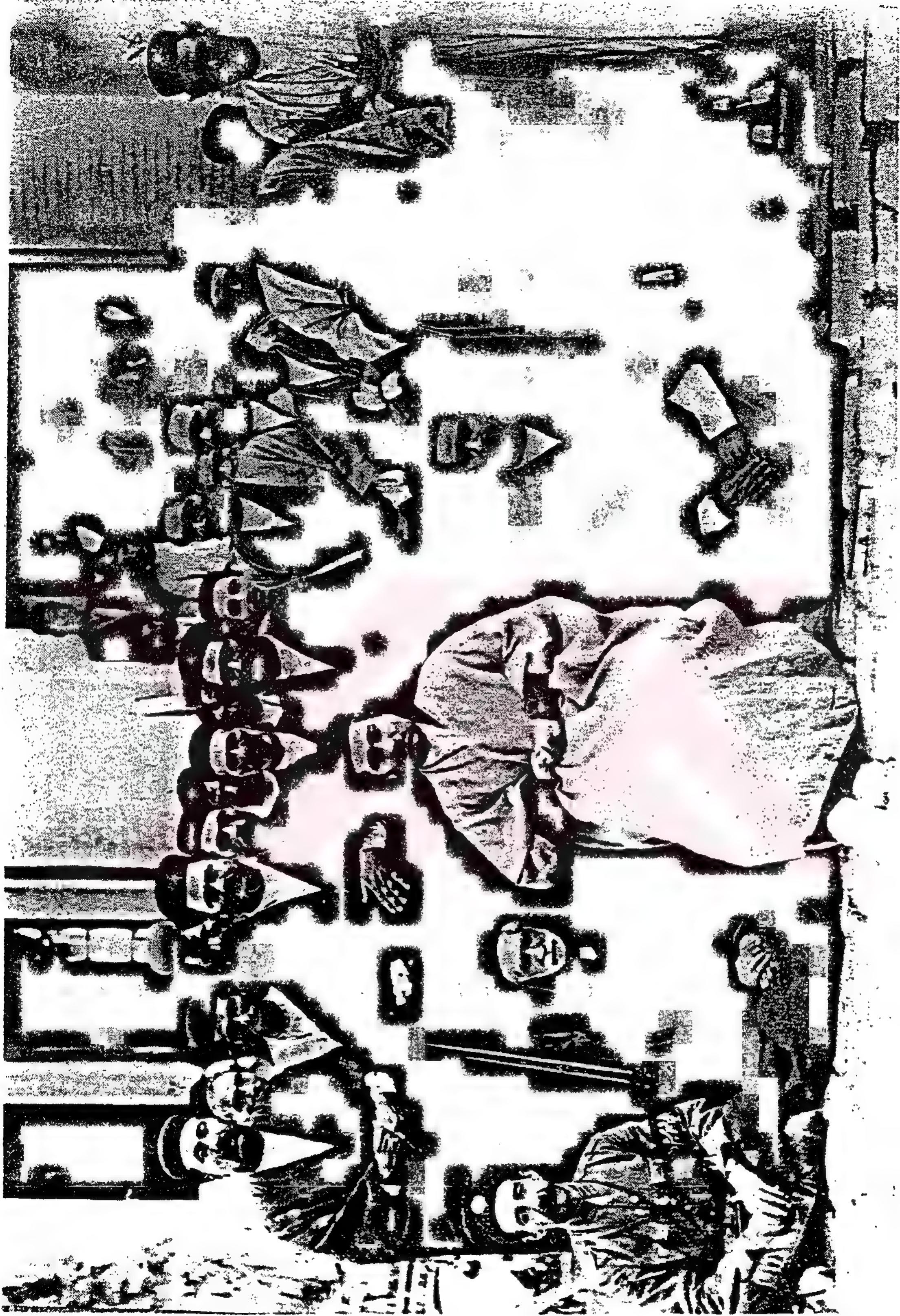
4.Hacı Nasrullah Han (Oberling'in a.g.e.'den)

5.Sultan İbrahim Han(Oberlıng'in a.g.e.'den)

6.İsmail Han Sovlat-ed-Dovlen (Oberlıng'in a.g.e.'den)

7.Muhammed **Nasır Han** (Oberlıg'in a.g.e.'den)

8.Melik Mansur Han Kaşkaî (Oberlıng'in a.g.e.'den)

9.Hacı Nasrullah Han'ın Kaşkay İli'ne ilhan olarak atandığına dair ferman (Oberlıng'in a.g.e.'inden)

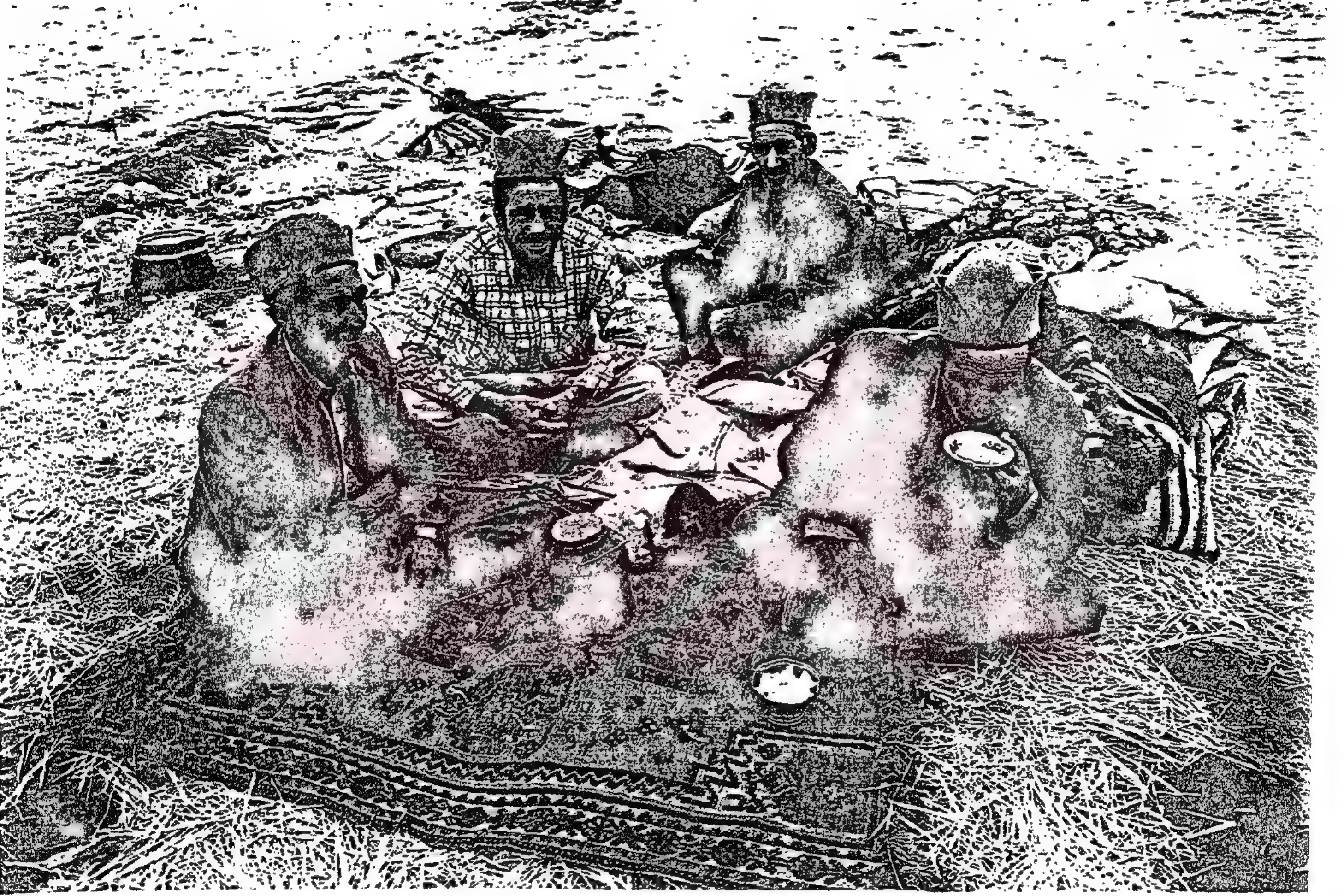

: وفات المرحوم المغفوررحمت الله تعالی امام قلی بن امام وردی قشقایی

10.İmam Verdi Kaşkayi'nin oğlu İmam Kulu'nun(4-5 asırlık) mezar taşı(R.M.El-Memalikî'nin İli Kaşkaî eserinden).

11.İlkbaharda göç eden bir Kaşkay kadını(A.Ziba-K.Nasrullah'ın Aşâyir-i İran eserinden)

12.Göç esnasında verilen bir çay molası(Aşâyir-i İran'dan)

13.Sacda ekmek pişiren Kaşkaylı kadınlar(Aşâyir-i İran'dan)

14.Mola yerinde ekmek pişiren bir Kaşkay kadını(Aşayir-i İran'dan)

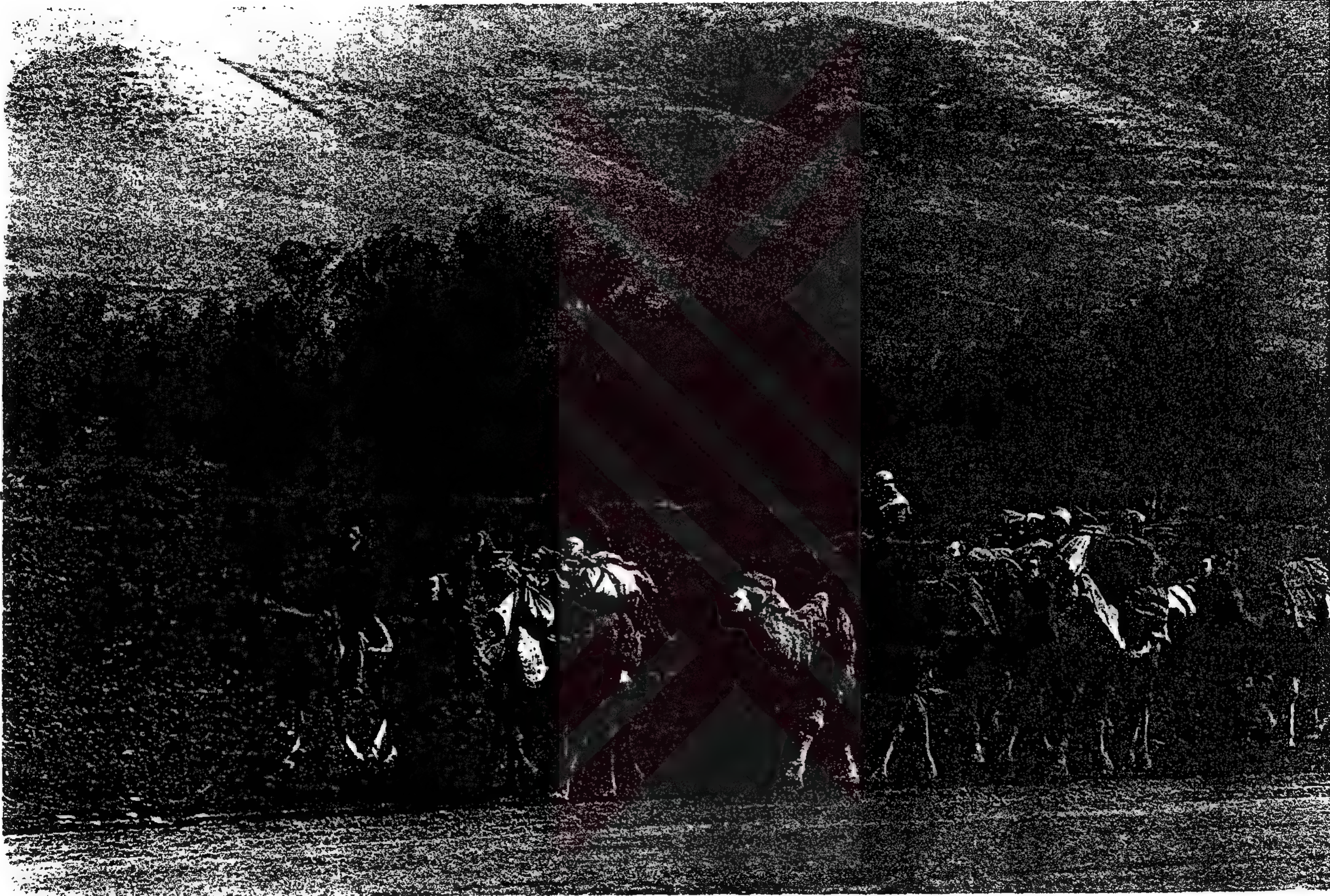
15.Kaşkaylı kadınların sürüyü sağmasından bir görüntü.

16.Çadırda oturan bir Kaşkaylı aile (Aşair-i İran'dan)

17.Yaylada bir Kaşkaylı(Keşküli)kadın(Aşayir-i İran'dan)

18.Kaşkaylı bir ailenin göç esnasındaki görünüşü (Aşayir-i İran'dan).

19.Yaylakta yün eğiren bir Kaşkaylı kadın(Aşayir-i İran'dan)

20.Semirom yakınlarında Kaşkaylı müzisyenler bir düğünde.

21.Bir Kaşkay kilimindeki (İlin özelliklerini yansitan)motifl

تهران
۲۶ دی ماه ۱۳۷۵

خدمت جناب آقای محتشدین گلبک

پس از عرض سلام و تشکر از تلفون جنابعالی که از من درباره ایل قشقائی
اطلاع خواسته اید من سعی مینمایم فشرده‌ئی برای جنابعالی بنویسم آنچه
معلوم است قرنها قبل از آنکه به ایران بیایند در قفقاز زندگی
میکرده اند هنوز در ایل قشقائی اشعاری درباره مناطق قفقاز
می خوانند و می نوازند مانند — من تشنی و رهنم کل داغستانا —
به دختری که دوست داشته میگوید خال تو را با داغستان عوض نمیکنم
باز در جای دیگر "دربند که دیلکلر پارچه باغی دورت
آلت یانو دریا ایسته یا نو داغدور. و اشعار دیگر
چگونه ایل قشقائی به ایران آمده معلوم نیست چون مورخین تا اتفاق
مهمی اتفاق نمی افتاد چیزی نمی نوشته اند در آن زمانها ایلات را
که مایل بوده اند کوچ میکردند در سرحدات و برا و یا سیورقی در کار
نبوده نام قشقائی در زمان سلطنت ملکشاه سلجوقی در ایران آمده
که در برقراری آتابکان سلغری در فارس ایل قشقائی آنها را
همراهی و کمک کرده اند — بار دوم نام قشقائی در کتاب جامع التواریخ
حسنی تالیف تاج الدین حسن ابن شهاب یزدی از سال ۸۵۵–۸۵۷ هجری
است که قسمتی از آن راجع به شاهزادگان تیموری است که سلطان
ابراهیم در شیراز حکومت میکرده — شهاب یزدی این طور نوشته است
"بابی قره چون به حوالی شیراز رسید سلطان ابراهیم لشکر بیرون آورد و
مصاف دادند لشکر سلطان ابراهیم غیبت نمودند و سلطان
ابراهیم هزیمت یافته به ابرقو آمد و بابی قره پادشاه شد

و سکنه سدید عقب او روان شده بر حسب قرار چون به چمن
گندمان رسید احشام قشقائی معلوم کردند او را گرفته پیش امیر
زاده رستم بردند او اعلام سرپرا علاکرد
سلطان بابر ترهه قرار قبلی داشته و با قشقائی ها دوستی داشته

این کتاب جامع التواریخ حسن در کتابخانه سلیمانیه استانبول
است و دوست قدیمی من آقای دکتر ایرج افشار لطف نموده
برایم از روی آن تهیه نموده - از روی این اطلاعات که برای
جنابعالی می نویسم نشان میدهد که ایل قشقائی در قرون گذشته
خیلی مهم بوده که از آنها کمک خواسته میشده

بعدها اروپائی ها که به ایران می آمده اند نامی از قشقائی ها میبرده اند
در قرن بیستم کتابهائی چه انگلیسیها آلمانی ها فرانسوی ها و اخیرا
آمریکائی ها در باره ایل نوشته اند - البته در تواریخ ایران
هم در قرون اخیر زیاد نوشته شده -

از من در خصوص نفوس قشقائی سئوال کرده اید آماری در
دست نیست چون ایل سرشماری نشده فقط میتوانم بگویم در پنجاه سال
اخیر نفوس ایل چند برابر شده سلامتی شما را از خداوند خواهانم و امیدوارم
که در دکترا موفقیت حاصل نمائید - ملک منصور صولت قشقائی

Melik Mansur Han Kaşkai'nin göndermiş olduğu mektup. Kaşkaylarla ilgili kısa malumat verilmiştir.